

**KIRGIZ ŞAİRİ CEÑİCOK'UN ŞİİRLERİNDE
MUHTEVA ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME**

Aslıhan ÇIKDEMTEPE

**2020
YÜKSEK LİSANS
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KUNDAKCI**

**KIRGIZ ŐAIRİ CEÑİCOK'UN ŞİİRLERİNDE MUHTEVA ÜZERİNE BİR
DEĞERLENDİRME**

Aslıhan ÇİKDEMTEPE

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KUNDAKCI

**T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır**

**KARABÜK
Temmuz 2020**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	4
DOĞRULUK BEYANI	5
ÖNSÖZ	6
ÖZ.....	8
ABSTRACT.....	9
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	10
ARCHİVE RECORD İNFORMATION	11
KISALTMALAR	12
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	13
ARAŞTIRMANIN KONUSU	14
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	14
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	14
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ/PROBLEM	15
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR	15
1. BİRİNCİ BÖLÜM.....	16
KIRGIZLAR ve KIRGIZ TÜRKÇESİ.....	16
Kırgız İsminin Kökeni	16
Kırgızların Tarihteki Yeri.....	16
1.2.1. İslamiyet'ten Önce Kırgızların Durumu	17
1.2.2. Karahanlı Döneminde Kırgızların Durumu	18
1.2.3. Moğollar ve Timur Devrinde Kırgızlar	18
1.2.4. Hokand Hanlığı Devrinde Kırgızlar	20
1.2.5. Çarlık Rusya Devrinde Kırgızlar	21
1.2.5. Sovyet Rusya Devrinde Kırgızlar.....	22
1.2.6. Günümüzdeki Kırgızistan Cumhuriyeti.....	24
1.2.6.1. Coğrafi Açından Kırgızistan	24
1.2.6.2. Ekonomik Açından Kırgızistan	25
1.2.6.3. Kırgızistan'da Dinî Hayat.....	26

1.2.6.4. Tarihi, Sosyolojik ve İdeolojik Açıdan Kırgızistan.....	26
1.3. Kırgızlarda Dil ve Edebiyat.....	28
2. İKİNCİ BÖLÜM.....	30
KIRGIZLARIN SÖZLÜ KÜLTÜREL UNSURLARI VE ÂŞIKLIK GELENEKLERİ.....	30
2.1. Kırgızların Sözlü Kültürel Unsurları.....	30
2.2. Kırgızlarda Âşıklık Geleneği.....	38
3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	41
KIRGIZ ŞAİRİ CENİCOK.....	41
3.1. Hayatı ve Kişiliği.....	41
3.2. Edebi Şahsiyeti ve Sözlü Gelenek İçerisindeki Yeri.....	43
4. DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	49
KIRGIZ ŞAİRİ VE SÖZ USTASI CENİCOK'UN ŞİİRLERİNDE MUHTEVA ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME.....	49
4.1. SOSYAL TEMALAR.....	49
4.1.1. Kadın Teması.....	49
4.1.2. Ölüm Teması.....	52
4.1.3. İnsan Teması.....	57
4.1.4. Zaman Teması.....	62
4.1.5. Yalnızlık Teması.....	70
4.1.6. Aile Teması.....	75
4.1.7. Keder Teması.....	82
4.1.8. Ömür Teması.....	90
4.1.9. Çocukluk Teması.....	94
4.1.10. Fakirlik ve Zenginlik Temaları.....	97
4.1.11. Çocuksuzluk Teması.....	100
4.1.12. Aşk Teması.....	101
4.2. TARİHİ VE SİYASİ TEMALAR.....	104
4.2.1. Yiğitlik Teması.....	104
4.2.2. Vatanseverlik ve Yurt Temaları.....	106
4.3. TABİAT İLE İLGİLİ TEMALAR.....	111
4.3.1. Su Teması.....	112
4.3.2. Dünya Teması.....	120

4.3.3. Ateş Teması	124
4.3.4. Ağaç Teması	126
4.3.5. Toprak Teması.....	128
4.3.6. Güneş Teması.....	131
4.3.7. Dağ Teması.....	135
4.3.8. Gök Teması	139
4.3.9. Yer Teması	143
4.4. DİNİ TEMALAR	147
4.4.1. Allah Teması	147
4.4.2. Peygamber Teması	153
4.4.3. Kur'an Teması	154
4.4.4. Cennet ve Cehennem Temaları	156
4.4.5. Haram ile Helal Temaları	159
4.4.6. İyilik ve Kötülük Temaları	161
SONUÇ	165
KAYNAKÇA.....	169
EKLER	174
ORJİNAL METİN VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARMA.....	174
ÖZGEÇMİŞ	278

TEZ ONAY SAYFASI

Aslıhan ÇIKDEMTEPE tarafından hazırlanan “KIRGIZ ŞAİRİ CEÑİCOK'UN ŞİİRLERİNDE MUHTEVA ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KUNDAKCI

Tez Danışmanı, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 16.06.2020

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Enver KAPAĞAN (KBÜ)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KUNDAKCI (KBÜ)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Kerim TUZCU (SİÜ)

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile Yüksek Lisans derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntılarım intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığıım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığıını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı : Aslıhan ÇIKDEMTEPE

İmza :

ÖNSÖZ

19.yy'dan itibaren Ruslar tarafından Batı Türkistan'da ortaya çıkan olaylar aydınlar tarafından o güne kadar görülmemiş bir soykırım olarak değerlendirilmiştir. Tarihimizin edebi olarak en güçlü ruhaniyete sahip aydınları olarak nitelendirilen ozanlar ve şairler; bu dönemde siyasi nedenlerden ötürü açıkça anlatamadıkları düşünceleri sembolleştirip, yaşanan gerçekleri dile getirerek kuşaklar boyunca aktarmışlardır.

1860 yılında Talas vadisindeki Kızıl-Köngöy köyünde dünyaya gelen Ceñicok (Ötö), yetim ve öksüz bir şekilde başladığı hayata türlü mücadeleler içerisinde devam etmiştir. Zeki, yetenekli ve yaşlılarına göre olgun bir çocuk olması onu hayata karşı bir adım ileriye taşımıştır. Gitmek zorunda kaldığı Aksı bölgesinde eğitim almasının yanı sıra şairliğe olan ilgisi nedeniyle, çalışmalarını bu yönde yaparak her daim kendini geliştirmiştir. Ceñicok (Ötö) hayatını bir halk şairi olarak sürdürmüş, günlük hayatta yaşanan birçok olayı şiirlerinde didaktik ve felsefi açıdan ele alarak, insanlara bilgileri ışığında yol göstermiştir. Ömrünü halka hizmetle geçiren şair, yakalandığı bir hastalık neticesinde Aksı'daki Kara-Suu bölgesinde 1918 yılında vefat etmiştir.

Yapılan çalışma dört bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde; Kırgız Türklerinin tarihi, bu tarih içerisinde yaşadıkları kanlı olaylar karşısındaki izlenimleri ve gerçekleri anlatmanın suç sayıldığı bir dönem geçmişten günümüze dek dili ve edebiyatıyla birlikte anlatılmıştır. İkinci bölümde, Kırgız edebiyatının şiir geleneği ve şairlerin ortaya koyduğu sözlü eserler ele alınarak sözlü kültür unsurları hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde, Kırgız şairi Ceñicok'un kısa biyografisi ele alınarak edebî şahsiyeti ve sözlü gelenek içerisindeki yerinden bahsedilmiştir. Dördüncü bölümde, Kırgız şairi ve söz ustası Ceñicok'un şiirleri, diğer şairlerle atışmalarında gösterdiği hünerleri ve yaktığı ağıtları muhteva açısından derin bir incelemeye tabi tutulmuştur. Şairin tüm şiirleri dört ana tema grubu içerisinde verilip, bu ana temalar kendi içerisinde de tema gruplarına ayrılmıştır. Sonuç

bölümünden sonra metin aktarmaya yer verilerek, şairin tematik açıdan parça parça incelenip yorumlanan tüm şiirleri bir bütünlük içerisinde ele alınmıştır.

Çalışmalarım boyunca karşılaştığım problemlerin çözümünde yoluma ışık tutan, bilgisi, tecrübesi, ilgisi ve her daim güler yüzüyle yanımda olup, çalışmalarımı titizlikle takip ederek inceleyen saygıdeğer danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KUNDAKCI'ya, Türk Dünyası üzerindeki çalışmalarıyla geçmişten bugüne Türklük bilincinin üzerimdeki etkilerine istinaden görüşlerini esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Enver KAPAĞAN'a, maddi ve manevi desteğini her zaman hissettiğim, sevgisi ile beni güçlendiren, her anımda yanımda olan çok kıymetli eşim Haydar ÇIKDEMTEPE'ye teşekkürü borç bilirim.

Aslıhan ÇIKDEMTEPE

ÖZ

Kırgız Türkleri Ruslar tarafından yaşadıkları tüm zulümlere rağmen, asimile olmadan hayatlarını sürdürmeyi başarmışlardır. Bunun yanı sıra Kırgızlar, göçebe bir toplum olması sebebiyle; klasik ve modern tüm edebiyat alanlarında zeki ve yetenekli, insanlara öngörude bulunarak onlara yol gösterebilen şairler yetiştirmiştir.

Kırgız şairlerinden 1860-1918 yılları arasında yaşamını sürdüren Ceñicok (Ötö), halk arasında yetenekli ve zeki bir şair olarak anılmıştır. Halkın düşüncelerini, bir aydın olarak ifade etmeyi kendinde görev bilen ve yeteneğiyle 19.yy.ın sonu ile 20.yy.ın başında Kırgız şiirinin en önemli temsilcilerinden olan Ceñicok (Ötö), daha küçük yaşta yetim ve öksüz kalarak mutsuz, yalnız ve kimsesiz bir çocukluk geçirmiştir. Hayatını yoksulluk, çocuksuzluk gibi sıkıntılarla sürdürmüştür. Bu sayede hayatın karşısına çıkarabileceği tüm zorlukları ve güzellikleri görerek yaşitlarına nazaran daha olgun bir insan olmuştur. Ceñicok yaptığı atışmalarda ve söylediği şiirlerde tabiat, ömür, ölüm ve yaşlılık gibi insanı merkeze alan konuları detaylı bir şekilde incelemiştir.

Ceñicok'un şiirleri daha çok halkı bilgilendirme ve ders verme maksadıyla söylenmiştir. Yaptığı atışmaların her birini hatırlayan, kuvvetli bir belleğe sahip olan Ceñicok, en uzun destanları bile hiçbir yere bağlı olmaksızın söyleyebilmiştir. Yaşadığı dönem içerisinde birçok olaya şahitlik eden şair, bireysel ve toplumsal konularda dile getirdiği şiirlerinde, Kırgız halkının duygularını ve düşüncelerini birçok unsur üzerinden anlatmıştır. İnsanlara öğütler vererek, ağızlarından çıkan sözün önemine değinmiştir. Böylece yaptıkları ya da yapacakları işler hakkında dikkatli bir şekilde düşünerek hareket edilmesi konusunda yol göstermiştir. Yapılan çalışmada Ceñicok'a ait günümüze gelerek kaynaklara girmiş olan 19 şiir, Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Şiirlerin içeriği; sosyal, tarihi, siyasi, tabiat ve dini tematik unsurlar çerçevesinde değerlendirilmesinden hareketle böyle bir yüksek lisans tez çalışması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ceñicok, Kırgız edebiyatı, Şair, Şiir, Muhteva

ABSTRACT

The Kyrgyz Turks have successfully preserved their lives without assimilation and consent to the captivity, despite all the persecution they suffered by the Russians. In addition, the Kyrgyz; in all classical and modern literary fields because he was a nomadic society, he has cultivated poets who can reveal his clever and sound thoughts and guide people.

Ceñicok (Ötö), one of the Kyrgyz poets who lived between 1860-1918, was known as a talented and intelligent poet among the people. Ceñicok (Ötö), one of the most important representatives of Kyrgyz poetry at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century, had an unhappy, lonely and forlorn childhood by remaining orphaned and orphaned at a young age. He continued his life with problems such as poverty and childlessness. In this way, by seeing all the difficulties and beauties that life can face, it has become a more mature person than its peers. Ceñicok examined in detail the subjects that centered human beings such as nature, life, death and old age in his conflicts and poems.

The poems of Ceñicok are mostly said for the purpose of informing and teaching the public. Ceñicok, who has a strong memory, remembering each of his shots, was able to sing even the longest epics without being tied anywhere. The poet, who witnessed many events during his lifetime, explained the feelings and thoughts of the Kyrgyz people through many elements in his poems he expressed on individual and social issues. He touched on the importance of the word that came out of his mouth by giving advice to people. Thus, he guided to act carefully by thinking carefully about the work they did or will do. 19 poems which entered studies at the source of the Cenicok come today been transferred to Turkey Turkish. The content of poems; Based on the evaluation of social, historical, political, natural and religious thematic elements, such a masters thesis study was conducted.

Keywords: Ceñicok, Kyrgyz literature, Poet, Poetry, Content

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Kırgız Şairi Ceñicok'un Şiirlerinde Muhteva Üzerine Bir Değerlendirme
Tezin Yazarı	Aslıhan ÇIKDEMTEPE
Tezin Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KUNDAKCI
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	16.06.2020
Tezin Alanı	Türk Dili ve Edebiyatı
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	278
Anahtar Kelimeler	Ceñicok, Kırgız edebiyatı, Şair, Şiir, Muhteva

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	An Evaluation With Regards To Content In The Poems Of Kyrgyz Poet Ceñicok
Author of the Thesis	Aslıhan ÇIKDEMTEPE
Advisor of the Thesis	Assist Prof. Mustafa KUNDAKCI
Status of the Thesis	Master
Date of the Thesis	16.06.2020
Field of the Thesis	Turkish Language and Literature
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	278
Keywords	Ceñicok, Kyrgyz literature, Poet, Poetry, Content

KISALTMALAR

bs.:	Baskı
C.:	Cilt
haz.:	Hazırlayan
MÖ:	Milattan Önce
MS:	Milattan Sonra
No.:	Numara
S.:	Sayfa
s.:	Sayı
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.C.:	Türkiye Cumhuriyeti
TDK:	Türk Dil Kurumu
TDV:	Türk Diyanet Vakfı
TTK:	Türk Tarih Kurumu
vb.:	Ve benzeri
vd.:	Ve diğerleri
Yay.:	Yayınevi

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

Kırgız-Kiril	Kırgız-Latin	Kırgız-Kiril	Kırgız-Latin
А а	A a	О о	O o
Э э	Ä ä	Ө ө	Ö ö
Б б	B b	П п	P p
Ж ж	C c	Р р	R r
Ч ч	Ç ç	С с	S s
Д д	D d	Ш ш	Ş ş
Е е	E e	Щ щ	Şç
Ф ф	F f	Т т	T t
Г г	G g	Ц ц	Ts ts
Х х	H h	У у	U u – (U)w
Ы ы	I ı	Ү ү	Ü ü
И и	İ i	В в	V v
К к	K k	Й й	Y y
Л л	L l	Я я	Ya ya
М м	M m	Ю ю	Yu yu
Н н	N n	З з	Z z
Ң ң	Ñ ñ		

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Çalışmanın konusu, Kırgız şairi Ceñicok'un şiirlerinde muhteva üzerine bir değerlendirme olarak belirlenmiştir. Şair, eserlerini verdiği dönemde Rus baskısı altında olan halk, yöneticilerden korkarak içinde bulunduğu durum hakkında yorum bile yapamaz hale gelmişlerdi. Halkın sesi olan aydınlar da yaşanan bu kötü süreçte halka destek olmak ve baskıyı ortadan kaldırmak için şiirler yazıp söylemişlerdir. Okumuş, kültürlü aydınlardan biri olan Ceñicok, yaşamın iyi veya kötü yanlarının bulunduğunu, bu süreçte yapılıp yapılmaması gereken eylem ve düşünceleri şiirlerine aktararak didaktik ve felsefi açıdan bir yorumlama gayretinde bulunmuştur. Bu çalışmada Ceñicok'un bütün şiirleri tematik açıdan çok yönlü bir şekilde gruplandırılarak yaşadığı sosyal durumun şiirlerine etkileri ve şairin hayata karşı düşünsel boyutu farklı bakış açılarıyla ele alınmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Çalışmada öncelikle Ceñicok'un içinde bulunduğu dönemde; ne tür şiirler yazıp söylediği ve bu şiirler üzerinden dönemin ideolojisini, hayat tarzlarını gözlemek amaçlanmıştır. Ceñicok, ortaya koyduğu şiirleriyle halkın duygularına ortak olmaya çalışmıştır. Şairin yazdığı şiirler, genel manada didaktik içerikte olduğu için o dönemin her alanında; gerek sosyal, gerek siyasi, gerekse eğitim durumu hakkında bilgi elde edilmiştir. Yazdığı bireysel şiirlerinde de daha çocuk yaşta ayrı kaldığı anne ve babasının onda bıraktığı derin yaraları ve tek başına yaşamının sıkıntılarını dile getirmiştir. Bu durumda Ceñicok'un şiirlerinde, tek başına yaşadığı hayatın zorlukları ve içinde bulunduğu toplumun yıkıcı etkileri birleştirilmiştir. Böylece yapılan çalışmada, Ceñicok'un o dönemde yaşanan problemler karşısındaki düşüncelerini günümüze uyarlayarak; bu düşünceler çerçevesinde, bugünün sorunlarına ışık tutmak amaçlanmıştır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmaların sürecinde çalışma konusuna destek niteliğinde olan; ulusal tez merkezinde yer alan tezler, makaleler, sözlükler, kitaplar, kütüphaneler ve arşivler taranarak ortaya çıkan sonuçlar incelenmiştir.

Tez dört bölümden oluşmuştur. İlk bölümde Kırgız adı ve tarihi hakkında genel bir bilgi verilmiştir. İkinci bölümde Kırgız edebiyatının sözlü kültür unsurları ve

bunların döneme etkileri ele alınarak şiir geleneği hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde Ceñicok'un sözlü gelenek içerisindeki yerine ve edebi şahsiyetine değinilmiştir. Dördüncü bölümde ise Ceñicok'a ait şiirler tematik başlık altında toplanması düşüncesine dayanarak yorumlanıp gruplara ayrılmıştır. Böylece şiirleri muhtevaları bakımından inceleme çalışması yapılmıştır. Sonuç bölümünden sonra metin aktarmaya yer verilerek, şairin yazdığı şiirlerin bir bütünlük çerçevesinde görülmesi amaçlanmıştır.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ/PROBLEM

Kırgız edebiyatının sözlü kültür geleneğinde çok önemli bir yere sahip olan Ceñicok'un edebi şahsiyeti ve şiirleri hakkında bilgi edinebileceğimiz A. Akmatiev, M. Mukasov'un hazırladığı "Büyük Şairler" Serisi Ceñicok C.III, eserinden faydalanılarak muhteva üzerine çalışılmıştır. Kırgız Türklerinin zor zamanlar yaşadığı XIX. yüzyılda, bu kötü zamanların şahidi olan Ceñicok'un şiirleri tematik açıdan ele alınarak, o dönemde yaşanan sıkıntıların gelecek nesiller için de bir öngörü oluşturulmasını sağlamak amaçlanmıştır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Çalışma sırasında Ceñicok hakkında Türkiye Türkçesi ile ilgili yapılan çalışmanın oldukça sınırlı olduğu gözlemlenmiştir. Aynı zamanda çalışmanın konusu, Kırgız şairi ve söz ustası olan Cenicok'un şiirlerini muhteva açısından tüm yönleriyle ayrıntılı bir şekilde ihtiva etmek amacıyla sınırlandırılmıştır.

1. BİRİNCİ BÖLÜM

KIRGIZLAR ve KIRGIZ TÜRKÇESİ

1.1. Kırgız İsminin Kökeni

Kırgızlar Türk tarihinin bilinen en eski kavimlerinden biri olmakla birlikte, Kırgız isminin ortaya çıkışı ve bu ismin manası konusunda değişik görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşler arasında Kırgız isminin bulunduğu ilk kaynakların Çinliler tarafından oluşturulan belgeler olduğu belirtilmiştir. Çinceye yer alan “*Gengün*” ve “*Hia – Kia – Sseu*” kelimelerin dilimizde Kırgız anlamına geldiği ortaya çıkmıştır (Dıykanbayeva, 2010: 205).

Kırgız isminin günümüzdeki manasına Kök Türk Yazıtlarında ulaşılmıştır. Orhun Yazıtlarından Kül Tigin ve Bilge Kağan Yazıtlarında Kırgız ismi yer almıştır (Akçam, 2018: 10). Türk diline hâkimiyeti ile tanınan Kaşgarlı Mahmut önemli eseri *Divanü Lûgatit-Türk*'te, Kırgızların kendi ismini bir Türk boyu şeklinde belirtmiştir (Çeribaş, 2010: 2).

Kırgız adının ortaya çıkmasıyla ilgili tarihi kaynaklarda pek çok efsane yer almıştır. Bu efsanelerden biri de Seyfeddin Ahsikendi'ye ait “*Mecmuaü't-Tevarih*” adındaki eserde şu şekilde ortaya çıkmıştır: (Çeribaş, 2010: 3)

Oğuz boylarından birinin yöneticisi konumundaki Sultan Sancar, Özgön adındaki yerde başka bir Oğuz boyuna saldırmış ve bu mücadele sonucunda Oğuzların içinde bulunan kırk tane yiğit dışında hepsi yenik düşerek ölmüştür. Bu efsaneden kalan “Kırk Oğuz” adı, ilerleyen süreçte “kırk güz”, daha sonra da “kırgız” şekline dönüşmüştür. Seyfeddin Ahsikendi'nin eserinde yer alan bu düşüncesine, Ebul-Gazi Bahadırhan'a ait olan Şecere-i Terakime adındaki Türklerin kökenini anlatan eserinde bulunan; “*Kırgız sözü Oğuz Han'ın Kırgız adlı boyundandır.*” bilgisi destek niteliğinde yer almıştır (Çeribaş, 2010: 3). Türkoloji uzmanları tarafından Kırgız kelimesiyle ilgili olarak yukarıdaki anlatılanlar dışında özellikle manasıyla ilgili birçok rivayetler ileri sürülmüştür.

1.2. Kırgızların Tarihteki Yeri

Kırgızlar, Göktürk Kitabelerinde tarihin en eski Türk kavimleri içerisinde yer almışlardır. Hareketli bir yaşam tarzını benimseyen Kırgız Türkleri için bu durum, bazen onların yararına bazen de zararlarına olmuştur. Bunun nedeni, eski zamanlardan

bu yana çeşitli milletler ve medeniyetlerin birbirleriyle çarpıştıkları bir alan olan Tanrı dağlarında yapılan savaşlardır.

Devlet kurma çalışmalarında birçok kez başarısız olsalar da kendi tarihlerine ve kültürlerine çok önem vermişlerdir. Tarihte büyük başarılarla imza atan Kırgızları anlatan Manas destanı, bu konuda bize en büyük kaynaktır. Manas destanında Kırgızların kültürleri, yaşayış tarzları; örf ve âdetleri gibi toplumsal düzeni oluşturan birçok bilgi mevcuttur. Dünyanın en uzun destanı olma özelliğini gösteren Manas'ı, diğer destanlara nazaran daha çok önemseyen Kırgızlar; Manas'ın günümüze gelen yedi öğüdünü yol gösterici bir ışık olarak benimsemişlerdir. Kırgızlar, Manas'ın içinde yer alan ve kendilerine kılavuz olarak kabul ettikleri yedi öğüdünü ezberleyip hayata geçirmeleri konusunda hemfikirdirler (Jumaliev, 1999:7).

Manas içerisindeki yedi öğüt şu şekildedir:

1. *‘Milletin Birliği*
 2. *Milletlerin Arasındaki Birliktelik, Dostluk ve Sorumluluk*
 3. *Halkın Ahlak, Namus ve Misafirperverliği*
 4. *Bilim ve Sanatın Işığında İlerlemek*
 5. *Merhamet, şefkat ve Cömertlik*
 6. *Doğaseverlik*
 7. *Kırgız Vatanına Değer Verme ve Ona Her Zaman Sahip Çıkma’’*
- (Kapağan, 2015: 28).

1.2.1. İslamiyet'ten Önce Kırgızların Durumu

Türklerin ilk yazılı kaynaklarından biri olarak kabul edilen Göktürk Kitabelerindeki dokümanlara göre Kırgızlar, çoğu zaman karşılıklı çatıştıkları Göktürklerin egemenliklerini kabul etmekte zorlanmışlardır. Kırgızların Göktürklerle olan mücadeleleri en önemli yazıtlar olan Bilge Kağan, Kül Tigin ve Tonyukuk yazıtlarında geçmektedir. Bu yazıtlarda Göktürk Devletinin Hakani Kül Tigin ve onun askerlerinin Kırgızlara karşı yaptıkları savaşlar şu şekilde anlatılmıştır:

‘‘Kırgızlara karşı sefer ettik. Mızrak batımı karı sökerek Gökmen ormanına doğru yürüyerek Kırgız kavmini uykuda bastık. Hakani ile Songa ormanında harp ettik... Kırgız hakanını öldürdük. Ülkesini aldık.’’ (Orkun, 1936: 62-63).

Göktürk Devletinin yıkılmasından sonra Uygur Devletinin başa geçip hüküm sürmesine de itiraz eden Kırgız Türkleri; aradan zaman geçtikten sonra Dokuz

Oğuzlarla anlaşma yaparak, o yıllarda üzerlerinde baskı olarak hissettikleri Uygur Kağanlığına isyan etmişlerdir. Bunun neticesinde Kırgızların Uygurlarla yaptıkları mücadelelerde çok büyük kayıplar görülmesine rağmen Uygur Kağanını öldürüp, 840 yılında Uygurların en önemli noktalarından biri olarak kabul edilen kuzey bölgesini işgal etmişlerdir. Bu işgaller, kayıplar ve en sonunda elde edilen galibiyetle, merkezi Ötüken olan Kırgız devletini kurmuşlardır (Gömeç,2015: 140-141; Saray, 1993: 17).

Kırgız Türkleri tarafından kurulan devletin yaşam süresi kısa olmuştur. Çinliler 924 yılında, Moğolistan ve Türk ülkelerine karşı saldırıya geçmişlerdir. Tüm bu yaşananlardan sonra, Kırgız Türkleri Ötüken'den ayrılarak bugünkü yurtlarına göç etmişlerdir. Bilim için araştırma yapan kişiler X. yüzyılda Kırgızların aleyhine olan bu saldırılar neticesinde daha fazla dayanamayan Kırgız halkının bazılarının Yenisey'e bazılarının da Tanrı dağları çevresinde yaşamaya karar verip yerleştiklerini, böylece Kırgızların tarihini Yenisey Kırgızları ve Tanrı Dağları etrafındaki (Tiyaşan) Kırgızlar olarak iki aşamadan geçtiğini dile getirirler (Orozobayev, 2014: 20).

1.2.2. Karahanlı Döneminde Kırgızların Durumu

Kırgızlar Tanrı Dağlarının etrafına yerleştikten sonra X. ve XII. yüzyıllarda Karahanlı Devletinin egemenliğine girmişlerdir. Özgürlüğüne düşkün olan bir milletin başka devletin egemenliğinde olması kötü bir durum olsa da Kırgızlar yaşadıkları bu zorlu süreci, içinde buldukları çevrelerde büyük yerleşim merkezleri oluşturarak ve zamanlarının çoğunu tarım ve ticaretle uğraşarak atlatmaya çalışmışlardır. Genellikle göçebe hayat tarzını içselleştirip, hayvancılıkla uğraşan Kırgızların yaşamındaki bu değişim, hayatlarındaki birçok gelişmeye yol açmıştır. Edebi olarak Yusuf Has Hacip'in eseri olan ve '*mutluluk veren bilgi*' manasında kullanılan, insanların dünyada ve ahirette mutlu olmaları için gidecekleri yolu gösteren 'Kutadgu Bilig' adlı eserin yazıldığı bu dönemde, Tiyaşan Kırgızlarının kültür hayatında da birtakım gelişmeler ortaya çıkmıştır. XIII. yüzyıla kadar kendi başına hareket etme özelliğine sahip olan Yenisey Kırgızları XIII. yüzyılda Moğolların hâkimiyeti altına girmişlerdir (Budak, 2003: 16; Orozobayev, 2014: 21).

1.2.3. Moğollar ve Timur Devrinde Kırgızlar

Kırgızlar Moğol hâkimiyetine girdikten sonra, Kırgız askerleri de Moğol ordusunun arasında yer almışlardır. Birçok yerde görevli olan bu askerler bir yandan da buldukları eyaletin başkentinin güvenliğini sağlamakla görevlendirilmişlerdir

(Hudyakov, 1985: 353). Bu durumu; 1948-1955 yılları arasında ülkenin Merkez ve Bayanhongor adı verilen çevrelerinde yapılan kazı çalışmalarında ortaya konulan, Moğolistan Merkez Devlet Müzesi'ndeki Kırgız Devleti dönemine ait kısımda gösterilen zırh parçaları kanıtlamıştır (Hudyakov, 1992: 62-68).

Moğol imparatoru olan Cengiz Han, cihan imparatorluğu hedefinin gerçekleştirilmesine dair hareketinin izlenimleri XIII. yüzyılda görülmeye başlamıştır. O, kendine rakip olarak gördüğü kişileri acımadan öldürmüştür. Cengiz Han'ın bu acımasızlığını duyan bazı rakipleri canlarını kurtarmak için kuzeydeki bölgelere kaçıp sığınmışlardır.

“Kırgız topraklarının en doğudaki ili olan Bargut iline Cengiz Han'ın pek çok rakibi sığınmış, bu da Kırgızlarla Cengizlilerin ilişkilerini olumsuz etkileyen bir durumdu.” (Mokeyev, 2010: 84).

Kırgızlar, hâkimiyetinde oldukları Moğollara karşı gelip ayaklansalar da bu durum, insanlar katledilerek bastırılmaya çalışılmıştır. Cengiz Han elindeki toprakları varisleri olan dört oğlu içerisinde pay etmiştir. Cengiz Han büyük oğlu olan Cuci'ye Yenisey Kırgızlarının yer aldığı Kıpçak topraklarını, Çağatay Han'a Tanrı Dağları Kırgızlarının da bulunduğu Türkistan'ı, Ögedey'e de Doğu ülkelerini vererek sistemli bir şekilde paylaşmış, en küçük oğlu Tuluy'a merkezi vererek ölmeden önceki görevini yerine getirmiştir. Bundan sonraki süreçte Moğol hâkimiyetinin, Cengiz Han'ın oğulları ve torunları arasında çıkan taht kavgaları nedeniyle çökmeye başlaması, Yenisey Kırgızları'nın Tatarların egemenliğindeki Sibiry Hanlığına katılmasıyla sonuçlanmıştır. Fakat bu hanlık tüm bu mücadelelere rağmen 1580'li yıllarda Ruslar tarafından yıkılmıştır. Ayrıca Tanrı Dağları Kırgızları Oyratlarla birleşip 1399'da yeniden özgürlüklerini ilan etmişlerdir. 1425 yılında da Kırgızlar Timur hâkimiyetine girmişlerdir. Timur imparatorluğunun da ömrü çok uzun sürmemiştir. Bu imparatorluğun dağılmasından sonra egemenliği altında bulunan Kırgızların büyük bir bölümü bu defa da Fergana vadisindeki Özbek devletinin egemenliği altına girmişlerdir. Moğol ordusunun saldırıları karşısında güçlük çeken Kırgızların bazılarının kuzeydeki Kazakistan bozkırlarına giderek Kazaklarla birlikte kalmışlardır. Bundan böyle Kırgızlar ile Kazakların yaşantıları bir arada olduğundan Kazak-

Kırgızlar veya Kara Kırgızlar söylentisi de yaşanan bu süreçte dile getirilmiştir (Gömeç, 2002: 29-37; Saray, 1993: 17-18-19).

1.2.4. Hokand Hanlığı Devrinde Kırgızlar

Kırgızlar, yaşadıkları dönemdeki hanlıkların dağılıp ortadan kalkmasından sonra Moğolların, Kalmukların ve Rusların saldırılarına uğramışlardır. Böylece Yenisey Kırgızlarının neredeyse tamamı Tanrı Dağları çevresine göç ettiklerinden bahsedilmiş olsa da bu bilgi kanıtlanamamıştır. Kırgızlar, Moğol hâkimiyeti ortadan kalktıktan sonra, doğudan Kalmukların, kuzeyden ise Rusların baskısına uğramışlardır. Kırgızlar Kalmuklarla savaşıyorlar da bu savaşları, bazen kaybedip bazen de kazanmışlardır (Kundakcı, 2019b: 17).

Yapılan mücadelelerin ardından alınan yenilgiler nedeniyle Rus ve Kalmuk saldırılarından çekinen Kırgızlar, XVIII. yüzyılda güney bölgesini hedef alarak Hokand Hanlığının egemenliği altına girmeyi seçmişlerdir. Böylece Kırgızlar, XIX. yüzyılın başlarında Hokand Hanlığının egemenliğinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Fakat Kırgız boyları ile Hokand Hanlığının yaşayışı, kültürü ve yönetimi birbiriyle uyuşmamıştır. Bu durumu lehlerine kullanmayı öngören Güney Kırgızları aradan çok zaman geçmeden nüfus ve askerî güç yönünden çoğunluğu ele geçirmişlerdir. Hokand Hanlığı yönetimindeyken askerî ve siyasî yönetimde en üst makamlara kadar yükselmeyi başararak, söz sahibi olmuşlardır (Dıykanbayeva, 2004: 8-9; Gömeç, 2002: 46; Orozobayev, 2014: 21).

Alimhan'ın yönetimde olduğu dönemde siyasî ve askerî fikirlerin hayata geçirilmesi ve başarılı olunması sonucunda Hokand Hanlığının sınırları bir hayli genişlemiştir. Orada bulunan büyük yerleşim merkezlerinden örneğin, Fergana vadisi Hocent, Taşkent ve Çimkent gibi yerler Alimhan döneminde Hokand Hanlığının hâkimiyetine girmişlerdir. Coğrafi yönden bakıldığında, merkezî Asya, Rusya ve Çin arasındaki kervan yolları üzerinde olmasıyla değerli olan Hokand Hanlığının, XIX. asırda çok güçlü olması, Buhara Hanlığının harekete geçmesinde önemli bir etkidir. Buhara ile Hokand Hanlıkları arasındaki Fergana vadisini fethetme mücadelesi aralarında olan hırsı ve rekabeti ortaya çıkarmıştır. Buhara ve Hokan Hanlıkları kendi aralarındaki çatışmalarla uğraşıp dış etkenleri göz ardı ederken, Rusya da bu karışık ortamdan yararlanıp Orta Asya'daki egemenlik

planlarını devreye koymak için hazırlanmıştır (Çeçen, 2003: 486-487; Koşoyev, 2006: 166-167).

Çok geçmeden Kırgızların kendi aralarındaki çekişmelerinden yararlanıp politikalarını ortaya koymaya çalışan Ruslar, ilk olarak Kazalinsk kalesini alarak Türkistan bölgesini istila etmeye başlamışlardır. Böylece 1846'dan 1865'e kadar olan dönemde Kazakistan'ın tamamını, Kırgızistan'ın da kuzeybatı bölgelerini ele geçirmişlerdir. 1864 yılında Çimkent bölgesini almak için uğraşan Ruslar, Alimhan yönetimindeki Hokand ordusu tarafından yenilmişlerdir. Bu savaşın yıkıcı etkilerinden faydalanmak için yola çıkan Buhara Emirliğinin, Hokand topraklarına doğru saldırıya geçtiğini duyup hemen geri çekilen Hokand ordusu, çok zor durumda kalmıştır. Hokand Hanı, yaşadıkları kötü durumdan kurtulmak için bir çözüm yolu olarak Osmanlı'dan yardım isteğinde bulunmuştur. Osmanlı Devleti, Hokand Hanının bu isteğini çözümsüz bırakmıştır. Hokand Hanı hiçbir konuda yardım alamadığı için Ruslar, Çimkent bölgesini ve Taşkent bölgesini işgal etmişlerdir. Böylece Hokand topraklarını yağmalayıp işgal eden Ruslar, 1867-1868'de Buhara Emirliğini, 1873'te Hive Emirliğini, 1874-1875'te Türkmenistan bölgesini de alarak bütün Orta Asya bölgesini ele geçirmişlerdir (Budak, 2003: 19-20; Dıykanbeyeva, 2004: 8-9; Gömeç, 2002: 50)

1.2.5. Çarlık Rusya Devrinde Kırgızlar

Kırgızlar, Çarlık Rusya tarafından vatan topraklarının işgale uğramasıyla isyan etmişlerdir. Çarlık Rusya'ya karşı çatışmalarını Kurmancan Datka'nın liderliğinde Altay çevresinde sürdürmüşlerdir. Kurmancan Datka'nın Kırgızlar'ın öncüllüğünü yaptığını ve onun güçlü bir lider olduğunu düşünen Ruslar, onun ölene kadar ülkesinin başında durmasına izin vermişlerdir. Özgürlüğünü elde etmek ve kimsenin baskısı altında kalmak istemeyen Kırgızlar, 1876 ve 1885'te Rusların onlarda uyguladığı kötü ve baskıcı harekete karşı tekrar isyan etmişlerdir. Bu isyan Ruslar tarafından acımasız ve kanlı bir hâl olarak bastırılmıştır. Rusların kızgınlığını artıran yol açan bu isyandan sonra, idam edilen birçok Kırgız ile birlikte işgale direnen birçok kişi de Sibirya'ya sürülmüştür (Dıykanbayeva, 2004: 8-9; Malabayev, 1999: 104-108).

Çarlık Rusya, fakir halkın yanı sıra, üst sınıftan olan yönetici kesim ve zengin sınıfa da baskı yaparak kendilerinden güçlü olduklarını kabul ettirmeye çalışmışlardır. Aynı zamanda, işgal ettiği Kırgızistan topraklarından faydalanmak amacıyla o

toprakları; kendi mallarını satmak için bir pazar, üretim yapmak için uygun bir ortam olarak düşünmüştür. Rusya Kırgız topraklarından yararlanma alanını genişleterek, tarım ve hayvancılık yapılacak yerlere Rusya'dan getirttiği kendi vatandaşlarını yerleştirmişlerdir. Böylece Kırgız toprakları içerisinde Rus köyleri ve kasabaları ortaya çıkarıp, Kırgız halkından ağır vergiler alarak, halkı çok kötü bir duruma düşürmüşlerdir. Haksızlığa karşı başkaldıranları ise öldürmek ve sürgün etmek gibi ağır ithamlara maruz bırakmışlardır (Özgen, 2014: 18).

“Ayaklanmanın başlamasına Rus Çarının 25 Haziran 1916’da çıkan kararı neden olmuştur. Bu karar gereğince, Birinci Dünya Savaşı’na katılan Rus İmparatorluğu’nun askerî ve cephe gerisi hizmeti için, Türkistan Türklerinin on dokuz-kırk üç yaş arası erkekleri askere çağırılmıştır. Bu çağrıya göre, yüz bin Kırgız erkek askere gidecekti. Bunun üzerine bütün Türk ülkelerinde olduğu gibi Kırgızistan’da da halk Rus yönetimine karşı ayaklandı. 4 Temmuz 1916’da Hoçent’te başlayan ayaklanma kısa sürede Kırgızistan geneline yayıldı.” (Çorotegin, 2002: XIX, 473).

Yaşanılan ayaklanmalarda birçok Kırgız Türkü Rusların saldırılarıyla katledilmişlerdir. Böylece 300 bin kadar Kırgız halkı çareyi; yaşadıkları çevrelerini bırakarak, Çin’e kaçmakta bulmuşlardır. Kötü süreçten geçen Kırgızların bu durumu tarihe ‘Ürkün Hadisesi’ adıyla kazınmıştır. Ürkün Hadisesi sonucunda birçok Kırgız Türkü Doğu Türkistan’a sığınırken, diğer Kırgız Türkleri ise soğuk ve kıtlığın kendilerinde bıraktığı biyolojik ve fiziksel koşulların etkileri neticesinde Tanrı dağlarını aşamayıp ölmüşlerdir (Çorotekin, 2002: 474-475; Dıykanayeva, 2004: 8-9; Saray, 2002: 443).

Çarlık Rusya baskı ve zorlama yoluyla Kırgızlara kendi isteklerini kabul ettirmeye çalışmıştır. Kırgızlar ise bu durumdan kurtulmak için ellerinden ne geliyorsa yapmışlardır (Özgen, 2014: 19). Bu konuda örnek vermek gerekirse Kaçkınbay Artıkbayev, *XX. Kılımdağı Kırgız Edebiyatının Tarihi* adlı eserinde şu bilgileri paylaşmıştır:

“Rus çarlığının sömürge siyaseti hakkında bizde her türlü görüş söylenegeldi. Onların arasında Kırgızların Rusya’ya kendi isteği ile katıldığı fikri, kırk yıldan fazla hüküm sürdü ve bütün tarih, edebiyat, felsefe, pedagoji alanında yazılmış ilmi makalelerde ve kitaplarda yer aldı. Şimdi yeniden yapılanma sürecinde ve Kırgızistan bağımsız bir ülke olduğu günden beri, yukarıdaki tezin tarihî gerçeğe uygun olmadığı sık sık ifade edilerek, Rusya’nın on dokuzuncu yüzyılda Kırgız yurdunu işgal ettiği konusu daha çok konuşulmaya başlandı. Elbette bu düşünce gerçeğe daha yakındır.” (Artıkbayev, 2004: 16).

1.2.5. Sovyet Rusya Devrinde Kırgızlar

1916’da Çin’in çeşitli bölgelerine kaçan Kırgız Türkleri, Çarlık Rusya’sının ortadan kalktığı haberini aldıklarında bu rejim tarafından, işgal edilen topraklarına dönmeye çalışmışlardır. Kırgızlar tarafından özgürlük olarak nitelendirilen bu hareket,

geçici hükümet olan Türkistan valiliğinin aldığı bir kararla; yaşadıkları bölgeden kaçan Kırgız Türklerinin kendi memleketlerine geri gelmesi engellenmiştir (Özgen, 2014: 21).

“*Kırgızistan’a Rusya tarafından 1924’te ‘Muhtar Bölge Statüsü’ verildikten sonra 1926 yılında ise SSCB’ye bağlı Kırgız Özerk Cumhuriyeti kurulur. 1936 yılında ise Kırgızistan, SSCB’nin 16 cumhuriyetinden biri olur.*” (Kundakçı, 2019b: 20).

Stalin’in yönetimindeki mahkemelerde o dönemde Kırgızistan’a damga vuran aydınlara aslı astarı olmayan gerçek dışı suçlamalar neticesinde idam cezası verilmiş, zengin olan ailelerin mal varlıkları ellerinden alınmış, halkın sesi olan aydın ve bilge kişilerin bazıları Sibiryaya sürgün edilmiştir (Alimov, 2010: 5).

Bu aydınların içerisinde çeşitli dilci, tarihçi ve edebiyatçılar ile birlikte yönetici kesim olarak da adlandırabileceğimiz devletin farklı üst derecelerinde olan kişiler de bulunmuştur. Stalin’in bu baskıcı yönetimi için, devlet yönetimini eleştiren siyasetçi ve halkın yaşadığı kötü durumu eserlerinde yansıtmaya çalışan aydınların varlıklı aileler içinde yer almaları; onların ülkeden sürdürülmelerini sağlamak ve yaptırım uygulamak için yeterli bir neden olarak görülmüştür (Özgen, 2014: 26).

“*1932-1938 yılları arasında Kırgızistan’da Stalin’in baskısına maruz kalarak öldürülen devlet adamı, âlim, şair ve yazarların hepsinin ismini söylemek şimdilik mümkün değil. Araştırmacılar bugün de bütün belgelere ulaşabilmiş değildir. Kırgız SSR Sovyetine bağlı Milli Güvenlik Komitesinin 1991’de verdiği bilgilere göre 1950’li yılların ikinci yarısından bugüne kadar itibarları iade edilen iki milyon kişinin sekiz binden fazlası Kırgızistanlıdır. Kırgızistan’daki repressiyanın derecesini parti istatistiğine göre de tayin edebilmek mümkündür; çünkü Cumhuriyet Partisi Teşkilatı’nın 1933 yılındaki üye sayısı on dokuz bin üç yüz otuz iki iken 1938 yılında bu sayı bin yirmi dokuza düşmüş; yaklaşık üç kat azalmıştır. Partiden çıkarılanların çoğunluğu repressiya kurbanıdır.*” (Krakeyev, 1991: 5).

Tüm bu katliamların başını çeken Stalin’in ölümünün hemen ardından 1953’te, insanlar üzerinde baskı ve şiddet uygulayan sert rejim biraz da olsa yumuşatılarak, 1937-1939 yılları arasında katledilen mazlumların aslında suçsuz oldukları insanlara duyurulmuştur. Fakat bu kadar gaddar bir rejimin aniden durması söz konusu olmadığı için çok geçmeden 1960’tan itibaren rejim, Kırgız milleti üzerindeki baskısını yeniden hissettirmiştir. Sovyetler Birliği’nde “Senek Cıldarı” denilen 1960-1980’li yıllarda, birçok açıdan durağanlık ortaya çıkmıştır (Özgen, 2014: 27).

Sovyetler birliğinde ortaya çıkan durgunluk döneminin ardından 1986’da Sovyet Komünist Parti’sinin başında bulunan ve Sovyetler birliğinin son devlet başkanı olan Mihail Sergeyeviç Gorbaçov’un ortaya attığı ‘açıklık ve yeniden yapılanma’ düşüncesiyle beraber, Komünist Parti ve Sovyet yönetimiyle alakalı gizli

bilgiler açığa çıkınca, Sovyetler birliği dağılmaya başlamıştır. Bu durumdan en çok yarar sağlayacak olan Kırgız milleti yaklaşık yüz elli yıl boyunduruk altında kaldıktan sonra; 15 Aralık 1990 tarihinde egemen olduklarını, 31 Ağustos 1991 tarihinde de kimsenin hâkimiyeti altında kalmayıp bağımsız olduklarını duyurmuşlardır (Saray, 1993: 82-83)

1.2.6. Günümüzdeki Kırgızistan Cumhuriyeti

Kırgız Türkleri için en büyük tehdit olan Sovyetler Birliği dağılınca, Kırgızlar 31 Ağustos 1991 yılında özgürlüğünü ilan etmiştir. Kırgız devletinin resmi adı ‘Kırgız Cumhuriyeti’, resmi dili ‘Kırgız Türkçesi’ olarak kabul edilmiş ve başkent olarak da Bişkek şehrini belirlemişlerdir (Kundakcı, 2019b: 20).

Kırgızistan Cumhuriyeti’nin nüfusunun büyük bölümünde Kırgızlar yer almıştır. Nüfusun bir kısmını da, uyrukları diğer milletlerden olan; Rus, Özbek, Kazak, Ukrayna ve Almanlar oluşturmaktadır. Ayrıca Kırgızistan bölgesi; Çüy, Oş, Isık-Köl, Talas, Celâlâbâd, Narın ve Batken adları verilen yedi idarî kesimden oluşmaktadır (Kundakcı, 2019b: 20).

1.2.6.1. Coğrafi Açından Kırgızistan

‘‘Kırgızistan, Orta Asya’da 198.500 km² yüzölçümü ile tarihî ipek yolu üzerinde yer alan bir ülkedir. Kuzeyde Kazakistan, batıda Özbekistan, güneyde Tacikistan, güneydoğu ve doğuda Çin esaretindeki Doğu Türkistan (Sincan-Uygur Özerk Bölgesi) ile çevrilidir. Ayrıca Kırgızistan dışında Çin’de ve özellikle Tacikistan-Afganistan sınırları içerisinde yer alan Pamir bölgesinde yaşayan Kırgızlar da vardır. Sayıları iki milyonu aşan bu Kırgızların Pamir’de yaşayan küçük bir kısmı da 1982’de Türkiye’ye göç edip Van-Erciş yöresinde Ulupamir köyünde gelenekleriyle beraber yaşamlarını sürdürmektedirler.’’ (Kundakcı, 2019b: 20).

Kırgızistan bölgesi coğrafi olarak yüzölçümü açısından Orta Asya’da bulunan diğer devletlerden daha küçük bir yapıya sahiptir. Genel olarak yüksek dağlarla çevrili olmasına karşın, muhteşem güzelliğini sergileyen; akarsuları, gölleri, nehirleri, mineral kaynakları, termal suları, yaylaları, yer altında ve yer üstünde yer alan doğanın canlılara sunduğu göz kamaştırıcı birçok güzelliğiyle tabiat ülkesidir. Dünya üzerindeki konumu itibarıyla en büyük krater göl unvanına sahip olan Isık-Köl, Kırgızistan bölgesinde yer almaktadır. Coğrafi açıdan Tanrı Dağları ve Altay sıradağları Kırgızistan’ı Fergana, Talas, Çü ve Narın vadilerine ayırmaktadır. Akarsuların üzerindeki baraj gölleri çok dinamik bir yapıya sahip olup; Türkistan bölgesinin tamamının elektrik enerjisi ve sulama ihtiyacını karşılamaktadır. Orta Asya ülkesi olması sebebiyle denize kıyısı yoktur. Ayrıca çevresinde yüksek dağlar bulunmasından ötürü, karasal iklimin tüm özelliklerini taşımaktadır. Bölgedeki

sıcaklık farkları yüksek olduğu için bu durum canlıların yaşamını da etkilemektedir. Yüksek dağlarla çevrili olmasından ve deniz seviyesine indirmediğimizde 1500 m yüksekliğe sahip olduğundan dolayı 'Asyanın İsviçresi' de denilmektedir (Erdem, 2000: 57; Saray, 1993: 7).

1.2.6.2. Ekonomik Açıdan Kırgızistan

İnsanlar Kırgızistan bölgesinde ekonomik açıdan hayvancılık, tarım, sanayi ve yer altı zenginlikleri ile uğraşmışlardır. Batı Türkistan coğrafyasında yer alan bu bölge için hayvancılık yapmak çok önemli bir yere sahiptir. Kırgız halkı hayvancılıktan elde ettikleri et, deri, yün ve halıyı ihtiyaç fazlası olduğundan dolayı ihraç etmişlerdir. Kırgızistan bölgesinde yaşayan insanlar için hayvancılıktan sonraki aşama tarım olmuştur. Bununla birlikte, Fergana havzasında ve vadi tabanlarında tarımsal faaliyetlerde bulunmuşlardır. Tarımda başlıca tahıl, yem bitkileri, tütün, pamuk ve şekerpancarı olarak birçok sebze ve meyve üretimi yapılmıştır. Üretim konusunda sınır tanımayan ülke, İpek böcekçiliği ve ipek üretiminde ileri seviyeye kadar gelerek, komşu ülkelere ipek ihraç etmiştir. Aynı zamanda Kırgızistan, zengin bitki örtüsüne sahip bir ülke olarak da değerlendirilmiştir (Akkan, 2002: 442).

Kırgızistan bölgesinde sanayiye dayalı sistem iyi bir gelişme kaydetmemesine rağmen gıda sanayisinin içerisinde yer alan konservecilik gelişmiştir. Ülkenin doğal zenginliği olan akarsuların üzerinde yer alan hidroelektrik santrallerinin ortaya çıkardığı enerjiye bağlı olarak Kırgızistan, komşu ülkelere elektrik enerjisi ihraç etmektedir (Saray, 1993: 8-9).

Kırgızistan bölgesinde bulunan elektriğin büyük bölümü akarsuların üzerine kurulan hidroelektrik santralleri aracılığıyla üretilmiştir. Üretim bakımından çok önemli bir yere sahip olan Narin nehrinin üzerinde birçok santral yer almıştır. Bölgede santraller aracılığıyla üretimi yapılan enerji çoğunlukla Özbekistan, Kazakistan ve Tacikistan bölgelerine ihraç edilmiştir. Kırgızistan yeraltı kaynakları açısından çok zengin olmakla birlikte birçok maden çeşidine ev sahipliği yapmıştır. Kömür çok fazla rezerve sahip bir maden çeşididir ve Orta Asya'daki kömür yataklarının genel olarak çoğunluğunu oluşturmuştur. Yeraltında bulunan diğer kaynakların başlıcaları; petrol, doğal gaz, cıva, antimuan, altın, bakır, demir, volfram, uranyum ve tuz olarak bilinmektedir. Kırgızistan'ın Oş şehrinde yüzyıllar öncesinden bu yana ipekli kumaş dokumacılığı önem kazanmıştır. Böylece ülkenin birçok bölgesinde tekstil fabrikası

açılarak, özellikle Bişkek ve Oş şehirlerinde kurulan kürk ve ayakkabı fabrikaları çalışmalarını devam ettirmiştir (Akkan, 2002: 441-442).

1.2.6.3. Kırgızistan'da Dinî Hayat

Kırgız Türkleri İslamiyet'ten önce 'Tabiat Güçleri ve Atalar Kültünün de bulunduğu Gök tanrı inancını ve tüm bu inançların birleşmesiyle ortaya çıkan Şamanizm'i kabullenmişlerdir. Geçmişteki hayatlarında Maniheizm'i ve Budizm'i benimsedikleri ortaya çıkmıştır. Kırgızlar Karahanlılar döneminden itibaren İslam dinine girmişlerdir (Alimov, 2010: 7).

Kırgızlar Türkistan'ın birçok bölgesinde boylar şeklinde ve konar-göçer bir şekilde yaşamışlardır. Her bir Türk boyu İslam dinini değişik zamanlarda kabullenmişlerdir. Karahanlılar zamanında yaşayıp bilimsel ve edebî yönüyle ön plana çıkan Büyük Türk âlimi Kaşgarlı Mahmut, dönemin ilk Türkçe sözlüğü olan Divanu Lügati't-Türk adlı önemli eserinde, Kırgızları Müslüman Türk boyları olarak kabul etmiştir (Jusubaliyev, 2007: 206).

Kırgız Türkleri genellikle İslâm dinine bağlı oldukları için Kırgızların kendi öz kültürlerini yansıtan ve millî destanları olan Manas destanı içerisinde İslam'a dayalı birçok düşünce yer almıştır (Yıldız, 1995: 292).

Mevcut tarihî belgelere dayanarak Karahanlıların yaşadığı dönemde ortaya çıkan İslâm dinine girme süreci, Hokand Hanlığının ülkeye hâkim olduğu yıllarda da süregelmiştir. Hokand Hanlığının, egemenliğinde olan göçebe topluluklarının İslamlaştırılmaları sürecinde etkin rol oynayan bazı tasavvuf ve tarikatların içinde bulunan kişiler, yoğun çalışmaları sonucunda Kırgız milleti akın akın İslam dinine girmiştir. (Erşahin, 1999: 53).

1.2.6.4. Tarihi, Sosyolojik ve İdeolojik Açıdan Kırgızistan

Kırgızistan bölgesi Çin, Rus, Arap ve Fars medeniyetlerinin merkezi konumunda bulunmaktadır (Sağlam, 2017: 7). Kırgızistan, uğruna birçok mücadelenin yapıldığı tarihsel açıdan önemi büyük olan ipek yolu güzergâhında bulunmaktadır. Medeniyetler arasında yapılan ticaret, dinî inanış biçimleri, örf, adet, gelenek vb. kültürel değerlerini genellikle ipek yolu güzergâhından yapan Kırgızistan gerek tarihî gerekse sosyal ve kültürel açıdan çok önemlidir (Kundakçı, 2019b: 22).

“Kırgızistan; Süleyman Dağı Arkeolojik Müzesi, Burana Minaresi ve Şehir Harabeleri, Tarihi Özgön ve Oş şehrindeki mimari eserleri, Taşrabat Kervansarayı, Manas Türbesi, daha çok Karahanlı dönemlerinden kalan çeşitli mimari eserleriyle de ön plana çıkmaktadır.” (Kundakçı, 2019b: 22).

Kırgızlar tarihi açıdan önem taşıyan unsurlarını, yaşayış biçimlerini ve kültürlerini İslam dinine yansıtıp günümüze taşımışlardır. Kırgız Türklerinin yaşamında yer alan; at, kımız, komuz, ak kalpak ve boz üy çok önemli olarak görülmüştür. Konargöçer şekilde yaşamını sürdüren Kırgızlar, her açıdan kolay olması nedeniyle ana malzemesi olarak keçeden yapılmaya yurtlar olan “boz-üy” denilen yerlerde yaşamışlardır. Kırgızlar açısından keçe denilen malzeme üretimi kendilerine ait olduğundan ve iyi bir yalıtım yaptığından üzerine muşamba geçirilerek yağıştan ve soğuktan korunmak dâhil birçok alanda kullanılmıştır. Kırgız milleti için Boz üy, o kadar çok değere sahiptir ki bunu somut olarak günümüzde Kırgızistan bayrağının ana motifinde görmek mümkündür. Kırgız milletinin bayrağında bulunan Kırmızı fon üzerindeki sarı güneşin içerisinde yer alan dairede Kırgız çadırının (Boz üy) üstten görünümü yansıtılmıştır (Erdem, 2000: 56-57; Tan, 2017: 12).

Kırgız Türklerinin toplumsal yapısına bakıldığında ong (sağ) kanat, sol kanat ve içkilik şeklinde üç ana boy olarak değerlendirilmiştir. Kırgız milletinin bayrağında yer alan kırk güneş ışığı ise, Kırgız Türklerinin var olmasını sağlayan kırk büyük boyu anlatmaktadır (Kalberdiev, 2010: 5).

Kırgız Türklerinde genel manada toplumun tecrübeli ve büyük kesimi 'manap', 'moldo', 'biy' ve 'baatır' isimleriyle anılmıştır. Özellikle toplumu siyasi açıdan temsil eden ve bu konuda kültürel birikimi olan kişiler 'manap' olarak adlandırılmıştır. Manaplık önemli bir konumda olup; çon (ulu/büyük) manap, orto manap ve çala (küçük) manap olarak üç bölüme ayrılarak, bütün manaplar 'çon manap' yöneticiliğinde hizmet etmiştir. Devlet işlerinde etkin rol oynayan manapların görevleri bunlarla sınırlı kalmayıp, ayrıca boyları dışarıdan gelen saldırılara karşı koruyarak diplomatik görüşmelerde de bulunmuşlardır. Toplumu temsil eden şahısların aldığı manaplık unvanı daha önceden seçimle kazanılırken, XIX. yüzyıldan itibaren babadan oğula geçme şeklinde elde edilmiştir. Rus yönetimi Kırgızistan bölgesine saldırıp istila etmesiyle birlikte o sırada güçlü görünen taraf olarak değerlendirilen, Rus işgalci birlikleriyle iş birliği yapmaya çalışan manaplar yüzünden, saygınlığını yitiren manaplık cemiyeti sonradan yok edilmiştir. Kırgız milleti din

konusunda ileri gelenlere moldo, boyları yöneten kişilere biy, kahraman olarak gördükleri kişilere de baatır unvanını layık görmüşlerdir (Erşahin, 1999: 19-20).

1.3. Kırgızlarda Dil ve Edebiyat

İlk Kırgız yazılı metinleri değerlendirildiği zaman Türk lehçeleri arasında Kazak, Nogay, Tatar, Başkurt, Kara Kalpak, Karaçay-Balkar Türkçelerinin de bulunduğu Kuzey-Batı (Kıpçak) arasında olduğu anlaşılmıştır (Gömeç, 2011: 12). Önceden siyasi, askerî ve sosyal nedenlerin yarattığı etkiye dayanarak edebi eserlerde genellikle Rus dili kullanılsa da, Rus baskısından kurtulan Kırgız aydınları artık sanat ve bilim dili olarak kendi ana dillerinden yararlanmışlardır (Dosoeva vd, 2006: 3).

“Kırgız Türklerinin tarihi derinliğinin beraberinde getirmiş olduğu zenginlik ve genişlik, edebi sahada da kendini göstermektedir. Tür ve içerik olarak çok zengin bir karaktere sahip olan bu edebiyatın en önemli unsurlarından biri destanlardır. Manas, “Semetey”, “Seytek” gibi kahramanlık destanları tüm dünyaca bilinen önemli destanlardır. Bununla beraber “Kurmanbek”, “Ertörük”, “Jamil Mirza Kedeyxan” ve “Kocacaş” gibi destanlar da Kırgız edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Kırgız edebiyatı destanların yanı sıra şiir, fıkra, bilmece, hikâye, tekerleme, veciz söz, efsane, menkıbe, atasözü, deyim, alkış, kargış gibi alanlarda da oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Şiir türleri içerisinde bilhassa ‘emek’ şiirleri, Kırgızlara has özellikleri içinde barındırmaktadır.” (Kapağan, 2015: 31).

Konargöçer halde yaşayan Kırgızlar 20. yüzyıla gelene kadar edebi anlamda icra ettikleri yazılı eserlerin çok az olduğu görülmüştür (Kolcu, 2012: 210). Fakat Kırgız Türklerinin çok zengin ve kapsamlı bir sözlü edebiyat gelenekleri vardır (Yıldız, 2007: 5). Kırgızların ortaya çıkardıkları şiirler yapısal manada değerlendirildiğinde dörtlük olarak kurulmuştur. Bu şiirler uyak olup, 7-8 heceden meydana gelmiştir (Orozova, 2011: 10).

Sözlü edebiyat içerisinde ozan veya saz şairi sıfatı ile anılan şairler, hayatlarını sürdürdükleri dönem içerisindeki sosyal ve siyasal olaylarla ilgilenmişlerdir. Halk kahramanları olarak nitelendirebileceğimiz şairlerin sergiledikleri davranışlardaki asıl amaç, kendi halkına ve vatanına her alanda zorluklar karşısında dayanma düşüncesini aşılama ve moral verebilecek tarzda saz çalıp, şiir veya şarkı söyleyerek coşkulu bir şekilde destek verebilmektir. Şairlerin halk üzerindeki bir diğer görevi ise; öğretici ve öngörü tarzındaki şiirleriyle halkın kendi aleyhine bir adım atmasına engel olmak, halkın bilinçli düşünceye sahip olmasını ve onların her konuda bilgi sahibi olmasını sağlamak olmuştur (Kapağan, 2015: 33).

Geçmişte yaşanan acıdan başka bir şey çağrıştırmayan Kırgız Türklerinin, 19. yüzyılda yaşadıkları acılar ve katliamlar çok fazladır. Bu dönemde yaşanan tüm olaylar neticesinde sözlü edebiyat, kendine özgü bir edebi akım özelliği yansıtmıştır.

Sözlü edebiyatta dönemin etkisine dayanarak çoğunlukla ‘Zamana Akımı’ teması işlenmiş ve döneme özgü bu temayı yansıtan şairlere de ‘Zamana Akınları’ denilmiştir (Kapağan, 2015: 33-34).

Kırgızların çektikleri acıları yansıtan şiirlerin verildiği dönemi yansıtarak ‘Zamana Akımı’ni (Edebiyatını) ortaya çıkaran şairler, ilk başta Moldo Niyazi ve Kalıgul Bayoğlu olarak düşünülmüştür. Bu büyük şairlerin ardından gelen Arstanbek Buylaşoğlu, Moldo Kılıç, Moldo Bağışsarıbayoğlu, Aldaş Moldo ve Altay Aydarbekoğlu adı verilen şairler de dönemde yaşanan olaylarla ilgili şiirler ortaya çıkarmışlardır (Turdugulov, 2005: 42).

“Kırgız edebiyatının 20. yüzyıl öncesine ait eserler, Kırgız Türklerinin göçebe bir toplum olmalarının doğal sonucu olarak, kütüphane anlayışının eksikliğinden kaynaklanan sorunlar sebebiyle çok iyi korunamadığından bu devrenin sağlıklı olarak takibinde zorluklar yaşanmaktadır. Yine 20.yüzyılın başlarına kadar Türkistan coğrafyası henüz bir bütün halinde bulunduğundan, coğrafi olarak da Kırgızlar Kazaklarla aynı bölgede yaşadıklarından ve Tatar medrese âlimlerinin baskın etkisinden dolayı o devrede verilen eserlerde de Kazak ve Tatar kültürünün dil özellikleri etkili olur. Bu durumun bir sonucu olarak Kırgız edebiyatının yazılı ürünleri de Türk kültürünün ortak ürünü; hatta Kazak veya Tatar yazılı metni olarak adlandırılır. Bununla beraber Çağatay Türkçesinin tüm bölgede hala etkisini devam ettirdiği bir dönem olduğu gerçeğini de unutmamak gerekir.” (Kapağan, 2015: 35).

Türkistan coğrafyasında 20. yüzyıl öncesinde edebî dil sürecinin etkilerine istinaden Zeki Velidi Togan şu sözlerine değinmiştir: *“On dokuzuncu asrın ortalarına kadar Türkistan’ın her tarafında Batı ve Doğu Türkistan’da, Kazak ve Kazan ülkelerinin hepsinde umumi edebi Çağatay dili kullanılıyordu.”* (Togan, 1981: 486).

2. İKİNCİ BÖLÜM

KIRGIZLARIN SÖZLÜ KÜLTÜREL UNSURLARI VE ÂŞIKLIK GELENEKLERİ

2.1. Kırgızların Sözlü Kültürel Unsurları

Kırgız Türklerinin, bütün Türk boylarında olduğu gibi sözlü edebiyatı da geliştirmiştir. Göçebe yaşam tarzı onların bu konuda ustalaşmalarına sebep olmuştur. Kırgızların genel özelliklerinin ve kültürlerinin taşıyıcısı konumundaki dil, önemli bir iletişim alanıdır. Kırgızların geçmişten günümüze din, tarih, gelenek, görenek, günlük hayat gibi unsurları barındıran sözlü kültür geleneği, o dönemin toplumunun yaşayışını yansıtmıştır (Kundakçı, 2019b: 27).

Hayatları boyunca göçebe bir yaşam tarzı benimseyen Kırgızlar savaş, işgal, kıtlık gibi yaşamlarını kötü yönde etkileyecek durumlara maruz kalmışlardır. Göçebe bir hayat yaşadıklarından ötürü yazıya geçilmesi uzun sürmüş, bu nedenle kapsamlı bir sözlü kültür geleneği ortaya çıkarmışlardır (Özkan, 1995: 43-49).

Ünlü Kırgız yazar Cengiz Aytmatov Kırgızların sözlü kültürünü şu şekilde değerlendirmiştir:

"Bütün başka halklar geçmiş kültürlerini yazılı edebiyatta, mimaride, tiyatro ve resim sanatında saklamış/arsa, Kırgızlar da yukarıdaki sanatların haricinde milli ruh, onur, inanç ve özgürlükleri adına yapmış oldukları kahramanlık mücadelelerini, hayallerini, isteklerini, tarihinin hayatın güncel olaylarını geleneksel sözlü kültür ürünlerinde açıklamışlardır." (Alimov, 2010: 8).

Kırgız Türklerinin gelecek nesle aktardığı sözlü kültür geleneğinin içerisinde; ünlü Manas destanı ve diğer destanlar, masallar, efsaneler, hikâyeler, türküler (ır), atasözleri, ninniler, bilmeceler, tekerlemeler, ağıtlar, ayışlar vb. gibi sözlü unsurlar yer almıştır (Dıykanbayeva, 2016: 16).

Bu kültür ürünlerinin her biri sözlü olmakla birlikte kendisine özel yöntemlerle söylenilerek nesiller arasında taşınmıştır.

"Kırgız sözlü kültür geleneğinin ürünlerinden destanlar geçmişten bugüne yaygın ve etkili bir biçimde kullanılır. Hâlâ canlılığını koruyan Kırgız destanlarından Manas, hacim bakımından dünyanın en büyük destanıdır. Önemi ve kıymeti sebebiyle Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun da 1995 yılını 'Manas' yılı olarak ilan ettiği bu destan, dünya kültür mirası içerisinde de ayrı bir yere sahiptir. Manas, Semetey ve Seytek olmak üzere üç bölümden oluşan Manas destanını bütün Kırgızlar bilmekle beraber destanı baştan sona ancak akınlar okuyabilir. Destanı okuyan akınlara 'Manasçı' veya 'Comokçu' adı verilir. Ç. Velihanov Manas destanının Kırgız kültür hayatının bir çeşit özeti olarak da değerlendirilebileceğini düşünür." (Kundakçı, 2019b: 28).

"Manas Destanı, bir kahramanın etrafında toplanmış bütün Kırgız mitolojisinin, masallarının, efsanelerinin, hikâyelerinin ansiklopedik toplamıdır." (Baycigitov, 1985: 21).

Sözlü kültürleri çok gelişmiş olan Kırgız Türklerinin destanları 'Çon Epos' (Büyük Destan) ve 'Kence Epos' (Küçük Destan) şeklinde sınıflandırılmıştır. Böylelikle Manas, Semetey, Seytek adı verilen destanlar, 'Çon Epos' (Büyük Destan) grubuna girerken; Kurmanbek, Canıl Mırza, Er Töştük, Er Tabıldı Kocacaş, Canış-Bayış, Kedeykan, Bököy diye söylenen destanlar da 'Kence Epos' (Küçük Destan) kategorisinde yer almıştır (Şimşek, 2018: 9; Tokombayeva, 1973: 285).

Kırgızların sözlü kültür geleneklerinde yer alan efsaneler insanların yaşayışlarında çok önemli bir noktada yer almıştır. Efsaneler Kırgız Türkçesinde 'mif', 'anız', 'angame', 'ulamış', 'leganda' gibi isimlerle anılmıştır. Efsaneler kategorilerine ayrıldığında; kozmolojik efsaneler, yer adları ile ilgili efsaneler, hayvanlar ve bitkilerle ilgili efsaneler, dini efsaneler olarak şekillendirilmiştir (Baycigitov, 2004: 642).

Sözlü kültür ürünlerinden olan masallar, Kırgızlarda 'cöö comoktor' diye anılmıştır. Cöö Comoktor konuları bakımından; kahramanlık masalları, sihir-büyü masalları, hayvan masalları, gündelik hayatla ilgili masallar olarak değişik kategorilerde sınıflandırılmıştır (Dıykanbayeva, 2016: 20).

Kırgız Türklerinin sözlü kültür unsurlarının bir kısmında 'lirikalık janr' olarak bilinen ırlar (türkü) ve lirik şiirler yer almıştır. Edebi olarak konularına ve nazım şekillerine göre ırlar (türküler), farklı isimlerle anılmışlardır. Türkülere verilen isimler içerisinde bulunan 'ırım-darım (büyü-efsun) ırları', birçok hastalığın tedavisi amacıyla hastalığa sebep olan kötü ruhları yok etmek için söylenilmiştir (Akmataliev, 2004: 29-61).

Geniş anlamda söylemek gerekirse Kırgız Türklerinde Darım ırları, insanlarca tehlikeli olarak bilinen yılan, akrep gibi korkutucu hayvanların sokması sırasında, "badik" adı verilen hayvanlarda meydana gelen hastalıkların ortadan kaldırılmasında, insanlarda olan birçok ağrının dindirilmesinde ve tüm bu hastalıkların başlıca nedeni olan kötü ruhların ortadan kaldırılması için dile getirilmiştir. Darım ırlarına, Kırgız Türkleri çok kıymet vermişlerdir (Taştemirov, 1973: 54; Mukasov, 2004: 339). Darım ırlarında söylenen "süf süf" gibi kelimelerin genellikle büyü içerikli olması, ortaya

çıkan şiirlerin mitik dönemin içeriklerini barındırdığını yansıtmıştır (Şimşek, 2018: 11).

İrim-darım ırlarından, akrep soktuğu zaman söylenen şu şiire örnek verilebilir;

<i>Bıcı, bıcı, bıcı çık</i>	Bıcı, bıcı, bıcı çık!
<i>Tula boydo kalbay çık</i>	Vücutta kalmadan çık!
<i>Zaarındı caybay çık</i>	Zehrini dağıtmadan çık!
<i>Turumtayday tülöp çık</i>	Yırtıcı kuş gibi tüy döküp çık!
<i>Cabır körüp cüdöp çık</i>	Cebr çekip bezip çık!
<i>Süf, süf, süf, süf</i>	Süf, süf, süf, süf!

(Obozkanov,2006: 12)

'Emgek (emek) ırları' adı verilen ırlar, bir uğraş sarf edilirken yapılan işin kolay halledilebilmesi amacıyla söylenmiştir. Ayrıca emgek ırları hayvancılık, çiftçilik, avcılık ve el sanatları olarak çeşitli kategorilere ayrılmıştır. Emgek ırları içerisinde; bekbekey, şırıldan, op mayda, ton çık, koş aydoo ırları yer almıştır (Akmataliev, 2004: 29-61).

Kırgız Türklerinde hayvancılıkla ilgili emgek ırlarından örnek olarak;

<i>Konok toogo bütköndö</i>	Dağlara ot bitince
<i>Koşo çıkkan şırıldan</i>	Birlikte çıkan güz mevsimindeki kımız
<i>Taruu taşka bütköndö</i>	Taşlara ot bitince
<i>Talaşa çıkkan şırıldan</i>	Yarışarak çıkan güz mevsimindeki kımız

(Obozkanov,2006:9)

Kırgız folklorunda sevilen türkülerden biri de, giyim eşyası dikmekle alakalı söylenen ve söyleyen insanın yapılan işin iyi bitmesiyle ilgili dileğini bildiren “Ton Çık” türküsüdür (Şimşek, 2018: 12).

Kırgız Türklerinde 'kaada salt ırları' adıyla bilinen tören türküleri de iki gruptan meydana gelmiştir. İlk olarak düğünlerde ve eğlencelerde dile getirilen toy türküleri ile çocuğun doğumu ve onun büyütülmesini konu alan türkülerden; diğeri de 'koşoktor'

adiyla anılan çoğunlukla ölüm öncesi ve ölümden sonra yakılan ağıtlardan oluşmuştur (Kundakcı, 2019b: 29).

“Ölen kişinin geride bıraktığı ailesine vasiyeti olan “kerez ırları”, hemen hemen herkes için söylense de halk tarafından itibar gören insanların, özellikle kahramanların kerezleri, “geçmişin vasiyeti” olarak adlandırılıp akın ve çeçenler tarafından söylenmiştir. Bundan dolayı bu tür kerezler, daha fazla bilinmiş ve yaygınlık kazanmıştır.” (Şimşek, 2018: 13).

Kırgız şairlerinden olan Kalık'ın kardeşi öldüğü zaman yaktığı ağıt koşoktor ırlarına örnektir;

<i>Caratkan Kuday keçirgin</i>	<i>Yaradan Hüda affetsin</i>
<i>Caş boorumdan küñöösün!</i>	<i>Genç kardeşimin günahını!</i>
<i>Calgan düynö bilebi</i>	<i>Yalan dünya bilir mi</i>
<i>Calgızdıktın münözün</i>	<i>Yalnızlığın halini</i>
<i>Adam ata, Ava ene</i>	<i>Âdem ata Havva ana</i>
<i>Topuraktan caraldı.</i>	<i>Topraktan yaratıldı</i>
<i>Bardık adam balası</i>	<i>Bütün insanoğlu</i>
<i>Uşu eki zattan taraldı.</i>	<i>Bu iki kişiden çoğaldı</i>
<i>Bir boorum senden ayrılıp</i>	<i>Kardeşim senden ayrılıp</i>
<i>Men kurgur tarttım sanaanı</i>	<i>Ben kahrolası çektim tasanı</i>

(Çelebi, 2006: 180)

Kırgızların sözlü kültür geleneğinde 'lirikalık ırlar' olarak adlandırılan didaktik ırlar; Kırgızların yaşayış biçimlerini ve hayattan çıkardıkları derslere değinmiştir. Sözlü kültürde çok önemli bir yere sahip olan bu ırlar; 'sanat ırları' ve 'nasihat ırları' olarak iki farklı kategorilerde incelenmiştir. Sanat-nasihat ırları konu çerçevesinde değerlendirildiği zaman; iyi-kötü, güzel-çirkin, hayat-ölüm başlıkları etrafında şekillenmiştir. Ünlü Kırgız şairi Arstanbek'in, dönemin söz ustası olarak nitelendirilen Ceñicok'a, kendi tecrübelerinden hareketle şairlikle ilgili yol gösterici nitelikteki şu şiiri örnektir (Kundakcı, 2019b: 30).

<i>Oo balam, ırçılık çayın aytayın</i>	Hey oğlum şairliğin esasını söyleyeyim
<i>Irçı bolson sınçı bol</i>	Şair olsan sınçı ol
<i>Kara özgöy bolboy, kalıs bol</i>	Kötü niyetli olma, adil ol

<i>Aptıgın alkım agıtpay</i>	Nefsini, boğazını düşünmeden
<i>Akındarga nuska bol</i>	Şairlere örnek ol
<i>Eregiş çıksa elçi bol</i>	Kavga çıksa elçi ol
<i>El curtundun kençi bol</i>	Halkın yurdunun hazinesi ol
<i>Aş menen toydun körkü bol</i>	Aş ile düğünün güzelliği ol.

(Kebekova, 1994: 136)

Kırgız Türklerinde aşk üzerine dile getirilen şiirlere Kırgız sözlü geleneğinde 'sü- yüü' veya 'mahabat' ırları denilmiştir. Barpı'nın şiirleri bu ırlara örnek olarak verilmiştir. Barpı'nın 'Samargül' adlı şiiri aşk konusunu güzel bir şekilde dile getirmiştir (Kundakçı, 2019b: 30)

<i>Aloolonup ört bolup</i>	<i>Alevlenip ateş olup</i>
<i>Küyüp cüröm Samargül</i>	<i>Yanmaktayım Samargül</i>
<i>Aziz közüm tört bolup</i>	<i>Aziz (kör) gözüm dört olup</i>
<i>Süyüp cüröm Samargül</i>	<i>Sevmekteyim Samargül</i>

(Kundakçı, 2019b: 30)

Kırgızların sözlü kültür geleneğinden olan 'aytışlar' (atışmalar) toylarda (düğünlerde) ve çeşitli merasimlerde halkı eğlendirmek amacıyla kişilerin kendi şairliklerini yarıştırdıkları şiirlerdir. (Dıykanbayeva, 2016: 22). Kırgızların önemli şairleri arasında yer alan Kalık ile Osmankul'un atışması örnek olarak verilebilir:

Kalık:	<i>Atayı barıp tappadım</i>	Özel olarak gelip bulamadım
	<i>Osmankul seni üyümdön</i>	Osmankul seni evinden
Osmankul:	<i>Kelerin bilsem murtadan</i>	Geleceğini bilseydim önceden
	<i>Keypeyt elem üyümdön</i>	Gitmez idim evimden
Kalık:	<i>Osmankul katuu çıktı dep</i>	Osmankul güçlü çıktı diye
	<i>Daynındı uktum Çüyümdön</i>	Şöhretini duydum Çüy'ünden
Osmankul:	<i>Irakmat, Kake, baana</i>	Teşekkür ederim Kake, övgün için
	<i>Iraazı boldum bugün men</i>	Memnun oldum bugün ben

Kalık: *Maktap aytkan söz emes* Övmek için söylenen söz değil
Baykap turam türündon Görmekteyim halinden
(Obozkanov,2006: 79)

Kırgız sözlü edebiyatında alkışlar (dualar) ve kargışlar (beddualar) önemli bir yere sahiptir. İnsanların sağlığı, mutluluğu ve iyiliği gibi güzel bir hayat sürdürmesi için 'alkış' (dua) dile getiren şair; buna zıt olarak insanların kötülüğü, mutsuzluğu gibi durumları istemek için de 'kargış' (beddua) etmektedir. Kırgız Türklerinde birbirini severek evlenen çiftler için dile getirilen alkış şiiri örnek olarak verilebilir (Kundakçı, 2019b: 31)

<i>Peygambarım batasın bersin</i>	<i>Peygamberim duasını versin</i>
<i>Duşman aldınarga ötpösün</i>	<i>Düşman önünüzden geçmesin</i>
<i>Batma, Zuura, Ulukman pirlar koldosun</i>	<i>Fatma, Zühre, Ulu pirlar korusun</i>
<i>Ak colu şıdır</i>	<i>Ak yolu açık</i>
<i>Coldoşu Kıdır bolsun</i>	<i>Yoldaşı Hızır olsun</i>
<i>Koro tolgon koy bolsun</i>	<i>Ahır dolu hayvan olsun</i>
<i>Koynu tolgon bala bolsun</i>	<i>Koynu dolu çocuğu olsun</i>

(Kundakçı, 2019b: 31)

Beddua etmek manasına gelen kargışlar, yaşanan kötü durumun etkisiyle dile getirilmiştir. Buna örnek olarak şu şiir verilebilir:

<i>Muzdagan taştay bol,</i>	Donan taş gibi ol,
<i>Mülcügön baştay bol!</i>	Kemirilen bal gibi ol.
<i>Küygön kömrödöy bol,</i>	Yanan kömür gibi ol,
<i>Kertken dümürdöy bol!</i>	Kertilen kütük gibi ol.

(Şeriyev ve Muratov, 1994: 67).

Kırgız Türkçesi sözlü geleneğinde 'makal-lakaptar' diye adlandırılan atasözü ve deyimler içerik olarak değerlendirildiğinde kapsamlı ürünlerdir. Atasözü ve deyimlerin konusu çoğunlukla cesaret ve kahramanlık düşüncesinden oluşmaktadır. Kırgız sözlü geleneğinin büyük parçasını ihtiva eden atasözleri, Kırgız Türklerinin geçmişten beri

süregelen gelenek ve göreneklerinin kılavuzudur. Yazarlar tarafından anlatıma güzellik katmak amacıyla çoğu kez kullanılmaktadır. Öğretici ve yol gösterici özellikler sergileyen 'makal-lakaptar' unutulmaması için şiirlere benzer bir ahenkle dile getirilir (Kundakcı, 2019b: 31).

"*Ata arbagı ıyık* "

"(*Ata ruhu kutsaldır.*)"

"*Ata kargışına kalgan perzent onolboyt*"
görür.)"

"(*Ata bedduası alan çocuk kötülük*

"*Ata enendi sıylasan öz balandan*
cakşılık korosun."

"(*Anne babana saygı gösterirsen kendi*
çocuğundan saygı görürsün.) "

(Kundakcı, 2019b: 31)

"*Er cigit el çetinde, coo betinde.*"

"*Er yiğit, hudut boyunda, düşman*
karşısındadır."

(Şimşek, 2018: 14)

"*Eldin eki tiregi bar,*

"*Halkın iki direği var,*

Birinçisi, akılman, ekinçisi baatur."

Birincisi akıllı kişi, ikincisi kahraman."

(Şimşek, 2018: 14).

Kırgız Türklerinin sözlü edebiyat geleneğinde yer alan 'tabışmak' (bilmece) ve 'canılmaç' (tekerleme) insanların dikkatini çekip, onları düşündürerek eğlendirme görevi üstlenmişlerdir. Birden çok muhtevayı içinde barındıran bilmece ve tekerlemeler çocukların eğitiminde büyük bir öneme sahiptir (Orozobekova, 2004: 287-291).

Üstü takta

Üstü tahta

Astı takta

Altı tahta

Orta ceri

Orta Yeri

Sarı pahta

Sarı Pamuk (yumurta)

(Şimşek, 2018: 80)

Kırgız Türklerinin bilmecelerinde sorulan bilmecenin cevabını veremeyen kişiler genellikle eşek olarak adlandırılırlar:

On Beş Küni Carık

*Otuz atım bir kazıkka bayladım,
On beşi kara at, on beşi ak at,
Munun coobun akmak da tabat.*

On Beş Günü Aydınlık

*Otuz atımı bir kazığa bağladım,
On beşi kara at, on beşi ak at,
Bunun cevabını ahmak da bulur.*

(Şimşek, 2018: 195).

*Ceti teşiktüü tokmok,
Onu bilbegen akmak.*

*Yedi delikli tokmak,
Onu bilmeyen ahmak (Baş)*

(Kayıpov, 2006: 55).

Cılan

*İyri büyrü çubalıp,
Körsö keesi kubarıp,
Korkunuçtuu atı bar,
Er bolsoñ aytçı, ugalık!*

Yılan

*Eğri büğrü sürünüp,
Meğer bazısı sararıp,
Korkunç adı var,
Er isen söyle, duyalım!*

(Şimşek, 2018: 195).

*Ak boz attın başı,
Altın erdin kaşı,
Munu tapkan kişi,
Cüz beške çıksın caşı.*

*Ak boz atın başı,
Altın eyerinin kaşı,
Bunu bulan kişinin
Yüz beşe varsın yaşı. (Güneş)*

(İbraimov, 1985: 24).

Sözlü kültür ürünlerinden biri olan fıkralar, Kırgızlarda 'tamaşa' veya 'anekdot' adıyla değerlendirilmiştir. Nasreddin Hoca (Apendi) ve Aldar Köse gibi mizahi davranışlar sergileyen tipler de fıkraların içeriğinde yer almıştır. Bunun yanı sıra Nasreddin Hoca'nın güldürürken düşündüren ve bazen de

hicveden fıkraları, Kırgızların sözlü geleneğinde önemli bir yere sahip olduğu belirtilmiştir (Şimşek, 2018: 19).

“Aldar Köse'nin Coruktarı”, “Aldar Köse'nin Macraları “ bahsi geçen bu makaleler ünlü araştırmacı olarak tanınan K. İrisov, Aldar Köse'nin Kırgız halkının milli tipi olduğunu belirtmiştir (İrisov, 1947: 52).

Kırgız sözlü kültüründe Aldar Köse, güldüren ve düşündürülen yönüyle Kırgız halkınca sevilip sayılan ve bu gelenekte adı unutulmayacak kadar hafızalara kazınan bir tip olarak karşımıza çıkmıştır.

2.2. Kırgızlarda Âşıklık Geleneği

Kırgız Türklerinde sazıyla sözüyle âşık şairler 'akın' veya 'ırçı' olarak adlandırılır. Pek çok kaynakta bahsedilen 'akın' ismi Kırgızca sözlüklerde geçen 'şair, el akını' daha anlaşılır bir ifadeyle 'halk şairi' olarak adlandırılmıştır (Yudahin, 2011: 13). Bunun yanı sıra Kazak-Kırgız milletleri tarafından kullanılan 'tökmö ırçı' dolaylı yoldan şiirleri dile getirip bu türde eser oluşturan şair veya yazar olarak anılmıştır (Abdıldayev, 1984: 55).

Âşık olarak nitelendirilen çok kapsamlı bir hayat felsefesine sahip kişiler Kırgız Türklerinin; günlük hayatını, keskin tecrübelerini, onların geçmişten gelen tarihini ve kültürel değerlerini sözlü bir şekilde hiçbir metne ya da kimseye bağlı olmaksızın dolaylı olarak şiirleri ile ifade etmişlerdir. Bu kişiler şiirlerini, kendilerinden sonraki kuşaklara ulaştırabilen zeki, belli bir düzeyin üstünde kalabilecek yeteneğe sahip ve halkı yönlendirerek, onlara yürüdükleri yolda ışık olabilecek kadar eğitimlidirler (Alimov, 2003: 3). Birçok Türk boylarında kültürel değerlere bağlı olarak âşıklık geleneği ile şairlik geleneği ortak özellikler içermektedir. Bu ortak özellikler içerisinde; yetiştirilme durumuna bağlı olarak usta-çırak ilişkisi, şairlerin irticalen söyledikleri şiirlerinde mahlas kullanması, rüyada bade içme durumuyla birlikte tüm özellikleri kazanması vb. durumlar bulunmaktadır (Arvas, 2011: 513-522; Güngör, 2015: 27-38).

Kültürel değerlerin en güzel şekilde aktarılmasında rol oynayan âşıkların en önemli özelliği ve diğerlerinden farkı şairler arasındaki 'atışma' (aytış) geleneği olarak dile getirilmiştir. Kırgız Türklerinde bir kimsenin 'akın' unvanına sahip olması için şairlik yeteneğini ve şairliğe dair inancını cemiyet içerisinde sergileyip, o dönemin

ünlü bir akınıyla atışma yapması ve yapılan atışmada şairi yenmesi gerekmektedir (Temur, 2014: 16).

“Kırgız akınlık geleneğinin ne zaman ve nasıl başladığı hakkında kesin bir bilgi yoktur. Ancak halk arasında Manas destanını ilk defa söyleyen (IX. yy.) akın olarak bilinen Caysan Irçı'dan, XIII. yy. da Cengiz Han ile aynı dönemde yaşadığı söylenen Ket-Buka'ya; XIV. yy. da yaşadığı rivayet edilen büyük âlim ve akın Asan Kaygı'dan, Toktogul Irçı'ya ve Tolubay Sınçı'ya kadar birçok akının şiirleri hâlâ söylenmektedir. 'Toktogulday akın ol, Tolubayday sınçı ol.' (Toktogul gibi akın ol, Tolubay gibi insan sarrafi ol) sözü o zamandan bugüne Kırgız halkının dilindedir.” (Kundakçı, 2019b: 33).

Kişilerin yaşamında büyük bir yere sahip olan âşıklar toplumu yönlendirecek düşüncelerin seviyesine bakmaksızın, onlara faydalı olacak en önemli görüşleri ortaya çıkarıp topluma yansıtan kişilerdir (İrisov, 2001: 43-51).

Ünlü araştırmacı ve Rus Türkolog olan Wilhelm Radloff Kırgız Türklerinde âşıklık geleneğinin oluşması hakkında şu sözlerini beyan etmektedir:

“Kara Kırgızlar, kendi Türk soydaşlarından konuşmalarındaki özel tarzları ile ayrılırlar. Gerçekten Kırgızların kendi dillerini kullanmalarına hayran olmamak elde değil. Bir Kırgız durmadan, hata yapmadan orijinal şekli ile konuşur. Kendi düşüncesini tam ve anlamlı ifade etmesi dikkati çeker. Hatta konuşmalarında mecazî anlamlı ve sabit kelimeler kullandıkları için çoğu zaman ritmik bir şekilde konuşurlar. Konuşmacılar kolayca insanları cezbeder ve buna bakarak Kırgızların konuşmayı sevdiği söylenebilir. Dinleyiciler de onların konuşmasına değer verir. Onun için Kırgızlarda sözlü halk nazmı çok gelişir ve akınlık geleneği de canlılığını yitirmez. Akının çırakları bile, gelen misafirlere irticalen şiir söyleyebilir.” (Alimov, 2010: 22-23).

Kırgız kültüründe çok önemli bir yere sahip olan 'Manas' gibi hacimli destanların keşfedilmesi; Kırgız milletinin yaşama dair bütün inançlarını, geniş açıdan yaşama ve tabiata olan saygıları ve düşünsel boyutlarının sanatsal ve betimleyici biçimde aktarılması, Kırgızların çok kabiliyetli olduğunu göstermiştir (İrisov, 2001: 11).

Halkın en önemli destekçisi ve temsilcisi olan âşıklar, kendilerini ifade etmekte en büyük aracı olan şiirlerini genellikle komuz ile birlikte söylemektedirler. Halk için değeri biçilemeyen şairlerin söyledikleri şiirleri dinleyen ve bu konuda yorum yapan yine halktır. Şairlerin şiiri, halkın duygularını ve düşüncelerini yansıtır ruhunu okşuyorsa; halk buna duyarsız kalmayarak şiiri ezberleyip, kişiler arasında kulaktan kulağa aktararak, gelecek nesillerin de faydalanmasını sağlamak amacı gütmüştür. Şairlerin söyledikleri şiir dikkat çekici nitelikte olmayıp halkın ruhuna hitap etmemişse unutulmuştur (Kundakçı, 2019b: 35).

Büyük bir gelişim dönemi olan XIX. asrın ikinci yarısından sonra Zamane edebiyatı döneminde insanların alıştığı sözlü âşıklık geleneği, Kırgız yazılı edebiyatının tekrardan canlanmasını sağlamıştır. Yazılı edebiyata katkıda bulunan

eğitim seviyesi yüksek ve Őir konusunda bir hayli yetenekli molla Şairleri; düşünüp dile getirdikleri Őirlerin kendileri tarafından yazılmasıyla, sözlü dönem Şairlik geleneğinden farklılık göstermiştir. Söyledikleri Őirleri yazıya geçiren bu dönem Şairleri Zamane akımı temsilcileri adıyla da anılmışlardır. Her konuda duyarlı olan Zamane edebiyatına yön veren Şairler Őirlerinde, halkı dini olarak bilgilendirmekle beraber içinde bulunulan devrin siyasi ve tarihi olaylarına da değinerek halka yol göstermişlerdir (Koylubayev, 2010: 62-63).

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIRGIZ ŞAİRİ CENİCOK

3.1. Hayatı ve Kişiliği

Kırgız şairlerinden olan Cenicok (Ötö), 1860 senesinde Talas vadisindeki Kızıl-Köngöy köyünde doğmuştur. Daha küçük yaşta babasını sonra da annesini kaybeden şair, bundan sonraki hayatını hiçbir zaman doldurulamayacak boşluk olan anne ve baba şefkatinden yoksun olarak devam ettirmiştir. Hayatın zorluklarına kimsesizlik ve yoksulluk da eklenince çıkış yolunu insanlara el açıp dilenerek bulmaya çalışmıştır. Ötö'nün yaşadığı zorluklar bununla sınırlı kalmayıp halk arasında 'alaca', tıp dilinde vitiligo (beyazlama hastalığı) olarak bilinen cilt hastalığına yakalanmıştır. Şair, bu amansız hastalığın insanın rengini değiştirmesinden ve farklı olmasından ötürü Ötö'yü insanlar arasına almayıp dışlamışlardır (Akmataliev, 2012: 292).

Ötö'nün yaşadığı köydeki yöneticilerin üstü olan bey, Ötö'nün yakalandığı alaca hastalığının o çevrede bulunan insanlara bulaşabileceğini dile getirerek kendi adamlarına Ötö'yü, Kara-Buura adı verilen suya atmalarını söylemiştir. Zavallı bir çocuğun gereksiz yere boğulmasına neden olup günahına girmek istemeyen bu kişiler Ötö'ye iyilik yaparak onu ticaret kervanında bulunan tüccarlara vermişlerdir. Adamlar tüccarlardan Ötö'yü, Aksı bölgesinde bulunan akrabalarının yanına götürmelerini rica etmişlerdir. Ötö, yanında bulunan tüccarlarla beraber Karavan'a geldiği sırada Sadır isminde uzak akrabalarından dayısı olarak adlandırılan kişi, Ötö'yü beraberinde Kara-Suu denilen yere götürmüştür. Ötö gittiği bu kişilerin yanına kısa zamanda alışmıştır. Sadır'ın hayat yoldaşı olan eşinin de memleketi Talas olduğundan Ötö'yü hemen kabullenmiştir. Sadır ve eşi Ötö'nün hastalığına çare bulmak için Kez-Art'ta yaşayan Dalıçı isimdeki doktora giderek Ötö'yü göstermişlerdir. Kısa zamanda tabip çaresini bulup Ötö'yü iyileştirmiştir. Ötö'nün üstünden hiçbir konuda desteğini esirgemeyen her zaman onun iyiliği için uğraşan Sadır, Ötö'nün yaşitlarından daha olgun, akıllı ve gelecek vadeden bir çocuk olduğunu fark edip onu okula göndermiştir. Eğitim aldığı sırada Nurmoldo'dan Arapça dersleri alarak okuma ve yazmayı öğrenen Ötö, okulda Özbekçe ve Doğu edebiyatının içeriğini de görmüştür. Ötö, İmanbay'ın medresesinde ders alırken şiire olan yeteneğiyle dikkat çekmiştir. O şiir yeteneği sayesinde içindeki sıkıntıları anlatma yolunu bulmuştur. Ötö bundan sonraki süreçte; halk şiirlerini, masal ve destanlarını, şairlerin birden fazla eserlerini ezberleyerek şairlik yolunu icra etmeye

çalışmıştır. Fakat Ötö'nün hayatına yön verip ışık tutan kişi olan Sadır, onun şairlik yolundan gitmesine razı olmamıştır. Gitmek istediği yönde kararlı olan Ötö, halkın bir araya geldiği önemli törenlerde, eğlencelerde, düğünlerde sanatını icra edip şiir söyleyen usta şairleri dinleyip, onlardan bu konuda ders alarak şiir söyleme kabiliyetinin en iyi hale gelmesi için uğraşmıştır. Kendini denemek için ilk başta arkadaşlarının içerisinde daha sonra da düğünlerde ve şenliklerde şiir söyleyen Ötö, bu şekilde devam ederek bir ileri aşama olan kalabalık halkın arasında da şiir sanatını icra etmiştir (Akmataliev, 2012: 292).

Ötö, şiirleriyle meşgulken yaşadığı dönemin önemli şairlerinden hocası Nurmoldo ile karşılaşır. Kendine şiir konusunda yaşadığı tecrübelerden ötürü çok güvenen Ötö, Karavan pazarında çevresinde bir araya gelen halka şiirler söyleyen Nurmoldo ile önemli bir adım atarak şiir söyleme sanatında üst seviye olan bir atışma yaparak galip gelmiştir. Yapılan atışmanın getirdiği başarı karşısında, ünlü olan şairin adını o güne kadar hiç kimse duymamıştır. Halk tarafından şaşkınlıkla karşılanan bu atışma sonrasında Ötö'nün adını daha önce duymadıklarından kendilerince bilinmeyen zeki ve başarılı olan genç şaire atışma esnasında kolsuz bir yelek giydiğinden dolayı 'Ceñicok' (yeni/kolu yok) lakabını takmışlardır (Akmataliev, 2012: 291-292).

Gerçek ismi Ötö olan şair, Nurmoldo ile yaptığı atışmaya omuzdan kolsuz bir yelek katıldığından ve atışma esnasında şiir söyleme kabiliyetini çok beğenen halk tarafından Ötö'ye Ceñicok denilmiştir (Akiev, 1964: 11). Bundan sonra Ceñicok; sadece Aksı bölgesinde değil Andican, Ketmen-Töbö, Talas civarında da ünlü bir şair olarak adını duyurmuştur. O dönemin şairleri şiir söyleme yetenekleri doğrultusunda önemli beylerle bir arada yemek yiyip, yöneticilerin bazı konularda aldıkları kararlarına yönelik düşüncelerini korkusuzca söyleyebilmişlerdir. Ceñicok da böylece atışma ve diğer konularda usta olan Toktogul, Arstanbek, Barpı, Nurmoldo, Nıyazaalı, Eşmambet gibi yetenekli şairler arasında yer almıştır (Kundakçı, 2019a: 46 - 47).

Ceñicok Kırgız sözlü geleneğinde göstermiş olduğu başarılarıyla XIX. yüzyılın sonu ile XX. yüzyılın başlarından itibaren Kırgız şiirinde yerini belirlemiştir. Sözlü kültürdeki konumu onu bir nevi yükselişe geçirse de hayatında ilerleyen süreçte fakirliğin yanı sıra onu psikolojik olarak derinden etkileyen çocuksuzluk gibi durumlarla da karşılaşmıştır. Ömrünü halka hizmetle geçiren Ceñicok yakalandığı bir

hastalık neticesinde Aksı'daki Kara-Suu bölgesinde 1918 yılında hayata gözlerini yummuştur (Kundakçı, 2019a: 47).

“Şairin ömrü boyunca yüreğini yakan, azap çektiren kederi ve üzüntüsü çocuksuzluk olmuştur. S. Eraliev: “Ceñicok Kazan şehrinden şiirlerini kitap şeklinde bastırırım düşüncesiyle yolda giderken bir eve girerek orada geceleme ister. Halk toplanır. O sırada “Balam Cok (Evladım Yok)”u söylemiş. Dinlemekte olanların gözlerinden yaş akarak hıçkırma hıçkırma ağlamışlar. Bazıları ise dışarı koşarak çıkıp dışarıda içindeki bütün kederlerini çıkararak ağladıktan sonra geri içeri girip şairin şiirini dinlemişler” diye anar.” (Akmataliev - Mukasov, 2015: 8).

Büyük şair Ceñicok’un ölümünün ardından duyulan üzüntüyü dile getirmek için oldukça fazla ağıt yakılmıştır:

<i>Karargan toonun arasın</i>	Kararan dağın arasını
<i>Kulcalar ottop col kılğan</i>	Ceylanlar otlayıp yol etti
<i>Kalk akın Ötönü</i>	Halk şairi Ötö’yü
<i>Kaygılıu ölüm çok kılğan</i>	Kaygılı ölüm yok etti
<i>Agarkan toonun arasın</i>	Ağaran dağın arasını
<i>Arkarlar ottop col kılğan</i>	Dağ keçileri yol etti
<i>Asıl akın Ötönü</i>	Asıl şair Ötö’yü
<i>Armanduu ölüm çok kılğan</i>	Istıraplı ölüm yok etti

(Satılğanov,1999: 14).

3.2. Edebi Şahsiyeti ve Sözlü Gelenek İçerisindeki Yeri

Prof. S. Zakirov Toktogul ve Ceñicok hakkında: “Şairlerin söz cambazları atışmalarda yenilmemiştir. Bu yönüyle halk arasında Toktogul ile Ceñicok’un kadiri çok büyüktür.” diyerek bu şairlerin öneminden bahsetmiştir. (Akmataliev - Mukasov, 2015: 9).

Ceñicok’un dönemin ünlü şairleriyle yaptığı atışmalarda sözlerindeki ustalığı ve hızı nedeniyle bunları dinleyen halk, şair vefat ettikten sonra Ceñicok hakkındaki düşüncelerini şu şekilde sergilemiştir: “Rüzgârın yetişemediği Ceñicok, atışmaya dengi yok.” Dönemin zeki ve yetenekli Kırgız şairleri içerisinde yer alan Ceñicok, yaşamı boyunca çevresindeki halk tarafından her zaman destekleyici güzel söz ve düşüncelerle hatırlanmıştır (Akmataliev, 2012: 294).

Ceñicok'un şiirlerinde insan odak noktası olarak ele alınmıştır. Şairin ele aldığı birçok şiirinde konu bakımından tabiat, insanın tabiattaki yeri, insan ve insanın kaderi gibi kavramlar ve bu konuyla ilgili düşünceler sergilenmiştir. Ceñicok, dünya hayatındaki yerini şiirleri yanında şarkılarıyla da belirlemiştir. Hatta kendisi “dünya”, “insan” ve “kader” bağlamında şarkı söylediği zaman insanoğlunun kaderini dünyada ortaya çıkmakta olan olaylar ile bağlantı kurarak insanın yaşayacağı durumların toplumdaki konumuna göre olması gerektiği ile ilgili düşüncelerini belirtmiştir (Akmataliev - Mukasov, 2015: 5).

Gerçekleri anlatmanın suç sayıldığı Sovyet Rusya döneminde şiirlerinde anlattıklarından ötürü siyasi düşünce karşıtı olarak nitelendirilen; Arstanbek, Kalıgul, Kalmırza, Kazıbek gibi şairler arasında Ceñicok da bulunmuştur. Düşüncelerin açıkça anlatmanın engellendiği devirde; şairlerin yaşamı, sanatı ve oluşturdukları eserleri yasaklanarak bu eserlerin üzerinde bilimsel alanda incelemelerde bulunulmasına dahi müsaade edilmemiştir. Bu kara dönem sona erip Sovyet Rusya'nın sanat ve kişilerin düşünceleri etrafındaki ambargo ortadan kalktığına önemli şairlerden olan Ceñicok'a ve onun gibi halk için varlığını sürdüren büyük şairlerin söylediği şiirler üzerinde incelemelerde bulunulmuştur (Kundakcı, 2019a: 48).

“Ceñicok üzerinde yapılan inceleme ve araştırmalardan hareketle onun şiirlerinin daha çok didaktik özellikler gösterdiği söylenebilir. Terbiye etme, nasihat verme amaçlı şiirleri söylerken kendi yaşamından olduğu kadar bilinçli bir gözlemle tanıklık ettiği halkın hayatından beslenir. Halkın karşısına çıktığı hiçbir atışmayı kaybetmeyen söz ustası Ceñicok; ‘Manas’, ‘Semetey’, ‘Er Töştük’, ‘Kocacaş’ gibi halk destanlarını günlerce anlatabilecek bir iradeye ve hafızaya sahiptir. Onda şiir söyleme kabiliyeti neredeyse yaşamının bir parçası haline gelir. Bunun sonucu olarak da hemen her şeyi ve her an şiirle anlatabilir. Döneminin okuma ve yazma bilen eğitimli şairlerinden olan Ceñicok'un sanatının merkezinde insan yer alır. Bu nedenle Ceñicok, şiirlerinde dünyayı ve tabiatı işlerken de onların insanla olan ilişkisi üzerinde durur. Şair şiirlerinde dünyada ve tabiatta meydana gelen olayların insanlık tarihine etkisi ve insanın çevresiyle ve toplumuyla ilişkisinin onun kaderi üzerindeki tesiri üzerinde durur. Şaire göre hayat, insan emeğine dayanan bir yarıştır.” (Kundakcı, 2019a: 48-49).

<i>Ömürü bütpöyt tirilik</i>	<i>Ezeli bitmez hayat</i>
<i>Ölgöndör kelbeyt tirilip</i>	<i>Ölenler gelmez dirilip</i>
<i>Caralğan adam emgekten</i>	<i>Yaratıldı insan emekten</i>
<i>Carışa iştep türünüp</i>	<i>Yarışa çalışıp gayretlenip”</i>

(Kundakcı, 2019a: 49)

Ceñicok'un bazı şiirlerinde, insanoğlunun yaşadığı zaman sürecinde geçirdiği; çocukluk, gençlik, orta yaş ve ihtiyarlık evrelerinin birçok hususunun geniş bir şekilde bulunduğu tasvirler ortaya koymuştur. Ceñicok insan evrelerini içeren şiirlerinde; kişilerin yaşına denk düşen ruh halinin, zekâ seviyesinin, dünya görüşünün ve hayata

dair bilgi ve tecrübelerinin gerektirdiği bir hayat sürdürdüğüne değinmiştir. Şair özellikle gençlere hayattan ders almak ve geleceğe dönük öngörülerde bulunabilmek için yaşamlarından çıkardıkları dersler neticesinde güzel tavsiyelerde bulunabilecek aksakallılardan bir şeyler öğrenmeyi önermiştir (Kundakcı, 2019a: 49).

Atasına balası

Babasına evladı

Öbök bolot turbaybı

Arka olacak değil mi

Balasına atası

Evladına babası

Çölök bolot turbaybı

Destek olacak değil mi

(Akmataliev, 2012: 296)

“*Ceñicok, şiirlerinde güncel ve siyasî konulara özel bir yer ayırmasa da eserlerinin genelinde yer verdiği diğer konu başlıklarından, yaşadığı dönemin toplumsal olaylarına, siyasî durumuna dönük çıkarımlar yapmak mümkündür.*” (Kundakcı, 2019a: 49).

Şair bu dünyadan herkesin göçüp gidebileceğini, kimsenin olduğu konumda sonsuza kadar kalamayacağını ifade ettiği şu şiiri güzel bir örnektir:

Bul düynödü kim kalat

Bu dünyada kim kalır?

Cıldızı bar tün kalat

Yıldızı var gece kalır

Carık bergen kün kalat

Aydınlık veren güneş kalır

Kandar ötöt, kalk kalat

Hanlar ölür, halk kalır.”

(Kundakcı, 2019a: 49)

Ceñicok’u bulunduğu dönemin önemli üstatlarından ayıran en önemli özelliği meşhur şairlerle olan atışmalarında ve kendi söylediği şiirlerde tabiat, ömür, ölüm ve yaşlılık gibi hayatı idame ettiren süreçlerde konuları felsefeye özgü bir nitelikte en ince ayrıntısına kadar dile getirmesidir (Abdıldayev, 1990: 3).

“*Düniyö’ (Dünya), ‘Sanat’, ‘Nasıyat’ (Nasihat), ‘Terme’ (Derleme), ‘Nakil Kep’ (Nasihat Söz), ‘Caman Uul, Cakşı Uul’ (Kötü Oğul, İyi Oğul), ‘Ülgü Irlar’ (Örnek Şiirler), ‘Zamane’, ‘Üy Bülöö’ (Aile), ‘Akın Bolsoñ’ (Şair Olsan) gibi şiirlerinde daha çok ahlakî terbiye ve manevî hayat ile ilgili didaktik bir içerik kullanan şairde, düşünce derin olmakla beraber dil kuru değildir. Akli, feraseti kadar söz söyleme konusundaki ustalığıyla da dikkati çeken Ceñicok’un eserleri incelendiğinde estetik zevkin, edebî söyleyişin de en az düşünceleri kadar sağlam olduğu görülür. Ceñicok’un şiirlerinin hem yaşadığı dönemde hem de daha sonraki dönemlerde halkı etkilemesi ve tüm engellemelere rağmen varlığını koruması içeriğinden çok tekniğinin gücünden kaynaklanır.*” (Kundakcı, 2019a: 50).

Ötkönün körçü, düynönün

Geçmişine bak dünyanın

Artınan coo kuugansıp

Arkasından düşman kovalarmışçasına

*Köçkөнүн көрчү, дүйнөнүн
Bir calbırttap, bir cerde
Öçkөнүн көрчү, дүйнөнүн
Kirgen suuday şarkırap
Akkanın көрчү, дүйнөнүн*

*Göçtüğüne bak, дününün
Bir alevlenip, bir yerde
Sөndüğüne bak, дününün
Girinti su gibi fışkırap
Aktığına bak, дününün (Dünüyo)*

(Kundakcı, 2019a: 50-51)

Ceñicok söylemiş olduğu şiirinde dünya hakkında pek çok benzetmeler kurarak, içinde yaşanan dünyanın sanki düşman kovalıyormuşçasına çok hızlı döndüğünden zamanın buna bağlı olarak geçip gitmesi konusunda okuyucusunu bilgilendirmiştir. Şair şiirde kullandığı tekrar, teşhis ve istiarelerle muhatabının estetik açıdan zevk almasını sağlamak amacıyla kuru anlatımdan kaçınmıştır (Kundakcı, 2019a: 51).

Ceñicok şiirlerinde sosyal meselelerle ilgilendiği kadar insanın kendi duygu ve düşüncelerini içeren bireysel konuyu barındıran şiirleri de yer almaktadır. Bu bireyselliğe kendi yaşamını da katan şair, küçük yaşında ona maddi ve manevi konuda yaşamını sürdürebilecek her türlü desteği sağlayacak kişiler olan anne ve babasından koptuğunda hayatta ne gibi zorluklar yaşadığını ‘Calgız Tal’ (Yalnız Ağaç) şiirinde anlatmıştır (Abdirazakov, 1996: 40).

Ceñicok’un şiirlerinde önemli bireysel ana fikir olarak aşk verilmiştir. Köksuluu ismindeki güzel bir kıza âşık olan şair, sevdiği kız için ‘Köksuluu’ adlı şiiri dile getirmiştir. Bu şiirin öyküsü şöyledir: Köksuluu’yu çok parası olan bir bey saygınlığını ve parasını öne sürerek kendi oğluya evlendirmiştir. Bu durum Ceñicok için sevdiğinden vazgeçme sebebi değildir. Ceñicok tüm yeteneğini gösterdiği atışma yaptığı sırada, onun bu muhteşem zekâsı ve yeteneğini oldukça beğenen Aksı yöneticisi Sulaymankul Datka, hayran olduğu yeteneğine karşılık onun dileğini gerçekleştireceğini söylediğinde, bunun üzerine Ceñicok hayattaki tek dileği olan, sevdiği kız Köksuluu ile evlenmek istediğini söylemiştir. Böylece Ceñicok uğruna her şeyini feda edecek kadar çok sevdiği Köksuluu’ya kavuşmuştur (Kundakcı, 2019a: 52).

Ceñicok’un küçüklükten itibaren mutlu bir ailesinin olmadığı gibi kendisi de istediği şekilde bir yuva kuramaz. Sevdiği kız ile evlenen Ceñicok, Köksuluu’dan evladı olmayınca evlat özlemi yüreğini yakıp kavurur. Fakat yaşadıkları çocuğa dair bu

özlem birbirini çok seven âşıkların evliliğinde sıkıntı oluşturmaz. Çocuk özlemini derinden yaşayan şair bu özlemini anlattığı ‘Balam Cok’ (Çocuğum Yok) şiirini ortaya çıkarmıştır (Kundakcı, 2019a: 52).

<i>Buruluştta mürzömdü</i>	Köşedeki mezarımı
<i>Burulup barıp kim köröt</i>	Dönüp gelip kim görür
<i>Burkurap çaşın kim tögöt</i>	Hüngür hüngür yaşını kim döker?
<i>Ak kuurayda muun cok</i>	Ak çalıda boğum yok
<i>Arkamda kalgan uul cok</i>	Arkamda kalan oğul yok
<i>Kök kuurayda muun cok</i>	Gök çalıda boğum yok
<i>Kötürüp bakkan uul cok</i>	Kucağında besleyen oğul yok.

(Akmataliev, 2012: 303)

Ceñicok’un Kırgızistan’da adını duyurup ve onun ünlü olmasını sağlayan durum zekânın da kaynaklık ettiği meşhur şairlerle olan atışmalarında sergilediği ve insanları hayran bırakan muhteşem kabiliyetidir. Yeteneklerini sergilemek için atışmada yer alan şairler kendilerine ait olan şiirlerini, halkın önünde birdenbire ve içine doğduğu gibi aktarmak durumundaydılar. Halk huzurunda yapılan atışma esnasında hızlı ve zeki olan şair halk tarafından atışmanın yapıldığı yerde ünlenmiştir. Ceñicok yapılan atışmalarda karşı tarafın onu sinirlendirme ve tahrik edici davranışlarını, tahammül ederek ve soğukkanlılıkla karşılamıştır. Onun insanları kendine hayran bıraktıracak seviyede büyük şair olmasına neden olan davranışları; kendine olan güveni, konular hakkındaki bilgisi, ezberinin kuvvetli olması ve herhangi bir durumu çözüme kavuşturmak için mantıklı bir şekilde farklı seçenekler denemesidir. Bu sayede rakipleriyle girdiği atışmalarda birçok başarı elde etmiştir. (Zakirov, 1996: 331).

Ceñicok’un söylediği şiirleri günlük hayatta konuşulan dil olması bakımından halkın istekleri doğrultusundadır. Aynı zamanda da sanatsal açıdan seçkin okuyucu ve dinleyici kitlesine hitap etmektedir (Kundakcı, 2019a: 53).

Yaşam şekli ve ekonomik açıdan tabiat, Kırgızlar için çok önemli bir yere sahiptir. Bir halk şairi olan Ceñicok; ‘Akkan Suu’, ‘Ösken Cer’ (Büyüdüğüm Yer), ‘Bizdin Cer’ , ‘Aytayın Aksı Cerimdi’ (Anlatayım Aksı Topraklarını) vb. şiirlerinde

doğup yaşadığı topraklardaki izlenimlerden hareketle; halk ile doğanın iç içe birbirini tamamlayan unsurlar olduğunu dile getirmiştir. Ceñicok enerjisi, güzelliği ve besinleri açısından insanı her yönüyle mutlu kılan tabiatın vazgeçilmez ve hiçbir şeye değışilemez olduğundan bahsetmektedir (Akmataliev, 2012: 300).

“Bir tabiat unsuru olarak o dönemde birçok şair tarafından da işlenen akan su konusu, insan ve zaman arasındaki bağlamda yer alan olay, mekân, düşünce ve tüm yönleriyle hayatı anlatan bir metafor olarak kullanılır. Nitekim Ceñicok ‘Akkan Suu’ şiirinde sadece suyun insan yaşamındaki önemine değinmez. Bu şiir; suyu hayatın aynası kılan, onu derin düşüncelerin aynası yapan, çok katmanlı bir anlam yapısına sahiptir. Ceñicok ‘Akkan Suu’ şiirinde özgün bir söyleyişle saflığın, temizliğin sembolü olarak kabul edilen suyu insan ömrünü anlatmada bir sembol olarak kullanır. Söz varlığı, kullanılan sanatlar, ileri sürülen düşünceler, şairce hayaller ve aktarılan duygular bakımından değerli bir eser olan ‘Akkan Suu’ şiirini şairin yedi gün boyunca söyleyerek tamamladığı nakledilir. Kırgız edebiyatının önemli ismi Cengiz Aytmatov’un da önemli ve değerli bulduğu ‘Akkan Suu’ şiiri bu türde yazılan şiirler içerisinde müstesna bir yere sahiptir.” (Kundakçı, 2019a: 54).

Ceñicok gibi sözlü gelenek içerisinde çok önemli bir yere sahip olan şairin dilden dile dolaşan şiirleri XX.yy.ın sonlarına kadar yazıya geçirilememiştir. Yaşanılan bu talihsizlik Ceñicok’un kazanmış olduğu ünü yalnızca hikâye biçiminde duyan Kırgız halkı, onun şöhretiyle bağdaşan şairlik yeteneğini araştırıp somut bir biçimde ele alamamıştır. 1981’de yeni bir girişimde bulunularak Kırgız Bilimler Akademisi’nin Dil ve Edebiyat Enstitüsü’nün El Yazılarını Hazırlama Bölümü tarafından ele alınan “El Irçıları (Halk Ozanları)” (haz. : S. Kayıpov) adında şairin bütün yapıtlarını içeren bilgiler hazırlanmış ve Ceñicok’un şiirleri kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir. Bununla birlikte 1982’de Akademik C. Aytmatov’un ilk bölüme yer vermesiyle birlikte Ceñicok’un şiir kitabı (haz. : A. Cusupbekov) “Kırgızistan” basım evi tarafından ilk başta kitap biçiminde yayımlanarak ortaya çıkmıştır (Akmataliev - Mukasov, 2015: 343).

4. DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KIRGIZ ŞAİRİ VE SÖZ USTASI CEÑİCOK'UN ŞİİRLERİNDE MUHTEVA ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Şiirde ele alınan muhteva, şiirin içeriğinin en kapsamlı şekilde değerlendirilmesidir. Ceñicok, şiirlerini genellikle didaktik, felsefi ve estetik unsurlarla harmanlamış, realist bir şairdir. Yaşadığı dönem içerisinde birçok olaya şahitlik eden şair, zekâsı ve buna eşlik eden yeteneği sayesinde Kırgız halkının duygularını ve düşüncelerini birçok unsur üzerinden anlatmıştır. İnsanlara öğütler vererek ağızlarından çıkan sözün önemine değinmiş böylece yaptıkları ya da yapacakları işler hakkında dikkatli bir şekilde düşünerek hareket edilmesi konusunda yol göstermiştir. Ceñicok'un şiirlerinde kullandığı muhtevalar sosyal, tarihî ve siyasî, tabiat ve dini tema içerikli unsurlar bağlamında değerlendirilmiştir.

4.1. Sosyal Temalar

Ceñicok, şiirlerini genel olarak toplumu ilgilendiren meseleler üzerine kurmuştur. Yaşadığı dönemden hareketle, insanın duygu ve düşüncelerini değerlendirerek, toplum üzerindeki etkisini ele almıştır. Şiirlerini didaktik ve felsefi bir çerçevede ele alan şair; bilgisi ve tecrübesi ışığında ve nasihatleri eşliğinde insanlara yol göstermiştir. Aynı zamanda Kırgız kültüründe bulunan örf, adet, gelenek ve göreneğin tüm aşamalarını şiirlerinde yansıtmıştır.

4.1.1. Kadın Teması

Ceñicok'un şiirlerinde, genellikle öğretici ve öğüt verici bir tutum sergilenmiştir. Kırgız kültürüne olan hâkimiyeti sayesinde, insanları her konuda bilgilendirmeye çalışmıştır. Şair, bir insanın hayatında en önemli süreç aile kavramının ona kazandırdıklarıyla başladığını aktarmıştır. Aile denilen küçük topluluk, kültürü oluşturan etmenlerin başında gelmiştir. Aile içerisinde çok önemli bir yere sahip olan kadın; akıllı, namuslu ve sorumluluklarının farkında olan bir insandır. Kadın ailede hem eş hem anne hem evlat görevi üstlenmiştir. Bu açıdan düşünüldüğünde kadın aile içerisinde çok yönlü bir konuma sahiptir. Kadın birçok kültürde ev içerisindeki sorumluluklarıyla anılmıştır. Mutfakta yemek yapmaktan, temizlik yapmaktan, çocuk bakımından ve evdeki ailevi ilişkileri en ideal bir şekilde yürütmekten sorumlu olan kadının, toplum tarafından sınırları çizilmeye çalışılmıştır. Kırgızlar her ne kadar

yerleşik hayata geçmiş olsalar da, göçebe yaşam tarzının etkisinden dolayı kadınlar hakkındaki bu düşünceleri değişmemiştir.

Alganiñ cakşı bolgon soñ,

Kirseñ üyüñ ordodoy,

Köñülüñdü kuş kılát,

Kimbat baa corgodoy.

Taza bolot sımbatı,

Alganındın bir başı,

Aynekten artık taptaza,

Karmagan kazan,tulgası.

Açık bolot kabağı

Bardı,coktu baykatpayt,

Berekelüü bergen tamağı.

Al öñdöngön urгааçı,

Cannatı bolboy kalabı?

Aldığın iyi olduktan sonra,

Girsen evin saray gibi.

Gönlünü hoş eder,

Pahalı fiyatlı yorga gibi,

Temiz olur endamı,

Aldığının bir başı,

Aynadan üstün tertemiz,

Kullandığı kazan, sacayağı,

Açık olur, kabağı.

Varı, yoğu hissettirmez,

Bereketlidir verdiği yemeği.

Bunun gibi kadınlar,

Cennetlik olmaz mıdır?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 118)

Şair, kötü niyetli kızları hiçbir işe yaramaz körelmiş bir orağa benzetmiştir. Onların yaptıkları davranışlar hiçbir yerde onay görmeyecek; toplumdaki örf, adet gelenek ve göreneklere hitap etmeyecek seviyede olduğunu dile getirmiştir.

Caman kızdın sıyağı

Mokok bolgon oroktoy.

Balança işti kıl deseñ,

Burtuyup koyot togotpoy!

Ayıldap ketet talpaktap,

Eptep köynök tige albay

Etek-ceñdi salpaktap.

Oyku-kaykı kepteri,

Kötü kızlar galiba,

Körelmiş orak gibidir.

Falan işi yap desen,

Yüzünü buruşturur takmadan!

Misafirliğe gider pata küte.

Zar zor elbise dikemedem,

Eteği yeni sarkarak,

Dalgalıdır sözleri.

Tartibi çok calcaktap.

Terbiyesizce sırtarak,

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 102)

Şair, iyi niyetli kızları altından dövülen külçeye benzeterek zarif ve kıymetli olduğunu, bu kızların görünüş ve davranışları yönünden herkesi büyülediğini dile getirmiştir. İyi kadınların eşlerine olan sevgisi, saygısı büyüktür. Böylece şair, toplumda her konuda kabul görmemiz, sevilip saygı duyulmamız için iyi kimseler olma yönünde ilerlememiz gerektiğinin vurgusunu yapmıştır.

Cakşı kızdın sıyağı;

İyi kızlar gibi;

Altından sokkon cambıday,

Altından dövülen külçe gibi,

Adep menen süylösö,

Edep ile konuşsa,

Ar adam tilin algıday.

Herkesin sözünü dinleyecek gibi

Kelbet,tulku kelişken,

Endamı, gövdesi ihtişamlı,

Körkünö közüñ kangıday.

Güzelliğine gözün kanacak.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 103)

Şair, şiirinde bahsettiği kadınların eşlerinin kıymetini ve değerini bildiğinden yuvasının bozulmaması için hep güzel davranışlar sergilemekte olduklarını, aynı zamanda kavga çıkmaması için elinden gelenin en iyisini yapmaya çalıştıklarını dile getirmiştir.

Er kadırın bek tutat

Er kıymetini sıkı tutar,

Iymanı bar urgaacı.

İmanı olan kadın.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 103)

Ceñicok'a göre kadının davranışları ona en yakın kişi olan kocasının yanındayken şekillenip yansımaktadır. Bir kadındaki iyi nitelikleri, güçlü özellikleri ve maneviyatına dair muhteşem güzelliği gören bir erkek her şekilde mutlu olacağını vurgulamıştır.

Kadındın körkü är menen,

Kadının güzelliği koca ile,

Dıykandın körkü cer menen.

Çiftçinin güzelliği toprak ile.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 97)

Ceñicok; topluma fayda sağlayacak, cesur, mert, hiçbir şeyden korkmayan, dosta güven, düşmana korku salan yiğitleri doğuran kadınlara saygı duyulması gerektiğinden bahsetmiştir.

Kümüştü aytpay, altındı ayt,

Gümüştü değil altını anlat,

Azamat tuugan katındı ayt.

Yiğit doğuran kadını anlat.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 85)

Ceñicok, insanların yaşlandıkça gençlikteki gibi kulaklarının iyi işitmediğini söylemiştir. Ayrıca erkeklerin fiziksel ve ruhen çöküp yaşlandıklarından ötürü, eski hevesleri kalmadığı için artık kadınlara alıcı gözüyle bakmadığını ve bu kadınların da yaşlı erkeklere heves ederek bakmadığını dile getirmiştir.

Cetimiştin özündö,

Yetmişin kendisinde,

Kara sakal ak bolot.

Kara sakal ak olur.

Kalp aytkan menen bolobu?

Yalan söylemekle olur mu?

Kayta turgan çak bolot.

Dönecek zaman olur.

Kañırış ugup kulagıñ,

Ağır işitir kulakların,

Katındar senden cat bolot.

Kadınlar sana yabancı olur.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 46)

4.1.2. Ölüm Teması

Bir canlının doğumu kadar ölümü de çok net bir gerçektir. Er ya da geç muhakkak istenmeyen bir son olan, tabii bununla kalmayıp geride kalanlara çok büyük acılar yaşatan ölüm, tabiiatta yaşayan tüm canlılar için geçerlidir. Evrende hayat bulduğumuz süre zarfında yaşananlar, geride bıraktığımız bize ait olan ürünler, söylenen sözler, paylaşılan mutluluklar, iyilikler, arkadaşlık ve dostluklar hiç bitmeyecekmiş gibi görünen hayali güzelliklerin son bulmasıyla ölüm gerçeği ortaya çıkmıştır.

Ceñicok, yaşadığı hayat boyunca doğumundan ölümüne kadar hep kötü kaderinin ona biçtiklerini yaşamak zorunda kalmıştır. Önce küçük yaşta anne ve babasını kaybedip yetim ve öksüz kalmış. Sonra da ona bakacak kimse olmadığı için daldan dala savrulmuştur. En sonunda da vitiligo denilen halk ağzında alaca hastalığına yakalanmış ve köyün beyi onu adamlarına boynuna taş bağlayarak göle

atmalarını söylemiştir. Fakat bu adamlar insafli çıkıp Ceñicok'un hayatını değiştirecek kervana katılmalarını sağlamışlardır. Bundan sonraki aşamada ona sahip çıkan kişiler tarafından okutulmuş, eğitiminin yanı sıra buna eşlik eden şairlik yeteneği sayesinde insanlar tarafından tanınmıştır. Ceñicok atışma yaparken insanlara oęüt verir, onları hayata dair ne yapıp yapmamaları konusunda bilgilendirirmiş. Bu nedenle Kırgız halkının acılarına, sevinçlerine ortak olup her yönüyle onları destekleyip güzelliğe sevk eden şair öldükten sonra geride kalanların çok üzülmesine neden olmuştur. Toplumda zekâsı ve yeteneğiyle ön plana çıkan şairin yaşarken insanlara bıraktığı oğretici ve yol gösterici şiirleri şair öldükten sonra da dilden dile kulaktan kulağa aktarılmıştır. şair hayata gözlerini yumduktan sonra onun etrafında olan halk ne kadar yalvarsa da Ceñicok gibi muhteşem bir şairin geri gelmeyeceğini anlamışlardır. Çünkü toprak aldığını geri vermez. Dünyada sahip olduğumuz her ne varsa geniş ferah evler, türlü zenginlikler hiçbir şey bize ait değildir. şairin ölüm temalı şiirlerinde insanın öldükten sonra her bir tarafı toprakla kaplı karanlık mezarda bedenen öylece kaldığı, fakat ruhen ahiret denilen sonsuz âlemde yaşadığı vurgulanmıştır.

Keregeluu keñ üydü,

Duvarı geniş evi,

Keñ çaldıbar dediñ bi?

Geniş harabe dedin mi?

Keregesiz kara cer,

Duvarsız kara toprağı,

Keñ saray üyüm dediñ bi?

Geniş saray evim dedin mi?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 15)

şair, Ötö'nün ölmesinden duyduğu üzüntüden dolayı yaşarken çektiği acıları anımsayarak, hayatın ona biçtiği kaderin kötü olması nedeniyle öldüğünü dile getirmiştir.

Kalk akını Ötünü,

Halk ozanı Ötö'yü,

Kaygılıu ölüm çok kılğan.

Kaygılı ölüm yok etti.

Agargan toonun arasın,

Ağaran dağın arasını,

Arkarlap ottop col kılga,

Geyikler otlayıp yol yapan,

Asılım akın Ötonü,

Kıymetlim şair Ötö'yü,

Armanduu ölüm çok kılğan.

Kederli ölüm yok etti.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 15)

Şair, kişi ölmeden ölümün belirtilerini saymaktadır. Önce insanın bedenen görünüşü değişir ve yaşlanır. Sonra da gençken yapabildiği hiçbir işi artık yapamayacak düzeye geldiğinden başkalarına ihtiyaç duymaktadır. Yaşlanan insanların dişleri dökülüp hayatını idame ettiremeyecek hastalıklar ortaya çıktığı için her şeyi yiyemediğinden ve hareketlerin ağırlaştığından bahsetmiştir.

Eñkeyseñ belden küç ketet,

Eğilsen belden güç gider,

Eki koldon iş ketet,

İki elinden iş gider,

Oozdon otuz eki tiş ketet,

Ağzından otuz iki diş gider,

A da ölümdün belgisi.

Bu da ölümün belirtisi.

Ak boto belgen kur ketet,

Süslenmiş belden kuşak gider,

Ayday betten sur ketet,

Ay gibi yüzün rengi solar.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 32)

Şair, insanların ihtiyarlık yaşına geldiğinde sohbet edip ona her konuda destek sağlayacak kişi veya kişilerin olmasını istediğini söyleyerek ihtiyarlığın tek başına yaşanılacak bir durum olmadığını ortaya koymuştur.

Öz başña kelgende,

Kendi başına geldiğinde,

Öydölöpöyt karılbık.

Kaldırmaz seni ihtiyarlık.

Ömürüñ adaa bolgonço,

Ömrün eda olana kadar,

Cüröt eken zarılıp.

Bulunmuş dilenip,

Kert başña kelgende,

Kendi başına geldiğinde.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 32)

Şair, insanın yaşadığı ömür geçip ölüm geldiği zaman kimsenin kimseye faydası dokunmayacağı için güvenmenin yersiz olduğundan bahsetmiştir. Ömrün hızına bağlı olarak gençliğin de çok hızlı geçmesinden dolayı ölüm gelmeden sonsuz dünyayı düşünerek Allah'a iyi bir kul olmak için onun yolundan ilerlememiz gerektiğini söyler. Bu sayede ölümü aklımızdan çıkarmayarak mal, mülk, gençlik vb. dünya nimetlerinin geçici olduğunu hatırlayıp davranışlarımızı düşüncelerimize göre şekillendiririz.

*Ötköndü kaydan tabasın?
Ömür ötüp ketkende,
Ölüm kuup cetkende,
Öpkölöp kimge barasıñ?
Kekenesiñ, kalasıñ,
Ketkendi kaydan tabasıñ?
Kezektuu ömür ötköndö,
Kesirluu ölüm cetkende,
Kele dep kimge barasıñ?
Az bı, köp pü köröp kün,
Ar kimiñe bölüngön.
Salamat bolsoñ körörsüñ,
Saktasın kuday ölümdön...*

Geçmişini nereden bulursun?
Ömür geçtikten sonra,
Ölüm kovalayıp geldiğinde,
Gücenip kime varırsın?
Kin beslersin kalırsın.
Gideni nereden bulursun?
Sıralı ömür geçtiğinde,
Belalı ölüm geldiğinde,
Haydi diye kime varırsın?
Az mı çok mu yaşayacağın gün,
Herkesine paylaşmıştır.
Selamet isen görürsün,
Korusun Huda ölümden...

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 48)

Şair, fani olarak yaşanan dünyada geçmişten geleceğe o kadar hastalığa çare olup insanların canını kurtaran tabiplerin her ne yaparlarsa yapsınlar ölüme çare bulamadıklarından bahsetmiştir.

*Kança akılman tabıp öttü,
Ölüm sıvın eç biri,
Tappaganın karaçı!*

Ne kadar bilge tabip geçti,
Ölümün sıvırını hiçbiri,
Bulamadığına bakınız!

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 54)

Şair, insanların içinde buldukları hayat olan ömrün her zaman ölümlle mücadele ettiğini, insanlara tatlı gelen ve her şeyinden daha fazla yararlanmak istedikleri dünyadaki ömre karşı er ya da geç ölümün galip geldiğini belirtir.

*Ömür menen ölümdö,
Küröş bolot turbaybı.*

Ömür ile ölümdö,
Mücadele olur değil mi.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 108)

Şair, insanlara nasihatler vererek ona göre hareket etmelerini; doğruyu, yanlış, iyiyi ve kötüyü bilmelerini istemiştir. Bu nedenle Allah'ın bize sunduğu yolda yürüyüp ibadet edip, güzel davranışlarda bulunup imanlı olmamızı, kötü davranışlardan ve haram işlerden uzak durmamız gerektiği konusunda tavsiyelerde bulunmuştur.

Amal menen aldasa!

Asla hırsızlık yapma!

Aram işke könbögün!

İmansız olup ölme!

Akılıñ bolso alıp kal!

Aklın var ise öğren!

Akındık iştin örnögün,

Şairlik işin örneğini,

Altın başka ölüm ak.

Altın başa ölüm hak.

Anık go bir kün cönörüm.

Açıktır bir gün gideceğim.

Akıl ayttım azıraak,

Akıl verdim azıcık,

Az da bolso tagıraak.

Az ise de açık,

Adamdın bolot adamdı.

İnsanın olur insanı.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 117)

Şair, insanların kendilerinden çok daha tecrübeli ve bilgili insanlarla birlikte olup nasihatlerini dinlemeleri gerektiğini söyler. Eğer insan dünyada mal ve mülkün kazandırdığı zenginliğe sahipse bunun geçici olduğunu düşünerek çevresinde bulunan yakın kişilerle paylaşması gerektiğini dile getirir.

Aram işten bol ıraak!

Haram işten uzak ol!

Akılmandan keñeş uk!

Bilgelerin nasihatini dinle!

Aylançıktap bol inak!

Bırakmadan birlik ol!

Ötkön soñ ömür payda çok,

Geçtikten sonra ömür fayda yok.

Başındı urba dubalga!

Başını vurma duvara!

Arkañda kalat bir künü,

Arkanda kalır bir gün,

Aydagan malga kubanba!

Elindeki mala sevinme!

Paydasın tiygiz baylıktın

Faydasını dokundur zenginliğin,

Aga-ini tuuganga!

Ağa, kardeş, akrabaya...

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 117)

Şair; annesi vefat eden çocuklar için ölümün bir ateş gibi yakarak azap çektirdiğini, annesiz kalmanın mutsuzluğuyla yaşanan eve güneş doğmadığını belirtmiştir.

Enenin közü ötkön soñ,

Caş bala bolot azarda.

Bosogo boylop kün çıgat,

Müñdüü bir üydön ün çıgat,

Kepege boylop kün çıgat,

Keyiştüü üydöp ün çıgat.

Kızıldan bolsun çarbagıñ,

Kıynalbasın baldarıñ.

Karadan bolsun çarbagıñ,

Kaygırbasın baldarıñ.

Ölüm bir degen ört eken.

Anası vefat ettikten sonra,

Genç çocuk olur azapta.

Eşikten doğru güneş doğar,

Kederli bir evden ses çıkar.

Direklerden doğru güneş çıkar,

Kaygılı evden ses çıkar.

Kızıldan olsun bahçen,

Eziyet çekmesin çocukların.

Karadan olsun bahçen,

Kaygılanmasın çocukların.

Ölüm denen bir ateş imiş.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 117)

4.1.3. İnsan Teması

Ceñicok bir şair olarak halkın içindeki atışmalarında , “dünya”, “insan”, “kader” hakkındaki düşüncelerini belirttiğinde insanoğlunun yaşadığı ve yaşayacağı durumların toplumda bulunduğu konuma göre şekillendiğini söylemiştir. Şairin dile getirdiği şiirlerinde yer alan ve her insanın geçirdiği evreler olan; çocukluk, ergenlik, gençlik, yaşlılık gibi durumlara yaşadığı süre zarfında insanın birçok şeye emek verip çalışması gerektiği ile ilgili önemli tasvirlerde bulunarak, bu evrelerin niteliklerini ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Ömürü bütpöyt tirilik

Ölgönder kelbeyt tirilip.

Caralğan adam emekten,

Carışa işten turunup.

Ömür boyu bitmez hayat,

Ölenler gelmez dirilip.

Yaratıldı insan emekten,

Yarışa çalışıp sıvanıp.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 5)

Şair, insanın dünya malına riayet edip hep bu dünyada yaşayacakmışçasına bir hayat sürdürüp; nerde ne yapacağını bilememe ve nefesine hâkim olamama düşüncesinin tasavvurunda şaşırdığını dile getirmiştir.

Taň kaltırıp adamdı,

Şaşırtarak insanı,

Kızık kılğan dünüyö!

İlginç yaratan, dünya!

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 51)

Ceñicok, gerektiğinde dağı taşı delerek geçip giden suyun, başına bir sıkıntı geldiğinde ne yapacağını bilemeyen ve acizleşen irade sahibi olan insana karşı durmaktan korkarak titremesinden bahsetmiştir.

Bargan sayın küç alıp,

Gittikçe güçlenip,

Dürkürögön akkan suu.

Heybetlenen akan su.

Cayık cerge barganda,

Düzlük yere gelince,

Car kıragan akkan suu.

Parlayan akan su.

Aldı eñkeyiş car kelse,

Yokuş aşağı gelince,

Arkıragan akkan suu,

Hiç durmayan akan su.

Kulagıñdı tundurup,

Kulağını çınlatıp,

Kapçığaydı çuu kıldıp,

Dağ ortasını karıştırıp,

Şarkıragan akkan suu.

Coşup akan, akan su.

Korkok adam sürünön,

Korkak insan heybetinden,

Kaltıragan akkan suu.

Titreyen akan su.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 57)

Şair, insan ruhunun yüceliğini her şiirinde savunmuştur. Bu nedenle insanın küçük şeylere üzülmesinin boş olduğunu, onun aklının ortaya çıkardığı düşünceler ve iradesi sayesinde tüm varlıklardan üstün olduğunu, isterse her işi başarabileceğini dile getirmiştir. İnsanın kendi düşünceleri yoksa bir başka insan için hiçbir anlam ifade etmediğinden saygı duyulmaz. İnsanın bu dünyadaki varlığı düşüncelerinin seyri kadardır. Şair, insanın başkasının duygu ve düşünceleriyle hareket ettiğinde kendisinin

hiçbir işte başarılı olamayacağını ve o insanın daima başka insanlar tarafından maşa olarak kullanılacağından ezilmeye mahkûm olacağını vurgulamıştır.

Şişesi bolson araktın,

Şişesi isen içkinin?

Mas adam seni sıylaybı?

Sarhoş insan seni sayar mı?

Taamaylap karmap moynundan,

Sıkı tutup boynundan,

Taşka çaap urbaybı?

Taşa vurup kırmaz mı?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 360)

Yaratılış olarak her bir bitki türü, hayvan türü veya diğer tüm canlılar birer âlemdir. Fakat bu yaratılanlardan en üstünü insandır. Çünkü insan düşünce ve irade sahibidir. Bu özellik sayesinde nerde ne yapacağına kendisi karar vermektedir. Fakat diğer yaratılan türler düşünce ve irade sahibi olmadıklarından yapacakları bellidir ve sınırlıdır. Bu nedenle Ceñicok on sekiz bin âlem ile insanın birlikte anlatılmasına şaşırmıştır.

On segiz miñ aalamdı,

On sekiz bin âlemi

Cer üstünön adamdı,

Yeryüzünde insanı

Birge ayt bul kızıktuu.

Birlikte anlatsan ilginçtir.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 355)

Şaire göre insan, somut olarak görmediği şeyleri aklı sayesinde sorgulayarak düşünüp bulabilmektedir. Aklın önemine her safhada değinen şair, felsefî düşüncelere çok yer vermiştir. Tüm bu sorduğu soruları din hakkında inanan ve bilgisi olan bir insanın kolaylıkla yanıtlayabileceğini düşünmüştür.

Akıl menen tuygunun.

Akıl ile hissetmelisin.

Adamdın nasil, zatı kim?

İnsanın nesli, zatı kim

Perişteler atı kim?

Meleklerin adı ne?

Turgan ceri kaerde?

Buldukları yer neresidir?

Kılğan işi ne bolot?

Yaptıkları işler nelerdir?

Kantip cüröt bu cerde?

Nasıl dolaşır burada?

Körünöbü közünö?

Görünür mü gözüne?

*Adamdardın süylöşkön,
Tüşünöbü sözünö?
Adam ata obo äne,
Nere, aydaldı beyiştän?
Cılan menen tooz kuş,
Cazalandı nelikten?
Uşuların baarina
Şaytan kantip jetişken?
Paygambarga ciberpen,
Kudaydın kim älçisi?*

Konuşkan adamların,
Kelimelerini anlıyor musun?
Âdem Ata, Havva Ana,
Niçin kovuldu cennetten?
Yılan ile papağan,
Cezalandırıldı ne için?
Bunların tamamına
Şeytan nasıl yetiştii?
Peygamberlik için gönderilen,
Huda'nın kimdir elçisi?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 330)

Şair, Allah'ın yüceliğine değinerek, tüm bu kâinatı yaratmasının ve yaşanan olayların bir sebebi olduğundan bahsetmiştir. Bunu insanoğlunun düşünme yetisiyle kavrayabileceğini dile getirmiştir.

*Ar adamga ırıskı,
Kim boluptur bölçüsü?
Kuday menen süylöşüp,
Kelgen kişi kim äken?
Kurani Karim kitepti,
Cazgan kişi kim äken?
Kasiettüü Mediyňa,
Salgan kişi kim äken?
Ölgönderdün candarın?
Alıp cürgön kim äken?
Sandığına çoğultup,*

Her insana rızık,
Kimdir paylaştıracısı?
Huda ile konuşup,
Gelen kişi kimdir?
Kur'an-ı Kerim kitabını,
Yazan kişi kim imiş?
Görkemli Medine,
Diken kişi kim imiş?
Ölenlerin canlarını?
Alan kişi kim imiş?
Sandığında biriktirip,

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 330)

Şair, insanların karşısındaki insanın görünüşlerine önem verdiğini ve ona göre davranışlar sergilediğinden bahsetmiştir. Eski güzelliği kalmayan ve davranışlarındaki canlılığı yitiren insanların, art niyetli insanlar tarafından küçümseyici bir şekilde alaya alındığını ifade etmek istemiştir.

Körkün ketip küypüyüp,

Güzelliğin kaybolup bitkin olup,

Körgön adam külböybü?

Gören insanlar gülmezler mi?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 246)

Şair, çevresinde onu destekleyen bir akrabası olan ve istediği zaman gidebileceği bir memlekete sahip olan bir insanın hiçbir zaman yalnız ve eksik olmayacağından bahsetmiştir. Başkasının malının insana hiçbir katkı sağlamayacağından kendi malının, yerinin, yurdunun kısaca sahip olduğun şeylerin insana daha fazla mutluluk vereceğinden söz etmiştir.

Biröönün ceri cer bolboyt,

Birisinin yeri vatan olmaz,

Biröönün eli el bolboyt.

Birisinin halkı halk olmaz.

Tuurasın aytsam, men saga,

Doğrusunu söylesem, ben sana,

Tuuganduu adam kem bolboyt.

Akrabalı insan eksik olmaz.

Başkanın ceri cer bolboyt,

Başkasının yeri yer olmaz,

Başkanın eli el bolboyt.

Başkasının eli el olmaz.

Artın oylop karapın,

İlerisini düşün bak,

Ayılduu adam kem bolboyt.

Köyü olan insan eksik olmaz.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 224-225)

Şair, bir işe cesaret edip peşinden giden ve onu elde edinceye kadar yolundan ayrılmayan kişi ile hayal edilen bir şeyi sadece düşüncelerinde kuran fakat bu düşüncelerini bir türlü harekete geçirmeye cesaret edemeyen kişiyi karşılaştırmıştır. Düşüncesini hayata geçirmekte zorlanan kişi, hayal ettiği durumun başkası tarafından gerçekleştiğini görünce kendi de harekete geçerek istediği durumu başardığını anlatmak istemiştir.

Cüröktüü kişi barbasa?

Cesur kişi varmasa?

Cön kişi aga cetebi?

Sıradan insan ona ulaşır mı?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 128)

4.1.4. Zaman Teması

Ceñicok'un şiirlerinde, genellikle şairin didaktik bir yönü olduğundan zaman kavramını da realist bir ölçüyle şekillendirmiştir. Şaire göre zaman hayatımızda çok kıymetli bir yere sahiptir. Geçen dakikaların telafisi yoktur. Bu nedenle içinde bulunduğumuz zamanın değerini yaşam koşullarımıza göre dengelemeliyiz. Şair; çocukken çocukluğumuzu, gençken gençliğimizi, yaşlıyken de yaşlılığımızı sonuna kadar mutlu bir şekilde yaşamaya gayret edip, hayatımızın hiçbir döneminde pişman olmayacak hareketler sergilememiz gerektiğinden bahsetmiştir. Hayatımızın bir döneminde yaptığımız hata aşama aşama diğer dönemlerimizde de hatalar silsilesi olarak bizi etkilemektedir. Yaşadığımız süre zarfında sevdiğimizimize sınırsız sarılmalı, onların hayatımıza kattığı değeri anlamalıyız. Çünkü zaman çok hızlı ilerlemekte ve buna bağlı olarak hayat kısa olduğundan, bugün gördüğümüz ve bizi derinden etkileyen kişiyi yarın göremeyebiliriz.

Ötkön mezigil artına,

Geçen zamanın geriye,

Kaytpaganın karacı.

Dönmediğine bakınız.

Bügün körgön ärten cok,

Bugün gördüğün yarın yok,

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 54)

Ceñicok şiirlerinde genellikle, nasihat verip öğretici bir üslup kullandığından insanların yaşadıkları süreçleri ve o anki yetkinlikleri birebir aktarma çabası göstermiştir. İnsanlar çocuklukta farklı düşünceler içinde olur. Kendilerine söylenen her şey bir anda kolaymış gibi görünür çünkü daha yeni hayata adapte olmaya çalışırlar. Gençlerle yaşlıların dolaşması farklıdır. Gençler her zaman daha hızlı ilerlemek ister fakat yaşlılar kendilerine göre ağır aksak yürürler.

Caşınıp kalgan balalık,

Saklanmış olan çocukluk,

Calingan menen taptırbayt.

Yalvarmak ile bulunmaz.

Kıyındı bilbes caştık kez,

Zorluğu bilmez çocukluk çağı,

Kıylaga çeyin bölünböyt,

Uzun zaman bölünmez,

Kıyıtıp asta kep aytsan,

Kıykımdap seni bölün deyt.

Kız-kelin menen cürcü ubak,

Kır aşıp ketken karasan,

Kıykırgan menen körünböyt!

Kinayeli söz söylesen,

Parçalanıp seni bölün der.

Kız gelinlerle dolaştığın vakit,

Kır aşıp gitti bakarsan,

Haykırmak ile görünmez!

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 43)

Şair, evin büyüklerinin gelinlere yapılacak şeyler konusunda nasihat ettiğinde kuşak farkı araya girdiğinden bu sözlerin önemsenmediğini dile getirmiştir. Önceden büyüklerinden korkan ve ona göre davranmaya çalışan çocuklar, büyüdüğü zaman yaşlanan büyüklerine çocuklara davranır gibi kaba sözlerle konuşabilirler. İşte insan o an anlar geçen zamanı ve ihtiyarladığını. Yaşlandığında her ne kadar çocukluğa ya da gençliğe dönmek istesen de nafi değildir. Zaman aldığı geri vermediği için içinde bulunulan durum insana zulüm, gençliğin de hayal gibi görüldüğünü dile getirmiştir.

Kelinderge kep aytsan,

Äç ubakta caktırbayt.

Oşondo tüşöt oyuña,

Oroy söz uksañ çaştardan,

Tökköndöy şorpo moynuña

<<Ötkön öken ubak>> - dep,

Catasıñ tınçıp orduña.

Çaçıñ buurul bolgondo,

Çardap ötkön balalık.

Çaan ketet çoluna,

Çakırsañ kelbeyt orduna.

Är äliüügö kelgende,

Ärk berbey tüşöt çoluna,

Äsil kayran çaştık- den,

Gelinlere söz söylesen,

Hiçbir zaman beğenmez.

O zaman gelir aklına.

Kaba söz işitsen gençlerden,

Dökmüş gibi olur çorbayı boynuna.

Demek geçmiş imiş zaman- diye,

Yatarsın sakince yerine.

Saçların ağardığında,

Eğlenceyle geçen çocukluk.

Koşar gider yoluna,

Çağırırsan gelmez yerine.

Er elliye geldiğinde,

Dinlemeden gider yoluna,

Asil zavallı gençlik- diye,

Ärteli- keç dayıma,

Gece gündüz daima,

Ästeseñ kelbeyt orduna!

Hatırlasan gelmez yerine!

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 43)

Şair, insanlar yaşlandığında ‘ahretliğim’ diye tabir edilen aynı yaşıt ve tecrübeye sahip insanların yanlarında olması onları mutlu ettiğini ifade etmiştir. Çünkü aynı kuşaktan insanların doğasında hayat tarzında hemen hemen aynı şeyler vardır. Konuşacakları çoğu şey ortaktır. Zaten yaşlılar da bu yaşa geldiklerinde aradığı tek şey yanındaki bir nefestir. Bu eş olur arkadaş, dost, akraba ya da komşu olabilir. Gençlikte insanların aradığı para, sağlık, eş, iş, kariyer gibi süreçlerdir. Ama yaşlanınca insanların istekleri de farklılaşır. Sağlıklarını ve kendi yapabilecekleri fiziksel güçlerini kaybederek birilerine ihtiyaç duyarlar. Aynı zamanda sohbet edip konuşabileceği bir yoldaş gibi manevi beklentileri olur. Şair, bu beklentileri karşılanan yaşlıların daha çok mutlu olacaklarına, karşılanmazsa garip bir şekilde yaşamını sürdüreceklerini vurgulamıştır.

Zamandaşı bolboso,

Zamandaşı olmasa,

Karıya bolor tez karıp.

İhtiyarlar olur garip.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 98)

Şair, ‘Ağaç yaş iken eğilir.’ atasözünü çağrıştıracak şekilde şiirini söylemiştir. İnsanların muhakkak küçük yaşta eğitilmesi gerektiğini belirtmiştir. Çünkü küçük yaştaki çocuklar her türlü bilgiye açıktır ve yapılması gerekenler konusunda donanıma hazırdırlar. Bu nedenle aile bireylerinin çocuklara örf, adet, gelenek, görenek, terbiye, büyüklere saygı, küçüklere sevgi gibi unsurları gerek davranışlarıyla gerek sözleriyle aşılmalıdır. Şair; iyi eğitilen çocuklar gelecekte kendi yolunu bularak, insanlara karşı olan davranışlarını en güzel şekilde yönlendireceğinden bahsetmiştir. İnsanlar çocuklarını iyi terbiye etmezse; çocuklar hayata yön verecek, toplum tarafından kabul görecektir. İnsanlar bu unsurları bilmezse, yine bu durum yetiştirenin başına sıkıntı açacağından pişmanlıktan başka bir sonuç doğurmayacağını ifade etmiştir.

On äki çaşka barganda,

On iki yaşa geldiğinde,

Balandı colgo salarsın,

Evladını yola koyarsın

Baş iydirip alarsın.

Boyun eğdirebilirsin.

*On äki caştan ötköndö,
Ärezege cetkende,
Tartip berip koybosoñ,
Öküngön boydon kalarsıñ.*

On iki yaşını geçtikten sonra,
Büyüdüğü zaman da,
İyi terbiye etmezsen,
Pişman olur kalırsın.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 121)

Şair, yaşadıkları bölgeden yedi atanın geçtiğini ve herkesin gelip geçici olduğunu dile getirmiştir. Aynı zamanda ecelin ne zaman geleceğinin belli olmadığını aniden alıp götürdüğünü böylece ölümden kaçılmayacağını vurgulamıştır.

*Aytayın sanat termeden,
Ceti atañ ötkön cergeden,
Kalğan köñül, çıkkın can,
Kayrılıp kayra kelbegen.
Acaldın iti cıldırbay,
Kuup cetet dembe-dem.
Acıdaar cılanday,
Arbap barat zamana.*

Anlatayım sana derlemeden,
Yedi atan geçti bölgeden,
Kalan gönül, çıkan can,
Tekrar geri gelmeyen.
Ecelin köpeği kıpırdatmadan,
Kovalayıp ulaşır dembe-dem.
Ejderha yılan gibi,
Büyülemektedir zamane.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 139)

Şair, insanların yaşadığı zaman diliminde başlarına her iş gelebileceğini dile getirmiştir. Fakirlik ya da zenginlik içinde bulunan insanların bunlara güvenmemesi gerektiğinden ve zamanın her şeyi değiştirip geçebileceğinden bahsetmiştir.

*Barı-coktu kaltırbay,
Calmap barat zamana,
Calangıçtı koluna,
Kalmap barat zamana.
Burganaktap, boroondop,
Karlap barat zamana!..
Adırdan kaçkan bököndey,*

Varı, yoğu bırakmadan,
Yiyip gelir zamane,
Azrail'i eline,
Alır gelir zamane.
Fırtına olup, boran olup,
Kara bürünmektedir zamane!..
Kırlarda kaçan keçi gibi,

Çurap barat zamana.

Koşmaktadır zamane.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 139)

Şair, insanlar her ne kadar yaptıkları işlerin günah boyutunu görmeseler de neyin ne derece helal ya da haram olduğunun zamanla anlaşılacağını vurgulamıştır. Böylece iyi veya kötü davranışlar sergileyen insanların bu dünyada sınındığını dile getirmiştir.

Adal menen aramdı,

Helal ile haramı,

Ilgap barat zamana.

Ayırmaktadır zamane.

Cakşı menen camandı,

İyi ile kötüyü,

Cınap barat zamana!

Sınamaktadır zamane!

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 139)

Şair; geçmiş zamanda çektiği acıların, fakirliğin, kendisine yapılan haksızlıkların farkında olup, yaşadıklarını düşünerek acı çektiğinden bahsetmiştir. Zenginin fakiri köle gibi gördüğü, yönetici beylerin halkını ezmeye çalıştığını ve hayatta hep bu şekilde çatışmaların olduğunu söylemiştir. Zamanın acımasızlığı, onu yerden yere vuruşu, yanlışın doğru olarak kabullenildiği bir dünyada yaşamının çok zor olduğunu dile getirilerek, şairin yaşanılanlara dair duyduğu rahatsızlık gözler önüne serilmiştir.

Kanga toybos cılanday,

Kana doymayan yılan gibi,

Soyloy barat zamana!..

Sürünmektedir zamane!..

Biyliğı bar manapka,

Yönetimi olan beylere,

Kul surattın, zamana.

Köle sordurdun, zamane.

Kolunda çok kedeype,

Elinde olmayan fakire,

Pul surattın, zamana.

Para istettin, zamane.

Karışkardı koylorgo,

Kurtları koyunlara,

İrkırttın, zamana.

Saldırttın zamane.

Tuş-tarapka bölüntüp,

Her tarafa böldürüp,

Dirkırattın, zamana!

Dağıttırdın, zamane!

Alduularga alsızdı,

Çırkırttın, zamana!..

Güçlülere güçsüzü,

Ağlattırdın zamane!..

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 140)

Şair, insanların eşitlik içinde yaşamadığı zamana sitem etmiştir. Birinin zengin diğerinin fakir yaşadığı, maddiyatın maneviyatın önüne geçtiği zamanı ifade etmeye çalışan şair, bu durumdan yaşadığı mutsuzluğu anlatmaya çalışmıştır.

Biröoge ken, biröoge,

Tar äkensin, zamana.

Biröögö cok, biröögö-

Bar äkensin, zamana.

Birin kordop biröübün-

Maktap keldin, zamana.

Birin atıp, biröübün-

Saktap keldin, zamana.

Birin ısık-suukka,

Kaktap keldin, zamana.

Birine bol, birine,

Dar imişsin zamane.

Birine yok, birine

Var imişsin, zamane.

Birini horlayıp, birini-

Överek geldin, zamane.

Birini vurup, birini-

Korudun geldin, zamane.

Birini sıcak-soğuğa,

Kurutun geldin zamane.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 140)

Şair, geçmişte yaşadıklarından geriye sadece keder ve üzüntü kaldığını söylemiştir. Kırgızların birçoğunun zamanında Rus işgali altında kaldıklarından ve okula gidecek paraları olmadığı için okuma yazma bilmediklerinden yakınmıştır. Ötö, bir dünya dolusu şiirleri olduğunu fakat Kırgız halkının bu ve bunun gibi kendilerine bir şeyler katacak kitapları okuyamamasına çok üzüldüğü için geçen zamanın bir değeri olmadığından bahsetmiştir. Şairin bu şiirinde olduğu gibi diğer şiirlerinde de halkına olan bağlılığının çok kuvvetli olduğunu görmekteyiz.

Kanteyin, añkoo kılğan zamandı?

Kökürök tolgon mun kaldı.

Köp Kırgızım okuurga,

Kör kurcun tolgon ır kaldı.

Ne edeyim, budala eden zamanı?

Göğüs dolusu keder kaldı.

Kalabalık Kırgızlarım okuması için,

Gök heybe dolusu şiir kaldı.

*Köyröyüm aytsam camanbı,
Köp Kırgızım, kat bilbeyt,
Kanteyin körkoo kılğan zamandı?*

Problemimi anlatsam kötü müdür?
Kırgızlarımın çoğu okuma bilmez,
Ne edeyim zalim zamanı?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 150)

Şair, insanların bazı işleri yapabilecek düzeye gelmeden tam anlamıyla olgunlaşmadan bir işe kalkışmaması gerektiğini dile getirmiştir.

*Bulkuşar kezın bolo älek.
Culun ätin tolo älek,
Culkuşar maalıñ bolo älek.
Bilegiñ küçkö tolo älek,
Sen, belsener ubak bolo älek.
Balapan cünüñ tüşö älek,
Baltır atiñ tolo älek.
Sen bastaşap mezigil bolo älek,
Könök atiñ tolo älek.
Karmaşar maalıñ bolo älek.*

Çarpışacak zamanın henüz gelmedi,
İlik etlerin henüz dolmadı,
Kapışacak zamanın henüz gelmedi.
Bileğin henüz güce dolmadı,
Senin, cesaret edeceğin zaman gelmedi.
Civciv tüylerin daha dökülmedi,
Baldır etin daha dolmadı.
Senin rekabet edeceğin zaman gelmedi,
Şiş etin daha dolmadı.
Savaşacak zamanın daha olmadı.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 166)

Şair, insanın bazen hiçbir şey yapmasa bile doğru zamanda, doğru yerde, doğru kişilerle olabileceğini işaret etmiştir. Kader insanı güzel yerlere taşıyacaksa eğer böyle rastlantılar olabilir. Şair, bazen bir sözün çoğu davranışı, hatta insanın hayatını baştan aşağı değiştirebileceğini dile getirmiştir.

*Mundan murun anıktap,
Kördüñ beken, közümdü?
Ulamalap, iliktep
Uktuñ beken, sözümdü?
Uga älek bolson, karağım,
Ubara kılıp izdetpey,*

Bundan önce araştırıp,
Görmüş müydün gözümü?
Soruşturup, inceleyip
İşitmiş miydin sözümdü?
İşitmediysen, yavrum,
Zahmet edip aratmadan,

Uçurattı kezindi!..

Rast getirdi zamanını!..

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 223)

Şair, kendisinin sıkıntıya düştüğü anda her ne olursa olsun onun yardımına koşacak Süleyman Datka'nın ve çevresinden kişilerin olduğunu dile getirmiştir. Geçmişte doğduğu memlekette onun elinden kaldıran kimsenin olmayışı ve Aksı'da şaire gösterilen muamelenin hep sevgi ve saygı çerçevesinde olması şairin çok iyi bir ayırım yapmasına neden olmuştur. Şair, bu sayede Aksı'da yaşadığı zamanın ve kişilerin değerini daha iyi anlamıştır.

Karşıgıp kalgan coo bolso,

Karşılık gösteren düşman olsa,

Kaymana calgan doo bolso,

Üstü kapalı yalan dava olsa,

Karalaşar canımda,

Yardım edecek yanımda,

Kan Sulayman Datka'm bar!

Han Süleyman Datka'm var!

Karaan bolcu arştan bar.

Heybet gösterecek aslan var.

Kayrılışıp turuşkan,

Her zaman yardım eden,

Kayrıbay kebim uruşkan,

Geri çevirmeden sözümü dinleyen,

Karalaşar cakşım bar.

Yardımlaşacak iyilerim var.

Kabırgamdı dart çalsa,

Kaburgam dertlenir ise,

Kalpaldın başçısı,

Halfalardan başkanı,

Kalıbay, Şake bakşım bar!..

Kalıbay, Şake bahşım (cadı, tabip) var!..

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 242)

Zaman kavramı burada da tecelli etmiştir. Şairler karşısındakiyle atışma yaparken hızlı düşünüp en anlamlı sözleri mısralara dökerek, doğaçlamalı bir şekilde şiirini söylemek zorunda kalmışlardır. O zamanın büyük şairleri bu şekilde zekâsı ve yeteneği sayesinde ünlü olmuşlardır. Şair, zor anlama gelen sözleri hızlı anlayıp, buna karşılık söz üreten ozan Barpı'nın kendinden eksik bir yanı bulunmadığını, onun da iyi bir şair olabileceğini dile getirmiştir.

Kıyındıktı tez bilgen,

Zorluğu hızlı anlayan,

Kıstalışta söz bilgen,

Zor zamanda söz bilen,

Ak tanday asıl akından,

Söz ustası asil şairden,

Kalışpaysın, Barpı ırçı.

Ar dayım bolsun oyunda,

Akındık caltın onunda,

Arıştaysın, Barpı ırçı!..

Eksiğin yoktur, ozan Barpı.

Her zaman bulunsun aklında,

Âşıklık geleneğinin doğrultusunda,

Adım atarsın, ozan Barpı!..

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 314-315)

4.1.5. Yalnızlık Teması

Ceñicok, daha küçük yaşta ailesi öldüğü için yalnız kalmıştır. Onun yüreğine saplanan bu yalnızlık hüznü hayatının geri kalanında da devam etmiştir. Şairin yalnızlıktan hissettiği duygu, yanında illa birilerinin olması değildi. Onun kendisine ait ve çevresinde bulunan halk için duyduğu kaygı, üzüntü, acımasız duyguların baş göstermesi, insanlara karşı yapılan eşitsizlik vb. durumlar şairi derinden sarsıyordu. Çünkü tüm bunları kendisi de yaşamıştı. Aksı bölgesindeyken yanında hep birileri olsa da kendini yalnız hissetmiş, her ne kadar bu duyguyu içinde yaşamaya çalışsa da şiirlerine ve şarkılarına yansıtmıştır.

Şair şiirde, söğüt ağacına sorduğu sorularla aslında kendi iç dünyasına yolculuk etmiştir. Sevdiği kız ile Aksı bölgesinde evlenen şair her ne kadar istese de çocuğu olmaz. Bu çocuk hasreti şair için ömür boyu sürecektir bir yara olarak kalmıştır.

Bakayırda calgız tal,

Balamsı cok balkuş tal.

Col boyunda calgız tal,

Coldoşu cok balkuş tal,

Kayrılıp gelip kongondoy,

Kargaga tühök bolgondoy.

Kanadı cok calgız tal,

Kaygısı köp baykuş tal.

Burulup kelip kongondoy,

Bulbulga tühök bolgondoy.

Bakayır'da yalnız söğüt,

Çocuğu yok zavallı söğüt.

Yol boyunda yalnız söğüt,

Yoldaşı yok zavallı söğüt.

Dolaşıp gelip konacak,

Kargaya yuva olmuş gibi.

Kanadı yok yalnız söğüt,

Kaygısı bol zavallı söğüt.

Dolaşıp gelip konacak,

Bülbüle yuva olmuş gibi.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 86)

Şair; onu anlayacak, derdine derman olacak kimsenin olmadığını, kendi memleketinden başka bir yerde yaşamak zorunda kaldığını dile getirmiştir. İçinden çıktığı halkına, ölen anne ve babasına karşı özlemini, ayrıca onu hayatta tek başına bıraktıkları için duyduğu sitemi, durmadan kafasını kemiren ama cevap veremediği sorularla birlikte ağaca yansıtmıştır.

Butağı çok cakgız tal,

Dalları yok yalnız söğüt,

Munduu bolgon baykuş tal.

Üzüntülü olan zavallı söğüt.

Sen bu cerde çok älen,

Sen burada yok idin,

Ceriñ kana calgız tal?

Yerin hani yalnız söğüt?

Aymaktuu çoruu camagat

Bölgedeki kalabalık cemaat

Äliñ gana calgız tal?

Halkın nerede yalnız söğüt?

Körünböysüñ iraaktan,

Görünmezsiz uzaktan,

Karan kana calgız tal?

Karan nerede yalnız söğüt?

Tegerenip oynagon,

Etrafında oyun kuran,

Balan kana calgız tal?

Çocuğun nerede yalnız söğüt?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 86)

Şair, söğüt ağacının kendi gibi yalnız olduğunu söyleyerek benzetme yapmıştır. Aynı zamanda yanında olması gereken kişilerin neden olmadığını, doğup büyüdüğü halktan ayrılmasının nedenini sorgulayarak kendi geçmişini gözler önüne sermiştir.

Özüñ calgız turusun,

Kendin yalnız durmaktasın,

Birin gana calgız tal?

Diğerin hani yalnız söğüt?

Özüñ menen bir tuugan,

Kendin ile kardeş olan,

İniñ gana calgız tal?

Kardeşin nerede yalnız söğüt?

Karaygan taldın birisin,

Kararan söğüdün birisin,

Kalın topton acırap,

Kalın gruptan ayrılıp,

Kanday calgız cürüsün?

Nasıl tek başına yaşarsın?

Äki taldın birisin,

İki söğüdün birisin,

Ä-curtunan acırap,

Ämine calgız cürüsün?

Halkından yurdundan ayrılıp,

Niçin yalnız dolaşmaktasın?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 87)

Güneş, dünyadaki yaşam kaynağımızı oluşturan çok önemli bir yıldızdır. Kendine ait ısıyı ve ışığı yayar. Bu sayede içinde milyarlarca canlı yaşayan dünyada hem gece ve gündüzler oluşur hem de dünyamız ısınır. Şair nasıl ki güneşin dünyadaki tüm canlılar üzerinde etkisi varsa bir insanın da tüm insanları etkileyebilecek bir kabiliyette bulunduğunu bize sezdirmiştir.

Cer cüzünö calgız Kün,

Nurun çaçat ämespi!..

Yeryüzüne yalnız güneş,

Nurunu saçar değil mi!..

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 338)

Şair, insanların sırtını yaslayabileceği ve yardıma ihtiyacı olduğunda, elinden tutup kaldıracak bir insan yanında olmadığına, bunun kötü niyetli insanlar için bir fırsat ve tekme manasına geldiğini bilmektedir. Kötü niyetli insanlar, hayatta tek başına kalan insan için nasıl olsa sahip çıkan ve yapılarına karşı çıkabilecek birisi olmadığını düşünerek, yalnız insanı akbaba misali parçalayıp bırakacağından bahsetmiştir.

Calgız attı cargıday,

Taskarabı boluşun?

Taamay äldin içinde,

Maskarabı boluşun?

Yalnız atı parçalayacak,

Akbaba mıdır boluşun?

Kalabalık halkın içinde,

Maskara mıdır boluşun?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 306- 307)

Şair, çocuğunun olmadığını ve çocuğa karşı hasretlik çektiğini anlatmıştır. Şair çocuğu olan insanlara karşı çocuklarıyla oyunlar oynadığı zaman imrendiğini dile getirmiştir.

Katınımda taalay cok,

On tizemde oynotkon,

Sol tizeme soylotkon,

Hatunumda talih yok,

Sağ dizimde oynatan,

Sol dizimde süründüren,

Topçubay calgız balam çok!..

Topçubay yalnız oğlum yok!..

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 263)

Şair burada, Semetey ile K b ş' n atışma yaptığı sırada Semetey'in memleketi olan Talas'a döndüğünde geçen konuşmalardan bahsetmiştir. Semetey herkesten farklı olarak sadece kendisinin uğursuz olarak düşünüldüğü bir yerde babasından kalan malları sorgulamıştır.

Calgız anak men keldim,

Yalnız şom olan ben geldim,

Atamdan kalgan k p maldı,

Babamdan kalan hayvanları,

Karatpay barıp c rd nb ?

Kaptırmadan beslediniz mi?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 191)

Şair şiirinde, Yalnız adındaki kişiye karşı duyduğu sevgi bağı nedeniyle onu tek bir an görmek için bile varını yoğunu vermeye hazır anneyi anlatmıştır.

-Aylanayın bakay kan,

-Kurban olayım Bakay han,

Calgızımdı alıp keli k p y n,

Yalnızımı getir göreyim,

 r ş tolgon uyumdu al,

Mera dolusu ineğimi al,

Calık tolgon t md  al,

Vadi dolusu devemi al,

Koroo tolgon koyumdu al,

Ahır dolusu koyunlarımı al,

Ak sandık tolgon pulumdu al ,

Ak sandık dolusu paramı al,

Altın caka kümüş ton,

Altın yakalı gümüş k rk,

M n  da saga bereyin ,

Bunu da sana vereyim,

Calgızımdı alıp keli k r y n.

Yalnızımı getir göreyim.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 187)

Şair, Yalnız olarak nitelendirdiği kişinin annesine halkının yanına gittiğini haber verdiğini bize göstermiştir. Fakat şair annesinin onun tek başına gittiği için üzüldüğünü, babasının yanında olmayışı ve ona destek çıkacak birinin arakasında olmayışından yakındığını dile getirmiştir.

Catını altın  neke,

Rahmi altın anacığım,

*Calgızın ketti äline,
Tuugandan calgız äneke,
Tuygunun ketti äneke !
Alda aylanayın calgızım,
Ce aldında cürgön öbök cok,
Ce arkandan barar cölök cok.*

Yalnızın gitti halkına,
Kanından olan yalnızın, anacığım,
Yiğidin gitti halkına!
Vay kurban olayım yalnızım,
Ya yanında bulunan direk yok,
Ya arkandan gelecek destek yok.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 180)

Şair, Yalnız diye anılan kişinin her ne kadar tek başına hayatla mücadelesi devam etse de, bu sıkıntıları tek başına da yenebileceğine dair annesinin inancının büyük olduğunu dile getirmiştir.

*Atın menen arbayıp,
Kiyimin menen kaldayıp,
Calgızım, agıp cürüp ketersin.*

Atın ile korkutup,
Giysilerin ile kabarıp,
Yalnızım, akarak geçeceksin.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 176)

Şair, yüce Allah'ın yarattığı bütün mahlûkata bakıp örnek olarak davranışlarımıza yön vermemiz gerektiğini belirtmiştir. Çünkü Allah her şeyi yerli yerinde, en güzel şekilde, özenerek süslemiş ve hiçbir şeyi yarım bırakmadan tamamlayarak yaratmıştır.

*Casaganın caratkan,
Şay kılğanın karacı.
Calgız carım koyboston,
Pay* kılğanın karaçı!..*

Yaptığını yaratan,
Süslediğine bakınız.
Yalnız yarım bırakmadan,
Paylaştırdığına bakınız!..

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 54)

Şair, insanlar tarafından ömrün yarısı olarak düşünüldüğü otuz yaş için bu yaşta olan insanların bilgisinin çok olduğunu, sözünün dinlenir olduğunu belirtmiştir. Yaş ilerledikçe çocukluğa dair hatıraların çok fazla akılda kalmadığını, gençlikte olan davranışların ve edinilen huyların yaşlanınca ortadan kalktığını söyler. Aynı zamanda

da bu insanların yılların vermiş olduğu yorgun düşünceler aklını kurcalayacağı için diğer insanlardan farklı düşünerek yalnız başına kalacağını dile getirmiştir.

Otuz caştın özündö,

Otuz yaşın özünde,

Oylonup bilgen kezinde,

Düşünüp bildiğin çağda,

On menen solgo süylösön,

Sağ ile sola konuşsan,

Oomat bolot sözündö.

Bereket olur sözünde.

Birde bar da, birde cok,

Birde vardır, birde yok,

Kirdi-çıktı balalık,

Girdi-çıktı çocukluk,

Bir azı kalat äsinde.

Birazı kalır aklında.

Ombu-dombu cer kayda,

Eğri-büğü yer nerede,

Oolukkan münöz cok bolgon.

Böbürlenen huyun kaybolur.

Oolaktap özün kalasın.

Ayrılıp yalnız kalırsın.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 42)

4.1.6. Aile Teması

Ceñicok, 1860 yılında fakir bir ailede dünyaya gelmiştir. Yaşadığı bu sefaletin içine bir de anne ve babasının ölmesiyle çektiği yokluk, onun için ıstıraplı bir durum haline gelmiştir. Arkasında duran bir anne ve babanın olmayışı, etraftaki kişiler tarafından da itilip kakılması onun hayata karşı tutunma gayretini güçlendirmiştir. Olması gerekenin dışında bir çocukluk geçiren şair, sırf geçimini sağlamak için insanların kapısında dolaşıp ekmek bulmaya çalışmıştır. Geçirdiği zorluklar neticesinde ona kol kanat geren aileye karşı duyduğu sevgi bağlılığı paha biçilmezdir. Ta küçükken başlayan bu serüven nedeniyle şair, bu dört kelimedenden oluşan fakat insan için tüm bir hayatı içine alan aile kavramını çok önemli bir yere koymuştur. Genellikle öğretici mahiyette yazdığı şiirlerinde insanlara tecrübelerinden yola çıkarak ders vermeye çalışmıştır. Ailenin önemine de birçok kez değinmiştir. İyi bir ailede olması gereken özellikler; İyi bir anne nasıl olunur?, İyi bir baba nasıl olunur?, İyi bir evlat nasıl yetiştirilir? vb. sorularla insanları yönlendirmeye çalışmıştır. Eğer bir çocuk küçüklükten itibaren iyi bir şekilde eğitilip, terbiye verilirse o çocuk büyüdüğünde hem

iyi bir evlat hem de iyi bir anne veya baba olur. Bu kişinin kurduğu aileden de muhteşem bireyler ortaya çıkar.

Şair, insanların çocukken istedikleri ne varsa ağlayarak büyüklerine yaptırmaya ya da aldırmaya çalıştıklarından bahsetmiştir. Aynı zamanda, çocuğun yok demekten anlamayacağını, istediği her ne ise o an sahip olmak isteyeceğini söylemiştir. Şair, çocuk üç yaşına geldiğinde konuşmaları aile tarafından dikkatle dinlenip anlamaya çalışıldığını vurgulayarak, çocuğun o anki konuşmaları onun hayali dünyasındaki oyuncaklar kadar tatlı olduğunu dile getirmiştir.

Ayilda coktu tapkın – den,

Köyde olmayanı bul diye,

Kıynap cürgön balalık.

Eziyet eden çocukluk.

Üçkö caşı tolgondo,

Üç yaşına geldiğinde,

Üy-bülöde tili bal,

Aile içinde dili bal,

Üydün için canıtıp,

Evin içini toz edip,

Üç kötörçü cini bar.

Savuracak siniri var.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 36)

Şair bu şiirinde, dünyayı sonsuz âlem olarak düşünmüştür. İnsanların hiç ölmeyecekmiş gibi dünyada yaşamlarını sürdürmelerinin yanlış olduğunu düşünen şair bunu şiirinde dolaylı yoldan bir anlatımla dile getirmiştir. Şair, dünyanın insanlığın içine sonsuz zannettikleri mutluluğu yarattığından, canlı cansız tüm varlıkları yaratıp çoğalttığından bahsetmiştir.

Adamzattın içine,

Beşeriyetin içine,

Kut carattın, dünüyö!

Kut yarattın, dünya!

Can-canıbar bülönü,

Canlı cansız aileyi,

Büt carattın, dünüyö.

Tamamını yarattın, dünya.

Köböyttürüp ar cakka,

Çoğaltarak her yere,

Şük tarattın, dünüyö.

Sessizce dağıttın dünya.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 49)

Şair, ailede yetiştirilen kötü evladın nerde ne yapacağını bilemediğinden yuvayı dağıtan unsur olan içki gibi tüm kötülöklere bulaşacağını, sokak köpeğı gibi dolaşacağını, herhangi bir yuva kuramayacağından meyvesiz ağaç gibi büyüyüp gideceğinden bahsetmiştir. Ayrıca kötü niyetli bu evladın, büyüklerine karşı saygısız davranacağından söz etmiştir.

Uulun caman bolgon son,

Açuusuz tez araktay,

Ata bezer it bolot,

Üylöp koygon çanaçtay.

Kişige özün tenebeyt,

Özü ülkön manaptay.

Uulum bar dep oylonbo,

Mömösü çok daraktay.

Atadan artık tuulgan,

Anday perzent kay caktay.

Oğlun kötü olduktan sonra,

Sinirlidir içki gibi,

Başiboş dolaşan it olur,

Üflediğın kap gibi.

İnsanlardan kendini üstün görür,

Kendisi büyük bey gibi.

Oğlum var diye düşünme,

Meyvesi yok ağaç gibi.

Babadan üstün doğulan,

Böyle çocuk kim tarafından.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 119)

Şair, insanın kardeşinin iyi olduktan sonra yakut taş kadar değerli bir mücevhere sahip olmuşçasına sevinilmesi gerektiğinden bahsederek; böylesine iyi bir kardeşe sahip olan insanın kardeşinin konuştuklarından mest olacağını, böylelikle ondan isteyeceğı hiçbir şeyden çekinmeyeceğini dile getirmiştir. Şair, iyi bir kardeşin ailesini mutlu etmek için uğraşacağını vurgulamıştır.

İniñ cakşı bolgon soñ,

Kımbat baa cakut taş,

Kızıgan şaar bazarday.

Ar cerge barıp kep urşa,

Aytkan sözü kazalgay,

Cara süylöp calındap,

Taraza cayı bazanday.

Kardeşin iyi olduktan sonra,

Değerli fiyat yakut taş,

Hareketli şehir pazar gibi.

Her yere gidip söz söylese,

Dedikleri gazel gibi.

Yara konuşup alevlenip,

Terazi yeri temel gibi.

*Mınday inin bar kezde,
Tartınbaysın ar kanday.
Corgo minip circıtıp,
Beyişke özün barganday,
Cakşılıktı kудayım,
Başına özü salganday,
Camaattın baarısı,
Carkırıp caynap kalganday.
Carkın tiyip caamıga,
Calgasın özün ar kanday.*

Böyle kardeşin varlığında,
Çekinmezsın her türlü.
Yorga binip koşturup,
Cennete kendin varmış gibi,
İyiliği Huda'yım,
Başına kendi vermiş gibi,
Cemaatin tamamı,
Neşeli olmuş gibi.
Faydası dokunup herkese,
Korusun kendini her türlü.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 119)

Şair, bir insanın kardeşi kötü olduğunda, yaşanan durumu ağaç bitmeyen mezara benzetmiştir. Yani hiç kimseye faydası dokunmayan, sadece ölüleri içine alan toprağın derinliğinden başka hiçbir anlam ifade etmeyeceğini söylemiştir. Şair, böyle bir kardeşe sahip olmaktansa, tek başına kalmanın daha iyi olacağını dile getirmiştir.

*İnin caman bolgon son,
Bak konbogon mazarday,
Kırmandan danın ayırgan,
Boolugu boş bakalday.
Can saktoosun kıla albayt,
Camaaçılıuu çapanday.
İnim bar dep oylombo,
Cata ber calgız çapanday.*

Kardeşin kötü olduktan sonra,
Ağaç bitmeyen mezar gibi,
Harmandan tahılını ayıran,
Bağı boş mısır sapı gibi.
Canını koruyamaz,
Yamalı kaftan gibi.
Kardeşim var diye sevinme,
Yatmaya devam et yalnız ıssız gibi.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 119-120)

Şair, bir insanın ağabeyinin iyi bir insan olduktan sonra her gün sevinip şükretmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Böyle bir insanı herkes seveceği için çevresinde birçok eş dost ve akraba bulunacağını söylemiştir. Ayrıca şair, iyi karakterli bir

ağabeyin kardeşine her konuda destek vereceğinden ve kardeşini kimseye ezdirmeyeceğinden söz etmiştir.

Agan cakşı bolgon son,

Appak tikken örgöödöy,

Kündö kızık, kündö toy,

Aylından ketpeyt top cıyın,

Kandardın kurgan ordodoy.

Baktına bolgon aga-ini

Koebu tegi koldoboy.

Ağabeyin iyi olduktan sonra,

Apak dikilen otağı gibi,

Her gün eğlence, toy,

Köyünden gitmez birçok kalabalık,

Hanların diktiği saray gibi.

Bahtına olan ağa kardeşin

Bırakır mı asla desteklemeden.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 120)

Şair, insanın aynı karında yattığı ağabeyi kötü olduktan sonra, bir ölüden farkı olmadığını, hiçbir zaman ona bir şey danışılmayacağını, kardeşine yaptığı maddi ve manevi konudaki en ufak desteği geri almak üzere yaptığını dile getirmiştir. Böyle bir ağabey kardeşine olduğu kadar ailenin diğer üyelerine ve topluma karşı hep kötüdür.

Agan caman bolgon son,

Tuurası çıpat örüzdöy

Tirüü ämes ölüktöy,

İçinen maslaat kep çıkpayt.

Muktacına cetkirbey,

Bergenin alat kemitpey.

Ağabeyin kötü olduktan sonra,

Eni olur öküz gibi.

Canlı değil ölü gibi,

İçinden istişare söz çıkmaz.

İhtiyaçlarına harcamadan,

Verdiğini alır eksiksiz.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 120)

Şair, bir insanın ailesinin kötü bireylerden oluştuktan sonra isterse 18 kişiden oluşsa da faydasız olacağını, bu kimselerin ailesine olduğu kadar toplumdaki kimselere de zararı dokunacağını dile getirmiştir. Böyle bir ailedeki kimseler her gün kavga gürültü içinde olurlar. Bu ortamda doğan çocuklar da kötü olarak etkileneceğinden zamanla onlar da diğer üyelere benzerler. Anlatılan bu şiirde mutsuz bir aile profilini en acı şekilde görmekteyiz.

Üy- bülön caman bolgon son,

Ailen kötü olduktan sonra,

On segiz bolso payda cok.

Çurkuragan köp ittey,

Cacalaktap tuş-tuştan,

Talap kiret kemiktey.

Mundaylardın tak özün,

Dagı aytamın men özüm,

Caratkan tenir ärikpey.

On sekiz olsa faydasızdır.

Gürültü koparan köpekler gibi,

Havlaşarak her taraftan,

Saldırırlar eksiltmeden.

Böylelerin ta kendisini,

Yine anlatırım ben kendim,

Yaratan Tanrı üşenmeden.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 120)

Geçmişimizden bugüne değin yiğitlik kavramı bir erkek için çok derin bir anlam ifade etmektedir. Yiğit adam yalan söylememeli, kötü davranışlar sergilememeli, gözü kara olmalı, çalışkan olmalı, sözünde durmalı, namusuna sahip çıkmalı gibi davranışlarda bulunmalıdır. Kısaca ifade etmek gerekirse toplumun örf, adet, gelenek, göreneklerine göre hareket etmelidir. Anlatılanlardan hareketle şair, yiğit adamın hiçbir şeyden korkmaması gerektiğinden ve eğer korkarsa ona yiğit denmeyeceğinden bahsetmiştir. Aynı zamanda bir yiğit erkeğin evine ekmek götürmediğinde aile bireylerinin açlıkla yüzleşeceğinden o ailede mutluluk ve düzen olmayacağını ifade etmiştir.

Är cigitke dank konboyt,

Äşikke kelgen düşmandan,

Älendeپ korkup ıktasa.

Är cigit bülö бага albayt,

Ärinçääk bolup uktasa.

Er yiğitte şöret olmaz,

Kapına gelen düşmandan,

Bakınıp korkup uyusa.

Er yiğit aile geçindiremez,

Üşengeç olup uyusa.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 121-122)

Şair, çocuğun ilerde nasıl bir karaktere sahip olacağını daha küçük yaşlarda belli ettiğini dile getirmiştir. Ailesine, vatanına ve milletine yararı dokunacak kişinin daha küçük yaşlarda hayata atıldığından ve insanların onun tecrübelerinden yararlanmak maksadıyla hep onun çevresinde olmak istediklerini anlatmıştır. Şair, hayata erken yaşlarda atılan bu sayede olgun seviyeye gelen insanlar toplum tarafından

kabul görmekte olduğunu ve kendi vatanı için bir şeyler yapmaya çalışan yiğit, korkusuzca savaş meydanında çarpışmakta olduğunu söylemiştir.

Cakşı bolor uulun,

İyi olacak evladın,

On törtündö oktolot,

On dördünde ileri atılır,

On beşinde toktolot.

On beşinde durgunlaşır.

Cıyırмага çıkkanda,

Yirmiye geldiğinde,

Äşiginin aldına,

Kapısının önüne,

Kaldaygan cıyın top bolot.

Kalabalık yığın grup oluşur.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 120)

Şair, zamanda kötü karaktere sahip olup, kendisine ve çevresine yararı dokunmayan işleri yapacak kişilerin nasıl bir boyuta geleceğini küçük yaşlarda belli ettiğinden dolayı çevresinde onunla istişare yapacak insanın bulunmadığını dile getirmiştir. Aynı zamanda hiçbir işte beceri gösteremeyen korkak erkeğin savaş meydanında çarpışmak yerine annesiyle yemek dalaşı yapmakta olduğunu vurgulamıştır.

Caman bolor uulun,

Kötü olacak evladın,

On törtündö oktolboyt,

On dördünde atılmaz,

On beşinde toktolboyt,

On beşinde durdurulmaz,

Äşiginin aldında,

Kapısının önünde,

Kaldaygan cıyın top bolboyt.

Kalabalık yığın grup olmaz.

Boz kapçığa boodo oynoyt,

Boz atmaca bağda oynar,

Borumduu cigit coodo oynoyt.

Endamlı yiğit savaşta oynar.

Bolumu cok kör caman,

Beceriksiz kör kötüdür,

Änesi menen aş talaşıp tördö oynoyt.

Anası ile yemek dalaşıp oynar.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 120-121)

4.1.7. Keder Teması

Ceñicok, hayatı boyunca onu mutsuz yapacak, kederlendirecek bir olayla muhakkak karşılaşmıştır. Arada yaşadığı mutluluklar olsa da geçmişi onun peşini hiç bırakmamıştır. Her ne kadar geleceğe yönelik hayallerinden beslense de, kara talih yoluna engeller koymuştur. Fakat şair, yeteneği ve buna eşlik eden zekâsı sayesinde her daim bu engelleri kaldırmaya çalışmıştır. Her ne kadar istese de hayatın acımasız bir yönü olarak değerlendirilen evlat kokusuna hasret kalmıştır. Tabi bu durum şairin yüreğine oturmuştur. Herkesin çocuğu varken, millet çocuklarını sevip okşarken şair kendi kendine kederlenmiştir.

Bu şiirinde şair; öldüğünde mezarını ziyaret edecek ve ölmeden önceki yaşanılanlara dair hatıralarını gözden geçirip, üzülecek ağlayacak bir evladının olmadığını dile getirerek yaşadığı bu durumdan yakınmıştır.

Artında bala kalbasa,

Arkanda çocuk kalmasa,

Arman ämey ämine?

Keder değil de nedir?

Kayrılıştı mürzömdü,

Dönemeçteki mezarımı,

Kayrılıp barıp kim köröt,

Dolaşıp gelip kim görür,

Kaygırıp caşın kim tögöt?

Üzülüp yaşını kim döker?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 8)

Bu şiir, Ötö'nün ölümüne duyulan acıyla dile getirilmiştir. Şair ölmeden önce insanların ona ve onun şiirlerine karşı duyduğu sevgi ve hayranlık çok büyüktü. Neticede şair hazırcevap, her söylediğinde bir kıymet barındıran, insanlara doğrularına dayanak olan öğretileriyle yol gösteren birisiydi.

Normal şartlarda yeryüzünde yer alan dağlar ile gökyüzünün ya da dünyanın milyarca yıl ötesinde bulunan ayın ve güneşin münasebette bulunması imkânsızdır. Fakat şair Ötö'nün ölümünden o kadar çok etkilenmiş ki, ayın ve güneşin derin bir boşluktan gelerek aradaki yıldızları geçip dağların tepesine deştiğini belirtmiştir. Normalde de insanoğlu çok üzüldüğü bir olayla karşılaştığında 'Dağlar başıma yıkıldı.' cümlesini kullanarak çok üzüldüğünü beyan ederler. Dağın o yüce ihtişamı ve büyüklüğü abartılması gereken ifadelerde kullanılmaktadır. Şair de burada buna benzer bir ifadeyle karşımıza çıkmaktadır.

*Asılım Ötö ötkön son,
Ay tiygen toolor kılayıp,
Armanduu turam muhayıp.
Kün tiygen toolop kılayıp,*

Kıymetim Ötö öldükten sonra,
Ay değdiği dağlar görünüp,
Üzüntülüyüm kederlenip.
Güneş değdiği dağlar görünüp,
(Akmataliev - Mukasov, 2015: 12)

Şair burada; saziyla, sözüyle, karakteriyle, insana karşı olan bakış açısıyla zengin düşüncelere sahip olmasıyla ve tüm bunların bir insan için en güzel şeyleri ifade etmesiyle Ötö'yü gül bahçesine benzetmiştir. Ötö hayattayken altın ya da gümüşün saf olması kadar değerli bir insana sahip olduğunun farkında olan şair, o öldükten sonra değerli olan her şeyini kaybettiğini dile getirmiştir.

*Külüstön Ötö ketken son,
Küyüttüü turam muhayıp.
Kümüştön somum bar äle,
Küygönümçö bar äle,
Altından somum zar* ale,
Aytkanımça bar ale!*

Gülistan Ötö gittikten sonra,
Kederliyim üzülüp.
Gümüştön somum var idi,
Kederlenmem kadar var idi,
Altından somum zer idi,
Dediğim kadar var idi!
(Akmataliev - Mukasov, 2015: 12)

Ötö'nün kendisi için çok kıymetli bir yere sahip olduğunu belirten şair, herkesi sevdiklerinden ayıran ve bir gün mutlaka insanı yakalayan, geride kalanlara acı veren ölümün şairi ortadan kaldırdığını ifade etmiştir.

*Agargan toonun arasın,
Arkarlar ottop col kılğan.
Asılım akın Ötönü,
Armanduu ölüm cok kılğan.*

Ağaran dağın arasını,
Geyikler otlayıp yol yapan.
Kıymetlim şair Ötö'yü,
Kederli ölüm yok etti.
(Akmataliev - Mukasov, 2015: 15)

Ötö, yaşadığı memleket olan Aksı'da sevdiği kız ile bir buluşma ayarlamıştır. Onu güzelliğinden dolayı köyünden çıkan periye benzettiğini söyleyerek buluşma noktasına gelmezse sevdiğine karşı duyduğu özlem karşısında çok üzüleceğini belirtmiştir.

*Aksı'nın ceri biyik cer,
Anttaşkan cerge özün kel.
Aylımdan çıkkın perizat,
Ar dayım kıldın ümütkör.
Aytilgan cerge kelbesen,
Ayttaşkan carın küyütkör.*

Aksı'nın yeri yüksek yer,
Anlaştığımız yere kendin gel.
Köyümden çıkan peri zade,
Her zaman ettin ümitvar.
Söylenen yere gelmesen,
Antlaşan yârin kederli.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 19)

Ceñicok, sevdiği kız olan Köksuluu'yu fiziksel açıdan betimleyerek söze başlamıştır. Köksuluu'ya duyduğu aşkı ve hasretin derinliğini vurgulayarak, Guguk ile Zeynep hikâyesini hatırlatıp, bu aşkın sonunun hüznü bitmesini istemediğinden söz etmiştir. Şair Köksuluu'ya kavuşup, her daim sevdiğinin yanında olmasını istediğini belirtmiştir.

*Karmasam ätin cibekten,
Kakşadım saga men cetpey.
Küyüttüü bolup kalbaylık,
Kükük bir menen Zeynepte!*

Ellesem etin ipek gibi,
Kurudum sana ben kavuşamadan.
Kederli hale gelmeyelim,
Guguk ile Zeynep gibi!

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 23)

Şair, sevgilisi olan Köksuluu'yu yüceltmıştır. Köksuluu tüm insanların gözünde bir melek kadar saf ve temizdir. Şair onun yüzündeki kederi kendi kavuşma isteğiyle bağdaştırmıştır. Sevgilisine kavuşamamaktan korkan şair, her daim bunun üzüntüsünü içinde yaşamaktadır.

*Altı kanat ak üydün,
Keriştesin, Köksuluu.
Altımış äki cubandın,
Periştesi- Köksuluu.
Armanda kaldık koşulbay,
Keyiştesin, Köksuluu.*

Altı kanatlı otağın,
Süsüsündür Köksuluu.
Altmış iki genç gelinin,
Meleğidir- Köksuluu.
Üzüntüde kaldı birleşmeden,
Kederlisin, Köksuluu.

Yeti bir kanat boz üydü,

Keriştesin, Köksuluu.

Cetimiş äki cubandın,

Periştesi- Köksuluu.

Cetpey saga kaldım- dep,

Keyiştemin, Köksuluu.

Yedi kanatlı otağın,

Süsüsündür Köksuluu.

Yetmiş iki genç gelinin,

Meleğidir- Köksuluu.

Kavuşamadan sana kaldım- diye,

Üzüntüdeyimdir Köksuluu.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 25-26)

Şair, insanların yaşlandığı vakit fiziksel görüntüsünün değişeceğinden artık eski canlılığını ve güzelliğini yitireceğinden bahsetmiştir. Geleneksel olarak düşünüldüğünde evde erkeğin sözü geçmektedir. Fakat şair, insanların yaşlandıkları vakit bu durumun tersine döneceğini dile getirerek, erkeğin gençliğindeki gibi gürleyip korku salamayacağından karısının bile onu azarlayabileceğini vurgulamıştır.

Aynektey cüzdön nur ketet.

‘‘Keyikçääl bolboy otur’’-dep,

Kempirine tildetet.

Körkünön ketken karılık,

Könülündü zildetet.

Ayna gibi yüzün nuru solar.

‘‘Çok üzülmeden otur’’- diye,

Karına azarlattırır.

Güzelliğini yitirir yaşlılık,

Gönlünü kederlendirir.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 47)

İnsanlar gölden çıkan akan suyun hayranlık duyarak baktığımız muhteşem denizlere kaynaklık ettiğini bilmediklerinden, gölü hep küçük gördüklerini dile getirmiştir.

Şair, şiirinde su motifini kullanarak aslında kendi hayatına vurgu yapmıştır. Şair, kendisinin fakirlerin ve kimsesizlerin hor görülüp ezildiği bir memleketin en ücra köşesinde doğup büyüdüğünü, Aksı’ya gidip uygun yaşam koşulları oluşana dek kimsenin onun içindeki cevher olan şairlik yeteneğini bu denli deryalar kadar büyük olduğunu fark etmediğini, aynı zamanda geçmişine dair sıkıntıları hep içinde yaşadığını ve dışarı çıkarmadığını dile getirmiştir. Ayrıca şairin içine gömdüğü sıkıntıları anımsatacak en ufak bir kıvılcım ortaya atıldığında hüznlenen bir kalbi ortaya koymuştur.

*Köldön çıkkın akkan suu,
Akkanın adam bilbegen,
Karaanın körüp zildegen.
Cer üstünö melmildep,
Dariya bolgon akkan suu.*

Gölden çıkan akan su,
Aktığını insan bilmeyen,
Karaltısını görüp kederlenen.
Yeryüzünde durgun akıp,
Derya olan akan su.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 78-79)

Şair, hayata dair üzüntülerini ve kaygılarını hep içinde yaşadığından bahseder. Evlat hasretine olan tutkusu burada da tecelli etmiştir. Gece olunca Güneş'ten aldığı ışığı yansıtarak kapkaranlık olan dünyayı aydınlatan Ay'ın tepeden yansıdığını bilmektedir fakat üzüntülerinin ne zaman ortadan kalkacağını bilememektedir. Şair çocuğunun olmayışına ve diğer yaşadığı kötü durumlara karşı çok üzüldüğünden gece ile gündüzü birbirine karıştırdığından söz etmiştir. Şair çektiği sıkıntılardan, kederinden dolayı uyuyamadığını dile getirmiştir.

*Armanım ketti içimde!
Kümüşüm barbı, büçümdö?
Kötörüp bala körböstön,
Küyütüm ketti içimde!..
Ay tepeden canırat,
Armanım kaçan arılat?
Kün töpödön canırat,
Küyütüm kaçan arılat?
Ay töpödön tuş boldu,
Armanım kıyın küç boldu!
Kün töpödön tüş boldu,
Küyütüm caman küç boldu!..*

Üzüntüm gitti içimde!
Gümüşüm var mıdır bahşişimde?
Kucağıma alıp oğul görmeden,
Kaygılarım gitti içimde!..
Ay tepeden tokuşur,
Üzüntülerim ne zaman temizlenir?
Güneş tepeden tokuşur,
Kaygılarım ne zaman temizlenir?
Ay tepeden öğle oldu,
Istırabım aşırı zor oldu!
Güneş tepeden öğle oldu,
Kederim aşırı zor oldu!..

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 94)

Şair, insanın herhangi bir olaya ya da kişiye üzüldüğü vakit mutlu olma duygusunu da aynı anda harekete geçiremeyeceğinden o insanın ağlarken gülemeyeceğini anlatmak istemiştir. Şair, insanın kalbinde oluşan üzüntü ve yaranın tüm bedeni ve davranışları etkilediğini söylemiştir. Aynı zamanda şair, insanın kalbinin sesini dinlediğinde mutlu olup güldüğünü, fakat insanın aklındaki herhangi bir konuya dair düşüncesinin kabul görmediğini anladığında ise mutsuzlukla boğuştuğu için gülemediğini dile getirmiştir.

Öksügön bende külö albayt.

Kederli insan gülemez.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 96)

Anne demek; yuva demek, bereket demek, aile demektir. Şair bunun farkında olduğundan ve kendisi de öksüz bir yaşam sürdürdüğünden, annenin yokluğunu derinden hissederek ne demek olduğunu bize güzel bir şekilde aktarmıştır. Annesi ölen bir çocuk için hayat her daim karanlıktır. Normalde güneşin gökyüzünde doğduğunu hepimiz biliriz. Fakat annesi ölen bir çocuğun dünyası karardığından ve o çocuk bundan sonraki hayatında hep acı çekeceğinden güneş bir sızıntı şeklinde eşikten doğar motifini şair bize aktarmıştır.

Ānenin közü ötkön son,

Anası vefat ettikten sonra,

Caş bala bolot azarda.

Genç çocuk olur azapta.

Bosogo boylop kün çıgat,

Eşikten doğru güneş doğar,

Munduu bir üydön ün çıgat.

Kederli bir evden ses çıkar.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 117)

Şair, kendisinin çok iyi bir söz ustası olduğunu vurgulamıştır. Bu nedenle diğer şairlere örnek olup onların da gelişmesini sağlamıştır. Şair olmak isteyen bütün çocukların, onun hünelerini öğrenmesini istemiştir. Şair; kendi adını taşıyacak, kendi gibi zekâsı ve yeteneğiyle insanları hayran bırakacak bir evladının olmadığından bahsederek üzüntüsünü dile getirmiştir.

Akındın bolom çeberi,

Şairlerin olurum ustası,

Arzıçu, baldar, alıp kal,

Layık olan çocuklar öğrenin,

Aranda bolso bireri.

Aranızda var ise bireri.

*Armanım uşul calganda,
Artımda kalgan tuyak çok,
Atımdı alıp cürörü.
Arbagım kozgop kep salsın,
Akındık colgo tüşörü.*

Kederim budur yalanda,
Arkamda kalan evlat yok,
Adımı taşıyacak.
Ruhumu kurcalayıp söz etsin,
Şairlik yola girerse.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 129)

Şair, sevdiği kadın olan Köksuluu'nun da evlat hasreti çektiğini, diğer kadınlar gibi bebeği olup ninni söyleyemediğini dile getirerek, dünyanın insanları acılar içinde yaratıp bıraktığından söz etmektedir.

*Algan carım Köksuluu,
Astına alıp soorotup,
Aldeylep bala süybödü.
Attın ay!.. Mınça caratkan,
Armanduu kıldın düynönü!..*

Aldığım yârim Köksuluu,
Kucağına alıp sakinleştirip,
Ninni söyleyip çocuk sevmedi.
Eyvah! Niye yaradan,
Kederli yarattın dünyayı!..

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 129)

Şair, kendisinin insanlar tarafından söz ustası olarak görüldüğünü, fakat bunca çabaya karşılık aldığı ödülün üzüntüden başka bir şey olmadığını dile getirmiştir. Kendisi hayatın sillesini yemiştir bir kere. Kara benekli zehirli yılan bile bula bula Ötö'yü bulup sokmuştur.

*Ak tanday ırçı atalıp,
Tartaarım määnet şor bele?
Kök kıyanı sel buzup,
Köç ötpögön col pele?
Kara çaar uu cılan,
Maga körünöö bütkön şor bele?
Özöndüü cerde tal barbı?
Öröndüü cerde mal barbı?*

Söz ustası şair adlanıp,
Çekeceğim mihnet keder miydi?
Gök yamacı sel bozup,
Göç geçmeyen yol muydu?
Kara benekli zehirli yılan,
Benim için bilindik keder miydi?
Çaylı yerlerde ağaç var mıdır?
Vadili yerlerde hayvanlar var mıdır?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 147)

Ceñicok, sevdiği karısının ona bir evlat verememesinden yakındığını dile getirmiştir. Kendisinin sadece şairlik konusunda yetenekli olduğunu, bundan başka her ne yaparsa yapsın istediği gibi olmadığını, hayatın onun yoluna hep engeller koyduğunu söylemek istemiştir.

Öz algan carım tuubasa,

Ökünböskö al barbı?

Kıyaluu cerde tal barbı?

Künöstüü cerde mal barbı?

Kız algan carım tuubasa,

Keyibeske al barbı?

Ak cibekten tor tiksem,

Kuş argibey üzülgön.

“Aa” - dep oozum açkanda,

Ir bermeti tizilgen.

Küyütüm küçtüü arman kün.

Kendi aldığım yârim doğurmasa,

Üzülmeğe güç var mıdır?

Yamaçlı yerde ağaç var mıdır?

Güneşli yerde hayvanlar var mıdır?

Kız aldığım yârim doğurmasa,

Üzülmemek için güç var mıdır?

Ak ipekten yele diksem,

Kuş eğlenmeden kopan.

“Hmm”- diye ağzımı açınca,

Şiir incisi dizilen.

Kederim güçlü, üzüntüm büyük.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 147)

Şair, vatanından ayrı kalmanın üzüntüsünü yaşadığını vurgulamıştır. İnsanlar havasına, suyuna, taşına, toprağına, halkına, diline vb. bunun gibi birçok unsuruna alıştığı memleketinden farklı bir yere gittiğinde daima özlem içinde debelenip dururlar. Bu özlem zaman geçtikçe yerini üzüntüye bırakır. Bedenen bulunduğu yerdesindir ama ruhen daima memleketinde yaşarsın. Ceñicok da anlatılan durumu yaşamış bir şairdir. Her ne kadar ikinci memleketi gibi gördüğü Aksı’da tüm istedikleri önüne serilse de bir yanının hep Talas’ta olduğundan bahsetmiştir.

Kükügün - şaktan kettibi?

Küyüttüü kaygı çekti mi?

Bulbulun şaktan kettibi?

Münayıp arman çekti mi?

Guguğun daldan gitti mi?

Kederli kaygı çekti mi?

Bülbülün daldan gitti mi?

Kederlenip üzüntü çekti mi?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 155)

Şair, Kırgız halkının acıyla boğuştuğu, güçlünün güçsüzü yendiği, yöneten kesimin yönetilen kesim olan halkı ezip geçtiği zamanda bu insanların zulmün altındaki sessiz çığlıklarını duymamız gerektiğinden bahsetmiştir.

Zamananın zararın uk.

Zamanenin üzüntüsünü dinle.

Kapırlardın kaarın uk!

Kâfirlerin kahrını dinle!

Müsülmandın cayın uk.

Müslüman'ın halini dinle.

Kırgızdardın coosun uk,

Kırgızların düşmanını dinle,

Kitay, Kalmak doosun uk.

Çin, Kalmak davasını dinle.

Dubananın zararın uk,

Divanenin kederini dinle,

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 212)

Şair, dünyaya bir defa geldiğinden ve dünyadaki ömrün gelip geçici olduğundan, asıl sonsuzluğa öldükten sonra ulaşılacağından söz etmiştir. Fakat bu dünyada yaşarken bir çocuğa sahip olamamaktan duyduğu acı ve kederi dile getirmiştir.

Caralıp eki kelbeymin,

Yaratılıp iki defa gelmeyeceğim,

Caratkandın booru taş,

Yaratan taş yüreklidir,

Carpındı eki körböymün!..

Hepinizi şimdi göremeyeceğim!..

Bul dünüyö aalamdan,

Bu dünya âlemden,

Ölböy tirüü kim kalgan?

Ölmeden diri kim kalır?

Artımda kalgan tuyak çok,

Arkamda kalan oğlum yok,

Uşul maga min arman .

Budur bana bin keder.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 163)

4.1.8. Ömür Teması

Ömür olarak ifade edilen kavram anne karnında başlayıp ölüme kadar geçen süreyi ifade etmiştir. Şair, bu dünyada geçici süreliğine yaşadığımız için bu geçen zaman dilimini en faydalı şekilde kullanmamız gerektiğinden bahsetmiştir.

Şair, dünyanın güneş etrafında dönmesiyle gece ile gündüzün sürekli birbiri ardınca gittiğinden zamanın hızlı geçtiğini anlatmıştır. Hayatımızı sürdürmeyi sağlayan ve hiç bitmeyecekmiş gibi görünen, fakat bir gün biten insanın ömrünü ele almıştır.

Kün-tün menen almaşıp,

Gece gündüz ile değişip,

Kete beret turbaybı.

Devam eder değil mi.

Ömür tattuu körünüp,

Ömür (hayat) tatlı görünüp,

Ötö beret turbaybı.

Geçer durur değil mi.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 106)

Şair, ömür geçtikten sonra hiçbir şeyin insana fayda vermeyeceğini, yardım istenecek kimsenin kalmayacağını dile getirmiştir. Her ne kadar geçen ömre sitem etse de bu durumun insana bir getirisi olmayacağını ifade etmiştir.

Ömür ötüp ketkende,

Ömür geçtikten sonra,

Ölüm kuup cetkende,

Ölüm kovalayıp geldiğinde,

Öpkölöp kimge barasın?

Gücenip kime varırsın?

Kekenesin, kalasın,

Kin beslersin, kalırsın,

Ketkendi kaydan tabasın?

Gideni nereden bulursun?

Kezektüü ömür ötköndö.

Sıralı ömür geçtiğinde.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 48)

Şair, akan suyun aktığı süre zarfında geçen ömrünün hiçbir engelle takılmadan sürekli aktığından bahsetmiştir. Şair burada akan su metaforunu kullanarak geçen ömrün su kadar hızlı geçtiğini ifade etmek istemiştir.

Uzun ömür şay bolup,

Uzun ömür kusursuz,

Agıp öttün akkan suu.

Aktın geçtin (durdun) akan su.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 81)

Şair, insanların sürdürdüğü ömürlerinin nasıl geçtiğinden habersiz yaşadıklarını dile getirmiştir. Aynı zamanda insanların çocukluğunun, gençliğinin ya da yaşlılığının kıymetini bilmelerini, çünkü insana biçilen ömrün bir daha aynı konumda ve dünyada geri gelmeyeceğini anlatmak istemiştir.

Ötkön ömür bilinbeyt,

Geçmiş ömür bilinmez,

Ölgöndöp kayra tilinbeyt.

Ölenler geri dirilmez.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 101)

Şair, insanların iyi veya kötü olan acı çekip mutlu olmalarını sağlayan günlerinin sürekli geçip gittiğinden bahsetmiştir.

Ömür ötöt toktoboyt,

Ömür geçer durmadan,

Ar bir körgön kündörün.

Her bir gördüğün günlerin.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 102)

Ötö, canlılara bahşedilen ve onlara canlılık kazandıran ömür ile tüm bu kazanımların bir gün son bulacağı ölümün sürekli mücadele içinde olduğundan bahsetmiştir. Ömür hep galip gelmek iste se daima ölüme yenik düşmektedir.

Ömür menen ölümdö,

Ömür ile ölümdö,

Küröş bolot turbaybı.

Mücadele olur değil mi.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 108)

Şair, insanların tüm davranışlarını iyi veya kötü şekilde sergiledikleri zamanı kapsayan ömrün sürekli bir ileri aşamaya geçtiğinden, geçmişe dönüp yapılanları telafi etme şansının olmayacağını dile getirmiştir. Bu nedenle insana verilen zekâ ve irade sayesinde davranışların ya da söylenilen sözlerin düşünülerek yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Aynı zamanda şiirin bu dizeleri din ile de bağdaştırılabilir. İnsan Allah'ın günah ya da haram olarak buyurduğu davranışları sergilediğinde eğer bu davranışlarından vazgeçip tövbe etmezse, yaptıklarının cezasını çekip istemediği son olan ölümün getirileriyle cehenneme gidecektir. O zaman her ne kadar pişmanlık duysa da geriye dönemeyeceğinden artık fayda yoktur.

Ötkön son ömür payda cok,

Geçtikten sonra ömür fayda yok,

Başındı urba dubalga.

Başını vurma duvara.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 117)

Şair, Kırgız halkının yaşadığı memleketinin güzelliğinden bahsetmiştir. Kırgızistan; dağıyla, taşıyla, çimeniyle, akan suyuyla muhteşem bir tabiat olduğunu dile getirmiştir.

*Kızdardın tuurayt külküsün,
Kıyadan akkan bulagı.
Könüldü kökkö ergitet,
Kök ala maysan tulanı.
Kıyla ele cerden artıqça,
Kırgızdın ceri bu dagı*

Kızlar taklit eder gülüşünü,
Kayadan akan pınarı.
Gönlünü neşelendirir,
Yemyeşil çimen otları.
Bir hayli yerden üstündür,
Kırgızların yurdudur bu da.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 126)

Şair, gençlikte eğlenceli zamanlar çerçevesinde şarkı söyleyip kımız (kısrak sütü) içtiğinden bahsetmiştir. Fakat sonbaharın gelmesiyle tabiatın canlılığını yitirdiği gibi insanlar da yaşlandığında gençlikteki gibi neşeli bir şekilde hayat sürdüremediğinden gençliğin kıymetinin bilinmesi gerektiğinden bahsetmiştir.

*Kımızın içip, şerne cep,
Kıyuusu kelse cırgadı.
Kırgiek kanat caştık kez,
Koe tup desem bolboston,
Kır aşıp ketken turabı.*

Kımızını içip, şarkı söyleyip,
Anı gelse eğlendi.
Atmaca kanatlı gençlik çağ,
Bekle desem dinlemeden,
Kır aşarak gitmiş imiş.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 126)

Şair, geçen zaman çerçevesinde diğer insanların yaşadığı gibi içinde bulunduğu çağı tam anlamıyla yaşayamadığından, kendisine yapılacaklar konusunda fırsat ve imkân verilmediğinden bahsetmiştir. Çocukluğunda bile diğer çocuklar gibi oyun oynayacağı zamanda fakir ve sahipsiz olduğundan, insanlardan ekmek dilenerek yaşamını sürdürmek zorunda kaldığını, bunun gibi bin bir zorlukla mücadele ettiğini böylece üzüntülü bir ömür geçirdiğini dile getirmiştir.

*Cırtılğız tondu kiybedim,
Cılcıma corgo minbedim,
Cırgap bir door sürbödüm!
Aydama corgo minbedim,
Atandın körü, kuu düynö,*

Kırdan geçen kişiyi,
Kımızına çağırmadan,
Yırtılmayacak kürk giymedim!
Hızlı koşan yorga binmedim,
Kahrolası, kurnaz dünya,

Armansız ömür sürbödüm.

Tülkünü kiybey başıma,

Türlönüp öspey caşıman.

Suusardı kiybey başıma,

Sılanıp öspey caşıman.

Üzüntüsüz ömür geçirmedim.

Tilkiyi giymeden başıma,

Süslenip büyümedim gençliğimden.

Sansarı giymeden başıma,

Süslenerek büyümedim küçüklüğümden.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 158)

4.1.9. Çocukluk Teması

Şairin elimize geçen şiirlerinde, insanoğlunun yaşam çizgisinde; çocukluk, gençlik, yaşlılık vb. durumlar için tasvirler yapılarak, her bir kuşağın özellikleri geniş bir şekilde yansıtılmıştır. Ceñicok, ele aldığı her bir kuşağın, onun yaşadığı süreçteki davranış biçimi, etrafına olan muamelesi kişinin, zekâsına, ideolojisine vurgu yapacağını anlatır. Aynı zamanda Ötö'nün çocukluğu her çocuk gibi oyunlarla oynamak yerine ailesi öldüğünden dolayı ona sahip çıkacak kimse olmadığı için insanların kapısında dolaşıp yardım isteyerek hayatta kalmaya çalışmıştır. Fakat hayatın bu kadar acımasızlığının karşısında şair “ala (vitiligo)” hastalığına yakalanır. Bu köyün yöneticisi ve herkesin inandığı kişi olan Taşkara Bey Ceñicok'u gördükten sonra yakalandığı hastalığın bulaşıcı olduğunu düşünüp Ceñicok'u öldürtmek için yiğitlerine Kara-Buura suyuna atmalarını söyler. Fakat bu yiğitler, bu çocuğu öldürmekten vazgeçip gözden uzak kalırsa hayatını sürdürebileceğine inanarak Ötö'yü hayvanlarıyla yolda ilerlemekte olan tüccarlarla birlikte Aksı bölgesine kaçmasını neden olmuşlardır. Bundan sonraki hayatı da bir önceki hayatını anımsatmayacak derecede güzel olmuştur. Çünkü Ötö memleketindeki insanlardan görmediği değeri ve muameleyi Aksı bölgesindeki insanlardan gerek eğitilerek yetiştirilmesi bakımından gerekse insanların ona gösterdiği sevgi ve saygı bakımından hep en güzel şekilde görmüştür (Akmataliev - Mukasov, 2015: 5-341).

Şair, çocuklar daha hayatı ve hayatta yaşanan zorlukları bilmezken annesine ve babasına istedikleri şeyleri yaptırma eğilimi taşıdıklarını dile getirmiştir. Çocuğun dünyasında yok denilen kavram yer almadığı için, onun istediği zamanda istediği şeylerin yerine getirilmesini düşündüğünü ifade ederek; istedikleri yapılmadığında çocuk açısından ağlamaktan başka yapacağı bir şey olmayacağını vurgulamıştır.

Āki caşar bolgondo,

İki yaşına geldiğinde,

Änesine ärkelep,

Sıylap ötkön balalık.

Älde coktu tapkın- dep,

Kıynap ötkön balalık.

Altı caşar bolgondo,

Atasına ärkelep,

Iylap ötkön balalık.

Ayıldı coktu tapkın- dep,

Kıynap ötkön balalık.

Anasına nazlanıp,

Saygıyla geçen çocukluk.

Halkta yok olanı bul- diye,

Eziyet edip geçen çocukluk.

Altı yaşa geldiğinde,

Babasına nazlanıp,

Ağlayıp geçen çocukluk.

Köyde yok olanı bul- diye,

Eziyet edip geçen çocukluk.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 29)

Şair, kişinin yirmi beş yaşına geldiğinde daha hayata yeni atıldığı için aklı havada kaldığından bazı engellerle karşılaşacağını düşünemediğinden ve hala çocuksu davranışlarıyla hareket ettiğinden bahsetmiştir. Günümüzde ergen motifini şairin bu düşüncelerine uyarlayabiliriz. Aynı zamanda şair kişinin otuz yaşına geldiğinde çocuksu bir yanının aklında olduğunu, bedeninin aklına uyum sağladığında çocuksu düşüncelerin davranışlara döküldüğünü ortaya koymuştur.

Cıyırma beşke barganda,

Cıla basıp cürösün,

Cıgıların bilbeysin,

Cıloovuda balalık.*

Otuzga caşın barganda,

Oyunda turat balalık.

Oyun menen iş kılсан,

Kolunda turat balalık.

Yirmi beşe geldiğinde,

Dolaşarak yürürsün,

Düşeceğini bilmezsin,

Dizgininde çocukluk.

Otuza yaşın geldiğinde,

Aklında olur çocukluk.

Aklın ile iş yaparsan,

Elinde olur çocukluk.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 30)

Şair, bir insanın yolun yarısı olan otuz beş yaşına geldiğinde çocukluğa dair olan düşünce ve hareketlerinin, tecrübelerine istinaden bastırılıp hızlı bir şekilde geçip

gittiğinden bahsetmiştir. Ötö, kişinin kırk yaşına geldiğinde ise hayatın her yönünü tanıdığı için artık çocukluk tavrının kalmadığını dile getirmiştir.

Otuz beşke barganda,

Otuz beşe geldiğinde,

Ombu-dombu corgodoy,

Yamru yumru yorga gibi,

Kirdi çıktı balalık.

Girdi çıktı çocukluk.

Kırkka caşın barganda,

Kırka yaşın geldiğinde,

Kıya salıp aldınan,

Yol açarak önünden,

Cılıp ötkön balalık.

Yanından geçen çocukluk,

Ötkön äney nimine?

Geçmiş değil de nedir?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 31)

Çocukluk denilen süreç; içinden geldiği gibi mutlu olup istediklerini kimseden sakınmadan, düşünmeden yapmak demektir. Şair şiirinde dünyayı aydınlatıp tüm canlılara yaşam enerjisi sunan güneş battığında, bahsedilen aydınlık ve canlılığın yerini karanlığa bırakmakta olduğunu dile getirmiştir. Böylece güneş ve çocukluğun birbirini takip ettiklerini söyleyen şair, insan yaş aldıkça, hayatın üzerinde kurduğu baskı nedeniyle çocukluğa dair düşünceler yerini artık farklı düşüncelere ve davranışlara bıraktığını, çocuksu yan ön plana çıkarılmaya çalışılsa da bunun mümkün olmadığını söylemiştir.

Batkan kündöy ıldıylay,

Batan güneş gibi alçalıp,

Bargan sayın kıyalap,

Git gide yamaçla yürüyüp,

Ötün barat balalık.

Geçmektedir çocukluk.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 32)

Çocuklar genellikle hayatta olup biteni anlamakta güçlük çekerler. Çünkü onların doğasında hep güzellikler etrafında dönen oyunlar vardır. Bu nedenle çocuklar bizim sonradan kazandığımız temizlik anlayışının içerisinde yer alan kirli veya temiz düşüncesini barındırmazlar. Şair, çocuklar için basılacak yerin sadece basılmak için olduğunu, onun dışındaki tüm düşüncelerin yok sayıldığı bir evreden bahsetmiştir.

İnsanlar büyüdükçe ayrıntıların farkına varırlar. Bir işi yapılıp yapılmaması konusunda düşünce süzgecinden geçirip iyi veya kötü yönünü bulurlar.

*İpilas cerdi beylebey**,

Kirli yeri bilmeden*,

Basıp cürgön balalık.

Üzerine basan çocukluk.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 37)

4.1.10. Fakirlik ve Zenginlik Temaları

Kırgızların Sovyet Rusya baskısı ve işgali altında kaldıklarından dolayı halk yaşamını fakir olarak idame ettirmiştir. Bu fakirlikten dolayı da çocuklarına para verip okula gönderememişlerdir. Eğitim alamayan çocuklar da aydınların ortaya çıkardıkları ürünleri okuyamamışlar ve cehaletin eşiğinde yöneticilerin emirleri karşısında sürüklenmişlerdir. Böyle bir zamanda Talas'ta fakir bir ailede dünyaya gelen şair, annesini ve babasını erken yaşta kaybederek yokluğun zorluklarına boyun eğmiş, geçim sıkıntısı erken yaşta küçücük omuzlarına yüklenmiştir. Şair hayatın onun karşısına koyduğu engelleri aşmış, almış olduğu eğitim sayesinde kendini geliştirerek bir aydın haline gelmiştir. Zengin yöneticilerin fakir halkı ezip parçaladığı, haksızlıkların boy gösterdiği dönemin içerisinde kendi de bulunan şair bu durumdan duyduğu üzüntüyü ve acıyı her seferinde gerek sözlerinde gerek şiirlerinde dile getirmiştir. Düşüncelerini geniş kapsamda ele alan şair halkına yararlı olabilmek adına manevi olarak elindeki tüm imkânları kullanıp sesini duyurmuş ve zengin tecrübeleriyle halkı aydınlatmaya çalışmıştır. Böylece fakir ve cahil olan halkın uyanmasını sağlamış onlara kendisi öldükten sonra bile kulaklarında çınlayacak altın değerindeki sözlerini yansıtan şiirlerini bırakmıştır.

Şair, dile getirdiği öğretici mahiyetteki şiirleriyle gerçekleri bir nevi insana hatırlatma gayretinde bulunmuştur. Zenginin para karşılığında köle gibi kullanıp hizmetini yaptığı kişi zenginin verdiği paraya muhtaç olduğundan dolayı o ne derse yapmaya çalışır. Yapamadığında azar işitir, fakat karşısındaki sırf zengin olduğundan dolayı onu her şekilde ezeceğini bildiği için ses çıkaramaz. Bu dünyada fakir olan hizmetçinin kendi duygu ve düşüncelerini; kızınlığını veya kızgınlığını belirtmeye hakkı olmadığını belirten şair, hayatın insanları bir yanılığa içine soktuğunu dile getirmiştir.

Taz başına cün çıkpayt.

Kel başına saç çıkmaz.

Balık suuda tumçukpayt,

Balık suda boğulmaz,

Manapka malay unçukpayt.

Zengine hizmetçi ses çıkarmaz.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 96)

Şair, paranın güç olarak kullanıldığı dünyada bunun büyük bir yanlış olduğunu, en büyük zenginliğin insanın sağlığında olduğunu dile getirmiştir. Çünkü nice insanlar vardır; parası bulunur fakat bunu kullanacak gücü ve sağlığı bulunmaz. Bu nedenle insanların beden ve akıl sağlığı yerindeyse bunu kullanarak iradeleri dâhilinde tüm imkânları önlerine serebilir. Hasta olan bir birey sürekli başkasının yardımına ihtiyaç duyacağından ona bakan kişinin bıkkın söz ve davranışları karşısında gururu kırılır, ona yük olduğunu fark eder ama dile getiremez. Ama sağlıklı insan hayatını sürdürmek için sürekli elinden tutup kaldıracak bir insana ihtiyaç duymaz, düşündüğü davranışı gösterilen yol ile kendisinin de yapabileceğini bilir. Paranın hâkimiyetinin sürdüğü dönemde Ötö gibi aydınlar sayesinde asıl ve en büyük varlığın sağlıkta olduğunu insanlar öğrenmişlerdir.

Baylıktın çonu- den sooluk,

Zenginliğin en büyüğü-sağlıktır,

Baarınan kesel kor bolot.

Her şeyden hasta olan hor olur.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 98)

Ceñicok, insanların sahip oldukları mal varlığına çok fazla sevinmemelerini fani olan bu dünyada hiçbir şeyin bize ait olmadığını belirtmiştir. Bu nedenle kişinin elinde bulunan ihtiyaç fazlası parası veya malının ortaya çıkardığı zenginlikten; çevresinde ihtiyacı olan ailesi veya akrabalarına pay etmesi gerektiğini dile getirmiştir.

Aydagan malga kubanba,

Elindeki mala sevinme.

Paydasın tiygiz paylıktın,

Faydasını dokundur zenginliğin,

Aga-ini tuuganga!

Ağa kardeş akrabaya!

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 117)

Şair, bu şiirinde öğretici yönünü harekete geçirerek fakir kişilerin çektiği zorluğun somut olarak yapmak istediği işlere karşılık o işi başarabilecek sağlıkta olmasına rağmen elinde malzeme olmadığı için yapamadığından bahsetmiştir.

*Kedeydi meenet çırmasa,
Ürönü cetpeyt cerine.*

Fakiri zorluklar yakalasa,
Tohumu yetmez tarlasına.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 110)

Şair, fakirlerin daima zengin olan kişilerin parasına ihtiyaç duyduğundan dolayı zengin olan yöneticilerin boyunduruğu altında yaşadıklarını, hep ezilmeye mahkûm olduklarını eleştirmiştir. Bu durumda olan halk, yöneticilerin onlara karşı yaptıkları haksız tutumlar karşısında hep üzölmüşlerdir. Şair burada tüm yaşanan kötü durumlara haykırmış, aynı zaman diliminde yaşayan insanlara yaşamından hareketle eşit davranılmadığından bahsetmiştir.

*Kolunda çok kedeyge,
Pul surattın, zamana.
Karışkırđı koylorgo,
İrkırattın, zamana.
Tuş-tarapka bölüntüp,
Dırkırattın, zamana!
Alduularga, alsızdı,
Çırkırattın zamana!..
Biröögö ken, biröögö
Tar äkensin, zamana!*

Elinde olmayan fakire,
Para istettin zamane.
Kurtları koyunlara,
Saldırttın zamane.
Her tarafa böldürüp,
Dağıttırdın, zamane!
Güçlölere güçsüzü,
Ağlattırdın zamane!..
Birine bol, birine
Dar imişsin, zamane!

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 140)

Şair burada, yalan yanlış sözlerle görmeden bilmeden insanlara bilmiş gibi konuşan kişiyi eleştirmiştir. Bu kişi Aksı'da yaşayan halkın fakir olduğunu biliyormuş gibi ona inanan halka aktaran kişiye dersini vererek asıl zenginlerin Aksı'da bulunduğunu belirtmiştir. Halk da bu kişinin yalancı olduğunu öğrenmiştir. Yaşanan bu çağda halkı kendine inandırıp onların duygularını sömüren cahil aydınların da bulunduğu, Ötö gibi gerçek aydınların bu insanların yalanlarını ortaya çıkardığı dile getirilmiştir.

Aksı'nın äli cardı- dep,

Aksı'nın halkı fakir- diye,

İçkeni kuru çay dedin.

Altın kazık Aksı- deyt,

Arkıtı menen cakşı- deyt.

Alcıganın zmesin,

Altaar sözün bilbetin!

İçtiği kuru çay dedin.

Altın kazık Aksı- derler,

Tulumu ile iyi- derler.

Bunamışsın galiba,

Diyecek sözünü bilmedin!

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 239)

4.1.11. Çocuksuzluk Teması

Ceñicok, sevdiği kız olan Köksuluu ile evlendikten sonra en çok istediği şey bir çocuklarının olmasıymış. Fakat bu istekleri yerine gelmediğinden dolayı hep bir hasret, bekleyiş ve üzüntüye maruz kalmışlardır. Şair çocuk isteğine karşılık bulamayışını sözlerinde ve şiirlerinde dile getirerek öldükten sonra da arkasında kendi namını taşıyıp mezarını dolaşarak ağlayacak bir evladı olmamasının üzüntüsünü dinleyicilere en acı bir şekilde aktarmıştır.

Artında bala kalbasa,

Arman ämey ämine?

Arkanda çocuk kalmasa,

Keder değil de nedir?

Kayrılıştı mürzömdü,

Kayrılıp barıp kim köröt,

Kaygırıp caşın kim tögöm?

Dönemeçteki mezarımı,

Dolaşıp gelip kim görür,

Üzülüp yaşını kim döker?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 8)

Şair, kendi mal varlığını bırakıp sahip çıkacak bir evladının olmayışından yakındığını belirtmiştir.

Tündüktüü dükön üyümö,

Türkük bolor üülüm cok.

Kapşıttuu dükön üyümö,

Karmanıp ookat kılarga,

Kadırlap bakkan uulup cok!..

Tündüklü dükkân evime,

Direk olacak oğlum yok.

İki yanlı dükkân evime,

Tutunup geçimini sağlamaya,

Değer verip bakacak oğlum yok!..

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 90)

‘İnsanın kendi çocuğu hayatta en güvенеbileceđi mirasıdır.’ düşünceğini şiirinde yansıtan şair kendi çocuğu olmadığı için güvенеbileceđi kimse olmadığını dile getirmiştir.

Ägerde uulum bolgondo:

Kattaganda kan colum,

Karmaganda on kolum.

Eğer oğlum olsaydı:

Sefere çıksa kan yolum,

Tuttuğumda sağ kolum.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 91)

4.1.12. Aşk Teması

Aşk insanı çileden çıkartan, akıl ile ruhun çarpıştığı çetin bir savaştır. Bu savaş insan hayatını etkileyen birçok sonuç doğurmaktadır. Bu duygunun içinde uzun bir süre sürüklenen Kırgız şair, sevdiğine kavuşmadan içindeki acının dinmeyeceğini her defasında dile getirmiştir..

Ceñicok’un şiirleri genellikle felsefi ve didaktik bir tarzda olduğundan dolayı aşk konulu şiirleri yalnızca, daha küçük yaşta gitmek zorunda kalıp hayata tutunduğu yer olan Aksı’da yaşayan Köksuluu’ya duyduğu aşktan ibarettir. Bu aşk o denli güçlüdür ki, şair adeta periye benzettiği bu kızı göremediğinde kederlenip ağlar hale gelmiştir. Şair Köksuluu’ya karşı hissettiği bu aşkın önüne çıkan tüm engelleri aşip sevdiği kızla evlenmeyi başarmıştır.

Şair; kendini heyecanlandıran, varlığıyla mutlu edip, yokluğuyla hüzne boğan Köksuluu’ya âşık olmuştur. Fakat bu aşkını yüz yüze anlatmaya çekinmektedir. Bu nedenle yaşadığı aşkı kendince sözlerine ve şiirlerine dökmüştür. Bu durumdan hareketle şair, sevdiğine karşı içinde beslediği aşkı kızın anlamasını ve hemen kollarına koşmasını hayal etmiştir.

Aşıkmın sizdey perige,

Aytalbaym sıırım demige.

Altından artık barkına,

Aşıgam iras cetüüige

Adamdı mıñça kıynabay,

Aytturbay bilsen ämine?

Aşığım sizin gibi periye,

Anlatamam sıırımı nefes nefese.

Altından kıymetli değerine,

Acele ederim kavuşmaya

Adamı bu kadar zorlamadan,

Söyletmeden bilsen ne olur?

*Kızıgam sizdey perige,
Kıynalam çını demige.
Kümüştön artık barkına,
Küçümdü cumşaym cetüügö.
Kişini mınça kıynabay,
Kımbatım, kelsen ämine?*

İlgi duyarım sizin gibi periye,
Zorlanırım doğrusu nefes nefese.
Gümüştten kıymetli değerine,
Gücümü kullanırım ulaşmaya.
Kişiyi bu kadar zorlamadan,
Kıymetlim, gelsen ne olur?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 17)

Şair, sevdiğiyle buluşmak için kendisiyle konuşup anlaştığı yere gelmesini istediğini belirtmiştir. Köksuluu'ya karşı kavuşma ümidini kaybetmeyen şair, sevdiği buluşma noktasına gelmediğinde çok üzülmeğe olduğunu dile getirmiştir.

*Aksının ceri biyik cer,
Aytaşkan çerge özün kel.
Aylımdan çıkkan perizat,
Ar dayım kıldın ümütkör.
Ayılğan çerge kelbesen,
Aytaşkan carın küyütkör.*

Aksı'nın yeri yüksek yer,
Anlaştığımız yere kendin gel.
Köyümden çıkan peri zade,
Her zaman ettin ümitvar.
Söylenen yere gelmesen,
Antlaşan yârin kederli.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 19)

Şair, sevgilisinin güzelliğini düşündüğünde onun yanına gitmek için can atmakta olduğundan bahsetmiştir. Her ne kadar şair, sevgilisini uzaktan görmek istese de, Köksuluu kendi güzelliğini çekemeyenlerin dedikodu yapmalarını istemediği için şaire görünmekten çekindiğini vurgulamıştır.

*Körkümün candı suusatkan,
Körgönü keldim uzaktan.
Kergönü kelsem çıkpaysın,
Körö albas aytkan uşaktan.*

Güzelliğin canı susatır,
Görmeye geldim uzaktan.
Görmeye gelsem çıkmazsın,
Çekemeyenlerin dedikleri dedikodudan.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 19)

Şair, Köksuluu'ya karşı hissettiği aşkından dolayı dünyadaki hiçbir güzelliği görmediğini, onun güzelliği karşısında adeta büyülediğini vurgulamıştır. Ay ışığı nasıl ki karanlık bir şehrin üstünü tamamen aydınlatıyorsa; şair de Köksuluu'nun hayatını kapsayıp aydınlattığından bahsetmiştir. Aynı zamanda şair, sevgilisi onun yanında olduğu sürece, oturduğu sedir bile saraydaki taht kadar değerli olduğunu dile getirmiştir..

Ay körüngüs şaarday,

Ay görünmeyen şehir gibi,

Bakka okşoysun, Köksuluu.

Bağa benzersin, Köksuluu.

Kümüş supa, ordoluu,

Gümüş sedir, saraylı,

Takka okşoysun, Köksuluu.

Tahta benzersin, Köksuluu.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 23)

Şair, Köksuluu'ya o kadar âşıktır ki; birçok şiirinde ondan bahsettiğini dile getirmiştir. Şair, sevgilisinin; yazın sıcaktan, kışın soğuktan korunmasını istediği için onu hep en rahat edebileceği yerde hayal ederek şiirlerini dile getirdiğini vurgulamıştır.

Cay saratan ısık- dep,

Yaz ayları sıcak- diye,

Kırğa kondun, Köksuluu.

Kıra kondun, Köksuluu.

Caşın on beş çıga alek,

Yaşın on beşe gelmeden,

Irga kondun, Köksuluu.

Şiire kondun, Köksuluu.

Kışkı çilde suuk- dep,

Kış ayları soğuk- diye,

Tüzgö kondun, Köksuluu.

Ovaya kondun, Köksuluu.

Caşın on beş bolo alek,

Yaşın on beş olmadan,

Sözgö kondun, Köksuluu!..

Söze kondun Köksuluu!..

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 24)

Şair, sevgilisinin Aksı bölgesinde bulunan diğer kızlardan farklı olduğunu, kimseye yüz vermediğini ve çok akıllı olduğunu aktarmıştır. Aynı zamanda sevgilisinin güzellikte de herkesten üstün olduğunu dile getirmiştir.

Älimden çıkkın Köksuluu,

Halkımdan çıkan Köksuluu,

Ästüü bir kızdın öktömü.

Akıllı kızların en sertidir.

*Äç älden çıkpas suluunu,
Änsep bir köniil köksödü.*

Hiçbir halkta yok güzeli,
Özleyip gönlüm arzuladı.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 25)

Şair, Köksuluu'yu gece olunca; tüm yıldızları etrafında toplayan, en büyük ışık olarak görünen ve tek olan aya benzettiğinden söz etmiştir.

Cıldızduu tündö Ay älen,

Yıldızlı gecede Ay idin,

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 26)

4.2. Tarihi ve Siyasi Temalar

Ceñicok, şiirlerini oluştururken dönemin etkisine istinaden tarihî ve siyasi konulara çok fazla değinmemiştir. Genel olarak didaktik ve felsefi açıdan ele aldığı şiirlerinde; toplumu ilgilendiren sosyal konulara ve bireyin yaşamında etkili olan konulara değinmiştir. İnsanlara tecrübelerinden yola çıkarak her zaman nasihat eden şair şiirlerinde, yiğitlik vasfını taşıyan bir kişinin yapması gerekenler konusunda bilgi vererek; insanın doğup büyüdüğü vatanına ve içinde bulunduğu millete sahip çıkmasının çok önemli olduğunu dile getirmiştir.

4.2.1. Yiğitlik Teması

Ceñicok, yiğit olarak nitelendirilen kişinin vatanına, milletine, ailesine sahip çıkıp koruyan, korkusuz, her ne olursa olsun haklıyı haksızdan ayıran ve toplumun kabul edebileceği düzeyde örf, adet, gelenek ve göreneklerimizi bünyesinde barındıran kişi olduğunu dile getirmiştir. Bundan hareketle yiğit bir kişi olmanın her nerede olursa olsun kıymetini anlatmak istemiştir.

Şair, yiğit olarak nitelendirilen erkeğe nasihat ederek; kendisinin hiçbir zaman böbürlenmemesi gerektiğini, sahip olduğu varlıkların dışında nereden geldiğini unutmamasını ve ata yurt bilmesini söylemiştir. Aynı zamanda şair, yiğit bir erkeğin başına kötü bir şey geldiğinde; korkusuzca canını koruyabilecek kabiliyete sahip olmasını, mert bir şekilde davranışlar sergileyerek yalan söylememesini ve sözünün eri olmasını dile getirmiştir.

‘‘Atın barda- cer taanı,

‘‘Atın varken yer tanı,

Atan barda- al taanı!

Atan varken- el tanı!

Äkööbü ten bir çakta,

Ämgektenip, är cigit,

Äpçil bolup can sakta!

Äptenkindi oylop cür,

Ärmin desen kalp aytpa!’’

İkisi de bir anda,

Emek edip, er yiğit,

Becerikli olup canını koru!

Yarınını düşün,

Ermin dersen yalan söyleme!’’

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 353)

Şair, yiğit olarak nitelendirdiği kişinin namuslu bir insan olduğunu, kimsenin karısına, kızına, vatanına, toprağına göz dikmediğini dile getirmiştir.

Äzamat arde namıs bar.

Yiğit erde namıs var.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 332)

Şair, yaptığı atışmalarında genellikle düşüncelerinin dayanak olduğu sözlerinde hep galip gelmiştir. O zamanlar genellikle cahil halkı aydınlatmak onlara yol açmak amacıyla söylenen şiir veya şarkılarda, hızlı ve hiçbir metne bağlı kalmaksızın en anlamlı cümleleri bir araya getiren iki kişiden en kuvvetli şiiri söyleyen kazanıyordu. Büyük şair olmanın şartı da, atışmalarda söylenilen şiirlerle halkın dikkatini çekmek ve büyük şairlerle yapılan atışmayı kazanmaktı. Sanatını en güzel şekilde icra eden Ötö, kendini halka kanıtlamaya çalışan sayısız yiğitle atışma yapma olanağı bulmuştur.

Saadagın sayga cölögön,

Sadağını çaya dayayan,

Sanatın - san cigitke tenegen.

Sanatını- sayısız yiğit ile

karşılaştıran.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 295)

Şairin burada, insanların güzel bir şekilde hayatlarını sürdürebilmeleri için bazı sözlere kulak vermeleri gerektiğinden söz etmiştir. Nasihat ederek tecrübelerini aktaran yaşlıların sözleri, gençlerin düşünce ve davranışlarını şekillendirmektedir. Bu duruma istinaden şair, büyüklerinden terbiye gören yiğitlerin geleneksel olarak sürdürülen; örf, adet, gelenek ve göreneğin oluşturduğu davranış tarzlarını bildiklerinden dolayı insanlara kibar ve nazik davrandıklarından bahsetmiştir.

Karı sözü caştarga,

Yaşlıların sözü gençlere,

Darı bolot turbaybı.

İlaç olur değil mi.

Tartip körgön azamat,

Sılık bolot turbaybı.

Kız baldarda özgöçö,

Kılık bolot turbaybı.

Terbiye gören yiğit,

Kibar olur değil mi.

Kız çocuklarında özellikle,

Ahlak olur değil mi.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 107)

4.2.2. Vatanseverlik ve Yurt Temaları

Ceñicok aslen Talaslıdır. Daha küçük yaşta anne ve babasının ölmesiyle hem yetim hem öksüz kalmıştır. Aynı zamanda amansız bir hastalık olan alaca hastalığına yakalanmıştır. O zamanlarda köyün beyi olan Taşkara Bey bir toy düzenlemiş ve bu toya Ceñicok da katılmıştır. Toyu gezerken Ceñicok'ta bulunan alaca hastalığını gören Taşkara Bey, bulaşıcı olduğunu düşünerek adamlarına emir verip onun öldürülmesini istemiştir. Fakat adamlar onu öldürmeyip bir kervan eşliğinde Aksı'ya kaçmasını sağlamışlardır. Böylece Ceñicok'un bundan sonraki yaşayacağı yeri yurdu Aksı olmuştur. Ama her zaman kendi doğup büyüdüğü vatanının hasretini çekmiştir. Dağı, taşı, çiçeği, böceği, akan suyu ile yüreğini yakan bu vatan özlemini şiirlerinde ve şarkılarında sürekli dile getirmiştir.

Şair, hatırladığı kadarıyla Talas'ın doğal güzelliklerini; ovasını, suyunu, çiçeğini, kokusunu ve buna eşlik eden birçok güzelliğini hasret çekerek dile getirmiştir.

Oyunda buğu ottogon,

Oy, kırdı kıyık toktogon,

Canıbar, bulagın içsen bal tatıyt.

Altı min türkün gülünön,

Adamın köönün kötörüp,

Atırdın nagız cıtı ankıyt.

Ayak- başı kerilgen,

Talastın kendiginen köz kaykıyt!..

Ovasında geyik otlayan,

Ova, kırlarında ceylan yaşayan,

Kurban olası, bulağını içsen bal tatlıdır.

Altı bin türlü çiçeğinden,

İnsanın gönlünü alıp,

Misklerin taze kokusu buram buram kokar.

Baş ucu yayılan,

Talas'ın genişliğinden gözün kamaşır!..

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 217)

Şair şiirinde, Talas'a geldiğinde bu bölgenin doğup büyüdüğü yer olması sebebiyle geçmişine duyduğu özlemi her yönüyle gözler önüne sermiştir. Bir zamanlar Talas'ta doğup büyüdüğünü ve onların içinden biri olduğunu fakat bir zamanlar çaresiz kaldığı için gitmek zorunda kaldığını şiiriyle kanıtlamaya çalışmıştır.

Öz cerimden argasız,

Kendi yurdumdan çaresiz,

Kaçıp ketken boluçum.

Kaçarak gitmiş idim.

Kagılayın, ken Talas,

Kurban olayım, Talas'ım,

Tuulgan cerim- sen alen.

Doğduğum yerim sen idin.

Tuu kılıp seni çonoygon,

Değer verip, sana büyüyen,

Tutungan cetim – men alem!

Dayanan yetim ben idim!

Tuurunan adaşkan,

Tahtından ayrılan,

Tuuganan tuzum kem belem?

Akrabalarımın nasibim az mıydı?

Ami, baştap keldim alime,

Şimdi, getirdim halkıma,

Tuulup özkön cerime,

Doğup büyüdüğüm yerime,

Tayeke, curt – tagamdi.

Dayılarımı, halkımı.

Düynönü türö kırırsam,

Dünyayı bütün dolaşsam,

Düynödön sendey tabambı?

Dünyadan senin gibisini bulur muyum?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 217)

Küçüklüğünden itibaren hayatta hep bir şeylerle mücadele etmeye çalışan şair bu şiirinde de akrabalarına ve halkına; yaşadığı zorluklar neticesinde kendi vatanından uzaklaşmak zorunda kaldığını, göbeğinin kesildiği yer olan Talas'ın kendinde bıraktığı hatıraların paha biçilmez olduğunu söylemiştir. Böylece, halkının kendini tanımasını ve bugüne kadar kendi hakkında yapılan. Fakat gerçek olmayan eleştirilerin son bulmasını istediğini vurgulamıştır.

Tagdırdın colu bolboso,

Kader yolu olmasaydı,

Tuugandan kaçıp barambı?

Akrabalarımın kaçıp varır mıydım?

Kağılayın, tuğan al. Kurban olduğum akrabalarım.
Karandı körüp turamın, Karaltınızı görmekteyim,
Kabil altın salamdı! Kabul et selamımı!
Kalkınan ketken bölünüp, Halkından giden ayrılıp,
Taanıp al, Cenicok – Ötö balandı! Tanıyın, Ceñicok- Ötö evladınızı!

Kindigimdi kesken cer, Göbeğimi kestiği yer,
Kiçinemde öskön cer. Çocukluğumda büyüdüğüm yer.
Ay menen Kündü körgön cer, Ay ile Güneşi gördüğüm yer,
Aylanıp könül bölgön cer. Dolaşıp dikkat ettiğim yer.
Tay, kunandı mingen cer, Tay, kulunu bindiğim yer,
Talaşıp oynop külgön cer. Kavga ederek oynayıp güldüğüm yer.
Torpoktu karmap mingen cer, Buzağuları yakalayıp bindiğim yer,
Toypondop oynop külgön cer, Tombul tombul oynayıp güldüğüm yer,
Cerime kelip turamın!.. Yerime gelip durmaktayım!..

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 217-218)

Şair, vatanından isteyerek ayrılmadığını belirtmiştir. Onun doğup büyüdüğü yerden ayrılmasına neden olan faktörler; ailesi öldüğü için kimsenin ona sahip çıkmaması ve yakalandığı hastalık olduğunu vurgulamıştır. Ona sahip çıkan akrabalarının bulunduğu memleket olan Aksı’da hastalığından kurtulduğunu ve sevdiği kız ile evlendiğini dile getirmiştir. Aynı zamanda Aksı bölgesinde onun sahnelediği şiirleri ve şarkıları sayesinde zekâsı ve yeteneği keşfedilerek, baht yüzüne gülmüştür. Bir zaman sonra bu bölgede dönemin büyük şairlerine benzer bir şekilde meşhur olup tüm istediklerini; maddi ve manevi yönden elde etmiştir. Artık onu dışlayan halk yerine, şairi bağrına basıp şöhretini dilden dile yayan, onu sevip sayan halkın olduğundan söz etmiştir.

Cergemden ketkem bölünüp, Vatanımdan gittim ayrılıp,
Cetimdik menen oorudan! Yetimlik ile hastalıktan!

*Ala kaçıp canımdı,
Bargan cerim Aksıda.
Aman saktap ölümdön,
Kalgan cerim Aksıda.
Altın booluu Ak tuygun,
Salgan cerim Aksıda.
Aytkanımdı çok debes,
Algan carım Aksıda.*

*Altın caka, kıybat ton,
Kiygen cerim Aksıda.
Ata enemdey ardaktap,
Süygön cerim Aksıda.
Bakıt şamu şarkırap,
Küygön cerim Aksıda.*

Kurtararak canımı,
Gittiğim yerim Aksı'da.
Koruyarak ölümden,
Kurtaran yerim Aksı'da.
Altın bağlı Ak atmaca,
Avlandığım yerim Aksı'da.
Dediklerimi geri çevirmeyen,
Aldığım yârim Aksı'da.

Altın yakalı, pahalı kürk,
Giydiğim yerim Aksı'da.
Ana babam gibi hürmet edip,
Sevdiğim yerim Aksı'da.
Baht mumu parlayıp,
Yanan yerim Aksı'da.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 241)

Şair, Talas'ta yaşadığı zaman diliminde küçükken halkın ve yöneticilerin kendisine yaptıkları kötü muameleleri düşünerek, kıyaslama yapmış ve artık insanlar tarafından bir hiç olarak görülmediğini, başına ne gelirse gelsin Aksı'daki halkın kendini koruyup kollayacağını söylemiştir.

*Kaçırışar coo bolso,
Karözgöy, calaa, doo bolso,
Karalaşar elim bar.
Kabırgamdı dart çalsa ,
Kara bolçu belim bar!*

Saldıran düşman olsa,
Kötü niyetli, iftira, dava olsa,
Sahip çıkacak halkım var.
Kaburgama dert bulaşsa,
Bakacak olan belim var!

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 241)

Ceñicok, kendisine kol kanat geren en güzel günlerini yaşadığı Aksı'yı artık memleketi gibi benimsemiştir. Doğa ananın ona sunduğu meyvesiyle, gürleyen suyuyla bile ayrı güzel olan Aksı bölgesi her konuda Ötö'ye bir yaşam alanı sunmuştur. Aksı'nın halkı da onu kendi içinden biri gibi görüp elleriyle beslemişlerdir. Kısaca Aksı'daki halk, şaire kendine yakışan değeri gösterip onu el üstünde tutmuştur.

Cerim dep bilem Aksını, Vatanım diye bilirim Aksı'yı,
Celkende turat caraşıp, Omzunda durur yakışıp,
Cetigen, Altın kazığı. Cetigen ile Altın kazığı.
Cerinde bışkan mömösi, Yerinde olgunlaşan meyvesi,
Cergelüü curttun azığı. Yerli halkın azığı.
Ceti küin aytsa tükönböyt, Yedi gün anlatsa bitmez,
Cetkilen Ötö basığı. Yeterince Ötö yürüyüşü.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 124)

Aksı'da bulunan halk, onların yolunu aydınlatan şairi çok sevmişlerdir. Şaire başarılarından ötürü ve kendi içlerinden biri gibi gördükleri için en güzel atlarını vermişler, bir yerden bir yere ulaşması için şaire kolaylık sağlamışlardır.

Attın ääsin surasan: Atın sahibini sorar isen:
Aksı bolot turagi. Aksı olur vatani.
Üstündöğü çabandes, Üstündeki binicisi,
Uşul ärdin çırığı. Bu halkın evladıdır.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 318)

Şair, zorunluluktan ötürü gelip yerleştiği Aksı'dan ve halkından her zaman memnuniyetini bildirmiştir. Tüm güzellikleri bu yörede bulduğunu, hayatın tadını Aksı'da çıkardığını dile getirmiştir.

Aksıya barıp cay taptım, Aksı'ya gelip yerleştim,
Altın booluu kuş taptım. Altın bağlı kuş buldum.
Arkırap akkan suu taptım, Gürleyip akan su buldum,
Azemi artık curt taptım. Güzelliği üstün yurt buldum.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 199)

Şair, Talas'ta yaşadığı hayattan ve gördüğü kötü muamelelerden sonra Aksı'da sürdürdüğü yaşamın kendisine bir mükâfat gibi geldiğini anlamıştır. Aksı'da bulunduğu zaman boyunca eğitim aldığını, hastalığının iyileştiğini, şarkıları ve şiirleri sayesinde tanındığını, halk tarafından atışmada kolsuz bir yecele şarkı söylediği için Ceñicok ismini verildiğini ve olgunlaştığını anlatmıştır.

<i>Cetim gelip toyundum,</i>	Yetim gelip tok oldum,
<i>Cergemde ırdap kat taanıp,</i>	Yurdumda şarkı söyleyip, yazı öğrenip,
<i>Cenicok atka koyuldum.</i>	Ceñicok diye adlandım.
<i>Tarkadı tagı bul kezde,</i>	Yok oldu lekesi bu çağda,
<i>Talastan cegen soyuldun.</i>	Talas'ta yediğim sopanın.
<i>Älden bölgön Taşkara,</i>	Halktan ayıran Taşkara,
<i>Äki äle közün oyulsun!..</i>	İki gözün de oyulsun!..
<i>Ala ooru älem onoldum,</i>	Ala hastasıydım düzeldim,
<i>Aylansam azdır Aksıga,</i>	Kurban olsam azdır Aksı'ya,
<i>Aranda özüp toroldum.</i>	Zorla büyüdüm geliştım.
<i>Kagıngam älem onoldum,</i>	Üşütmüş idim düzeldim,
<i>Kagılbay kalkım, ne kılam,</i>	Üşütmeden halkım, ne edeyim,
<i>Katarında toroldum!..</i>	Aranızda geliştım!..

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 127)

4.3. Tabiat İle İlgili Temalar

Ceñicok, tam bir halk şairi üslubuyla şiirlerini dile getirmiştir. Bu nedenle halkı ilgilendiren tabiat ve bu tabiatla süregelen birçok konuyu ele almıştır. Şair, şiirlerinde tabiatın; havası, dağı, taşı, ormanı, akan suyu, çiçeği, böceği, gökyüzündeki yıldızları, Güneş'i ve Ay'ı ile tüm canlılara güzellikler sunduğunu dile getirmiştir. Tabiatdaki bu güzelliklerle insanın hayatında gerçekleştirdiği davranışlar arasında bir bağ kurup bunlardan bir ders çıkarılması gerektiğini vurgulayan şair, şiirlerini bu yönde oluşturmuştur.

4.3.1. Su Teması

Kırgız Türklerinin hayata dair ideolojilerini ortaya koyan Manas destanında bulunan Manas Batır'ın duasında ifade edilen: *“Annesi su Kırgız'ın / Atası dağ Kırgız'ın”* cümleleri Kırgız Türkleri için suyun ne kadar değerli olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte Manas destanındaki yüce yaratıcının eteklerine memleket olarak Issık Gölün etrafıyla Tanrı dağlarının çevresini vermesiyle da bir lütuf olarak fikirlerini beyan etmesi son derece mühim bir mesele olarak karşımıza çıkmıştır (Kapağan, 2015: 29).

Geleneksel olarak bize büyüklerimizin öğretileri içerisinde; saygı ve sevgi çerçevesinde davranışlarımızı kontrol etmemiz gerektiği gibi özellikle de yaşlılara hürmet göstermemiz gerektiği vurgulanmıştır.

“Daha çok ihtiyarların, hizmetlerine karşılık gençlere ettiği ‘Ağın suuday ömrün uzun olsun.’ (Akan su gibi ömrün uzun olsun.) duasından hareketle ‘akan su’ kullanımının berekete karşılık geldiğini söylemek mümkündür. Nehirler, ırmaklar suyun hareketli halinin farklı görünüşleri olmaları bakımından ‘akan su’ temasına karşılık gelen yerlerdir. Bu tür sulardan atsız şekilde geçmek zorunda olan göçebe Kırgızlar, başlarına bir şey gelmesinden korkar. Çünkü nehirler, ırmaklar gücün sembolüdür. Bu sebeple Kırgızlar nehirlerden, ırmaklardan geçmek için özel dualar okurlar.” (Kundakçı, 2019a: 30-31)

Hayatımızı sürdürmemiz konusunda en büyük destekçimiz olan su tüm canlılar için vazgeçilmez bir unsurdur. Kırgız sözlü ve yazılı geleneğinde yer alan ‘akan su’ muhtevastaki şiirlerle genel manada XIX. asrın sonu ve XX. asrın başlarından sonra karşılaşmaktayız. Çünkü şairler hayatımızda son derece önemli ve vazgeçilmezimiz olan suyun bize kattığı güzellikler konusunda bilgi verme gereği duymuşlardır. ‘Akan su’ motifinin yaygınlık kazandığı dönemde Kırgız Türkleri oldukça zor durumdadır ve bu kişiler içerisinde bulunan aydın kesim insan onurunu zedeleyici bir şekilde yaşanan bu acılara sessiz kalmamışlardır (Kundakçı, 2019a: 203-218).

‘Akan su’ akımı çevresinde oluşturulan şiirlerin, eserlerin daha çok el yazması biçiminde çoğaltıldığı ve aynı zamanda aydın kimliği de bulunan şair ve yazarlara yönelik sansürün arttığı bir dönemde, bu tür zorlukları aşma hesabıyla söylenmiş olması kuvvetle muhtemeldir (Kundakçı, 2019a: 31).

Ceñicok su temasını içeren şiirlerini didaktik bir şekilde geçmişten günümüze atalarımızın bize yaptığı nasihatler çerçevesinde değerlendirmiştir. Su ifadesi en geniş mahiyetiyle temizlik ve pislikten arınma kavramlarına denk düşmektedir. Dinimizde de birçok kez peygamber efendimiz Hz. Muhammet (s.a.v.) suyun hayatımızdaki önemine değinerek, Allah'ın temiz olmamızı istediğini ve evlerimizi temizlememiz gerektiğini belirtmiştir. Bu nedenle hayatımızı sürdürdüğümüz evlerimizi, beynimizi

ve beden temizliğimizi ihmal etmemeliyiz. İbadetin başlıca faktörü abdest almaktır. Elbisemiz ve bedenimiz su ile temizlenmeden ibadetleri gerçekleştirmemiz imkânsızdır. Şair doğada bulunan akan suyun hareketlerini insanın yaşadığı hayattaki duygu ve düşüncelerine göre yansıtmıştır. Şairin amacı insanların düşüncelerini en etkin bir şekilde tabiattaki unsurlarla birlikte vurgulamaktır. Çünkü insan vücudunun biyolojik olarak susuz kalması imkânsız olduğundan dolayı insanların suya verdiği önem paha biçilmezdir. Ayrıca insanların davranışlarındaki saflığı suya yansıtarak duru ve berrak ifadeleriyle kullanmıştır.

Ceñicok suyun değdiği her noktayı temizlediğinden çamurun kirini bile temizlemenin ona düştüğünü hatırlatmıştır. Aynı zamanda, akşam olup ay ışığı yeryüzüne yansıdığına, suya da yansıdığını böylece suyun pırıl pırıl parlayıp etrafa ışık saçtığını dile getirmiştir.

Ilay, çopo, kirinen,

Çamur, kilin kirinden,

Arıldırğan akkan suu.

Zayıf düşen akan su.

Ay tiygende şooladay,

Ay değdiğiindeki şule gibi,

Carık çıkkan akkan suu.

Işık saçan akan su.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 56)

Şair, suyun dağ, taş ve ovayı delip ihtiyacı olan kişileri hissediyormuş gibi aktığından bahsetmiştir. Aynı zamanda su için diğer canlı ve cansızlar gibi kırılıp bükülme gibi bir durum söz konusu olmadığından tüm engelleri aşabileceğini dile getirmiştir.

Kerektigin adamga,

Gerekli olduğu insana,

Canduu menen cansızga,

Canlı ile cansıza,

Cezip çıkkan akkan suu!..

Hissederek çıkan akan su!..

Zoodon sınbay bir ceri,

Zirveden bir yerini kırmadan,

Kulap tüşkön akkan suu.

Aşağı düşen akan su.

Ayak, başın üzültpey,

Ayağı başı üzmeden,

Ulap tüşkön akkan suu.

Uzun düşen akan su.

Özün özü köböytüp,

Kendi kendine çoğalıp,

Kurap tüşkön akkan suu!..

Taşka tiyip çaçırıp,

Bırkırağan akkan suu.

Birikerek inen akan su!..

Taşa değıp dağılıp,

Parçalanan akan su.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 56)

Şair, suyun dar bir alandan öteye geçmek için büyük bir kuvvet oluşturarak akmakta olduğunu vurgulayarak, su için herhangi bir engelin olmadığını ve her ne olursa olsun durmadan aktığını dile getirmiştir.

Dalay çerşe toktoboy,

Şırkırağan akkan suu.

Kuuş çerşe kelgende,

Kürkürögön akkan suu.

Hiçbir yerde durmadan,

Şırıl şırıl akan su.

Dar yere gelince,

Gürleyen akan su.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 56)

Şair, suyun akarken toplu bir şekilde, bir damlasını bile geride bırakmadan, gereksiz yere ulaşmadan aktığını dile getirmiştir. Aynı zamanda şair, suyun akıp tüm canlılara faydalı olmak için kendini feda ettiğinden; hiçbir organı ve düşüncesi olmamasına rağmen ihtiyaç olan noktaya ulaşmak için çabalamasından bahsetmiştir. Su ulaşmak istediği alana hep mutlu bir şekilde, üzüntü ve keder olmadan gülerek gittiğini de vurgulamıştır.

Bir tamçısın korotpoy,

Karmap kelgen akkan suu.

Kurmandıkka denesin,

Arnap kelgen akkan suu!

Ayağı çok, kolu çok,

Toktoym degen oyu çok,

Cürüp kelgen akkan suu.

Bara turgan cerine,

Kire turgan körüne,

Bir damlasını harcamadan,

Saklayan akan su.

Kurbanlık için kendisini,

Bağışlayan akan su!

Ayağı yok eli yok,

Duracağım diye düşünce yok,

Koşup gelen akan su.

Gideceği yerine,

Gireceği mezara,

Külüp kelgen akkan suu.

Gülerek gelen akan su.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 58)

Şair, su aktığında birçok bitkinin ihtiyacını karşıladığı için bitkilerin can bulup büyüüklerinden bahsetmiştir. Aynı zamanda suyun tek başına ilerlemesine rağmen girdiği tüm işlerden başarıyla çıktığını bunu kendi hayatına ima ederek vurgulamıştır.

Bir cagina kögörtüp,

Bir yanını yeşertip (yeşillendirip),

Darbız kılğan akkan suu.

Karpuz yetiştiren akan su.

Aç kimdi şerik kılbaştan,

Kimseyi arkadaş etmeden,

Calgız kalğan akkan suu.

Yalnız gelen akan su.

Alabata, kök bede,

Ala bata yeşil yonca,

Calgız kılğan akkan suu.

Nane yetiştirir akan su.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 58)

Şair doğada sadece beslenmek için suyun akmadığını, aynı zamanda hastalıklara şifa olan bitkilere de suyun can verdiğini böylece bu bitkilerden ilaç yapıldığını dile getirmiştir.

Tülkü kuuray, çıtırı,

Tilki çalısı, çıtırı (bir tür zehirli bitki),

Mıya kılāt akkan suu.

Sarı meyan yetiştirir akan su.

Toogo çıkkan kempir çaç,

Dağda yetişen kempir saç (bitki adı),

Dagı kılğan akkan suu.

Onu da yapar akan su.

Canuzaktan bir çöbün,

Canuzak gibi bir otu (ot ismi),

Darı kılğan akkan suu.

İlaç yapar akan su.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 58)

Şair akan suyun ulaştığı yeri güzelleştirdiğinden ve bitkilerin yetişmesinde rol oynadığından dolayı suyun önemine değinmiştir. Bu bitkileri yiyen hayvanlar geliştiğinde insanlar için bir besin kaynağı olduklarını ve böylece döngünün tamamlandığını dile getirmiştir. Aynı zamanda bitkiler içerisinde yer alan meyve ve sebzelerin, tüm canlılar için birer yaşam kaynağı olduğunu da aktarmıştır.

*Bargan cerin kulpuntup,
Abad kılat akkan suu.
Aytip cana ketkendey,
Çöp caratat akkan suu .
Tört-türüktü cemirtip,
At caratat akkan suu.
Alma, cüzüm, almurut,
Alça kılat akkan suu.
Çetin, şilbi, karagay,
Arça kılat akkan suu.
Biz bilbegen düynödön,
Kança kılat akkan suu,
Ay cambar, akkan suu!..
Cerdin üstün tepsegen.*

Gittiği yeri güzelleştirip,
Güzel eder akan su.
Önceden anlattığım gibi,
Ot yetiştirir akan su.
Hayvanları semirtip,
Et yapar akan su.
Elma, üzüm, armut,
Vişne yapar akan su.
Üvez ağacı, çalı, köknar,
Çam ağacı yetiştirir akan su.
Biz bilmediğimiz dünyada,
Neler yapar akan su,
Hey güzelim, akan su!..
Yerin üstünü kaplayan.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 59)

Şair şiirinde suyun hayatımızdaki bir önemine daha değinmiştir. Dini yönden bir insan öldüğü zaman yıkanıp kefenlenmeden toprağa konulmaz. Bu nedenle ölene bile faydası dokunan, insana ve toprağa can veren su her daim bizimle olacaktır. Şair suyun ne kadar berrak ve temiz olduğunu anlatmak için normalde insanlar gibi birbirlerini arkalarından kötüleyip ruhunu kirletmediğini, her daim temiz kaldığını dile getirmiştir.

*Acal cetip ölgönün,
Ak kepindep, aruulap,
Cuup turgan akkan suu!..
Aram menen adaldı,
Ilgabaysın, akkan suu.
Bir adamdap camandap,*

Ecel gelip öleni,
Kefenleyip, temizleyip,
Yıkayan akan su!..
Haram ile helali,
Ayırt etmezsın, akan su.
Tek kişiyi bile kötüleyip,

Bulgabaysın, akkan suu.

Kirletmezsın, akan su.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 62)

Şair suyun buharlaşıp yükselerek buluta dönüştüğünü ve bize çok daha fazlasının yağmur şeklinde geri döndüğünden bahsederek, suyun hiçbir zaman doğada kaybolmadığını söylemek istemiştir. Şair tüm akan suların birbirinden farklı yerlerde olsalar da zamanı geldiğinde tek bir noktada birleştiklerini vurgulamıştır. Aynı zamanda Kırgızların geçimini sürdürmek için hayvancılıkla uğraştıkları bilinmektedir. Şair, hayvancılık yapan ve tarımla uğraşan insanlar suyun durumuna göre işlerini yapıp geçimini sürdürmekte olduğuna da şiirinde değinmiştir.

Cayı-kışı barabar,

Yazın kışın aynı,

Saan algan akkan suu.

Sağım veren akan su.

Asmandan bulut kabulup,

Gökte bulut renklere bürünüp,

Caan algan akkan suu.

Yağmura dönüşen akan su.

Altı ayçılık col ketse,

Altı ay kadar yol gitsen,

Arasınan üzülböy,

Arasından kopmadan,

Sozulasın akkan suu.

Uzarsın akan su.

Altımış bölök baş cagın,

Altmış farklı baş tarafın,

Ayagın kelip bir cerden,

Sonunda gelip bir yerden,

Koşulasın akkan suu!

Birleşirsin akan su!

Dıykan - çarba adamdı,

Çiftçi, hayvancı insanı,

Büt tındırıp mudaandı,

Tamamen kurtarıp sıkıntısından,

Kabırkatpay bakkan suu.

Cevir etmeden besleyen su.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 62)

Şair, akan suyun onu içmek ya da eğlenmek için kafasını daldıran canlılara ses çıkarmadığını, dışardaki canlılara karşı hep mütevazı yaklaştığını söylemiştir. Kırgızlar hayvanlarını otlatmak için yazın yaylalara götürürlermiş. Yaylalara yerleşen halk için su, yapacakları iş için önkoşul niteliği taşıdığından önem arz etmektedir. Bu nedenle suyun çok aktığı noktalara yerleşen insanlarla o bölgeye yerleşen diğer insanlar sürekli

bir kavga içerisindedirler. Öyle ki şair, insanlardaki su isteğinin kardeşlerin birbirlerinin arasını açmasına kadar ilerlediğini dile getirmiştir.

Başın salsa: << Tur, ket!>> - dep, Kafasını daldırsa “Kalk, git!” diye,
Unçukpagan akkan suu! Ses çıkarmayan akan su!
İrik menen çirikti, Kirli ile çürüğü,
Taza kılğan akkan suu. Temizleyen akan su.
Äl cayloogo kongondo, Halk yaylaya yerleşince,
Ärterääk içsem dedirtip, Erken içsem dedirten,
Äki agayin kişini, İki kardeş insanı,
Aça kılğan akkan suu. Arasını açan akan su.
Cürgön cerip güldötüp, Bulunduğu yeri çiçek edip,
Cumuş kılğan akkan suu. İş yapan akan su.
Hööbötü mata kelbeyt- dep, Sırası bana gelmez diye,
Konşu oturgan adamdı, Komşu oturan insanı,
Uruşturgan akkan suu. Kavga ettiren akan su.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 71)

Şair, insanların akan suyun değerini bilmedikleri için onu hor bir şekilde kullanmalarını eleştirmiştir. Dinimiz açısından da söylemek gerekirse; A’raf suresinin 31. Ayeti kerimesinde : “*Ey Âdemoğulları! Her mescitte ziynetinizi takının (güzel ve temiz giyinin). Yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez.*” diye bahsedilmiştir. Bu ayeti dayanak göstererek israfın her konuda yapılmaması gereken bir davranış olduğunu bilmeliyiz. Şair de, suyun hayatımızdaki önemine değinerek; ona hürmet edip yerli yerinde kullanırsak, suya kıymet verirsek hayatımızda güzel bir davranış boyutu oluşturacağımızdan söz etmiştir. Fakat suyu hor kullanan kişinin aslında kendine hor davrandığını belirten şair, insanın fizyolojik olarak su içmeye ihtiyacı olduğunu vurgulamıştır.

A camıbar, akkan suu, Hey güzelim, akan su,
Künü-tünü aksan da, Gece gündüz aksan da,

*Kızmat etip catsan da,
Kalırındı bilbeybiz.
Könülündü kir kılıp,
Kayra özündü tildeybiz.
Cok değende bir cılda,
Zıyarat kılıp cürböybüz.
Suu cıylagan zor bolor,
Suu kordogon kor bolor,
Özünö özü coo bolor.
Akıl menen oylop al,
Aytkan cokmun tim gana!..*

Hizmet etmekte isen de,
Kıymetini bilmiyoruz.
Gönlünü kir edip,
Tersine seni azarlarız.
Hiç değilse birlikte olmayız,
Ziyaret edip eğleniyoruz.
Suya hürmet eden güzel olur,
Suyu horlayan hor olur,
Kendi kendine düşman olur.
Aklın ile düşün,
Söylemedim boşuna!..

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 75)

Şair, suya verilen değerın artması gerektiğinden bahsetmiştir. İnsanlar sular kesildiği zaman büyük bir yoksunluk hissedip, mutsuz olmaktadır. Su olmadığında biyolojik olarak su içme isteğimizi yerine getiremeyiz, yemek yapamayız ve temizlik ihtiyaçlarımızı gideremeyiz. Bu nedenle ta uzaklara giderek ihtiyaçlarımızı karşılamak adına, su bulmak için çabalayıp dururuz. Şair, istenmeyen bu durumları yaşadığımız zaman suyun kıymetini daha net anlayacağımızı örneklerle dile getirmiştir.

*A, canıbar, akkan suu,
Cok degende bir küngö,
Kelbey koyson taarınıp,
Kesirlenip cürgöndör,
Çurkayt äle ak urup!
Barktabastan cürgöndör,
Ayçılık cerde bolson da,
Bir uurtap seni alganga,
Cetet äle calınıp.*

Hey güzelim akan su,
Hiç değilse bir günlüğüne,
Gelmez isen darılıp,
Hor görmekte olanlar,
Koşarlardı yalvarıp!
Kıymetini bilmeyenler,
Aylık yer kadar uzakta isen de,
Seni bir kere yudumlamak için,
Ulaşır idi yalvarıp.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 75)

Şair şiirinde her zaman olduğu gibi didaktik yönünü harekete geçirerek gerçekleri dile getirmiştir. Böylece insanların bundan ders alıp hayallerle avunmaması gerektiğinden ve her şeyin bir sebebi olduğundan bahsetmiştir. Şair kel olan bir insanın başında saç çıkmasının imkânsız olduğunu ve balığın kendi yaşam alanı olan suda boğulmasının da mümkün olmadığını söylemiştir. Şair zengin bir insana ihtiyacı olduğu için çalışan hizmetçinin her dediğini yapmasını ve ona ses çıkarmamasının doğal olduğunu dile getirir. Aynı zamanda şair ‘Terlemeden baştan su çıkmaz.’ motifini kullanarak insanların bir işte emek sarf edip canla başla çalıştıklarında terlediklerini böylece istediklerini elde ettiklerini anlatmak istemiştir. Şair ‘Kurak yerden su çıkmaz.’ cümlesiyle kurak olarak nitelendirilen yerden nasıl suyun çıkması imkânsızsa, bir şeyin kaynağı olmadan ortaya çıkamayacağından bahsetmiştir.

Taz başına cün çıkpayt.

Kel başına saç çıkmaz.

Balık suuda tumçukpayt,

Balık suda boğulmaz,

Manapka malay unçukpayt.

Zengine hizmetçi ses çıkarmaz.

Terdebey baştan suu çıkpayt,

Terlemeden baştan su çıkmaz,

Beker cerden çuu çıkpayt,

Boş yere kavga çıkmaz,

Kurgak cerden suu çıkpayt.

Kurak yerden su çıkmaz.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 96)

4.3.2. Dünya Teması

Dünyada yaşanan iyi olaylar olduğu kadar kötü olaylar da hayatımızın bir parçasını oluştursa da, şair düşünce bakımından hayatı hep pozitif yönden değerlendirmiştir. Dünyada sirayet eden kötü düşünce ve olaylar, doğada meydana gelen güzellikler neticesinde görülmeye değmeyecek kadar küçük ayrıntılardır. Şiirlerini felsefi ve didaktik yönden ele alan şair öbür dünya olarak nitelendirdiği ahireti arkasında iyi şeyler bırakıp faydalı olan insan için korkulacak bir yer olmadığını dile getirir. Şair dünya içerisinde yaşanan birçok olaydan feyz almamız gerektiğini söyleyerek yüksek imanı sayesinde geçici olan dünya nimetlerine kapılmamızı, elimizde olan nimetleri eş, dost akrabayla paylaşmamız gerektiğini, kimseyi hor görmeyip hayata mutlu bir şekilde devam etmek istiyorsak kötü davranışlarda bulunmamamızı öğütlemiştir.

Şair, şiirinde arkasında bıraktığı halkını çok önemseydiğini göstermiştir. Öyle ki, kendisi öldüğü zaman halkına öğütlediği sözlerin; onların yaşamlarını aydınlatmasını ve böylece hep mutlu kalmalarını dilemiştir.

A düynö ketsem meyliçi,

O dünyaya gitsem gideyim,

Aman - äsen äl kalsın .

Sağ, esen halkım kalsın.

Artımda nuska kep kalsın.

Arkamda nasihat sözüm kalsın.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 8)

Şair, hayatta karşılaştığı hiçbir durumdan üzüntü ve sıkıntı çekmeden yaşamını sürdüren insan için dünyanın bulunmaz bir velinimet olduğunu dile getirmiştir. Bu şekilde yaşayan insanların, genellikle dünya nimetlerine kapılıp sadece yaşadıklarını gördüklerini ve çevresinde yaşayan kötü durumdaki insanları görmezden gelirlerini söylemiştir. Şair, çevreye karşı duyarlı olunup, yaşanan güzel anlardan dolayı şükredilirse, hayatın insanlar için vazgeçilmez bir unsur olduğunu anlatmıştır.

Kakşabay cırgan ötkörsön,

Zorlanmadan neşeli geçersen,

Kadırın bilip düynönün.

Kıymetini bilip dünyanın.

Cıyrma üçkö barganda,

Yirmi üç geldiğinde,

Kızıktuu caştık barında,

Eğlenceli gençliğin varlığında,

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 40)

Şair, burada dünyayı çeşitli nesnelere benzeterek; insan hayatı ile anlam bağı kurmaya çalışmıştır. Genel anlamda, dünyayı sonsuz âlemi oluşturan bir yaratıcı gibi düşünmemizi sağlamıştır. Şair, dünyayı arkasından düşman kovalayan bir insana benzeterek zamanın çok hızlı geçtiğini ve toprakta su ile beslenip büyüyen bitkilerin tüm canlıların besini olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

Ötkönün körçü, düynönün.

Geçtiğine bak, dünyanın.

Artıman coo kuugansıp,

Arkasından düşman kovalarcasına,

Köçkönün körçü düynönün.

Göç ettiğine bak dünyanın.

Bir calbırtap, bir cerde,

Bir parlayıp, bir yerde,

Öçkönün körçü, düynönün!

Söndüğüne bak dünyanın!

*Kirgen suuday şarkırap,
Akkanın körçü, düynönün.
Cerden berip ırısıkı,
Bakkanın körçü, düynönün.
Tügönbögön mezgilden,
Aşkanın körçü, düynönün.*

Akan su gibi gürleyip,
Aktığına bak, dünyanın.
Yerden verip rızık,
Beslediğine bak, dünyanın.
Tükenmeyen zamandan,
Geçtiğine bak, dünyanın.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 51)

Şair, dünyada gece ile gündüzün oluştuğunu söylemiştir. Aynı zamanda dünyayı bir yaratıcıya benzeterak ay ve yıldızı yarattığını burada insanları şaşırtacak seviyede güzelliklerin bulunduğunu dile getirmiştir.

*Kün menen tündü kamçılup,
Ötüp catkan, düniyö.
Curttan curtka taşınıp,
Köçüp catkan, düniyö.
Biri küysö, birööbü,
Öçüp catkan düniyö!
Tüşpösün dep Ay, cıldız,
Bışık kılğan, düniyö.
Tan kaltırıp adamdı,
Kızık kılğan düniyö!*

Gün ile geceyi kırbaçlayıp,
Geçmektedir, dünya.
Yurttan yurda taşınıp,
Göç etmektedir, dünya.
Biri yansa, birisi,
Sönmektedir dünya!
Düşmesin diye Ay, yıldız,
Sağlam yaratan, dünya.
Şaşırtarak insanı,
İlginç yaratan, dünya!

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 51)

Şair, dünyanın insana aşıladığı ölüm korkusu nedeniyle yapılanlar konusunda dikkatli olması gerektiği için davranışlarında sınır olduğunu, fakat soyut açıdan ele alındığında dünyanın insanın düşüncelerinde sınırsız olduğunu anlatmıştır.

*Ölüm menen korkutup,
Sızık kılğan düniyö!
Baş ucuna külük oy,*

Ölüm ile korkutup,
Sınır koyan dünya!
Başı ucuna düşünceler,

Uçup cetkis, dünüyö.

Oylop – oylop otursan,

Tübü çeksiz dünüyö.

Uçarak ulaşamayan, dünya.

Düşünerek oturursan,

Sonu sınırsız dünya.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 51)

Şair, dünyanın kimseye muhtaç olmaması için insana akıl bağısladığını, bazı insanları fakir bazı insanları zengin yaptığını, bazı yerleri kurak bazı yerleri de sulak yapıp yeşillendirdiğini dile getirmiştir.

Kor bolboston dürsün- dep,

Akıl bergen dünüyö.

Cerdin üstün tepsetip,

Bakır bergen dünüyö.

Kee bir çerge çep berbey,

Takıp bergen dünüyö!

Hor olmadan yaşasın- diye,

Akıl veren, dünya.

Yeryüzünü bastırıp,

Fakir veren, dünya.

Bazı yerlere ot vermeden,

Kuru yaratan, dünya!

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 52)

Ceñicok, yaşamını sürdürürken hep üzüntü ve keder içerisinde olduğu için bu duruma acımasız bir şekilde neden olan dünyadan yakındığını dile getirmiştir.

Atandın körü, kuu düynö,

Armansız ömür cürbödüm.

Kahrolası, kurnaz dünya,

Üzüntüsüz ömür geçirmedim.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 158)

Şair, şiirinde ahirete göçtükten sonra arkasında kalan halkın ve şair olmak için çaba gösterenlerin Ceñicok'un gerçek yaşantısı olan şairliğini ve sözlerini dilden dile nesilden nesle aktarmalarını istemiştir.

A düynö köçkön Ceñicok,

Akın ötkön dep kalsın ...

Akındık colgo tüşköndör,

Aralap barıp, kep salsın!

O dünyaya göçen Ceñicok,

Şair yaşamıştır desinler...

Şairlik yoluna girenler,

Dolaşıp gelip anlatsın!

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 196)

Şair, dünyada iken kötü davranışlarda bulunan insanların sonsuz âlem olan ahirette yaptıklarının günahını çekeceğinden bahsetmiştir.

A düynö cayga barganda, O dünyaya vardığında,
Abışkam, araktan azap körböbü!.. İhtiyarım, içkiden azap çekmez mi!..
(Akmataliev - Mukasov, 2015: 245)

Şair, doğup büyüdüğü Talas'tan ve akrabalarından ayrılmanın verdiği üzüntüyü dile getirmiştir. Böylece şair dünyada bütün yerleri gezip dolaşsa da doğduğu yer onun için en güzel yer olduğunu söylemiştir. Ayrıca şair, memleketinden ayrılarak daha önce bilmediği Aksı'ya mecburiyetten gittiğini aktarmıştır.

Düynönü türö kadırsam, Dünyayı bütün dolaşsam,
Düynödön sendey tabambı? Dünyadan senin gibisini bulur muyum?
Tagdırdın colu bolboso, Kader yolu olmasaydı,
Tuugandan kaçıp barambı? Akrabalarımın kaçıp varır mıydım?
(Akmataliev - Mukasov, 2015: 217)

4.3.3. Ateş Teması

Ceñicok, daha küçük yaşta halk dilinde alaca denilen hastalığa yakalanmıştır. Köyün beylerinden biri bir eğlence düzenlediği sırada Ötö de bu eğlenceye katılmıştır. Fakat çocuk yaşta olan Ötö ateşin yakıldığı yerde öylece kalıp izliyormuş. Toyu düzenleyen Taşkara Bey, Ötö'nün derisinde oluşan hastalığı ateş başındayken fark ettiğinde ve onu kovarak Ötö'nün öldürülmesi için yaverlerine emir vermiştir.

Toy başkargan emesi, Toy yöneticisi,
Meni körüp zekidi, Beni görüp azarladı,
Ala kişi ayilda, Ala hastalığı olan kişi köyde,
Zalalı tiet baarina. Zararı dokunur tamamına.
Ot başınan kuugula, Ateş başından kovun,
Cetim ölsö bir sooluk, Yetim ölse bir koyun,
Celkeden alıp soygula! Omzundan tutup kesin!
(Akmataliev - Mukasov, 2015: 199)

Ceñicok, hayatı boyunca sözlerinde ve şiirlerinde cahil halkı bilgilendirmek adına öğütler vermiştir. Nasihatlerini dinleyen, hayatını ona göre şekillendiren insanların hem bu dünyada hem de ahirette mutlu olabileceklerini ima etmiştir. İnsanların ahirette mutlu olabilmeleri ve korkutucu cehennem ateşinden korunmaları için günah işlememeleri konusunda uyarmıştır.

<i>Aytkan sözge kirbegen,</i>	Dediklerimi dinlemeyen,
<i>Zeket, pulun berbegen.</i>	Zekât, parasını vermeyen.
<i>Künöölüünü ötkörböy,</i>	Günahkârı geçirmeden,
<i>Kıl köpürödön irgegen,</i>	Kıl köprüden eleyen,
<i>Keremetin mindan kör,</i>	Kerametini bunlardan gör,
<i>Künöökör pende bilbegen.</i>	Günahkâr bende bilmeyen.
<i>Tozok degen ot bolot,</i>	Cehennem denen ateş olur,
<i>Künüp turgan çok bolot.</i>	Yanmakta olan köz olur.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 265)

Şair, küçük yaşta kendi halkını bırakıp gitmek zorunda kaldığı Aksı'dan şair olarak dönmüş ve bunu bilen karşısındaki kişi yaşadığı durum sanki isteyerek olmuş gibi halkını bırakıp terk ettiğini ima ederek onu soysuz sıfatıyla aşağılamıştır. Fakat şair, geçmişine dair yaşadığı ve unutamadığı anıları gözünde canlandırarak gerçeklerin farkında olmadan onu aşağılayan insanlara haddini bildirmek için içinde büyüyen ateşi ortaya çıkaracağını dile getirmiştir.

<i>Meni âlsiz dep aytıp ânşerdi,</i>	Beni halksız (soysuz) diye aşağıladı,
<i>Kalksız dep aytıp kantardı,</i>	Halksız diyerek kuruttu,
<i>Teksiz dep aytıp tenseltti.</i>	Soysuz diyerek yalpaladı.
<i>Köpkö oylonup buydaldım,</i>	Uzun ara düşünerek duraksadım,
<i>İç otumdu bilgizbey,</i>	İçimdeki ateşi hissettirmeden,
<i>Butumdu sunup suysaldım.</i>	Ayağımı uzatıp yıkıldım.
<i>Alla Taala kuduret,</i>	Allah Teâlâ kudret,
<i>Abiyir ber dep calındım.</i>	Şöhret ver diye yalvardım.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 201-202)

Şair, sevgilisine duyduğu aşktan ötürü sözlerini inci gibi dizmiştir. Sevgilisine bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Bunların içinde yalnızca aşk ateşine kendini bırakan insanın söylediklerini anlayabileceğini ve aşka dair haykırıışlarını, özlemine duyabileceğini kastetmiştir.

Işkı otuna berilip,

Işk ateşine kendini verip,

İrdagan ırım ukpaysın,

Söylediğim şarkımı dinlemezsın,

Kılgırıp üydön çıkpaysın.

Akarak evden çıkmazsın.

Kızıktık işten kep kozgop,

İlginç sözleri kurcalayıp,

Kıyırısam ünüm ukpaysın.

Haykırsam sesimi işitmezsin.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 24)

Şair akan suyun tüm yeryüzünü dolaşıp hayat ateşini yaktığını yani hayatı canlandırdığını ve ölümsüz bir şekilde akmaya devam ettiğini dile getirmiştir.

Tegerenip Cer cüzün,

Dolaşarak yeryüzünü,

Turmuş otun caga ber!..

Hayat ateşini yakmaya devam et!..

Möngü bolup aşuuda,

Bengi olup geçitte,

Ünömdölgön akkan suu.

Tasarruf edilen akan su.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 76)

4.3.4. Ağaç Teması

Ağaçların hayatımızdaki önemi paha biçilmez seviyede önemlidir. Çünkü ağaçlar bugün aldığımız nefesin en etkin elemanıdır. İnsanların ve diğer canlıların ortama yaydığı karbondioksiti ağaçlar içine çekip karşılığında canlılara oksijen sağlamaktadır. Temiz, mis kokan bir havanın ve oksijenin kaynağı olan ağaçlar sadece bunlarla yetinmeyip beslenmemizde de çok önemli bir faktördür. Yediğimiz çeşit çeşit meyveler ağaçlarda yetişmektedir. Aynı zamanda sağlımız için ilaç sektöründe yapılan ilaçların çoğu ağaçların verdiği meyvelerden ortaya çıkmaktadır. Kışın odun ihtiyacımızı ağaçlardan karşıladığımız gibi hayattaki tüm okullarda kullanılan kitap ve defter sayfaları da ağaçlardan üretilmektedir. Yaz aylarında yeşillenip çiçek açan

ağaçlar, sonbaharda sararan yapraklarını dökerek bize vazgeçilmez bir doğa manzarası sunmaktadır.

Ceñicok, ağacın önemini bilen bir şair olarak bu durumu benzetmelerden yararlanıp bize yansıtma gereği duymuştur. Şair şiirinde canlılık belirtisi göstermediğinde kuruyan ağaçların meyvesiz kalmasının doğal olduğu kadar, yaşanan ölüm ile de geride kalanların üzüntü çekmesinin tabii bir olay olduğunu dile getirmiştir.

Karaygan darak mömösüz,

Kuruyan ağaç meyvesiz,

Kakşatat ölüm dabasız.

Ağlatır ölüm devasız.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 117)

Ağaçlar geleneksel olarak atalarımızdan gelen saygı, sevgi ve hoşgörüye ev sahipliği yapmıştır. Bu saygı, canlıların irade yetkisine sahip olan insanların; yaşamından ölümüne kadar hatta öldükten sonra bile kendini göstermiştir. Eceliyle ya da farklı nedenlerle ölen insanların mezarlarının etrafına yalnız olmadıklarını, her daim Allah ile beraber olduklarının ifadesi olarak ağaçlar dikilirmiş. Bu durum; hem kültürel yönden hem de dini yönden düşünüldüğünde saygı ve sevginin en açık göstergesidir.

Şair, bu şiirinde ailede bulunan kardeşin öneminden bahsederek; onun kötü bir karaktere sahip olmasıyla, etrafında hiçbir ağaç bulunmayıp yalnız kalan bir mezar arasında benzerlik kurarak bunun kötü bir durum olduğunu dile getirmiştir.

İnin caman bolgon son,

Kardeşin kötü olduktan sonra,

Bak konbogon mazarday.

Ağaç bitmeyen mezar gibi.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 119)

Şair, geçmişte yaşadıklarından o kadar etkilenmiştir ki hala bu acıyı içinde taşıdığını bize aktarmıştır. Hatta her ne kadar anlatırsa anlatsın kötü talihinin bitmeyeceğini düşünmüştür. Büyüyüp yeşillenen ağaçlar yaprakları eşliğinde; güneş ışığı çıktığı zaman görkemli yapısıyla dibini gölgelendirmektedir. Fakat yaşam belirtisi taşımayan ağaçlar, yaprakları olmadığından yıkık bir görüntüyle birlikte kuruyup giderler. Şair de, yaşadığı kötü olayların etkisiyle kendisini yaşamadan ölen ağaç gibi hissettiğini dile getirmiştir. Yetim ve öksüz olarak başladığı yaşamını fakirlik, hastalık,

yurt hasreti ve çocuksuzluk gibi durumlarla karşılaşarak devam ettirmeye çalışsa da artık bu durumların kendine ağır geldiğini vurgulamıştır.

Köküröktöğü ırımdı,

Göğsümdeki şiirimi,

Toguz cıl aytsam tügönböyt.

Dokuz yıl anlatsam bitmez.

Kölökö berbey kuuragan,

Gölge vermeden kuruyan,

Butağı çirik tal belem?

Budağı çürük ağaç mıyım?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 147)

Şair, asıl memleketi olan Talas'ı o kadar yüceltmıştır ki; görmeyeli Talas'ın suyunun taşıp ağaçların boyunu geçtiğinden, o kadar coşkun bir hâl aldığından bahsetmiştir. Bu yüceltmenin altında memleketinin dağına, taşına, suyuna duyduğu özlem yer almıştır.

Talastın suusu taşkandır,

Talas'ın suyu taşmıştır,

Tal başınan aşkandır.

Ağaç başını geçmiştir.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 177)

Şair, akan suyun geçtiği yerlerin su ihtiyacını karşılayıp beslediğinden ötürü, bitkilerin ve ağaçların büyüyerek bir bahçe oluşturduğundan bahsetmiştir.

Ötüp ketken cerine,

Geçtiği yerine,

Darak tigip bak bolgon.

Ağaç dikip bahçe olan.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 79)

4.3.5. Toprak Teması

İnsanoğlu ve diğer canlılar yaratıldığından bu yana her daim toprağa muhtaçtır. 'Topraktan geldik toprağa gideceğiz.' inancını tüm insanlık taşımaktadır. Yaşamın başlangıcı ve sonuna yönelik kendini yetiştiren herkes bu inancı kendi bünyesinde yaşamaktadır. Bitkiler hayvanlar ve insanlar kategorisindeki tüm canlılar toprağın getirisine ve kendini besleyip yaşamlarını devam ettirme gereksinimine ihtiyaç duyarlar. Dünyada geçirilen zaman bitip canlıların yaşamları son bulduğunda ise toprağa gömülürler. Şair de burada, insanın görüntüsünü şekillendiren vücudunun topraktan yaratıldığını dile getirmiştir.

*Adamzattın denesi,
Ak turpaktan caralğan.*

İnsanoğlunun vücudu,
Ak topraktan yaratıldı.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 337)

Geçmişten bugüne gelen kültürel ve geleneksel inancın bizde oluşturduğu bazı hareket biçimleri vardır. Bunlardan biri de; ölen kişinin yakınlarının ve sevdiği kişilerin ölümünün ardından gömülürken üstüne kürekle toprak atmasıdır. Şair de şiirinde, sevdiği kişi olan Eseke'nin öldüğünde; uzak bir yerde olduğu için mezarına gidemediğini ve gömülürken toprak atmadığı için vicdanının rahatsız olduğundan bahsetmiştir. Aynı zamanda kendisinin de bir gün öleceğini düşünerek o mezara gireceğini dile getirmiştir.

*Mürzönö izaat kılıp bara albadım,
Cer alış, at cete albas aylın kayda?
Eseke, topuragın torko bolsun.
Akırı men da baram oşol cayga,
Topurak kaldım sala albay.*

Mezarına saygım ile gidemedim,
Yer uzak, at ulaşamayan köyün nerede?
Eseke, mekânın cennet olsun.
Sonunda ben de gelirim o yere,
Toprak atamadan kaldım.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 159)

Şair, insanların genç veya yaşlı olarak hayatlarının bir gün son bulacağını ve kara toprağın kim gelirse gelsin acımadan içine aldığını dile getirmiştir. Böylece hayatta sadece yaşlı insanlar ölecek diye bir kaide olmadığını da söyleyerek dünyada iken ahiret için de hazırlık yapmamız gerektiğini ima etmiştir.

*Karı - caşka karabay,
Kara cer tartat cinirip.*

Yaşlı ve gençlere bakmadan,
Kara toprak çeker sindirip.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 113)

Toprak boş kaldığı zaman ürün vermez ve çok uzun bir süre kimse ilgilenmediğinden zamanla verimsiz hale gelebilmektedir. Şair de bu benzetmeyi kurarak; insanların eline fırsat geçtiğinde kendini diğer insanlardan üstün görüp hareket edeceği için yanlışla sürüklenebileceğinden bahsetmiştir. Aynı zamanda bu yanlışla düşen insanların elindeki fırsat yok olduğunda; boş kalan toprak gibi kendini

kötü hissedeceğini, bir zamanlar elindekiler için yanında olan kişilerin kaybolacağını ve yaptıklarından ötürü pişman olacağını dile getirmiştir.

Aşıkça door kelgende ,

Eline fırsat geçince,

Aşuusu biyik beldeysin,

Geçidi yüksek bel gibisin,

Agını katuu seldeysin .

Akımı hızlı sel gibisin.

Aşıkça door ketkende ,

Elinden fırsat gidince,

Angırap kalgan cerdeysin...

Boş kalan toprak gibisin...

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 111)

Şair, insanın değerinin kıymet bilen yanında belli olacağından bahsetmiştir. Şair, kadının güzelliğinin ve güzel hissetmesinin sebebi olarak kocasının ona gösterdiği sevgi ve saygıyı göstermiştir. Aynı zamanda kadın, her şeyini paylaştığı kocası için elinden geleni yapar çünkü kocası onun hayat arkadaşı, yaşama sebebi olduğunu dile getirmiştir. Şair, çiftçinin de tek geçim kaynağı olan toprağa ektiği ürünlerin büyüüp hasat edildiği zaman; emeğini boşa çıkarmayan toprağı sevip baktığından ve yaşadığı bu durumdan ötürü mutlu olduğundan bahsetmiştir.

Katındın körkü er menen,

Kadının güzelliği koca ile,

Dıykandın körkü cer menen.

Çiftçinin güzelliği toprak ile.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 97)

Şair, uzun bir hayat sürse de insan ömrünün çok hızlı geçtiğinden, fakat yaşamaktan hiçbir zaman usanmadığından ve ölüme dair isteğin bulunmadığından bahsetmiştir. Tüm yaşama isteğine rağmen, bir gün hayatın son bulup istenmeyen son olan kara toprağa girileceğini dile getirmiştir.

Cüzgö çıkkan menen da,

Yüz yaşına gelsen de,

Bir kününçö bilinbeyt ,

Bir günün kadar bilinmez,

Kalganda kara cer kalat.

Geride kara toprak kalır.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 33)

4.3.6. Güneş Teması

Şair şiirinde, insan ve diğer canlıların ömrünün sınırlı olup bir gün son bulacağından bahsetmiştir. Yaşamı sınırlı olan canlılardan geriye; güneşin batmasıyla ortaya çıkan karanlığın etkisine dayanan gecenin ve canlılara yaşam sunan güneşin ortaya çıkardığı aydınlık kaldığını dile getirmiştir. Aynı zamanda baştaki kişiler olan yöneticilerin de bir gün bu yönetimi başkasının eline teslim edeceğini de unutmamak gerektiğini ve ona göre hareket edilmesi gerektiğini aktarmıştır.

Bul düynödö kim kalat?

Bu dünyada kim kalır?

Cıldızı bar tün kalat.

Yıldızı olan gece kalır.

Carık bergen kün kalat,

Aydınlık veren güneş kalır,

Kandar ötöt, kalk kalat.

Hanlar ölür (geçer), halk kalır.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 6)

Ötö öldükten sonra can dostunun söylediği bu şiir, Ötö'nün insanlara kattığı değerlerin bir yansımasıdır. Şiirde, kimsenin Ötö gibi büyük bir şair olamayacağından ve insanların yaşadıkları cahilliğinden ötürü içlerine karanlık çöküp umutsuzluğa büründükleri zaman sözleriyle onları aydınlatacak birinin olmayacağından bahsetmiştir.

Aylanış toonu aylanıp,

Dönemeç dağını dolaşıp,

Ay batkanda kün çıgat.

Ay batınca güneş doğar.

Asılım, Ötö, can dosum,

Kıymetlim, Ötö, can dostum,

Emi, aymaktan sendey kim çıgat?

Şimdi, bölgede senin gibi kim çıkar?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 14)

Şair sevgilisine o kadar âşıktır ki; o gülünce çıkardığı sesi değerli olan gümüşün sesine benzetmiştir. Şair sevgilisini yüreğini aydınlatan güneşe benzettiğinden dolayı onu görmediğinde yüreğine mutluluk ve ışık saçılmayacağı için aşkıdan dolayı üzüntü çektiğini dile getirmiştir.

Külgöndö külkün kümüş ün,

Gülünce gülüşün gümüş ses,

Külgündöy kızdın Küñüsün.

Gencecik kızın güneşisin.

Küyüttü tartıp cürüşüm,

Kündöyüm, ayıçı, kim için?

Üzüntü çekip dolaşmam,

Güneşim, söylesene, kimin içindir?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 17)

Şair, doğaya ve hayata canlılık katan, güzelliğinden ötürü hayran kaldığımız güneş ve ayın, sevgilisinin güzelliğinin yanında sönük kaldığından bahsetmiştir.

Körüşkön künum saltanat,

Körkündön Ay, Kün caltanat.

Körkömün candı köksötüp,

Kömököydön bal tamat.

Buluştüğüm gün saltanat,

Güzelliğinden ay, güneş çekinir.

Güzelliğin canımı arzulatıp,

Damağımdan bal damar.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 18)

Şair, güneş batacağı zaman aydınlık verdiği yerlerden git gide uzaklaşmakta olduğunu söylemiştir. Aynı zamanda şair, geçen ömrümüzü batacak güneşe benzeterek zamanla yaşam enerjimizin azaldığını ve en sonunda batan güneş gibi enerji kalmayıp yaşamamızın biteceğini dile getirmiştir.

Batar kündöy ıldıylap,

Bargan sayın kıyalap,

Ötüp barat ömürün.

Batacak Güneş gibi alçalıp,

Git gide uzaklaşarak,

Geçmektedir ömrün.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 45)

Şair yüksek iman gücüne dayanarak felsefi açıdan düşünüp bulgularını insanlarla paylaşma gereksinimi duymuştur. Böylece insanlar tüm bu yaratılanları ve âlemde olup bitenleri sorgulayarak gerçekliğin farkına varacaklarını düşünmüştür. Şair, güneşin doğudan doğup batıdan battığını ve hep bu yörüngede hareket ettiğini söylemiştir. Aynı zamanda dünyayı aydınlatan güneşi bir muma benzeterek, âlemi aydınlatmaya yetecek kadar büyük olduğunu ve tüm dünyayı parlattığını aktarmıştır. Bu duruma bakarak, yaratanın kudretinin büyüklüğünü düşünmemiz gerektiğini dile getirmiştir.

Çığıştan kündü batışka,

Cürgüzgönün karaçı.

Doğudan Güneşi Batıya,

Yürüttüğüne bakınız.

*Aalamdı şam çırağın,
Küygüzgönün karaçı.
Kudretin caratkan,
Bilgizgenin karaçı!
Kün kıldırıp kök menen,
Cönögönün karaçı.
Carık nurga balkıtıp,
Bölögönün karaçı.*

Âlemin mum çırağını,
Yandırdığına bakınız.
Kudretini yaradan,
Gösterdiğine bakınız!
Güneş dolaşıp gök ile,
Hareket ettiğine bakınız.
Aydın nur ile parlatıp,
Kuşattığına bakınız.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 53)

Şair, normal şartlarda yer çekimi kuvveti olduğu için dünyada bulunan tüm nesne ve canlıların uzun süre havada kalamayacağını dile getirerek, yalnızca kanadı olan canlılardan örneğin kuşlar; kanatlı cansızlardan örnek vermek gerekirse de, uçakların ve balonların havada kalabileceğinin söz konusu olduğunu aktarmıştır. Bununla birlikte, kanadı olmayan güneşin ve ayın gökyüzünde durup tüm insanlığa göz kırpmakta olduğunu bilen şair; bunlardan da bir ibret almamız gerektiğinden bahsederek, Allah'ın kudretinin her şeye yeteceğini söylemiştir.

*Büt cıldızdar çaçırıp,
Batpaganın karaçı!..
Kanatı çok Ay, Kündü,
Uçurğanın karaçı.*

Bütün yıldızlar yayılıp,
Sığmadığına bakınız!..
Kanadı yok Ay, Güneşi,
Uçurduğuna bakınız.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 53)

Şair, dünyada bir şeylerin olması için önkoşul ilişkisini göz ardı etmemek gerektiğinden bahsetmiştir. Tan ağarmadığında yani sabah olmadığında güneşin doğmayacağını söyleyen şair, akşam olmadığında da güneşin batmayacağını bize aktarmıştır. Böylece şair, her şeyin bir zamanı olduğunu dile getirmiştir.

*Keç kirbese kün batpayt,
Kesende adam tim catpayt.
Tan atpasa kün çıkpayt,*

Geç olmasa Güneş batmaz,
Zehirli insan rahat uyumaz.
Tan ağarmasa Güneş doğmaz,

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 96)

Şair, dünyadaki tüm güzelliklerin, renklerin ve seslerin güneş doğduğu zaman ortaya çıktığını söylemiştir. Şair, tüm canlılara enerji veren büyüüp gelişmesini sağlayan en temel faktörün güneş olduğunu, dünya güzelse güneş sayesinde olduğunu aktarmıştır.

Aalamdın körkü kündö bar.

Âlemin güzelliği Güneş'tedir.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 99)

Şair, tüm canlıların yaşadığı dünyada bu canlılığın devam etmesi için Rabbimizin güneşi yarattığından bahsederek, her şeyin bir sebebi olduğunu söylemiştir. Şair, sabah olunca uyanmamızı sağlayan güneşin; akşam olunca bir ahenkle batarak, gün içinde yaptığımız yorucu işlerden ötürü dinlenme zamanımızın geldiğinin haberini verdiğini bize yansıtmıştır. Artık güneş yerini karanlık olan geceye bırakmıştır. Gece olunca gündüz yapılanlar tek tek akıldan bir film şeridi şeklinde geçmektedir. Nerde hata yapıp nerde doğru yaptığımızı düşünürüz ve bir sonraki günde yapacaklarımızı planlarız. Şair, güneş battıktan sonraki aşama olan geceyi yaratıp düşünmemizi sağlayan da Allah olduğunu ve tüm bu yaratılanları görerek düşünüp şükretmemizi gerektirecek birçok sürecin olduğunu dile getirmiştir.

Aalam çaşap tursun - dep,

Âlem yaşasın- diye,

Kün caratkan ämespi?

Güneş yarattı değil mi?

Almaştıgıp kün menen,

Değiştirip güneş ile,

Tün caratkan ämespi?

Gece yarattı değil mi?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 235)

Şair, güneşin doğduğu vakit yeryüzünü aydınlatıp ısıttığını söyleyerek böylece insanlar ve diğer canlılar için hareketlilik başladığını ima etmiştir. Güneşin tüm canlılar için yaşam kaynağı olduğunu bilen şair, yediğimiz besinlerin büyüüp olgunlaşmaları için güneşe ihtiyaçları olduğunu bildiğini dile getirmiştir. Ayrıca vücudumuzda ihtiyacımız olan ve eksikliğinde birçok sağlık sorunu yaşadığımız D vitaminini güneşten almakta olduğumuzu da aktarmıştır. Şair, güneşin doğmasına sebep olup bizi bu güzelliklerden faydalandıran Allah olduğunu ve Allah'ın bizi bunlardan mahrum etmediğini kişilerin bilmesi gerektiğini söylemiştir.

*Kün nurun köktön çaçtırıp,
Kalıs kulgan kim äken?*

Güneş nurunu gökten saçtırıp,
Adil yapan kim imiş?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 327)

4.3.7. Dağ Teması

Şair, Köksuluu'ya o kadar âşıktır ki tüm vücudu onun aşk ateşiyle dolu olduğundan dağın bağından çıkan buz gibi pınarın dahi onun ateşini söndürmeye yetmediğini dile getirmiştir.

*Kan kızınday Köksuluu,
Kakşap bir sizden zor küydüm.
Kaptaldagı bulakta,
Katkırıp oynop, bir cürdüm.*

Han kızını gibi Köksuluu,
Kuruyup sizden yandım.
Dağ bağında pınarda,
Kahkaha atıp, birlikte yürüdüm.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 17)

Genellikle içip kullandığımız sular, dağlardan çıkıp bize ulaşmaktadır. Dağlar, renk ve boyut yönünden her ne kadar görkemli ve korkutucu olsalar da içinden çıkan mis gibi suya bütün canlıların ihtiyacı vardır. Şair burada, insanın içini karartan kara dağın arasını yarıp geçen sudan bahsetmiştir.

*Kara-Toonun boorunan,
Carıp çıkkan akkan suu.*

Kara Dağ'ın bağından,
Yarıp çıkan akan su.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 55)

Şair, ağaçların toplu bir şekilde bir arada durup oluşturduğu Alan Dağ'ın güzelliğini ve içinde sakladığı cevheri herkesin bilmesini istediğini dile getirmiştir. Aynı zamanda şair, kuşların özgürce ötüştüğü, suların içinden geçtiği, sevgililerin köşe kapmaca oynayıp el ele yürüdüğü, insanların ihtiyacı olan birçok bitkiye ev sahipliği yaptığı ve aynı zamanda vahşi hayvanların yaşam alanı olan dağlar hayatımızda çok önemli bir yere sahip olduğunu da aktarmıştır.

Ala-Toonun körkün ayt.

Ala Dağ'ın güzelliğini anlat.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 85)

Şair, engin tecrübelerini bu şiirinde de aksettirmiştir. İnsanların bir yere gidecekleri ya da bir işi yapacakları vakit gideceği yeri ve işini en ince ayrıntısına kadar araştırıp incelemeleri gerektiğinden bahsetmiştir. Şair, her ne kadar her şeyini bildiğini sanıp araştırmadan yola çıktığını dağlardan bile sonradan bilmediğin büyük sürprizler çıkabileceğini dile getirmiştir.

Too başı göçsen, toktoy köç,

Dağ başına göçsen, araştır göç,

Taylaktarın coktoy köç.

Potuklarını yoklayarak göç.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 115)

Şair burada, şair olacak kişilerin her şeyin doğrusunu insanların gözünde canlandırarak biçimde anlatmaları gerektiğinden bahsetmiştir. Bu dediğinden hareketle şair, Bozbu'nun dağını betimleyici tarzda anlatmıştır.

Akın bolcu baldarım,

Şair olacak evlatlarım,

Aytıp kön sözdün bar çının!..

Alışın anlatın doğruları!..

Bozbunun toosun karaçı,

Bozbu'nun dağına bakınız,

Borumun karap otursan,

Böğrünü izleyecek isen,

Boz üygö okşoş karası.

Otağa benzer karaltısı.

Boz salkın tüşüp küzündö,

Serinlik gelip sonbaharda,

Bozorot adır, talaası.

Sararır kır, tarlası.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 127)

Şair, Kırgız halkının yaşadığı katliamdan dolayı içinde bulunduğu acılar nedeniyle, her yerin kan gölü olduğunun farkında olduğunu söyleyerek, suyun akıp gitmesi gereken yoldan Kırgız halkının kanları aktığını görmekte olduğunu dile getirmiştir. Aynı zamanda şair; ülkesi ve milleti için canını feda eden, ikiz dağ gibi korkusuzca düşman karşısında direnen fedakâr Kırgız halkını yücelterek, onların çektiği sancıları aktarmıştır.

Äşigim aldı kan arık,

Kapımın önü kan arık,

Suum älen, Kırgız äl.

Suyum idin, Kırgız halkı.

Ägiz toodoy süyöngön,

İkiz dağ gibi dayanan,

Tuum älen, Kırgız ä!

Tuğum idin, Kırgız halkı!

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 195)

Şair, Aksı'ya gelip yerleştiğinde birçok güzelliği burada tanıyıp gördüğünü örnek vererek dile getirmiştir. Genellikle doğada karşılaştığı güzelliklerden bahseden şair bu durumdan oldukça memnun kalmıştır. Aynı zamanda Aksı'nın insanların da farklı olduğunu ona gerçekten sıcak ve samimi davrandıklarını dile getirmiştir.

Aksıga barıp cay taptım,

Aksı'ya gelip yerleştim,

Altın booluu kuş taptım.

Altın bağlı kuş buldum.

Arkırap akkan suu taptım,

Gürleyip akan su buldum,

Azemi artık curt taptım,

Güzelliği üstün yurt buldum,

Agayın, tuugan dos taptım.

Ağabey, akraba dost buldum.

Körkümü artık too taptım,

Görkemi üstün dağ buldum,

Könülü kuunak ä! taptım.

Gönlü hoş halk buldum.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 199-200)

Şair, zoraki geldiği Aksı'da değerini bilecek asil bir eş bulduğunu ve nereden geldiğini bile bilmeyen halk tarafından benimsenip, olduğu gibi kabul edildiğini söyleyerek; Aksı'nın kuşları, suları, dağları ve daha niceleriyle bulunmaz bir yer olduğunun kanısına varmıştır.

Adır – adır too bastım,

Kır kır yol yürüdüm,

Kadıımdı bilüüçü,

Kıymetimi bilecek,

Acarluu ak perişte,

Güzel yüzlü melek,

Aynektey asıl car taptım.

Ayna gibi asil eş buldum.

Tektir – tektir cer bastım,

Tepe tepe yol yürüdüm,

Tegimdi terbes ä! taptım.

Soyumu incelemeyen halk buldum.

Kurbu – kurbu too bastım,

Kayalık kayalık dağ yürüdüm,

Kuyukturbas ä! taptım.

Kaybetmeyen halk buldum.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 200)

Şaire ithaf edilen bu sözlerde, onun yaşındaki ergen diye tabir edilen genç kuşağın bu sözleri dile getirip ülkesinin içinde bulunduğu meseleleri idrak edecek ya da umursayacak kadar olgun olmadığından bahsedilmiştir. Burada ‘demir dağ kayıp göçse de’ ifadesi imkânsız ve her şeyi derinden etkileyecek olan bir durumun yaşanması halinde bu genç kuşağın umursayıp bakma gereksiniminde dahi bulunmadığı dile getirilmiştir. Aynı zamanda şair, şiirinde ithaf edilen genç şairin diğer yaşlılarından farklı olduğunu, zekâsı ve yeteneğinin getirileri sayesinde herkese kendini ispat ettiğini vurgulamıştır.

<i>Temir too cılıp köçsö da,</i>	Demir dağ kayıp göçse de,
<i>Sen termelbey turgan kuragin.</i>	Sen, kırıdamayacak kuşaktasın.
<i>Oo, anık bir buudan çıragım.</i>	Hey, gerçek bir küheylan çırağım.
<i>Sen kestedey sözdü kuradın.</i>	Sen nakış gibi cümleyi kurdun.
<i>Kömür too cılıp köçsö da,</i>	Kömür dağı kayıp göçse de,
<i>Sen kebelbey turgan ubagin!</i>	Sen, umursamayacak vakittesin!
<i>Baykoo saldım sözüne,</i>	Dikkat ettim sözlerine,
<i>Baalap turam özündü.</i>	Değerlendirmekteyim kendini.
<i>Sinoo saldım özünö,</i>	Sınadım senin kendini,
<i>Tolturdum singa özündü!</i>	Doldurdum sına kendini!
<i>Sın – sıgatın baykasam,</i>	Duruşuna dikkat etsem,
<i>Buçkagina tenebey,</i>	Adam yerine koymadan,
<i>Boroon ursa kenebey.</i>	Boran esse hissetmeden.
<i>Borumduu basıp, boy salıp,</i>	Endamlı yürüyüp, kendini verip,
<i>Cıyirmada çaşın bar.</i>	Yirmide yaşın var.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 204)

Şair, Kara-Dağın heybetli ve gözü kara oluşundan dolayı, bu dağı bir babanın duruşuna benzetmiştir. Bu dağın başından güneşin batması demek karanlık çöktüğünde bir babanın korkusuzca atlanması manasına geldiğini söylemiştir. Aynı zamanda Ala-

Dağ diye tabir edilen dağın başından ayın batıp güneşin ortaya çıkmasını yavrusunu saf temiz sütüyle besleyen bir annenin atlanması demek olduğunu dile getirmiştir.

Kara – Too'nun başından,

Künün battı teğenin.

Kadırlap bakkan atandın,

Attanganı ämespi!

Ala Too'nun başından,

Ayın battı degenin.

Ak süt bergen anendin,

Attanganı ämespi!..

Kara-Dağ'ın başından,

Güneşin battı demen.

Sayıp baktığın babanın,

Atlanması değil mi!

Ala-Dağ'ın başından,

Ayın battı demen.

Ak sütünü veren ananın,

Atlanması değil mi!..

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 329)

4.3.8. Gök Teması

Şair, doğada bulunan en önemli elementlerden yola çıkarak cevabını bildiği soruları yöneltmiştir. Allah; ay, güneş, yıldız, gök ve yer gibi hayatın devamlılığını sağlayan unsurları yaratarak bize sunmuştur. Biz yerden yukarı baktığımız zaman göğün uçsuz bucaksız sonu olmadığını görürüz. Sonu olmayan gökte, gece olunca muhteşem güzellikler sergileyen, karanlık olan gökyüzünü aydınlatan yıldızları görmekteyiz. Şair de, bunları düşünüp ders almamız gerektiğini ve aynı zamanda bize karşılıksız olarak sunulan bu nimetlere şükretmemiz gerektiğinden bahsetmiştir.

Ay, Kün, Cıldız, Asman, Cer,

Bulardı kim carattı?

Uçsuz, tüpsüz asmanga,

Cıldızdı kim tarattı?

Ay, Güneş, Yıldız, Gök, Yer,

Bunları kim yarattı?

Uçsuz bucaksız göğe,

Yıldızı kim dağıttı?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 331)

Kuşlar genellikle göklerde süzülüp, ağaç dallarına konarak yaşadıkları, hatta kendilerine ağaç dallarının etrafına çalılardan yuva yapmakta oldukları dile getirilerek kuşların kış olunca da sıcak yerlere göçmek için uçar gittiklerinden bahsedilmiştir. Şair, yaşayış tarzı bakımından kuşlara benzemediğini ama kuşların o ahenkli ve güzel

sesinin içindeki sözlerini barındırdığından insanları etrafına toplayabildiğini dile getirmiştir. Aynı zamanda ‘kuşların söz cambazı’ olarak da adlandırılan şair, bu takma adını bilmiyormuş gibi yaparak insanlara soru sormuştur.

Şıbaktuu cerdi caylagan,

Çalılı yerde yaşayan,

Şınaarlap köktö cayragan.

Ayrılmadan gökte öten.

Darakka barıp konbogon,

Ağaca gelip konmayan,

Kış tüşşö taştap ketpegen,

Kış gelse bırakıp gitmeyen,

Kuş çeçeni kaysı äken?..

Kuşların söz cambazı kim imiş?..

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 328)

Şair, Karaça’yı kaplan yakalayıp öldürdüğü için oldukça üzülmüştür. Toktogul ile birlikte ağıt yakmışlardır. Şair, gökte cehennem kızılığı yerine ay ışığı olmasını temenni ederek Karaça’nın cennete gitmesi için dua etmekte olduğunu dile getirmiştir.

Asmandan tiygen Ay bolsun

Gökte yanan Ay olsun,

Akıret ketken Karaça

Ahirete giden Karaça,

Saga beyişten tuura cay bolsun!..

Sana cennetten doğru yer olsun!..

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 299)

Şair, gök renginde (mavi) olan çalının başına sivrisineğin gelip konmadığından bahsetmiştir. Sivrisineklerin önce karbondioksitin geldiği noktaya, daha sonra da koku, renk ve vücut ısısına göre hareket ettiklerini bilen şair; çalılarda da karbondioksit oranı bulunmadığı için her ne kadar gök renginde olsa da sivrisineklerin konmayacağını aktarmıştır. Aynı zamanda mecâzi olarak düşünüldüğünde; kimseye zararı olmayan bir insanın başına kan emici musibetler, kötülükler gelmeyeceğinden bahsetmiştir.

Kök kuuraydın başına,

Gök çalının başına,

Kök sono kelip konobu?

Sivrisinek gelip konar mı?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 280)

Şair, Allah’ın gece olunca gökte bulunan yıldızların arasındaki mesafeleri eşit bir şekilde hata yapmadan dağıttığından bahsetmiştir. Aynı zamanda gök ile yerin

arasında uçsuz bucaksız bir mesafe olduğu için, kâinatın canlı ve cansız tüm varlıkları alacak kapasitede büyük olduğunu dile getirmiştir.

Cıldızdarın caynatıp,

Yıldızlarını yayıp,

Şay caratkan ämespi?

Dört dörtlük yarattı değil mi?

Asman, Cerdin arasın,

Gök ile Yerin arasını,

Ken caratkan ämespi?

Geniş yarattı değil mi?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 235)

Şair, Kırgızların geleneksel olarak atın üstünde oynadıkları Gök börü oyununu hatırlatmıştır. Genel olarak askere gidecek erkeklere oynatılan bu oyun onların at üstünde savaştaki gücünü ve yeteneğini ölçmüş. Aynı zamanda bu oyundaki kişiler savaşa ön hazırlık olarak da kendilerini yetiştirirlermiş.

Kök börü tartıp, at capkan,

Gök börü oynayıp, at koşturan,

Kımbatım Kırgız balası.

Kıymetlim Kırgız çocukları.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 160)

Şair, kendisi öldükten sonra geriye bıraktığı Köksuluu'nun yalnız kaldığından bahsetmiştir. Şair dünyada yaşadığı; acı, keder, mutluluk her ne varsa yansıttığı ve halkına ithafen öğretici nitelikteki birçok şiirinin kaldığını dile getirmiştir. Şair, Kırgız halkının cahil olduğu için okumayı bilmediğinden sitem ettiğini aktarmıştır. O kadar şiiri olmasına rağmen şiirleri okuyabilecek halktan kimse olmadığı için içten içe üzüldüğünü dile getirmiştir.

Algan carım tul kaldı,

Aldığım yârim dul kaldı,

Kök kurcun tolo ır kaldı.

Gök heybe dolusu şiir kaldı.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 156)

Şair, gökten yeryüzüne ulaşan yağmur damlalarının tüm canlı ve cansızlara ithaf ettiğini ve ihtiyaçları olan can suyuna kavuştukları için koşup oynayan çocuklar gibi mutlu olduklarını vurgulamıştır.

Asmandan camgır sebelep.

Gökten yağmur damlayıp.

Can – canıbar, too – taşın,

Canlı cansız, dağ taşın,

Caralğan kandaş keremet.

Yaratılmış nasıl da görkemli.

Cügürüp çurkap balanday,

Koşup oynayan çocuğun gibi,

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 135)

Şair, kuşların gökte uçarken birbirlerine sıcaklık ve samimiyetin göstergesi olarak cıvıdamalarından bahsetmiştir. Aynı zamanda, içgüdüsel olarak kuluçkaya yatma sürelerinin gelip yumurtalarının üstüne yattıklarından bahsetmiştir.

Asmandan uçup kurkuldayt,

Gökte uçup gürk eder,

Ala bir kanat soburu.

Alaca kanat kuşları.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 97)

Şair, yağmur yağacağıının habercisi olarak gökte bulunan bulutların renk değiştirdiğinden bahsetmiştir. Genellikle bulutların siyaha yakın gri bir renge büründükten sonra o bereketli yağmurların yağdığına ve toprakla kavuşma anına şahit olacağımız vurgulanmıştır.

Asmandan bulut kabulup,

Gökte bulut renk değiştirip,

Caan alğan akkan su.

Yağmur yağan akan su.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 78)

Şair, Ay'ın bir gezegen olarak sürekli gökte hareket ettiğinden bahsetmiştir. Ay'ın hiçbir noktada sabit bir şekilde kalmadığını vurgulamıştır. Ayrıca biz akşam olunca göğe baktığımızda nereye gidersek gidelim sanki Ay'ın bizi takip ettiğini düşündüğümüzü dile getirmiştir.

Ay aylanıp asmandan,

Ay dolaşıp gökten,

Kattaganın karaçı.

Sefere çıktığına bakınız.

Bir prunda tınç alıp,

Bir yerinde hareketsiz,

Catpaganın karacı.

Yatmadığına bakınız.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 53)

Şair, Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerin gökten inerek bize geldiğini ve bu ayetlere uyarak Allah'ın bize buyurduğu şekilde yaşamımıza yön verip iman ettiğimizi vurgulamıştır. Aynı zamanda Yıldız, Ay ve Güneş'in gökte bulunduğuna değinmiştir.

*Köktön iman tolkup tüşkündö,
Cıldız kökkö tolgondo,
Dünüyö pinaa* bolgondo.
Ay asmandan bukkanda,
Kün kızarıp çıkkanda,*

Gökten iman inince,
Yıldız göğe dolunca,
Dünya ortaya çıkınca.
Ay gökte doğunca,
Güneş kızarıp çıkınca,

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 54)

4.3.9. Yer Teması

Şairin yer olarak nitelendiği konum, yeryüzünde bulunan kara parçasıdır. Şair, insanların ve diğer canlıların üstüne basıp yaşadığı bu kara parçasında bulunan toprak sayesinde, besinlerimizi yetiştirerek karnımızı doyurduğumuzdan bahsetmiştir.

*Asman, cerdin arasın,
Ken kılğanın karaçı.
Cerden berip ırısıkı,
El kılğanın karaçı.
Cetiştirbey bir cerin,
Dayıma kem kılğanın karaçı!*

Gök ile yerin arasını,
Geniş yaptığına bakınız.
Yerden verip rızkı,
Halk yarattığına bakınız.
Tam yaratmadan bir yerini,
Daima eksik yaptığına bakınız!

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 54)

Şair, akan suyun yeryüzünde hayat bularak ilerlediğini, bu nedenle yedi kat yerin altından çıkıp yeryüzüne ulaştığını ve böylece âlemi beslediğini dile getirmiştir.

*Cer cüzünö çaypalıp,
Tolkup çıkkan akkan suu!..
Ceti kabat cer astın,
Carıp çıkkan akkan suu.
Cer, Aalamdın baarısın,
Bagıp çıkkan akkan suu.
Altı kabat Cer astın,*

Yeryüzüne yayılıp,
Coşup çıkan akan su!..
Yedi kat yerin altını,
Yarıp çıkan akan su.
Yer, âlemin tamamını,
Besleyen akan su.
Altı kat yerin altını,

Atıp cıkkan akkan suu.

Fıskırıp çıkan akan su.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 55)

Şair, akan suyun genellikle eğimli olan yerlerden akmaya alıştığını, fakat düzlük alanlara gelince güneş ışığının yansısıyla birlikte parladığını dile getirmiştir.

Cayık cerge barganda,

Düzlük yere gelince,

Cargıragan akkan suu.

Parlayan akan su.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 57)

Şair, akan suyun aktığı yerin her zaman yokuş aşağı olduğundan bahsetmiştir.

Akkan ceri dayıma,

Aktığı yer her daim,

Äniş bolot akkan suu.

Yokuş aşağı olan akan su.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 61)

Şair şiirinde, büyüdüğü yer olan Aksı'yı anlata anlata bitirememiştir. Aynı zamanda hayatının en önemli evrelerini ve değişimlerini Aksı'da yaşadığını dile getirmiştir.

Öskön cerim aylanam.

Büyüdüğüm yerim kurbanım.

Sıpatay bersem tügönböyt,

Anlatmak ile bitmez,

Sınındı aytıp kayradan.

Özellikliğini anlatıp tekrardan.

Türdüü-türkün canıbar,

Türlü türlü hayvanlar,

Tünöktögön cer uşul.

Yuvalayan yer budur.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 136)

Şair, Aksı'da bulunan toprağın bereketli olduğundan bahsetmiş, birçok ürünün örneğini; elmanın, üzümün ve kayısının yetiştiğini söyleyerek gözlemlerini aktarmıştır. Aynı zamanda insanlar kadar hayvanların da sevdiği bu bereketli topraklarda büyüyen ağaçların tepelerinde keklik kuşlarının bulunduğunu dile getirmiştir. Aksı'nın ikliminin de insanların sevdiği gibi soğuk olmadığını, yağın karın bir gece olmadan hemen eridiğini vurgulamıştır.

Cer soorusu Aksı äken,

Yerin bereketlisi Aksı iken,

Cetilip ösüp baykadım.

Büyüyüp inceledim.

*Avletim menen İtagar ,
Konur salkın küzü bar.
Koroosunda alma, örük,
Kol menen mömө üzüp al.
Cüz cıldap özüp köböygön,
Cüzümü menen örükzar.
Bitkılı sayın kekilik,
Bir tünöböyt caagan kar!*

Avletim ile İtagar,
Kahverengi serin güzü var.
Bahçesinde elma, erik,
Elinle meyve kopar al.
Yüzyıllardır yetişip çoğalan,
Üzümü ile kayısı bahçesi.,
Her tepesinde keklik
Bir gece kalmaz yağın kar!

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 135)

Şair, Talas'ta doğup büyüdüğünden dolayı burayı kafasında canlandırdığı şekilde anlatma gereksinimi duymuştur. Şair, hayatının en büyük acılarını ve sıkıntılarını doğup büyüdüğü bu yerde çekmiştir. Her ne yaşarsa yaşasın, hayatın iyi veya kötü yanlarını tanıdığı bu yere karşı hep özlem duyduğundan bahsetmiştir. Şair şiirinde, rahatlık içinde bulunduğu Aksı'dan doğup büyüdüğü Talas'a geldiğinde, bu yerde önceden yaşadıklarını ve yaşamına dair duygularını kendini tanımayan halkına anlatmaya çalışmıştır.

*Kindigimdi kesken cer,
Kiçinemde öskön cer.
Ay menen Kündü körgön cer ,
Aylanıp köniöl bölgön cer.
Tay, kunandı mingen cer,
Talaşıp oynop külgön cer.
Torpoktu karmap mingen cer,
Toypondop oynop külgön cer,
Cerime kelip turamın!..*

Göbeğimi kestiği yer,
Çocukluğumda büyüdüğüm yer.
Ay ile Güneşi gördüğüm yer,
Dolaşıp dikkat ettiğim yer.
Tay, kulunu bindiğim yer,
Kavga ederek oynayıp güldüğüm yer.
Buzağıları yakalayıp bindiğim yer,
Tombul tombul oynayıp güldüğüm yer,
Yerime gelip durmaktayım!..

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 218)

Şair şiirinde, bir atışma esnasında sorduğu cevabını bildiği sorularla dikkatimizi çekmiştir. Güneşin doğudan doğup batıdan battığını bilen şair, sorduğu soruyla anlatımı güçlendirmiştir. Aynı zamanda, dünyada iken eceliyle veya diğer nedenlerle ölen insanların asıl yeri olan mezarda yattıklarını bilen şair, hac mevsiminde Mina’da insanların şeytan taşladıklarına da değinmiştir.

Kün kıyarıp barkırap,

Güneş kızarıp parlayıp,

Batkan cayı kayda äken?

Battığı yer nerede imiş?

Küldü pende cıylıp,

Bütün bende toplanıp,

Catkan cayı kayda äken?

Yattığı yeri nerede imiş?

Künöölüünü taş menen,

Günahkârları taş ile,

Atkan cayı kayda äken?..

Taşladıkları yer nerede imiş?..

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 253)

Şair, zengin kişilerin paralarıyla her şeye sahip olacaklarını düşündüklerini ve hareketlerini ona göre şekillendirdiklerini söylemiştir. Aynı zamanda, öldükten sonra bu mallarının hiçbirinin kibirli ve zengin güçlülere fayda sağlamayacağını, hayattayken paradan başka bir şey düşünmedikleri için cennette onlara ayrılan yerin olmayacağını dile getirmiştir.

Akça, puldu mol bergen,

Akçe, parayı bol veren,

Köröt beken kudaydı,

Görecek miymiş Huda’yı,

Köp dünüyö, malduular,

Bol zengin, mal sahipleri,

Köpkön köpös alduular.

Kibirli zengin güçlülere.

Saltanattan maktaba,

Bayram edip övme,

Satıp alsan akçaga!

Satın alsan akçeye

Bizdin cerdey ämes go,

Bizim yer kadar değildir,

Beyiş değen cayınar?..

Cennet denen yeriniz?..

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 266)

4.4. Dini Temalar

Cenicok, dini boyutta inancı sağlam bir şair olduğu için insanlara verdiği öğütlerinde bu dünyanın geçici olduğunu ele alarak, gerçek dünya için çalışılması gerektiğinden bahsetmiştir. Yaratılanların güzelliğini ve bu güzelliklerde yansıyan Allah'ın tecellisini; gerek tabiattaki varlıklar yönüyle gerek insanın yaratılışı yönüyle vurgulamıştır. Aynı zamanda irade sahibi olan insanların yaptıkları iyiliğin ve kötülüğün karşılıksız kalmayacağını söyleyen şair, şiirlerinde davranışların yapılmadan önce düşünülmesi gerektiğini ve Allah'ın buyrukları doğrultusunda gerçekleştirilmesi gerektiğini aktarmıştır.

4.4.1. Allah Teması

Âlemlerin Rabbi olan Allah, tüm kâinatı yaratarak her birinde kendi tecellisini göstermiştir. Cenicok da, Allah'ın varlığına ve yarattıklarında kendisini delil olarak gösterdiğine tüm kalbiyle inanarak, bu konu hakkında yalan yanlış açıklamalarda bulunanlara tüm samimiyetiyle cevabını vermekten çekinmemiştir. Şair genel itibariyle hayatı felsefî açıdan sorgulayarak yaklaştığı için insanlara da yaratılanlar konusunda düşünceleri gerektiğini birçok öğretileriyle dile getirmiştir. Aynı zamanda tüm yaratılanların bir sebebi olduğunu, mana âleminde bulunduğumuzu, Allah'ın emir ve yasaklarına göre hareket edersek daha mutlu olacağımızı, yüksek iman gücü sayesinde bize hissettirmiştir.

Şair, insanoğlunun dünyaya geldiğinden bu yana her zaman Allah'a muhtaç olduğunu kanısına varmıştır. Aynı zamanda Allah'a tüm kalbiyle yalvaran insanın dileklerinin kabul olacağını bilen şair şiirinde, su için Allah'a yalvaran Hz. Süleyman'ın dileğinin kabul olduğunu bize hatırlatmıştır.

Adam ata, Obo äne,

*Oozunan çıkkın lapesi,**

Kudayga dayın bolgondo,

*Suu atası Sulayman,**

Cardam surap Kudaydan,

Suu bergin dep munaygan.

Kudureti kudaydın,

Âdem Ata Havva Ana,

Ağızından çıkan nefesi,*

Allaha belli olunca,

Su atası Süleyman,*

Yardım isteyip Huda'dan,

Su ver diye yalvaran.

Kudreti Huda'nın,

Kubat berip tübölük,

Orun berdi bu caydan,

OŞondo on cegiz min Aalamdan,

Korkup ıkkın akkan suu.

G  verip ebedi,

Yer verdi bu yerden.

O anda on sekiz bin âlemden,

Korkup ıkkın akan su.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 55)

Şair, bir insanın oğunun iyi huylu ve güzel karakterli olmasının ailesi açısından çok değerli bir hazine gibi olduğundan bahsetmiştir. Böyle bir evladın gittiği her yerde sözünün geçeceğini dile getiren şair, bu evlada sahip olan anne ve baba Allah'tan güzellikler yönünde buyruk almış kadar mutlu olacağından söz etmiştir.

Uulun cakşı bolgon son,

Kımbat baa cakut taş,

Kızıgan bazar korgondoy.

Ar cıyında kep ursa,

Anın aytkan s z n ,

Ar kanday pende k ng nd y,

K n l  açık carkırap,

Dabala çarkın mergendey.

Atası menen  nesi,

Alladan cardık k rg nd y.

Oğun iyi olduktan sonra,

Pahalı fiyat yakut taş,

Hareketli pazar avlusu gibi.

Her toplantıda söz söylese,

Onun dediği sözlerine,

Her türlü bende alıştığı gibi,

G nl  açık mutlu,

İyileştir avcı gibi.

Babası ile anası,

Allahtan yarlık almış gibi.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 118-119)

Ceňicok, Allah'ın; doğada, kâinatta ve ahirette meydana gelen her Őeyi en güzel bir Őekilde yarattığından bahsetmiŐtir. Aynı zamanda, bakıldığında uçsuz bucaksız sınırsız olarak görünen gökte; iimizi aydınlatıp ısıtan güneŐi, gece olduğunda karanlığın içinde kaybolmayalım diye güzelliğiyle bize g z kırpan ay ve yıldızı yaratmıŐtır. İnsanları ift yaratan Allah, sevgi ve saygı çerçevesinde mutlu bir aile kurmamıza sebep olmuŐtur. Aynı zamanda bu dünyadakinden daha fazla güzellikler bahŐederek sonsuz dünyadaki cenneti yaratmıŐtır. Cennetin içine de huriler koymuŐtur. Tüm k inata can verip alacak olan da bu canın sahibi kendisidir. Tüm yaratılanlar

‘vahdet-i vücut’ çerçevesinde Allah’ın varlığını ve birliğini; ondan başka güç ve kudret sahibi kimsenin olmadığını bize göstermiştir.

<i>Ceti kabat asmanga,</i>	Yedi katlı göğe,
<i>Kün carattın bir Alla.</i>	Güneş yaratan bir Allah.
<i>Cıldızı çege Ay menen,</i>	Yıldızı çivileyip Ay ile,
<i>Tün carattın bir Alla.</i>	Geceyi yarattın bir Allah.
<i>Türdüü - türdüü aalamga,</i>	Türlü türlü âleme,
<i>Tür carattın bir Alla.</i>	Tür yarattın bir Allah.
<i>İçi tolgon beyişke,</i>	İçi dolusu cennette,
<i>Ur carattın bir Alla.</i>	Huri yarattın bir Allah.
<i>Adam Ata, Ava äne,</i>	Âdem Ata, Havva Ana,
<i>Cup carattın bir Alla.</i>	Çift yarattın bir Allah.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 164)

Ceñicok, oyun oynayacak çağda annesiz ve babasız kalmanın üzüntüsünü şiirine yansıtmıştır. Her şeyin sahibi olan Allah, Ceñicok’un ailesini alarak onu hayatta tek başına bırakmıştır. Aynı zamanda ona, halk dilinde alaca olarak nitelendirilen, derisinde meydana gelmesinden ötürü herkesin görebileceği bir hastalık vererek iyice çaresiz bırakmıştır. Böylece genç yaşında hayatın acımasız yönlerini itile kakıla öğrenmek zorunda kalan şair şiirinde, kendine biçilen kadere üzülmekte olduğunu aktarmıştır.

<i>Caşım da cetim kalgamın.</i>	Küçükken yetim kaldım.
<i>Cabıtıp öskön balamın.</i>	Yıpranarak büyüyen çocuğum.
<i>Calbarsam da agheder,</i>	Yalvarsam da Allah,
<i>Cetimdin tonun kiygizgen,</i>	Yetimin kürkünü giydirdi,
<i>Cetiltpey içim küygüzgön.</i>	Olgunlaştırmadan içimi yaktı.
<i>Kozu bakkam koktuda,</i>	Kuzu göttüm vadide,
<i>Koy kaytargam çokuda.</i>	Koyun göttüm tepede.

Kokuylap hecen ıylagam.

Sızlayıp nice ağladım.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 198)

Ceñicok, sergilediğimiz tüm düşünsel ve fiziksel davranışlarda Allah'ın dini İslamiyet'e göre hareket edip, peygamberimiz Hz. Muhammet'in (s.a.v.) yolunda ilerlerlediğimizde; bu dünyada ve ahirette her daim güzelliklerle anılacağımızı vurgulamıştır. Bu nedenle de şair, Allah yoluna iman ve ibadetlerimiz eşliğinde gittiğimizde, öldükten sonra da rahat ve huzura ermenin sevincini yaşayacağımızı dile getirmiştir.

Ak şariyat kolunda,

Hak şariat elinde,

Ak paygamber colunda.

Hak peygamber yolunda.

Kuday değen pendenin,

Huda diyen bendenin,

Kasieti sonunda.

Hasiyeti güzeldir.

Alla degen kar bolbos,

Allah diyen hor olmaz,

A düynödö zor bolbos.

O dünyada zorluk olmaz.

Kuday deren kar bolbos,

Huda diyen hor olmaz,

Körüstönü tar bolbos.

Kabri dar olmaz.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 264)

Şair şiirinde, İhlas Suresine vurgu yaparak; Allah'ın bir olduğunu, yaratılanların ona muhtaç olduğunu, insanlar gibi doğup ölmediğini, hayal ettiğimiz veya gördüğümüz şeylerin hiçbirinin Allah ile aynı olmadığını dile getirmiştir. Ayrıca şair, Allah'ın Bâkî isminden hareketle süreklilik sahibi olduğunu ve sonsuza kadar kalacağını söylemiştir.

Üyünön ölük çıkpagan,

Evinden cenaze çıkmayan,

Aalamda bütün bir kuday.

Âlemde bütün bir Allah.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 286)

Şair, Allah'ın evrendeki en üstün varlık olarak nitelendirdiği, akıl ve irade sahibi olan insanın yaratılışını esas almıştır.

Buyruğu menen Alla'nın,

Emri ile Allah'ın,

*Cabrail perişte,
Arafattın toosunan,
Uruksat alıp kudaydan,
Adam casap ılaydan,
Can kirgizgen ämespi?*

Cebraail melek,
Arafat dağından,
İzin alıp Huda'dan,
İnsan yapıp çamurdan,
Can verdi değil mi?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 334)

Şair şiirinde, insanoğlunun atası ve anası olarak bilinen Âdem ve Havva'nın yaratılıp cennete yerleştiklerinde, bunu gören şeytanın onlara tuzak kurup, Allah'ın yasakladığı nesneden yemelerine ve cennetten kovulup dünyaya gelmelerine neden olan hadiseye vurgu yapılmıştır.

*Adam ata, Obo äne,
Ceyiştin törün cay kıldı.
Beyişte nege bolot? – dep,
Körö albay maytan kaygırdı!*

Âdem Ata, Havva Ana,
Cennetin başköşesine yerleşti.
Cennette niye olurlar- diye,
Çekemedi şeytan üzüldü!

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 334)

Şair şiirinde, Allah'ın koyduğu kurallar çerçevesinde oluşan imanın altı farzından ilki Allah'a iman olduğunu dile getirmiştir. Aynı zamanda İslam'da çok önemli bir yere sahip olan 'tevhid' inancına değinmiştir. Bundan hareketle, tüm insanlığın yaratılıştan bu yana her daim Allah'a iman etmek zorunda olduğunu bilen şair; Allah'ın bir olduğunu, O'ndan başka yaratıcının olmadığını, O'na her daim muhtaç olduğumuzu ve O'nun her şeyden üstün olup ve eksiklikten uzak olduğunu bilmemiz gerektiğini söylemiştir. Şair, evrende bulunan tüm nesnelere ve canlıların hatta insanın yaratılışının dahi Allah'a iman etmemizi çağrıştırdığından bahsetmiştir.

*Iymanda bar ceti parz:
Birinçisi – bul senin,
Alla Taala kuduret,
Bardığına işengin!*

İmanda var yedi farz:
Birincisi- bu senin,
Allah Teâlâ kudretin,
Varlığına inan!

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 339)

Yüce Rabbimiz olan Allah, insanlara yapılan davranışlardan ders çıkarıp ona göre hareket etmesi için ve iradesi dâhilinde iyiliklere ve güzelliklere yönelsin diye birçok ayetleri indirip açıklamalarda bulunmuştur. Allah'ın ayetlerinin yazılı olduğu mukaddes kitap Kur'an-ı Kerim'i okuyup doğru yöne ilerlememiz gerektiğini hepimiz biliyoruz. Fakat fani dünyadaki rehavete kapılarak asıl dünyayı unutup güzel görünen çirkinlikleri sergiliyoruz. Şu açıdan bakmak gerekirse; iyi olan bir insanın sergilediği davranışın kıymeti; kötü bir insanın sergilediği davranış ortaya çıktığında anlaşılmalıdır. Şair, Allah her ne kadar iyiyi ve kötüyü yaratmış olsa da bize bunun sonucundaki tüm güzellikleri ve çirkinlikleri gösterip, yapılan davranışı bizim irademiz dâhilinde olduğunu dile getirmiştir.

Cakşı menen camandı,

İyi ile kötüyü,

Caratkan tura ärikpey.

Yarattı doğru üşenmeden.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 120)

Şair, yüce yaratıcı olan Allah'ın yaratma eylemine değinerek, tüm beşeriyeti eşit yarattığından bahsetmiştir. Aynı zamanda insanların ve diğer canlıların kâinatta rahat edip, mutluluk ve güzellikler içinde yaşayabilmeleri için tüm yaratılanların bir sebep dâhilinde yaratıldığını dile getirmiştir.

Adamzattın baarisın,

Beşeriyetin tamamını,

Ten caratkan ämespi?

Eşit yarattı değil mi?

Cayda salkın bolsun – dep,

Yazın serin olsun- diye,

Cel caratkan ämespi?

Yel yarattı değil mi?

Türkün gülün caynatıp,

Türlü çiçeğini yayıp,

Bel caratkan ämespi?

Bel yarattı değil mi?

Cerden berip ırısıkı,

Yerden verip rızkı,

Äl caratkan ämespi?

Halk yarattı değil mi?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 235)

4.4.2. Peygamber Teması

Kırgız Türkleri İslamiyet'i benimsedikten sonra şartlarını yerine getirmek için ellerinden geleni yapmışlardır. İslam inancına göre; İslam'ın beş şartının ve İmanın altı şartının yerine getirilmesi gerekmektedir. Peygambere iman edip onun dediklerini ve yaptıklarını yerine getirmek, bir nevi Allah'ın emirlerine uymak demektir.

Allah kendisine elçi olarak seçtiği Hz. Muhammed'in (s.a.v.) dürüst ve güvenilir olduğunu bilmektedir. Bizim de Hz. Muhammed'e güvenerek, sözlerinden ve davranışlarından kendimize pay çıkarıp ona göre hareket etmemiz gerekmektedir. İmanın ilk şartı Allah'a iman, ikincisi ise Peygambere imandır. Bu nedenle peygambere dost olan sahabeleri de kendimize dost edinip imanımızı güçlendirmek için birbirimizi teşvik etmeliyiz.

Şair, şiirinde sorular yönelterek karşı tarafın bilgisini ve ilgisini ölçmeye çalışmıştır. Gerçek yol olarak nitelendirilen İslam, bizi yaşamımızda mutlu olabileceğimiz yoldan ilerlememizi sağladığını bilen şair, İslamiyet'i insanlara aşılama çalışarak; bu yolda birçok eziyete katlanan peygamberimizin ve onun etrafında bulunup peygambere inanan kişiler olan sahabenin ve dört halifenin dostluğunu sorgulamıştır.

Anık colun islamdın,

Gerçek yolunu İslam'ın,

Açkan deysin paygambar.

Açtı dedin peygamber.

Paygambarga dos beğen,

Peygambere dost muymuş,

Bar saaba, yalıyar?

Bütün sahabe, dört yar?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 266)

Şair, peygamberlerin günlük hayatını kolaylaştıracak hayvanlar hakkında bize bilgi vermek maksadıyla ya da hatırlatma mahiyetinde cevabını bildiği bir soru yöneltmiştir. Düldül, Hz. Muhammet (s.a.v) tarafından Hazreti Ali'ye hediye olarak verilen beyaz renkli bir ata atfedilen isimdir. Aynı zamanda Hz. Ali peygamber, Düldül ve kılıcı Zülfikar sayesinde girdiği savaşlarda birçok galibiyet kazanmıştır.

Azireta Alı paygambar,

Hazreti Ali peygamber,

Mingen duldul ämespi?

Bindiği Düldül değil mi?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 287)

Şair, dile getirdiği şiirlerinde Arapçada kullanılan ‘Allah’ adından başka Farsçada bulunan ‘Huda’ adından da yararlanmışır. Şair tarafından kullanılan bu ad, Arap kökeni dışında birçok ulusta da kullanılmışır (Bardakçı, 2013: 59).

Ceñicok bu şiirinde, Huda’nın elçisinin Hz. Muhammet (s.a.v.) olduğunu bildiği halde sorular yönelterek hem anlatımı güçlendirmiş hem de bunu bilmeyen kişilerin düşünmelerini sağlamıştır. Elçiler genel olarak dürüst ve güvenilir kişilerden seçilmiştir. Diğer insanlarda bulunan kötü ve aldatıcı vasıfları taşımayan, yalan söylemeyen, sözüne sadık, insanlar arasında itibarı ve saygınlığı olan, zeki ve çalışkan kişiler elçi olmuşlardır. Bu durumdan hareketle şair, Allah’ın kendine elçi olarak tayin ettiği kişinin güvenilir bir karakter olarak tanınan Hz. Muhammet (s.a.v.) olduğunu sezdirmiştir.

Paygambarga cibergen,

Peygamberlik için gönderilen,

Kudaydın kim elçisi?

Huda’nın kimdir elçisi?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 330)

Ceñicok, ilk peygamberden son peygambere kadar geçen süreçte toplam 224 bin peygamberin gelip gittiğini soru sorar gibi yaparak vurgulamıştır. Şairin iman gücü ile birlikte hayatın tüm yönlerinden haberdar olması sebebiyle, bilgilerinin tam olmasına rağmen felsefi açıdan düşündürücü soruları bize yöneltmeye çalışmıştır.

224 min paygambar,

224 bin peygamber,

Bular ötkön ämespi?

Bunlar geçti değil mi?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 338)

4.4.3. Kur’an Teması

Ceñicok, Aksı’da bulunduğunda önemli hocalardan dini yönde eğitim almıştır. Bu nedenle Arapçaya da hâkim olması sebebiyle Kur’an-ı Kerim’i hayatında odak noktası haline getirmiştir. Şairin şiirleri genel olarak ideoloji yönünden vurgulandığında didaktik mahiyetteki sorular içermektedir. Şair bu şiirinde Kur’an-ı Kerim’i yazan kişinin kim olduğunu bildiği halde düşündürmek maksatlı sorusunu yöneltmiştir.

Kuranı Karim kitepti,

Kuran-ı Kerim kitabını,

Cazgan kişi kim äken?

Yazan kişi kim imiş?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 330)

Şair, bir atışma esnasında kendisi gibi şairliğe özenen kişiye hitap ederek, Müslümanların kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'de geçen farzları ve İslam dininde bahsedilen Allah'ın üzerimize yapmakla yükümlü kıldığı farzları sorgulayıp, karşısındakinin bilip bilmediğini ölçmeye çalışmıştır.

Aytıp berçi, karagım,

Anlat bakalım, yavrum,

Kuranda kaç parız bar?

Kuranda kaç farz vardır?

İslamda kaç parız bar?

İslam'da kaç farz vardır?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 332)

Hz. Muhammet (s.a.v.) Allah dostu olarak da nitelendirildiğini bilen şair, Allah'ın dostu olan bir insanın beşeriyete asla düşmanlık sergilemeyeceğini bilmemiz gerektiğini ima etmiştir. Şair bu durumu vurgulayarak; peygamberimizin güvenilir, sağlam ve sadık bir insan olduğunu ve bunu Kur'an-ı Kerim kitabında yazılan ayetleri eksiksiz bir şekilde bize ulaştırmasından anlamamız gerektiğini dile getirmiştir.

Kuday dosu – Muhammed,

Huda'nın dostu- Muhammet,

Barıp kelgen ämespi?

Gidip geldi değil mi?

Bir baragın cogotpon,

Bir sayfasını bile kaybetmeden,

Iyık kuran kitebin,

Kutsal Kuran kitabını,

Ayıp kelgen ämespi?

Getirmiş değil mi?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 336)

Şair, Kur'an-ı Kerim'in içerisinde mucizeler saklı olduğunu, bunu ancak kalp gözüyle gerçekten inanarak baktığımızda görebileceğimizi dile getirmiştir. Dünyada bulunan fakat bizim görüp duyamadığımız, dokunamadığımız, okuyup algılayamadığımız bazı sırlar Kur'an-ı Kerim içerisinde bulunmaktadır. Biz dünyada yaratılan ve olup biten birçok şeyi düşünme kabiliyetimizi kullanmadığımız için idrak edemeyiz. Hâlbuki Kur'an-ı Kerim bize düşünmemiz gerektiğini söylemektedir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim birçok hastalıklara şifa olduğu gibi kalbimizden de kötülükleri yok edip temizleyebilecek güce sahiptir. Kutsal kitap bize Allah'ın emir ve yasaklarını iletmiştir. Biz de ona göre hareket edip davranışlarımızı İslam inancının boyutuna göre şekillendirirsek; hem bu hayatta hem de ahiretteki sonsuz hayatımızda her daim mutlu ve huzurlu olarak yaşarız.

*Düynö sırn çeçmelep,
Bergen kitep kuran deyt!*

Dünya sırnı açıklayıp,
Veren kitap Kuran'dır!

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 337)

Şair şiirinde, karşı tarafa İslam'a yönelik sorular yönelterek cevabını verip, şairlik yeteneğini ölçmeye çalışmıştır. Müslümanlık dinini en güzel şekilde öğreten Kur'an-ı Kerim'in içerisinde bulunan farzları soran şair, bunu bilen şairin düşüncesinden diline hızlıca yansımaları gerektiğini dile getirerek farzlar hakkında bilgilerini yansıtmıştır.

Kuranda kaçça parız bar?

Kuran'da kaç farz vardır?

Äkinci colu coluktuk,

İkinci kez karşılaştık,

Äköbüzdö namıs bar.

İkimizde namus var.

Til cügürük, oy külük ,

Dil hızlı yürür, düşünce hızlıdır,

Onoy ırçı bolboysun.

Sıradan ozan olmazsın.

Cetilersin sen cürüp!

Gelişirsin sen zamanla!

Parızdın baarı kırk bolot,

Farzların tamamı kırktır,

Aytpasam könül buk bolot.

Anlatmasam gönül sıkılır.

İslamda bolot beş parız,

İslam'da olur beş farz,

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 338)

4.4.4. Cennet ve Cehennem Temaları

Gerçek bir halk şairi olan Ötö, insanların içinde yaşadıkları fani dünyanın geçiciliğini ve bu yalan dünyaya fazla kapılmamanın gerekliliğini bildirerek, Allah'ın emir ve yasakları çerçevesinde hareket etmemiz gerektiğini söylemiştir. Aynı zamanda gerçek ve uzun bir şekilde yaşayacağımız sonsuz dünya olan ahirete hazırlık yapmamız konusunda halkını ve okuyucularını, şiirlerinde ve sözlerinde uyarmıştır.

Şair dünyada iken rehavete kapılmadan, kötülük ve çirkinliklerden uzak durarak yaşayıp iman ve ibadetlerimiz eşliğinde ahirete hazırlık yaparsak cennete gideceğimizi vurgulamıştır. Fakat Allah'ın emirlerine uymayıp yasaklarını çiğnersek

ve yaptığımız yanlışlardan ötürü tövbe etmezsek cehennem kapılarının bize aralandığını dile getirmiştir.

Tozok menen beyiştin,

Kolunda okşop açkıcı.

Anık özün okşoysun,

A düynönün “carcısı!”

Carık düynö – beyişim,

O düynöndö bar beken,

Uşunun bir tamçısı?

Bilip turup çin süylö,

Beyiş mina bul- düynö!

Cer astına barganda,

Uşul turgan cırgaldın,

Cetpeyt saga sarkıtı!

Cennet ile cehennemim,

Elindeymiş gibi anahtarı.

Doğrusu kendin galiba,

O dünyanın çığırtkanı,

Bu dünya – cennetim,

O dünyada var mıymış,

Bunun bir damlası?

Öğrenerek doğru konuş,

Cennet burada işte- dünya!

Yerin altına vardığında,

Yaşamakta olduğun rahatın,

Ulaşmaz sana kalıntısı!

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 267)

Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerde ve Hz. Muhammet'in (s.a.v.) hadislerinde bahsedildiği üzere cennet; içinde türlü türlü yiyecekler bulunan, insanın gönlünü ferahlatacak sular akan bir yerdir. Şair dünyadaki akan suyun da, cennetteki suların bir yansıması olduğunu ve insanın içini ferahlattığını dile getirmiştir.

Körüp adam cırgagan,

Beyıştensin akkan suu,

Görünce insan rahatlatan,

Cennettensin akan su,

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 73)

Şair, bir erkeğin evlendiği kadının karakterine dikkat edilmesi gerektiği konusunda uyarılarda bulunmuştur. İyi ve gönlü güzel bir kadınla evlenen erkeğin evinde; hep mutlu olacağını, temiz kıyafetler giyeceğini ve etrafının tertemiz olacağını söyleyerek, kadının gönlü güzel olması hasebiyle varlığa sevinmeyip yokluğa yerinmeyeceğinden kocasını üzmeyeceğini dile getirip böyle kadınların cennetteki huriler gibi saf temiz ve berrak kadınların arasına katılacağını vurgulamıştır.

*Alganın cakşı bolgon son,
Kirsen üyün ordodoy,
Könülündü kuş kılat,
Kımbat baa corgodoy.
Taza bolot simbatı,
Alganının bir başı,
Aynekten artık taptaza,
Karmagan kazan, tulgası.
Açık bolot kabagı,
Bardı, coktu baykatpayt,
Berekeliüü bergen tamagı.
Al öndöngön urgaaçı,
Cannatı bolboy kalabı?*

Aldığın iyi olduktan sonra,
Girsen evin saray gibi,
Gönlünü hoş eder,
Pahalı fiyatlı yorga gibi.
Temiz olur endamı,
Aldığının bir başı,
Aynadan üstün tertemiz,
Kullandığı kazan, sacayağı.
Açık olur kabağı,
Varı, yoğu hissettirmez,
Bereketlidir verdiği yemeği.
Bunun gibi kadınlar,
Cennetlik olmaz mıdır?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 118)

Şair şiirinde, cennetin yedi katının bulunduğunu söyleyerek her katında insanların hizmetinde bulunan hurilerin yaratıldığını dile getirmiştir.

*Ceti kabat beyişke,
Ür caratkan ämespi?*

Yedi katlı cennete,
Huri yarattı değil mi?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 235)

Şair, hitap ettiği kişinin yaşlı biri olduğunu dile getirmiştir. Aynı zamanda bu kişi düşünerek hareket etmediği için dünyanın rehavetine kapıldığından; ahireti ve yaratana unuttuğunu, Allah'ın emir ve yasaklarına göre hareket etmediğini, buna karşın Mayköt denilen dinden uzak birini kendine kutsal saydığından dolayı yaptıklarının cezasını cehennemde çekeceğini söylemiştir.

*Altımıştan aşkanda,
Arıp kalgan akensin.
Akıl menen asinden,*

Altmışı geçince,
Yorulmuş imişsin.
Akıl ile zekândan,

Tarıp kalgan akensin.

Karuun ketip şıkkıldap,

Karıp kalgan akensin.

Azabı köp tozokko,

Barıp kalgan akensin.

Ayrılmış imişsin.

Gücün gidip zayıflayıp,

Yaşlanmış imişsin.

Azabı bol cehenneme,

Varmak üzere imişsin.

Caratkandı unutup,

Canındaki Maykötü,

Mazar kılıp, pir tutup,

Carıp kalgan akensin!..

Yaratana unutup,

Yanıdaki Mayköt'ü,

Kutsal sayıp, pir olarak görüp,

Yarıp kalmış imişsin!..

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 248-249)

4.4.5. Haram ile Helal Temaları

Şair şiirlerinde, genel olarak nasihat verip seslenmiştir. Doğumdan ölüme kadar geçen süreçte insanları; Allah'ın yasakladığı haram ve günah işlere bulaşmamaları konusunda ve İslamiyet'in getirdiği şartlara uygun imanlı bir şekilde yaşamaları konusunda uyararak, ölmeye önce şairlik mesleğini öğrenmeleri gerektiğini vurgulamıştır.

Amal menen aldasa,

Adam işke könbögün,

Uuluduk kıla körbödün.

Iymansız bolup ölbögün,

Akılın bolso alıp kal.

Akındık iştin örnögün ,

Altın başka ölüm ak.

Hile ile dolandırsa,

Haram işe başvurma,

Asla hırsızlık yapma.

İmansız olup ölme,

Aklın var ise öğren.

Şairlik işin örneğini,

Altın başa ölüm hak.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 116-117)

Şair, insanları hep iyiliklere ve güzelliklere sevk etmeye çalışmıştır. Bunun için de yaşarken hayatın kıymetini bilmeleri konusunda uyarılmış, kötü bir davranış olan

haramdan uzak durmamız gerektiğini vurgulamıştır. Aynı zamanda insanların kendinden tecrübeli olan olgun insanların öğütlerini dinlemelerini ve davranışlarına iki dünyayı dengeleyecek şekilde yön vermeleri gerektiğini dile getirmiştir.

Aram işten bol ıraak.

Haram işten ol uzak.

Akılmandan keneş uk,

Bilgelerin nasihatini dinle,

Aylançıkta bol inak.

Bırakmadan birlik ol.

Ötkön son ömür payda cok,

Geçtikten sonra ömür fayda yok,

Başındı urba dubalga.

Başını vurma duvara.

Arkanda kalat bir küni,

Arkanda kalır bir gün,

Aydağan malga kubanba.

Elindeki mala sevinme.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 117)

Şair, Müslümanların genellikle kurban bayramında ya da normal zamanda kesilen hayvanların helal olarak nitelendirildikleri için gönül rahatlığıyla tükettiklerini söylemiştir. Şair, Müslümanlar tarafından haram olarak nitelendirilen kedi, köpek, domuz, eşek vb. hayvanların yenilmediğini hatırlatmıştır. Aynı zamanda, besleme çekmeden kesilen ve dini kurallara uygun bir şekilde kesilemeden kendi kendine can veren hayvanın, İslam dinine göre murdar olduğunu ve kesinlikle yenilmemesi gerektiğini vurgulamıştır.

Soyulgan mal adal- deyt,

Kesilmiş hayvan helaldir,

Soyulbagan aram-deyt.

Kesilmemiş haram derler.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 337)

Şair, insanlar için bitmeyecekmiş gibi görünen ve tatlı bir hayalden ibaret olan dünya hayatında, helal yoldan para kazanmak için çaba sarf eden kesimini hep övmüştür. Bu durumu şiirlerinde sürekli dile getirmiştir.

Adal düynö tapkandı ayt,

Helal kazanç yapanı anlat,

Tattuu bolgon ömürdü ayt.

Tatlı olan ömrü anlat.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 85)

Şair, çok sevip âşık olduğu yâri Köksuluu ile helal yol olarak nitelendirilen nikâh kıyıp evlendiğini dile getirmiştir. Böylece insanların helal yoldan sevdiğine kavuşmaları gerektiğini, haram yol olan zinadan uzak durmaları konusunda tavsiyede bulunmuştur.

Ak nikelep carımdı,

Helal nikâhlayıp yârimi,

Algan cerim Aksı'da.

Aldığım yer Aksı'da.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 240)

4.4.6. İyilik ve Kötülük Temaları

İyilik ve kötülüğün boy gösterdiği bu dünyada, İslam inancına binaen insanoğluna iyilik emredilmiştir. Hatta birçok atasözü iyilik ve kötülük üzerine kurulmuştur. Allah'ın kâinattaki en üstün varlık olarak nitelendirdiği insanlara iyilik yaptığımız müddetçe O'nun takvasını kazanırız. Böylece hem bu dünyada hem de ahirette mutlu ve huzurlu bir şekilde yaşarız. İyilik; doğruluğu, güzelliği, mutluluğu, dürüstlüğü, güvenilirliği ve iman gücünü çağırıştır. Hayatta iyi bir insan olduğumuz müddetçe kötülük yapan insanların kötülüğe dair davranışlarının önünü kesmiş oluruz.

Şair, insanlara karşı iyi ve güzel davranışlar yerine, toplum tarafından kabul edilmeyen kötü davranışlarda bulunan kızları benzetmeler yoluyla eleştirmiştir.

Caman kızdın sıyagı,

Kötü kızlar galiba,

Mokok bolgon oroktoy.

Körelmiş orak gibidir.

Balança işti kıl desen,

Falan işi yap desen,

Burtuyup koet togotpoy!..

Yüzünü buruşturur takmadan!..

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 102)

İyi davranışlar sergileyen kızları öven şair; güzel bir kalp ve karaktere sahip kızların, yaşadığımız toplum içerisinde ve dinimizce öngörülen seviyede uygun davranışlarda bulduklarından dolayı, hep saygı ve sevgi çerçevesinde bahsedileceklerini dile getirmiştir.

Cakşı kızdın sıyagı:

İyi kızlar gibi:

Altından sokkon cambıday,

Altından dövülen külçe gibi,

Adep menen süylösö,

Edep ile konuşsa,

Ar adam tilin algıday.

Kelbet, tulku kelişken ,

Körkünö közün kangıday.

Herkesin sözünü dinleyecek gibi.

Endamı, gövdesi ihtişamlı,

Güzelliğine gözün kanacak.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 103)

Şair, kötü bir karaktere sahip insanın herkesi üzeceği için böyle kişilerden uzak durulması gerektiğinden bahsetmiştir. Aynı zamanda şair, insanların evleneceği kişileri iyi seçmeleri gerektiğini vurgulamıştır. İyi karakterdeki bir insanın kötü bir kişiyle evlenmesiyle birlikte, kişilerin davranışları birbirine uyum sağlamadığı için evde sürekli huzursuzluk çıkmasına ve buna bağlı olarak da her daim mutsuz olunmasına neden olacağını bizlere aktarmıştır.

Caman bolso alğanın,

Kutulbagan balaaga,

Kuday salsa kalğanın.

Carası bütpöy catkanda,

Canırat canı cancalın.

“Bular emne bolgon” – dep,

Beymaza bolot baldarın.

Carıbagır, kürgür – dep,

Cadından ketpeyt armanın.

Kötü ise aldığın,

Kurtulamayacak belaya,

Huda verse kalmandır.

Yarası bitmeden yatınca,

Yenilenir yeni tartışman.

“Bunlara ne oldu?”- diye,

Rahatsız olur çocukların.

İyilik görme, zavallı- diye,

Yâdından gitmez üzüntün.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 103)

Şair, insanın günlük hayatta yaptığı davranışlardan iyi ya da kötü özelliklerinin belli olduğunu dile getirmiştir. Şiirde, iyi karaktere sahip olan misafir, gittiği evdeki kişileri yormamak için kendi evinde yemek yiyerek sadece sohbet etmeye ziyarete gittiğini söylemiştir. Aynı zamanda şair, insanların bir davranışı anlamlı bir şekilde düşünerek gerçekleştirdiğinde, ona dair kötü düşünceleri kaybolarak yerini güzel bir yüreğe bırakmakta olduğundan da bahsetmiştir.

Caqşı konok tok bolot ,

Caman cürök cok bolot.

İyi misafir tok olur,

Kötü yürek yok olur.

Oylop- oylop oltursan,

Düşünerek baktığında,

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 98)

Şair, yaşanan tüm durumlardan etkilenecek; iyi veya kötü durumların gerçekleştirilmesine neden olan organın kalp olduğunu dile getirmiştir. Kalbi temiz olan bir insanın vicdanı olduğunu söyleyen şair, bu insanın olumsuz bir durumla karşılaştığında üzülen bu durumu düzeltmek için elinden geleni yapmaya çalıştığından bahsetmiştir. Şair, hayata sevgiyle bakan insanın tüm yaratılanlarda bir anlam bulmaya çalışıp, içinde bulunduğu durumdan her daim mutlu olduğunu ve böyle bir kişinin insanların kötülüğünü hiçbir zaman istemediğini vurgulamıştır. Fakat kalp gözü körelmiş olan, baksa da göremeyen, hayata hep negatif yaklaşan insanların her daim mutsuz olduğundan, karşıdaki kişileri de davranışlarıyla mutsuz edeceğini söyleyerek, böyle insanlardan uzak durulması gerektiğini dile getirmiştir.

Cürörü çok kör caman.

Kalbi olmayan kör kötüdür.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 100)

Şair, insanlar yaşarken yanlarında bulunan kişiler tarafından hep iyi yanlarının söylendiğini, fakat bu kişiler öldükleri zaman veya buldukları yerden başka bir yere gittiklerinde arkalarından hak etmedikleri şekilde konuşulduğunu dile getirmiştir. Ayrıca şair, Talas'tan Aksı'ya gittiğinde onun çektiği zorlukları düşünemeyen kişiler tarafından haksız eleştirilere maruz kaldığını ima etmiştir.

Ölgöndün atı ne caman?

Ölenin adı niye kötüdür?

Öksütökön äken är zaman.

Mahrum bırakmış er zaman.

Ketkendin atı ne caman?

Gidenin adı niye kötüdür?

Keyitet äken ar zaman.

Üzer imiş her zaman.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 101)

Şair, insanlara kötülüğü dokunan kötü karaktere sahip bir insanın karşısına iyi bir insan çıktığında onun değerini bilemeyeceğini ve sahip olduğu kötü özellikleri nedeniyle o insanı üzeceğini vurgulamıştır.

Caman adam bilebi,

Kötü insan bilir mi,

Cakşı adamdın kadırın?

İyi insanın kıymetini?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 97)

Şair, insanlar hakkında kötülük yapma düşüncesinden başka bir şey barındırmayan zalim kişilerin, diğer insanlara söylediği söz ve yaptığı davranışlarıyla eziyet etmekten zevk aldığını ve bundan başka bir uğraşı olmadığını anlatmaya çalışmıştır.

Kara niet adamdın,

İşi zorduk ämespi?

Kötü niyetli insanın,

İşi eziyet etmek değil mi?

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 338)

Şair bir insanın yaptığı iyiliklerin her zaman iyilikle karşılık göremeyeceğini, hatta yapılan iyilikler unutulup hak edilmeyen muamelenin görülebileceğini açıklayarak, bu yalan dünyada insanların acımasız olduğunu söylemiştir. Aynı zamanda yapılan kötülüklerin de insanlar tarafından hiçbir zaman unutulmayacağını dile getirmiştir.

Unutulat cakşı işter,

Unutulbayt caman- deyt.

Buyruk, tagdır degen bar,

Beşenenden körösün.

Tagdır cazsa ayla cok,

Argasızdan könösün.

Unutulur iyilikler,

Unutulmaz kötülükler.

Kısmet, kader denen var,

Alın yazından görürsün.

Kaderinde varsa çare yok,

Çaresizlikten alışırsın.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 337)

SONUÇ

Kırgızların köklü boy sistemiyle yaşamaları ve Türkistan bölgesindeki en kalabalık nüfus yapısına sahip olmasıyla birlikte, Türk tarihinin ilk kavimlerinden biri olarak nitelendirilmiştir. Kavimlerinin büyüklüklerine binaen devlet kurma düşüncesi içerisinde olan Kırgızlar, bu düşüncelerini her ne kadar gerçekleştirmeye çalışsalar da diğer devletlerin hâkimiyeti altına girmekten kurtulamamışlardır.

Türkistan coğrafyasında yer alan Kırgızlar, çok kıymetli topraklarda yer almaları nedeniyle gerek Çarlık Rusya'nın gerekse de Sovyet Rusya'nın baskısı altına girmişlerdir. Bu baskı kanlı bir şekilde olup insanların hem malını hem de canını yok sayarcasına büyümüştür. Rusya'nın yaptığı bu katliamlardaki düşüncesi, Kırgız halkını asimile ederek, nüfusunun çok büyük olması nedeniyle esareti altına girmelerini sağlamaya çalışmışlardır. Fakat özgürlüğünü önemseyen Kırgız Türkleri, olabildiğince canları pahasına direnmişlerdir. Bu direniş, o dönemlerde yaşayan aydınlar olarak bilinen şairlerin sözlerine ve şiirlerine yansımıştır. Şairlerin o önemde ortaya çıkardıkları şiirler, cahil Kırgız halkının acı çığlıklarına verilmiş tepkinin eseri niteliğinde olmuştur.

Genel olarak göçebe topluluklar halinde yaşamını sürdüren Kırgızlar, zengin kültürel unsurlara sahip bir millettir. Bir topluluk veya devletin geride bırakabileceği en değerli mirasının geçmişteki yaşayış tarzlarının oluşturduğu kültürel birikim olduğu düşünülürse, Kırgızlar sözlü kültür geleneğinin en çarpıtıcı aşamalarını gelecek kuşağa aktarmada ilk sırada yer alabilir. Bunu en güzel şekilde bize aktaran ve Kırgızlar denildiğinde ilk akla gelen Manas destanı çok önemli bir yere sahiptir. Aynı zamanda Kırgızların diğer sözlü unsurlarının da öğreticilik yanı bulunmakla birlikte, insanları eğlendirip zaman geçirmelerini sağlamaya yönelik olduğu da söylenebilir.

Kırgız halkı maddi yönden yoksun olduklarından dolayı okula gidip eğitim alamadıkları için cahil kalmışlardır. Cahil halkın içerisinde bazı şanslı, zeki ve yetenekli kişiler eğitim alarak halkın sözcüsü olma görevini üstlenmişlerdir. Bu kişiler şair olarak nitelendirilmiş olmakla beraber Kırgızların kültürlerini kuşaklar boyunca sözlü bir şekilde yaşatmalarına imkân sağlamıştır. Ancak siyasi olarak halkın içinde bulunduğu kötü durumu şiirlerinde ya da şarkılarında yansıtan şairler, cahil halkın uyanmasından mütevellit iç karışıklık yarattığından ötürü ülkeden sürdürülmüşlerdir.

Bu sebeple o dönemden itibaren günümüze gelen siyasi içerikli sözlü unsurlar yok denecek kadar az olmasına neden olmuştur.

O dönemde cesur şairler olarak nitelendirilen zamane şairleri; Rusların Kırgız halkına yaşattıkları sömürgecilik siyasetiyle birlikte işgal politikalarının da yer aldığı haksızlıkları protesto ederek, halkın gözünün açılmasına neden olmuşlardır. Böylece yaşanan bu işgallerden kurtulmanın tek yolunun kendi milletine sahip çıkıp birlikte hareket etmek olduğunu dile getirmişlerdir.

XIX. yy'ın ikinci yarısından sonra eğitilmiş kişilerden olan şairler aracılığıyla sözlü edebiyatla birlikte yazılı edebiyat da oluşmaya başlamıştır. Normal şartlarda irticalen ve yeteneğine göre zekâsı eşliğinde şairler söyleyen geleneksel şairler yer almıştır. Fakat yazılı edebiyat oluşmaya başladıktan sonraki aşamada, şairler şiirini söylemeden önce kâğıda yazıp komuz çalarak okumaya başlamışlardır. 'Söz uçar yazı kalır.' atasözünden hareketle, yazılı edebiyatın çıkmasıyla birlikte o dönemin aydın kesimi olan şairlerin yazdıkları şiirler, kuşaktan kuşağa çarpıtılmadan aktarılmıştır. Birçok aydın şair, Kırgızların okuma yazma bilmediklerinden ötürü yazdıkları şiirlerini okuyamayacakları için sitem etmişlerdir.

Dönemin yöneticileri, siyasi konulardan oluşmayan ve yönetimi eleştirmeyen sadece günlük hayattaki yaşanan konuları ele alan eserlere herhangi bir tepki göstermemişlerdir. Ceñicok gibi şairler, Kırgızistan halkına her daim boyun eğdirmeye çalışan yöneticilerin siyasi yaşamın üzerinde kurduğu baskı nedeniyle, en çok toplumsal ve felsefî konulardan hareketle şiirlerini söylemişlerdir.

Kırgız halk şairlerinden olan Ceñicok (Ötö), 1860 senesinde Talas vadisindeki Kızıl-Köngöy köyünde dünyaya gelmiştir. Küçük yaşta babasını sonra da annesini kaybeden şair, bundan sonraki hayatına yetim ve öksüz bir şekilde devam etmiştir. Ötö aynı zamanda halk arasında 'alaca', tıp dilinde vitiligo (beyazlama hastalığı) olarak bilinen cilt hastalığına yakalanarak çevresinde bulunan insanlar tarafından dışlanmıştır. Ötö'nün yaşadığı köyde yönetici olan Taşkara Bey Ötö'nün cildinde meydana gelen hastalığın o çevrede bulunan insanlara bulaşabileceğini söyleyerek adamlarına Ötö'yü, Kara-Buura adı verilen suya atmalarını istemiştir. Fakat Ötö gibi küçük bir çocuğun ölmesini istemeyen bu vicdanlı adamlar ona iyilik yaparak, ticaret kervanında bulunan tüccarlara teslim etmişlerdir. Ötö, yanında bulunan tüccarlarla beraber Karavan denilen bölgeye geldiği sırada, Sadır isminde uzak akrabalarından dayısı olarak bilinen

kişi, Ötö'yü yaşadığı Kara-Suu denilen yere götürmüştür. Sadır'ın eşinin memleketi de Talas olduğu için Ötö'yü kendi evladı gibi sevmiştir. Sadır ve eşi Ötö'nün hastalığını iyileştirmek için Kez-Art'ta yaşayan Dalıcı ismindeki doktora giderek Ötö'yü göstermişlerdir. Kısa zamanda doktor çaresini bulup Ötö'yü iyileştirmiştir. Sadır, Ötö'nün yaşıtlarından daha olgun, akıllı ve gelecek vadeden bir çocuk olduğunu fark edince, eğitim alması için onu okula göndermiştir. Okulda Nurmoldo'dan Arapça dilinde okuma ve yazmayı öğrenen Ötö, aynı zamanda Özbekçe ve Doğu edebiyatını da görmüştür. Ötö, İmanbay'ın medresesinde ders alırken şiire olan yeteneğiyle dikkat çekmiştir. O şiir yeteneği sayesinde içindeki sıkıntıları anlatma yolunu bulmuştur. Ötö bundan sonraki süreçte; halk şiirlerini, masal ve destanlarını, şairlerin birden fazla eserlerini ezberleyerek şair olmak için kendini geliştirmeye çalışmıştır. Kendini denemek için ilk başta arkadaşlarının içerisinde daha sonra da düğünlerde ve şenliklerde şiir söyleyen Ötö, bu şekilde devam ederek bir ileri aşama olan kalabalık halkın arasında da şiir söylemeye başlamıştır.

Büyük şairlerin yolunda ilerlemeye çalışan şair, kalabalık halk arasında o zamanlarda gelenek haline gelen atışma yaptığı esnada yeteneğini göstererek halk tarafından Ceñicok takma adını almıştır. Artık yavaş yavaş ünlenen şair, önüne gelen bütün büyük şairleri komuz eşliğinde doğaçlama söylediği şiirleriyle alt etmiştir. Hayatının dönüm noktası olan Aksı'da en güzel günlerini geçirerek yaşamın kıymetini daha iyi anlamıştır. Aksı'da âşık olup evlendiği Köksuluu'dan çocuğu olmadığını gördüğünde mutluluk yerine üzüntüye bırakmış ve her daim çocuk hasretiyle yandığını birçok şiirinde yansıtmıştır. Genel olarak çok kuvvetli bir hafızaya sahip olduğundan ötürü okuduğu ya da dinlediği her şeyden kendine ders çıkarıp bunları ezberlemiştir. Küçüklüğünden beri hayatın getirdiği türlü mücadelelere katlanmak zorunda kalan şair, genç yaşta bir yetişkin gibi öğüt verme olgunluğuna erişmiştir. Şiirlerinde, insanlara hayatta yaşadıklarından ders çıkarmaları ve iradelerini güzel işlerde kullanmaları konusunda nasihat vererek; en çok tabiatta gördüğümüz ve içinde yaşayıp yararlandığımız fakat hayatımızdaki öneminin farkına bile varmadığımız olaylara ve yaratılanların güzelliklerine değinmiştir. Aynı zamanda insanların yapacakları işlerde öngörude bulunabilmeleri ve yaptıklarından pişman olmamaları için düşünmeleri gerektiğinden bahsetmiştir.

Şair, toplumsal şiirlere topluma yön verdiği gerekçesine dayanarak çok önem vermiştir. Sözlü kültürün önemli olduğu ve yazılı edebiyatın da hüküm sürdüğü

dönemde şair, kendi yazdığı şiirlerini halkının okuma yazma bilmemesinden ötürü okuyamayacaklarını bildiği için çok üzüldüğünü her defasında vurgulamıştır. Cahil halkın aydın olarak nitelendirdiği şairlere inandığı dönemde Ötö, halkı bilgilendirme maksadıyla kendilerinin bile doğrusunu bilmediği konular hakkında yorum yapan şairleri çok sert bir şekilde eleştirmiştir. Dönemin baskısı nedeniyle Kırgız halkının köle niyetine yöneticilerin boyunduruğu altında yaşamalarına razı olmayan şair; onların her daim özgür olduklarını, birlikte hareket ettiklerinde güçlü olacaklarını söyleyerek herkesin üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmeleri konusunda uyarılarda bulunmuştur. Aynı zamanda bu dünyada değilse bile haklının haksızdan intikamını alacağı asıl dünya olan ahirette adaletin keskin olduğu yönünde sözlerini dile getirmiştir. Şair; dünyevi hayatın geçiciliğini ve bu dünyada sahip olunan mal varlığının da geçici olduğunu vurgulayarak gerçek dünya için çalışılması, Allah'ın emir ve yasaklarına göre hareket edilmesi gerektiğini söylemiştir. Şair sözlerinde ve şiirlerinde, güçlünün güçsüzü ezdiği, paranın hüküm sürdüğü dönemin özeti olarak içinde bulunduğu dönemi göstermiştir.

KAYNAKÇA

- Abdıldayev, E. İ. (1984). *Kırgız Tilinin Tüshündürmө Sөzdüğü*, C.1, Frunze.
- Abdıldayev, M. (1990). *Muras*. Frunze: Kırgızistan Yayınları.
- Akçam, H. (2018). *Kırgız Destanlarının Halk Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul: Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Akiev, K. (1964). *Baskan Kol*. Frunze: Kırgızistan Basması.
- Akkan, E. (2002). *Kırgızistan: Fizikî ve Beşerî Coğrafya*. İslam Ansiklopedisi, C.25, s. 441-442. Ankara: TDV Yayınları.
- Akmataliev, A. (2004). *Kırgız Adabiyatının Tarihi*. C. I-II, Bişkek: Şam Basması.
- Akmataliev, A. (2012). *Kırgız Adabiyatının Tarihi*. C. V, Bişkek: Poligrafumresursı.
- Akmataliev, A. - Mukasov, M. (2015). *Ceñicok, ‘‘Büyük Şairler’’ Serisi*. C.III, Kırgızistan Cumhuriyeti'nin Milli İlimler Akademisi, Sosyal ve İktisadi Bilimler Bölümü, C. Aytmatov Dil ve Edebiyat Enstitüsü. Bişkek: Biyiktik Plus.
- Alimova, C. – Arıkoğlu, E. – Askarova, R. – Kağan Selçuk, B. (2017). *Kırgızca - Türkçe Sözlük*. C. I-II. Bişkek: Kırgızistan-Türkiye ‘‘Manas’’ Üniversitesi Yayınları.
- Alimov, U. (2003). *Kırgızistan'da Akınlar ve Akınlık Geleneği*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir: Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Alimov, U. (2010). *Kırgız Aytışları*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir: Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Artıkbayev, K. (2004). *XX. Kılımdağı Kırgız Adabiyatının Tarihi*. Bişkek: TASS, CÇK.
- Arvas, A. (2011). *Akınlık ve Âşıklık Geleneği Arasındaki Bazı Ortaklıklar: Togolok Moldo Örneği*, Turkish Studies, C. 6, S.3, s.513-522.
- Baycigitov, K. (1985). *Kırgız Mifteri, Ulamıştarı cana Legendalar*. Frunze: İlim Basması.
- Baycigitov, K. (2004). ‘‘Legenda’’, *Kırgız Adabiyatının Tarihi*, C. I, Bişkek.

- Budak, F. (2003). *Kırgızistan Dünü Bugünü Yarını*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Çeçen, A. (2003). *Türk Devletleri*. Ankara: Yeni Avrasya Yayınları.
- Çelebi, İ. (2006). *Kırgız Halk Edebiyatında Koşoklar (Ağıtlar)*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çeribaş, M. (2010). *Kırgız Türklerinin Destancılık Geleneği ve Er Soltonoy Destanı (İnceleme - Transkripsiyonlu Metin – Tıpkıbasım)*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara: Yayınlanmış Doktora Tezi.
- Çorotekin, T. (2002). *Kırgızistan Cumhuriyeti*. Türkler Ansiklopedisi, C.19, s,474-475, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Dıykanbayeva, A. (2004). *Kırgız Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Dıykanbayeva, M. (2010). *Kırgız Adı Üzerine*. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 43, s. 205-210. Erzurum.
- Dıykanbayeva, M. (2016). *Kırgızlarda Atalar Kültü*. Konya: Kömen Yayınları.
- Dosoeva, C. – Majitova, Z. - Kulaliev, K. (2006). *Kırgız Tili Siz İçin*. Bişkek: Biyiktik Basması.
- Erdem, M. (2000). *Kırgız Türkleri Sosyal Antropoloji Araştırmaları*. Ankara: Asam Yayınları.
- Erşahin, S. (1999). *Kırgızlar ve İslamiyet, Göçebe Bir Türk Boyunun İslamlaşma Tarihi Üzerine Bir Deneme*. Ankara: Sek Yayınları.
- Gömeç, S.Y. (2002). *Tarihte ve Günümüzde Kırgız Türkleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gömeç, S. Y. (2011). *Kırgız Türkleri Tarihi*. 3. Baskı, Ankara: Berikan Yayınevi.
- Gömeç, S.Y. (2015). *Türk Cumhuriyetleri ve Topulukları Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güngör, S. (2015). *Kırgız Akınlık Geleneği Üzerine Türkiye’de Yapılan Çalışmalar*, Çankırı Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi, S.5, s.27-38.
- Hudyakov, Yu. S. (1985). *Kırgız v Mongoliy*. Ulaanbaatar: Olon Ulsın Mongolç Erdemtdiyn IV İh Hural.

- Hudyakov, Yu. S. (1992). *Nabor Pantsirnih Plastin İz Sobraniya Tsentralnogo Gosudarstvennogo Muzeya MNR*. Ulaanbaatar: Arheologiyın Sudlal.
- İbraimov, K. (1985). *Tabısmaktar*. Frunze: İlim Basması
- İrisov, K. (1947). Aldar Kösönün Coruktarı, Tai Fonu, 5224. Frunze.
- İrisov, P. (2001). *Irçılar Çıgarmaçılığı*. Oş, Kırgızistan.
- Jumaliev, K. (1999). <<Manas>> Zposundagı *Jalrı Adamzattık* Ideadar. Bişkek: FAB.
- Jusubaliyev, A. (2007). *Kırgızların İslamiyeti Kabulü*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara: Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Kalberdiev, A. (2010). *Tarihten Günümüze Kırgızlarda Allah Anlayışı*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara: Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Kapağan, E. (2015). *Kırgız Şiirinde Ekim Devrimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kayıpov, S. (2006). *Cılga Bergis Carım Kün (Ce Sanat İrdan Sardıkkın Oylor)*. Bişkek, 51-55.
- Kebekova, B. (1994). Arstanbek, Adabiy Münözdömö. Bişkek: İlim Yayınları.
- Kolcu, A. İ. (2012). *Çağdaş Türk Dünyası Edebiyatı*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.
- Koşoyev, M. (2006). *Kırgız Eli, Tarihi cana Ruhı*. Bişkek: Biyiktik Plus Basmakanası.
- Koylubayev, K. K. (2010). *Cazgıç Akındardın Çıgarmaçılığı*. Karakol, Kırgızistan.
- Krakeyev, K. K. (1991). *Ploskih, V. M., 1937*. Bişkek.
- Kundakcı, M. (2019a). *Kırgız Şiirinde 'Akan Su'*. Ankara: Bengü Yayınları.
- Kundakcı, M. (2019b). *Kırgız Zamane Edebiyatı*. Ankara: Bengü Yayınları.
- Malabayev, C. M. (1999). *Kırgız Memleketinin Tarihi*. Bişkek: İlim Yayınları.
- Mokeev, A. (2010). *Kırgızı Na Altae i Na Tyan'-Şane*. Bişkek: Kırgız-Türk Manas Üniversitesi Yayınları.
- Mukasov, M. (2004). Din Irları. *Kırgız Adabiyatının Tarihi*. Bişkek: Şam Basması, s.316- 350.

- Obozkanov, A. (2006). *Tökmölüktün Başatı, Kalıptanuu Etaptarı cana Sinkrettuu Tabiyatı*. Bişkek: Şam Basması.
- Orkun, H. N. (1936). *Eski Türk Yazıtları*. İstanbul: Devlet Basımevi.
- Orozobayev, M. (2014). *Kırgızcadaki İslam Öncesi Geleneksel İnanç ve İnanışlarla İlgili Söz Varlığı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Orozobekova, C. (2004). “Cañılmaçtar”. *Kırgız Adabiyatının Tarihi*. s.287-291. Bişkek: Şam Basması.
- Özgen, N. (2014). *Yirminci Yüzyılın İlk Yarısında (1900-1950) Kırgız Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özkan, İ. (1995). *Manas Destanının Türk Destanları İçindeki Yeri ve Önemi*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi I. Manas Bilgi Şöleni, s.43-49.
- Sağlam, A. (2017). *Kırgız Etnik Kimliği ve Ulus Devlet Yapılanması*. İstanbul: Az Yayınları.
- Saray, M. (1993). *Kırgız Türkleri Tarihi*. İstanbul: Nesil Matbaacılık Yayınları.
- Saray, M. (2002). *Kırgızistan*. İslam Ansiklopedisi, C.XXV, s.444-445, Ankara: TDV Yayınları.
- Satılğanov, T. (1999). *Ceñicoktu Coktoo*. Zalkar Akındar, C.II, Bişkek: Şam Basması. Voytov,
- Şeriyev, C. - M. Muratov (1994). *Kırgız Adabiyatı. Terminderdin Tüşündörmö Sözdüğü*. Bişkek.
- Şimşek, S. (2018). *Kırgız Türklerinin Bilmeceleri (İnceleme Metin)*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara: Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Tan, A. (2017). *Kırgız Türkçesi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Taştemirov, C. (1973). *İrim cana Darımdar, Kırgız Elinin Oozeki Çıgarmaçılık Tarihinin Oçerki*. Frunze: İlim Basması, s.51-67.
- Temur, N. (2014). *Kırgız Türklerinde Sınçılık Geleneği ve Kırgız Sınçıları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Togan, A. Z. V. (1981). *Türkili (Türkistan) ve Yakın Tarihi, C.1*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

- Tokombayeva, A. (1973). “*Kırgız Epostoru*”, *Kırgız Elinin Oozeki ığarmaçılık Tarihının Oçerki*, s. 285-295. Frunze: İlim Basması.
- Turdugulov, A. (2005). *Kırgız Klassikası*. Bişkek: Şam Basması.
- Yıldız, N. (1995). *Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürüyle İlgili Tespit ve Tahliller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yıldız, N. (2007). *Kırgız Halk Edebiyatı I*. Ankara: Alp Yayınları.
- Yudahin, K. (2011). *Kırgız Sözlüğü*. (çev. A. Taymas). Ankara: TDK Yayınları.

EKLER

ORİJİNAL METİN VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARMA

Ek.1 *Ceñicoktu Coktoo*

*Ak tulpar eleñ celede,
Ak şumkar eleñ çegece,
Ak tulpar ketti celeden,
Ak şumkar uçtu çegece
Emi, tuulbayt sendey pendeden!*

*Kök tulpar eleñ celede,
Kök şumkar eleñ çegece,
Kök tulpar ketti celeden,
Kök şumkar uçtu cegece
Emi, caralbayt sendey eneden!..*

*Bedesi belden kara cer,
Mederim ele kayran er,
Tulañı belden kara cer,
Tuygunum ele kayran er!
Asılım Ötö ötkön soñ,
Ay tiygen toolor kılayıp,
Armanduu turam muñayıp.
Kün tiygen toolor kılayıp,
Külüstön Ötö ketken soñ,
Küyüttüü turam muñayıp.
Kümüştön somum bar ele,
Küyönümçö bar ele,
Altından somum zar* ele,
Aytkanımça bar ele!
Toburçak attın duldulu,*

*Top cıyındın bulbulu,
Argımak attın duldulu,*

Ceñicok İçin Ağıt

*Ak tulpar idin yeledе,
Ak doğan idin direkte,
Ak tulpar gitti yeleden,
Ak doğan uçtu direktеn
Şimdi, doğmaz senin gibisi bendeden!*

*Gök tulpar idin yeledе,
Gök doğan idin direkte,
Gök tulpar gitti yeleden,
Gök doğan uçtu direktеn
Şimdi, yatılmaz senin gibisi anadan!..*

*Yoncası belden kara toprak,
Medarım idi zavallı er,
Çimleri belden kara toprak,
Atmacam idi zavallı er!
Kıymetim Ötö öldükten sonra,
Ay değdiği dağlar görünüp,
Üzüntülüyüm kederlenip.
Güneş değdiği dağlar görünüp,
Gülistan Ötö gittikten sonra,
Kederliyim üzülüp.
Gümüştен somum var idi,
Kederlenmem kadar var idi,
Altından somum zer* idi,
Dediğim kadar var idi!
Savaş atının Duldülü,*

*Kalabalığın bülbülü,
Argımak atın Duldülü,*

*Ak kalpak eldin bulbulu!
Dolononun uçunan,
Tolgonup çıkkan uyulu,
Tüptüü Kırgız curtunan,
Tañşıp çıkkan bulbulu.
Karagaydın uçunan,
Kayrılıp çıkkan uyulu,
Kalıñ Kırgız kalkınan ,
Kakşap çıkkan bulbulu.
Telegeyi tegizim,
Atka minse – tizgindeş,
Attan tüşsö – tizeleş,
Kep süylösö – sabaktaş,
Tabak tartsa – tabaktaş.*

*Akındar menen bir cürgön,
Akındar turup ne degen?
Ak tañday akın siz degen!
Çeçender menen bir cürgön,
Çeçender turup ne degen?
Belgiliüü çeçen siz degen!*

*Karçıga kuştı kaçırđım,
Kara bir beldi aşırđım,
Kadırman Ötö dosumdu,
Kara bir cerge caşırđım.
Turumtay kuştı kaçırđım,
Tuura bir beldi aşırđım,
Tuygunum Ötö dosumdu,
Topurakka caşırđım.
Oroşon akın Ötö ele,
Oñ menen Solgo teñ ele,
Arıstan akın Ötö ele,
Agılğan ırdın keni ele!
Aytkanımça bar ele-*

*Ak kalpak halkın bülbülü!
Akdiken ağacının ucundan,
Sancıyla çıkan kıvrımı,
Köklü Kırgız halkından,
Öterek çıkan bülbülü.
Çam ağacının ucundan,
Dönerek çıkan kıvrımı,
Kalın Kırgız halkından,
Şarkı söyleyen bülbülü.
Hayatı dört dörtlüğüm,
Ata binse- dizginleş,
Attan inse- dizeleş,
Çok konuşsa- dersleş,
Tabak sunsa- tabaklaş.*

*Şairler ile birlikte olan,
Şairler ne demiştir?
Söz ustası şair siz diyen!
Söz cambazları ile bir olan,
Söz cambazları ne demiştir?
Ünlü söz cambazı siz diyen!*

*Alıcı kuşu kaçırđım,
Kara bir beli aşırđım,
Kıymetli Ötö dostumu,
Kara bir yere gizledim.
Atmaca kuşu kaçırđım,
Uzun bir beli aşırđım,
Doğanım Ötö dostumu,
Toprağa gizledim.
Büyük şair Ötö idi,
Sağ ile Sola eşit idi,
Aslan şair Ötö idi,
Akan şiiirin hazinesi idi!
Dediklerim kadar var idi-*

*Altın, dilde zar ele.
Küygönümçö bar ele –
Kümüş, dilde zar ele!
Altınım küysö küysöçü,
Asılım Ötö cürsöçü.
Kümüşüm küysö küysünçü,
Kükügüm Ötö cürsünçü!..*

*Argımakka cem bergen,
Ar akınga dem bergen,
Toburçakka cem bergen,
Top akınga dem bergen.
Kaşkardın toosun kün çaldı,
Kayberen çıgıp ün saldı,
Kayrılıgıs ketip Ceñicok,
Kaymanaluu kün kaldı.*

*Bukardın toosun kün çaldı,
Buudayık çıkıp ün saldı,
Burulgus ketip Ceñicok,
Muñga tolgon kün kaldı!
Tolgonuş toonu aylanıp,
Too carkırap kün çıgat.
Tüygünüm, Ötö, can dosum,
Top elden sendey kim çıgat?
Aylanış toonu aylanıp,
Ay batkanda kün çıgat.
Asılım, Ötö, can dosum,
Emi, aymaktan sendey kim çıgat?*

*Kalkka barsa kadirliu,
Kapşıtka töşök salınuu.
Elge kelse kadirliu,
Ençilep töşök salınuu.
Karanı minse dabiştuu,*

*Altın, dilde zer idi.
Yandıgım kadar var idi -
Gümüş, dilde zer idi!
Altınım yanarsa yansın,
Kıymetlim Ötö sağ olsun.
Gümüşüm yansa yansın,
Baykuşum Ötö yaşasın!..*

*Argımağa yem veren,
Her şaire dem veren (güç veren),
Savaş atına yem veren,
Kalabalık şaire dem veren.
Kaşgar'ın dağını güneş kapladı,
Geyikler çıkıp seslendi,
Dönmeden gitti Ceñicok,
Sitemli Güneş kaldı.*

*Buhara'nın dağını Güneş sardı,
Kartallar çıkıp seslendi,
Dönmeden gitti Ceñicok,
Burada sancılı Güneş kaldı!
Tolgonuş dağını dolaşıp,
Dağ parlayıp Güneş doğar.
Doğanım Ötö, can dostum,
Kalabalık halktan senin gibi kim çıkar?
Dönemeç dağını dolaşıp,
Ay batınca Güneş doğar.
Kıymetlim, Ötö, can dostum,
Şimdi, bölgede senin gibi kim çıkar?*

*Halka girse kadirli,
Evinde döşek yayılı.
Halka gelse kadirli,
Mahsus döşekler yayılı.
Karayı binse seslidir,*

Kalkka kebi cagıstuu.
Eliksur minse dabiıstuu,
Eline kebi cagıstuu.

Saralaluu san cılkı,
Sayga aydasa, keliş cok.
Sardalım Ötö, ötüptür,
San kakşasam, keliş cok.
Kök alaluu köp cılkı
Kölge aydasa, keliş cok.
Kökcalım Ötö ölüptür,
Köp kakşasam, keliş cok.

Argımak minip bel aşkan,
Ar akınga sın aytkan,
Toburçak minip bel aşkan,
Top akınga sın aytkan!
Karaygan toonun boorunan,
Karçığa uçat boy salıp,
Caşırılğan cerine
Baralbaymın col salıp,
Kara cerdin aldınan,
Can dosum, alalbaymın kol salıp!..
Keregelüü keñ üydü,
Keñ çaldıbar dediñbi?
Keregesiz kara cer,
Keñ saray üyüm dediñbi?
Bosogoluu boz üydü,
Boz çaldıbar dedinbi?
Bosogosuz kara cer,
Boz saray üyüm dediñbi?

Karargan toonun arasın,
Kulcalar ottop col kılğan,
Kalk akını Ötönü,

Halk için sözü hoştur.
Geyik binse seslidir,
Halkı için sözü hoştur.

Sarı allı sayısız yılkı,
Çaya sürse gelmek yok.
Yiğidim Ötö, ölmüş,
Sayısız yalvarsam, geliş yoktur.
Gök allı bol yılkı
Göle sürse, gelmek yok.
Gök yelem Ötö ölmüş,
Çok yalvarsam da, gelmek yok.

Argımak binip beli aşan,
Her şairi eleştiren,
Savaş atı binip dağ aşan,
Kalabalık şairi eleştiren!
Kararan dağın bağından,
Alıcı kuş uçar süzülüp,
Saklandığı yerine
Gidemem yol yapıp,
Kara toprağın altından,
Can dostum, alamam elimi uzatıp!..
Duvarı geniş evi,
Geniş harabe dedin mi?
Duvarsız kara toprağı,
Geniş saray evim dedin mi?
Eşikli otağı,
Boz harabe dedin mi?
Eşiği olmayan kara toprak,
Boz saray evim dedin mi?

Kararan dağın arasını,
Ceylanlar otlayıp yol yapan,
Halk ozanı Ötö'yü,

*Kaygılıu ölüm çok kılğan.
Agargan toonun arasın,
Arkarlar ottop col kılğan.
Asılım akın Ötonü
Armanduu ölüm çok kılğan.
Ker corgo mindiñ suluu dep,
Ker içik kiydiñ cıluu dep,
Kayran canıñ ötkön soñ
Ker corgoñ oozu tıyıldı,
Ker içik cükkö cıyıldı,
Sur corgo mindiñ suluu dep,
Sur içik kiydiñ cıluu dep,
Asıl canıñ Ötkön soñ
Sur corgo oozu tıyıldı,
Sur içik cükkö cıyıldı,
Emi ker içik kaldı kıyılbey,
Ker corgo kaldı minilbey,
Keyişke salıp ketti – dep
Köpçülük kaldı tüñülböy.*

*Sur içik kaldı kıyılbey,
Sur corgo kaldı minilbey,
Sumsaytıp bizdi ketti – dep
Köksuluu kaldı tüñülböy.*

*Çappay atım çaalıgat,
Çakırbay dooşum karıgat,
Armanım aytıp bolğuça
Kelgen meyman zarıgat.
Kuş keliptir meymaniñ,
Can dosum, kuşubak bolsun arbagıñ!
At kuyruğu kıl eken,
Akırı pende şul eken,
Tuu kuyruğu kıl eken,
Tübölük pende şul eken!*

Kaygılı ölüm yok etti.
Ağaran dağın arasını,
Geyikler otlayıp yol yapan.
Kıymetlim şair Ötö'yü
Kederli ölüm yok etti.
Kahverengi yorga bindin güzel diye,
Kahverengi gocuk giydin sıcak diye,
Kıymetli canın öldükten sonra
Kahverengi yorganın ağzı kesildi,
Kahverengi kaftan yüke yığıldı,
Sarı yorga bindin güzel diye,
Sarı kaftan giydin sıcak diye,
Kıymetli canın öldükten sonra
Sarı yorganın ağzı kesildi,
Sarı kaftan yüke yığıldı,
Şimdi kahverengi kaftan kaldı giyilmeden,
Kahverengi yorga kaldı binilmeden,
Keder içinde bırakıp gitti- diye
Çoğunluk kaldı umudunu kesmeden.

Sarı kaftan kaldı giyilmeden,
Sarı yorga kaldı binilmeden,
Üzüntüde bırakıp gitti bizi- diye
Köksuluu kaldı umudunu kesmeden.

Koşturmadan atım yorulur,
Çağırmadan sesim kamaşır,
Üzüntümü anlatıp bitmeden
Gelen misafir üzülür.
Hoş gelmiş misafirin,
Can dostum, hoş olsun ruhun!
Atın kuyruğu kıl imiş,
Bendenin sonu bu imiş,
Tuğ kuyruğu kıl imiş,
Ebedi bende bu imiş!

*Ketkenden anda, biz mında,
Keyisek kelbeyt miñ cılda!
Kaytkandar anda, biz mında,
Emi, kaygırsak kelbeyt miñ cılda!
Toktogul Satılgañov*

Ek.2. Köksuluu

*Beleske çıgıp, tor tüydüm,
Bek kızınday Köksuluu,
Beypayda sizden köp küydüm.
Betegelüü adırda,
Birge basıp, bir küldüm.
Beyopaaluu diüynödö,
Bet kelip, door bir sürdüm!*

*Kaptalga çıgıp, tor tüydüm,
Kan kızınday Köksuluu,
Kakşap bir sizden zor küydüm.
Kaptaldagı bulakta,
Katkırıp oynop, bir cürdüm.
Katarlaş ayıl kongondo,
Kattap bir, door bir sürdüm.*

*Aşıkmın sizdey perige,
Aytalbaym sıırım demige.
Altından artık barkıña.
Aşıgam ıras cetüügö.
Adamdı mıñça kıynabay
Ayttırbay bilseñ emine?*

*Kızıgam sizdey perige,
Kıynalam çını demige.
Kümüştön artık barkıña,*

Gidenler orada, biz burada,
Üzülsek gelmez bin yılda!
Dönenler orada biz burada,
Şimdi, kaygılsak gelmez bin yılda!
Toktogul Satılgañov
(Akmataliev - Mukasov, 2015: 12-16)

Köksuluu

Tepeye çıktım, ağ serdim,
Bey kızı gibi Köksuluu,
Faydasız sizden çok yandım.
Çalılı kırdı,
Birlikte yürüdüm, birlikte güldüm.
Vefasız (bivefalı) dünyada,
Karşılaşıp, birlikte devir sürdüm!

Dağ bağına çıkıp, ağ serdim,
Han kızı gibi Köksuluu,
Kuruyup sizden yandım.
Dağ bağında pınarda,
Kahkaha atıp, birlikte yürüdüm.
Sırayla kışlalar konduğunda,
Git gel yapıp, devir sürdüm.

Aşığım sizin gibi periye,
Anlatamam sıırımı nefes nefese.
Altından kıymetli değerine.
Acele ederim kavuşmaya.
Adamı bu kadar zorlamadan
Söyletmeden bilsen ne olur?

İlgi duyarım sizin gibi periye,
Zorlanırım doğrusu nefes nefese.
Gümüştön kıymetli değerine,

*Küçümdü cumşaym cetüügö.
Kişini munça kıynabay,
Kımbatım, kelseñ emine?*

*Külgöndö külküñ kümüş ün,
Külgündöy kızdın Künüsüñ.
Küyüttü tartıp cürüşüm,
Kündöyüm, aytçı, kim üçün?
Küdörüm üzböym tübölük,
Küygüzüp süyüü ümütün.*

*Carık etseñ külküñ kümüş ün,
Carooker kızdın künüsüñ.
Calınga tüşüp küyüşüm,
Calcalım, aytçı, kim üçün?
Canıñdan astı çıkkım çok,
Candırıp süyüü ümütün.*

*Ay cüzdüü betiñ nur çayıp,
Aziliñdi oylosom,
Ayılda catpaym tınç alıp.
Altınım çaçkan çarıktan,
Aylanam körkkö kurçalıp.
Âşıktık iştin ayınan,
Azaptı tarttım, mıñçalık!*

*Kün cüzdüü betiñ nur çalıp,
Kılıgıñ eske tüşköndö,
Künügö catpaym, tınç alıp.
Kümüşüm çaçkan carıktan,
Künögöylör körkkö kurçalıp,
Kızıktık işi kurusun.
Kıynoonu tarttım, mıñçalık!*

Gücümü kullanırım ulaşmaya.
Kişiyi bu kadar zorlamadan,
Kıymetlim, gelsen ne olur?

Gülünce gülüşün gümüş ses,
Gencecik kızmın güneşisin.
Üzüntü çekip dolaşmam,
Güneşim, söylesene, kimin içindir?
Umudumu yitirmeden ebediyen,
Yandırıp sevgi ümidini.

Parlasan gülüşün gümüş sesli,
Sevecen kızmın günüsün.
Aleve düşüp yanmam,
Ceylan gözlüm, söylesene kimin içindir?
Yanımdan asla ayrılasm yok,
Yandırıp sevgi ümidini.

Ay yüzlü yüzün nur saçıp,
Şakalarını düşündüğümde,
Köyde yatamaz sakinleşip.
Altınımın saçtığı aydınlıktan,
Dönüşürüm güzelliğe sarılıp.
Âşıklık işin arkasından,
Üzüntü çektim, bu denli!

Güneş yüzlü yüzün nurlanıp,
Huylarımı hatırladığımda,
Her gün uyuyamam, sakinleşip.
Gümüşüm saçtığı aydınlıktan,
Yamaçlar güzelliğe bürünüp,
Güzelliğin işi kurusun.
Azabı çektim, bu denli!

*Körüşkön künum saltanat,
Körküñdön Ay, Küñ caltanat.
Körkümüñ candı köksötüp,
Kömököydön bal tamat.
Körünbböy ketseñ, Köksuluum,
Könöktöp közdön caş agat!*

*Colukkan künum saltanat,
Cooduragan kelbetiñ,
Cogorton Ay, Küñ caltanat.
Col karap tarttıñ, köp azap,
Colukpay kalsam, Köksuluum
Coruguñ estep, caş agat!*

*Aksının ceri biyik cer,
Anttaşkan çerge özüñ kel.
Aylımdan çıkkın perizat,
Ar dayım kıldıñ ümütkör.
Aytulgan çerge kelbeseñ,
Anttaşkan carıñ küyütkör.*

*Bordunun ceri biyik cer,
Bolcoşkon çerge özüñ kel.
Bozbudan çıkkın asılzat,
Bozdop bir boldum ümütkör,
Bolcoşkon çerge kelbeseñ,
Boz ulan carıñ küyütkör!*

*Körkümüñ candı suusatkan,
Körgönü keldim uzaktan.
Körgönü kelsem çıkpaysıñ,
Körö albas aytkan uşaktan.
Köksuluum, tuura tüşünüp,
Köñülüñ menen uzatsañ?*

Buluştüğüm gün saltanat,
Güzelliğinden Ay, Güneş çekinir.
Güzelliğın canımı arzulatıp,
Damağımdan bal damar.
Görünmeden kaybolsan, Köksuluum,
Kovayla gözden yaş akar!

Görüştüğüm gün saltanat,
Gülümseyen kılığın,
Yukarıdan Ay, Güneş çekinir.
Yolunu gözetleyip, çektim bol azap,
Görüşemezsem, Köksuluum
Huylarımı hatırlayıp, gözden yaş akar!

Aksı'nın yeri yüksek yer,
Anlaştığımız yere kendin gel.
Köyümden çıkan perizade,
Her zaman ettin ümitvar.
Söylenen yere gelmesen,
Antlaşan yârin kederli.

Bordu'nun yeri yüksektir,
Anlaştığımız yere kendin gel.
Bozbu'dan çıkan asilzade,
Ağladım oldum ümütvar,
Anlaştığımız yere gelmesen,
Delikanlı yârin kederli!

Güzelliğın canı susatır,
Görmeye geldim uzaktan.
Görmeye gelsem çıkmazsın,
Çekemeyenlerin dedikodularından.
Köksuluu'm, anlayış göstererek,
Gönlün ile göndersen?

*Acarı candı suusatkan,
Atayın keldim uzaktan.
Ataylap kelsem çıkpaysıñ,
Ar kimder aytkan uşaktan.
Ayperim, meni tüşünüp,
Akılıñ menen uzatsañ?*

*Betegelüü beldeyim,
Belgi berip çakırsan,
Belgiñe kantıp kelbeyin.
Bel bayladım aluuga
Perizattay teldeyim!*

*Köbürgöndüü cerdeyim,
Köñülüñ menen çakırsañ,
Körgönü kantıp kelbeyin.
Köksötpöçü köp ele,
Köksuluuday teldeyim?*

*Cayloodo beles, kırdayım,
Caşardan çıkkan Köksuluum,
Camalıñ koşup ırdayın.
Caraşkan peri ekensiñ,
Cañşabay kantıp turayın.
Kımızdıktuu kırdayım,
Kızdan bir çıkkan Köksuluu,
Kılıgıñ koşup ırdayın.
Kıntıksız suluu ekensiñ,
Kıñırılıp turbayın.*

*Argımak attın basıgı,
Aksıdan çıkkan Köksuluu,
Ay tamak kızdın asılı.
Âşık bir bolgon özüñö,
Akındın kaysı cazıgı?*

*Cemali canı susatan,
Mahsus geldim uzaktan.
Mahsus gelsem çıkmazsın,
Herkesin söylediği dedikodudan.
Ayperim, beni anlayıp,
Aklın ile göndersen?*

*Çalılı bel gibiyim,
İşaret edip çağırsan,
İşaretine nasıl gelmeyeyim.
Bel bağladım almaya
Perizade gibi şaşkınlım!*

*Yaban soğanlı yer gibiyim,
Gönlün ile çağırsan,
Görmeye niçin gelmeyeyim.
Arzulatma aşırı,
Köksuluu gibi kuzum?*

*Yaylada tepe, kır gibiyim,
Gençlerden çıkan Köksuluum,
Cemalini katarak şarkı söyleyeyim.
Yakışan peri imişsin,
Yanaşmadan nasıl durayım.
Kımızdıklı kır gibiyim,
Kızlardan bir çıkan Köksuluu,
Huylarını katarak şarkı söyleyeyim.
Eksiksiz güzel imişsin,
Çekinerek durmayayım.*

*Argımak atın yürüyüşü,
Aksı'dan çıkan Köksuluu,
Ay damak kızın asili.
Âşık olan kendine,
Şairin nedir hatası?*

*Ar türkün oygo köp salçu,
Ay peri kızdın nazıbı?*

*Külük bir attın basıgı,
Küyümdüü körköm Köksuluu,
Kün tamak kızdın asılı.
Kızıkkan kızıl gülüñö,
Küküktün kaysı cazıgı?
Köp oylontup kıynaga
Kün peri kızdın nazıbı?*

*Kalkıñdan çıksa köp suluu,
Kalem kaş, kara çaçtuunun,
Kaltarı sensiñ, Köksuluu.
Kaalap bergen tabihat,
Kazaktan çıkpas töp suluu.
Kara caak akinga,
Kañçalık aytsa ep suluu!*

*Elimden çıksa köp suluu,
Endiksiz suluu kızdardın,
Erkesi sensiñ, Köksuluu.
Ençilep bergen tabihat,
Es-akılı töp suluu.
Eptep aytkan akinga,
Eki kün aytsa ep suluu!*

*Aytkanda sözdü çın gana,
Abıdan saga caraşkan,
Ak sedep takkan çıptama.
Ataylap saga tikkendey,
Akeri ötüük butta da.
Ak köynökçön kelatsañ,
Ak kuuday köldö kup gana.
Ayabay saga suluuluk,*

Her türlü düşünceye daldıran,
Ay peri kızın nazı mıdır?

Küheylan atın yürüyüşü,
Merhametli güzel Köksuluu,
Güneş damaklı kızın asili.
İlgi duyan kızıl çiçeğine,
Guguk kuşunun nedir hatası?
Çok düşündürüp eziyet eden,
Güneş perisi kızın nazı mıdır?

Halkından çıksa çok güzel,
Kalem kaşlı, kara saçlının,
Örneği sensin, Köksuluu.
İstediği gibi veren tabiat,
Kazaklarda yoktur güzel.
Söz ustası şaire,
Ne kadar anlatsa uygundur güzel!

Halkımdan çıksa çok güzeller,
Allıksız güzel kızların,
Şımarığı (küçüğü) sensin, Köksuluu.
İthaf eden tabiat,
Esin aklın bütün güzel.
Zorla anlatan şair için,
İki gün anlatsa olur güzel!

Dediğimde sözü gerçekten,
Aşırı sana yakışan,
Ak sedef takılan yelek.
Mahsus sana dikilmiş gibi,
Takunyalı çizme ayakta.
Gök elbiseyle gelirsen,
Ak kuğudur göldeki gibi.
Sakınmadan sana güzellik,

*Arnagan eken kuduret
Ataylap berip büt saga!*

*Kozgosok kepti cay gana,
Köp ele sonun caraşkan,
Kök monçok takkan çıptama.
Körkümü kooz körünöt,
Kök ötük kiygen butta da.
Kök şayı köynök kiyinseñ,
Kök ördök köldö kup gana,
Koştogon eken tabihat.
Koş koldop berip, büt saga!
Aylıña barsam ertelep,
Aldımdan çıksañ erkelep.
Alışıp oynop cürgöngö,
Aga da erkem, erk kerek.
Anttaşkan şertten taybaym- dep,
Akınıñ Ötö, söz beret!*

*Kıştooño barsam ertelep,
Kıyadan tosson erkelep.
Kızıktuu ömür sürüügö,
Kımbatım, erkem, erk kerek.
Kıyışpas bolup cürüügö,
Kükügüñ Ötö söz beret!*

*Aytar bir sözdön şaşpayın,
Aksıdan çıkkın Datkayım.
Ak kalpak Kırgız elimdin,
Akını bolom, dapdayın.
Atağıñ elge çıkarıp,
Azırtan nere ayt paysın!
Âşıktık işten zarlanttıñ
Ancıyan bazar kanttayım!*

*Adamış imiş kudret
Mahsus verip tümünü sana!*

*Kurcalasak sözü sakince,
Aşırı güzel yakışan,
Gök boncuk takılan yelek.
Güzelliği görkemli görünür,
Gök çizme giydiğin ayakta da.
Gök kumaştan elbise giysen,
Gök ördek gölde iken,
Arka olmuş tabiat.
İki eliyle verip, tümünü sana!
Köyüne varsam erkenden,
Önümden çıksan nazlanıp.
Alışıp oynamaya,
Onun içinde şımarığım, irade gerek.
Anlaştığımız sözü bozmam- diye,
Şairin Ötö, söz verir!*

*Kışlana gelsem erkenden,
Yamaçtan karşılasan nazlanıp.
Güzel hayat yaşamak için,
Kıymetlim, nazlım, irade gerek.
Ayrılmadan birlikte olmaya,
Guguğun Ötö söz verir!*

*Denilecek sözde acele etmeyeyim.
Aksı'dan çıkan Datka Hanım.
Ak kalpaklı Kırgız halkımın,
Şairi olurum, apaçık.
Şöhretini halka bildirip,
Şimdiden niye söylemeyeyim!
Âşıklık işten yalvarttın
Andıcan pazarı şekerı gibiyim!*

*Kıytkan oydon şaşpayın,
Kırgızdan çıkkın datkayım.
Kımbattuu Kırgız elinin,
Küküğü bolom dapdayın.
Külpötüñ kalkka çıkarıp,
Kıykırıp nege aytpayın.
Kızıktık işten kıynadıñ
Kaşkardan kelgen kanttayım!*

*Caylagan ceriñ Oyruma,
Cay küñünön ber caka,
Caş suluu tüştü oyuma.
Caşçılık işi cay berbey
Calınam birge boluuga.*

*Kıştoonun başı Oyruma,
Kış carminan ber caka,
Köksuluu tüştü oyuma.
Kızıktık işi baş berbey,
Kızıgam birge boluuga.*

*Kazanımdı bir kılıp,
Aştaş bolsoñ, Köksuluu.
Töşögümdü bir salıp,
Baştaş bolsoñ, Köksuluu.
Aytılğan şert ubada,
Kaytpas bolsoñ, Köksuluu.*

*Kıyınçılık tüşsö da,
Kaytpas bolsoñ Köksuluu!
Ubadadan aynıçu,
Bolbos bolsoñ, Köksuluu.
Ömür boyu ayrılığs,
Coldoş bolsoñ, Köksuluu.*

Çıtlatılan fikirde acele etmeyeyim,
Kırgızlardan çıkan Datka Hanım.
Kıymetli Kırgız halkının,
Guguğu olurum apaçık.
Eğlenceni halka bildirip,
Bağırıp niye anlatmamayım.
İlginç işlerden eziyet ettin
Kaşgar'dan gelen şeker gibiyim!

Yayla yerin Oyruma,
Yaz günlerinden beri,
Genç güzel geldi aklıma.
Gençlik işi rahat bırakmadan
Yalvarırım birlikte olmaya.

Kışlanın başı Oyruma,
Kışın yarısından bu yana,
Köksuluu geldi aklıma.
Eğlence işi boyun eğmeden,
İlgi duyarım birlikte olmaya.

Kazanımı birleştirip,
Birlikte yemek yesek Köksuluu.
Yatağımı sererek,
Önder olsan, Köksuluu.
Denilen söz vade,
Dönmez olsan, Köksuluu.

Zorluklar başa gelse de,
Dönmez olsan Köksuluu!
Vadinden dönen,
Olmaz olsan, Köksuluu.
Ömür boyu ayrılmaz,
Yoldaş olsan, Köksuluu.

*Ay körüngüs şaarday,
Bakka okşoysuñ, Köksuluu.
Kümiş supa, ordoluu,
Takka okşoysuñ, Köksuluu.*

*Cıttasam cıtıñ atırday,
Cigitke barkıñ altınday.
Cakındaşañ bolboybu?
Caloorutup tartınbay.*

*Karmasam etiñ cibektey,
Kakşadım saga men cetpey.
Küyüttüü bolup kalbaylık
Kükük bir menen Zeynepte!*

*Karaygan şakta tühögön,
Karçıga degen kuş beken?
Karañgı tündö cürgüzgön,
Âşıktık kıyın iş eken!*

*Tuura bir şakta tünögen,
Turumtay degen kuş eken.
Tün oynop, kündüz ayrıgan
Caşçılık kıyın iş eken!*

*Cay saratan ışık – dep,
Kırğa konuñ, Köksuluu.
Caşın on beş çıga elek,
Irga konuñ, Köksuluu.*

*Kışkı çilde suuk –dep,
Tüzgö konuñ, Köksuluu.
Caşın on beş bolo elek
Sözgö konuñ, Köksuluu!..*

*Ay görünmeyen şehir gibi,
Bağa benzersin, Köksuluu.
Gümüş sedir, saraylı,
Tahta benzersin, Köksuluu.*

*Koklasan kokun misk gibi,
Yiğide kıymetin altın gibi.
Yaklaşsan olmaz mıdır?
Yalvarırcasına çekinmeden.*

*Ellesem etin ipek gibi,
Kurudum sana ben kavuşmadan.
Kederli hale gelmeyelim
Guguk ile Zeynep gibi!*

*Kararan dalda geceleyen,
Alıcı kuşlar mıdır?
Karanlık gecede yürüten,
Âşıklık zor iş imiş!*

*Uzun bir dalda geceleyen,
Doğan denen kuş imiş.
Gece oynayıp, gündüz ayıran
Gençlik de zor iş imiş!*

*Yaz ayları sıcak- diye,
Kıra kondun Köksuluu.
Yaşın on beşe gelmeden,
Şiire kondun Köksuluu.*

*Kış ayları soğuk- diye,
Ovaya kondun, Köksuluu.
Yaşın on beş olmadan
Söze kondun Köksuluu!..*

*Irgalıp üydön çıkpaysıñ,
Işkı otuna berilip,
Irdagan ırım ukpaysıñ,
Kılgırıp üydön çıkpaysıñ.
Kızıktık işten kep kozgop,
Kıykırsam ünüm ukpaysıñ.*

*Kabarıñ kelbeyt biz üçün,
Kakıldatkan Köksuluu,
Kaygını tarttı siz üçün.
Kayrılıp koysoñ bolboybu?
Kadimden kalgan iş üçün.
Kadalıp kara sanaba.
Kalkançıñ bolor kişi üçün.*

*Dubayıñ kelbeyt biz üçün,
Dubandan çıkpas Köksuluu,
Dubana boldum siz üçün.
Dumukturbay adamdı,
Durus de aytkan iş üçün.
Duşmandık kılıp cürgön bar.
Duuşap bolgon kişi üçün.*

*Kalkıbiz caylayt Böktördü,
Kayrılıp maga ötür- dep,
Karıbiñ Ötö öksödü.
Kalkımdan çıkkın Köksuluu,
Köp suluunun öktömi.
Kazaktan çıkpas perizat,
Kaalap cürök köksödü.*

*Elibiz caylayt Böktördü,
Eelikken caştık kurakta,
Ermegiñ Ötö öksödü.
Elimden çıkkın Köksuluu,*

Eserek evden çıkmazsın,
Işk ateşine kendini verip,
Söylediğim şarkımı dinlemezsın,
Akarak evden çıkmazsın.
İlginç sözleri kurcalayıp,
Haykırsam sesimi işitmezsın.

Haberin gelmez bizim için,
Endişelendiren Köksuluu,
Kaygıyı çektim sizin için.
Üzülse biraz olmaz mıydı?
Kadimden kalan iş için.
Dikilip kötülük etme.
Kalkan olacak kişi için.

Selamın gelmez bizim için,
Şehirden çıkmayan Köksuluu,
Divane oldum sizin için.
Sıkmadan adamı,
Dürüst de söylediyim iş için.
Düşmanlık eden kişi var.
Duçar olan kişi için.

Halkımız yaylalar Böktör'ü,
Uğramadan bana geçer- diye,
Garibin Ötö aşırı ağladı.
Halkımdan çıkan Köksuluu,
Birçok güzelin en sertidir.
Kazaklardan çıkmaz perizade,
İsteyip yürek arzuladı.

Halkımız yaylalar Böktör'ü,
Durdurulamayan gençlik kuşakta,
Arkadaşın Ötö ağladı.
Halkımdan çıkan Köksuluu,

*Estüü bir kızdın öktö mü.
Eç elden çıkpas suluuunu,
Eñsep bir köñül köksödü.*

*Kızıl kır ıldıy kırkırıp,
Koyuñ bir tüştü, Köksuluu.
Kıçıragan çildedede,
Kıyın müşköl iş salıp,
Toyuñ bir tüştü, Köksuluu.*

*Kara kır ıldıy çurkurıp,
Koyuñ bir tüştü, Köksuluu.
Kaçıragan çildedede,
Kaygını salıp başıma
Toyuñ bir tüştü, Köksuluu.*

*Belden koyon kaçırıp,
İle albadım, Köksuluu.
Emi tagdır ne bolot,
Bile albadım, Köksuluu?*

*Condon tülkü kaçırıp,
Cete albadım, Köksuluu.
Cetkizbesten duşmanga,
Kete albadım, Köksuluu.*

*Altı kanat ak üydün,
Keriştesiñ, Köksuluu.
Altımış eki cubandın,
Periştesi - Köksuluu.
Armanda kaldık koşulbay,
Keyiştesiñ, Köksuluu.*

*Ceti bir kanat boz üydü,
Keriştesiñ, Köksuluu.*

Akıllı kızların en sertidir.
Hiçbir halkta yok güzeli,
Özleyip gönlüm arzuladı.

Kızıl kır aşağı hırlayıp,
Koyunların indi, Köksuluu.
Aşırı soğuk kış aylarında,
Zor müşköl iş çıkarıp,
Düğünün indi, Köksuluu.

Kara kır aşağı salınıp,
Koyunların indi, Köksuluu.
Aşırı soğuk kış gününde,
Kaygıyı getirip başıma
Düğünün indi, Köksuluu.

Belden tavşan kovalayıp,
Yakalayamadım, Köksuluu.
Şimdi kaderim ne olur,
Bilemedim, Köksuluu?

Yamaçtan tilki kovalayıp,
Ulaşamadım Köksuluu.
Yakalatmadan düşmana,
Gidemedim, Köksuluu.

Altı kanatlı ak otağın,
Süsüsündür, Köksuluu.
Altmış iki genç gelinin,
Meleşidir- Köksuluu.
Üzüntüde kaldı birleşmeden,
Kederlisin, Köksuluu.

Yedi kanatlı otağın,
Süsüsündür, Köksuluu.

*Cetimiş eki cubandın,
Periştesi-Köksuluu.
Cetpey saga kaldım-dep,
Keyiştemin, Köksuluu.*

*Cıldızduu tündö Ay eleñ,
Cıbilcıp akkan say eleñ.
Cılaacın ündüü, cıpar cıt
Cırgatkan candı pay* eleñ!*

*Asmandan tiygen Ay eleñ,
Akırın akkan say eleñ.
Artıkça suluu, atır cıt
Arzıgan canga pay eleñ!*

*Altı kulaç kıl arkan,
Ak boz attın moynunda.
Armanda kalat okşoymun
Altı kün catpay koynuñda.*

*Ceti kulaç kıl arkan,
Ceerde attın moynunda.
Ceti küñü catpadım,
Cetigim senin koynuñda.*

*Teñtuştan tagdır koşpodu,
Teltoru tandap at çapsam
Teltorum attan ozbodu.
Teñirim saldı bul kaygı,
Tek catkan dartım kozgodu.
Tepkedey çaktan bir cürgön,
Teñibiz kıynayt okşodu.*

*Kurdaştan cazmış koşpodu.
Kulandan tandap at çapsam,*

Yetmiş iki genç gelinin,
Meleğidir- Köksuluu.
Kavuşamadan sana kaldım- diye,
Üzüntüdeyim, Köksuluu.

Yıldızlı gecede Ay idin,
Yavaşça akan çay idin.
Çıngırak sesli, mis koku
Canı neşelendiren çift idin!

Gökte yanan Ay idin,
Yavaşça akan çay idin.
Aşırı güzel, misk koku
Layık olan cana çift idin!

Altı kulaç kıl arkan,
Ak boz atın boynunda.
Üzüntüde kalır gibiyim
Altı gün yatamadan kucağında.

Yedi kulaç kıl arkan,
Kızıl atın boynunda.
Yedi gün yatamadım,
Yeteri kadar senin kucağında.

Akranlarımdan kader birleştirmede,
Doru at seçip koştursam,
Doru atım atları geçemedi.
Tanrım verdi bu kaygı,
Uykudaki derdimi uyandırdı.
Küçüklüğümüzden birlikte olan,
Dengimiz eziyet edecek gibi.

Akrandan kader vermedi.
Kulan (yabani eşek) seçip koştursam,

*Kubantıp attan ozbodü.
Kudayım saldı bul işke,
Kusadar dartım kozgodu.
Kuuşup oynop, bir cürgön
Kurbuluk kıynayt okşodu.*

*Kölgö tüşkön ördöktöy,
Közdötösüñ, Köksuluu.
Köz caşñdı köböytüp,
Köldötösü, Köksuluu!
Köñüldün, nazik ışkı otun,
Kozgotosuñ, Köksuluu.
Köçtön kalgan taylaktay
Bozdotosuñ Köksuluu.*

Sayatçı salgan boz kuştay,
Samatasñ, Köksuluu.
Sagındırıp adamdı,
Sargaytasñ, Köksuluu.*

*Ölüp kalsam, kalarım,
Ölböy tirüü bar bolsom
Özümdük kılıp alarım!
Aman bolsom tabarım,
Anttaşıp koygon söz üçün,
Acıratıp alarım!*

*Akındık menen altı kün,
Ayıp algan, Köksuluu.
Aykanı menen kalkımdın,
Alıp ketken erinen,
Alıska ketken cerinen.*

*Tartıp algan, Köksuluu!
Çeçendik menen ceti kün,*

Sevindirip atları geçemedi.
Huda uğrattı bu işe,
Hasretli derdimi kurcaladı.
Kovalaşıp oynadığımız, birlikte
Arkadaşlığımız eziyet edecek gibi.

Göle giren ördek gibi,
Gözetletirsin Köksuluu.
Gözünün yaşını arttırıp,
Göl edersin Köksuluu!
Gönlün, nazik ışk ateşini,
Kurcalarsın, Köksuluu.
Göçten geri kalan deve yavrusu gibi
Ağlatırsın Köksuluu.

Avcının avlandığı boz kuş gibi,
Arzularırsın, Köksuluu.
Özleterek adamı,
Sarartırsın, Köksuluu.

Ölürsem ölür kalırım,
Ölmeden hayatta var olsam,
Kendim yapacağım!
Sağ olsam bulacağım,
Anlaştığımız söz için,
Ayrarak alacağım!

Şairlik ile altı gün,
Anlattığım, Köksuluu.
Söylese de halkımın,
Götürmüş olan kocasından,
Uzağa gittiği yerinden.

Elimden alan, Köksuluu!
Söz cambazlığı ile yedi gün,

*Çeçip algan, Köksuluu.
Çerdeñdegen erinen,
Çetke ketken cerinen
Cetip algan, Köksuluu!*

Ek.3. Balalık

*Kaşkardan algan bözüm bar,
Kaalap oydon çıgargan,
Katuu çinän sugargan,
Karılar ugar sözüm bar.
Eki kari* bözüm bar,
Eptep oydon çıgargan,
Eki colu sugargan,
Eskiler ugar sözüm bar.
Sarı taman külüktü
Sarı ayazday suutup,
Sayapker tapköy, sınçı ötkön.
Sakalın kuuday agartıp,
Sanat ırdı köp ırdap,
Saruu, Kuşçu elinen
Sartbay, Çoñdu ırçı ötkön.
Saadağın canga ilbeptir,
Sayıp döölöt caştıktın,
Sap maanisin bilbeptir.
Eki caattap ırdasa,
Eldin baarı tek turat.
El kdırıp ırdagan,
Esenaman, Bekmurat
Ergip ırdap culungan,
Elge cakkan ırları
Esenaman muruntan
Eerge tizgin ilbeptir.
Erkin döölöt caştıktın
Eç maanisin bilbeptir.*

Kurtarıp alan, Köksuluu.
Böbürlenen kocasından,
Yabana giden yerinden
Kavuşmuş olan, Köksuluu!
(Akmataliev - Mukasov, 2015: 17-28)

Çocukluk

Kaşgar'dan aldığım bezim var,
İsteyerek kafadan uyduran,
İyice besleyip sulayan,
İhtiyarların dinleyeceği sözüm var.
İki karış bezim var,
Zorla kafadan uydurduğum,
İki defa sulayan,
Eskilerin dinleyeceği sözüm var.
Sarı taban küheylanı
Sarı ayaz gibi besleyip,
At eğiticisi, sınçı geçti.
Sakalını kuğu gibi ağartıp,
Sanat şarkılarını söyleyip,
Saruu, Kuşçu halkından
Sartbay, Çoñdu şair geçti.
Sadağın yanına asmamış,
Sayıp devlet gençliğinin,
Mısrasının anlamını bilmemiş.
İki ezberleyip söylese,
Halkın tamamı sessiz kalır.
Halkı dolaşıp şarkı söyleyen,
Esenaman, Bekmurat
Coşarak şarkı söyleyip atılan,
Halkın hoşuna giden şiirleri
Esenaman eskiden beri
Eğerine dizgin asmamış.
Hür devletini gençliğin
Hiç önemini bilmemiş.

*Eki caşar bolgondo,
Enesine erkelep,
Sıylap ötkön balalık.
Elde coktu tapkın – dep,
Kıynap ötkön balalık.
Altı caşar bolgondo,
Atasına erkelep,
Iylap ötkön balalık.
Ayılda coktu tapkın – dep,
Kıynap ötkön balalık.
Açılıp kalsa arkası
Ayıp bolup kalat – dep,
Ata – enesin cetelep,
Iylap ötkön balalık.
Az niyettep at karmap,
Tokubagan balalık.
Altı caşar ubakta,
Atası karmap berse da,
Alda kayda çarkırıp,
Aptiek* menen Kurandı
Okubagan balalık.
Aydap cürsöñ köy döölöt,
Ayrı buttuu pendege,
Balalık başka zor döölöt.
Döölöt emey nimine*?
On beşke caşıñ barganda,
Oyunga toyboyt köñülüñ.
Orçun döölöt balalık,
Cıyırmağa barganda,
Kıykırıp ırdap çıktı ele,
Kızıl çeke, Törökul.
Kıyla ırçıdan mıktı ele.
Köñülüñö albaptır,
Körünöo döölöt çaştıktı
Köp Kırgızga caybaptır.*

İki yaşına geldiğinde,
Anasına nazlanıp,
Saygıyla geçen çocukluk.
Halkta yoğu bul- diye,
Eziyet edip, geçen çocukluk.
Altı yaşa geldiğinde,
Babasına nazlanıp,
Ağlayıp geçen çocukluk.
Köyde yok olanı bul- diye,
Eziyet edip geçen çocukluk.
Açılır ise arkası
Ayıp olacak- diye,
Anne- babasını yedekleyip,
Ağlayarak geçen çocukluk.
Az niyet edip at besleyip,
Dokumayan çocukluk.
Altı yaş zamanında,
Babası elinde tutsa da,
Bilmem nerede bağırıp,
Kur'anın yedide bir bölümü ile Kur'anı
Okumayan çocukluk.
Elinde varsa en iyi servet,
Ayrı ayaklı bendeye,
Çocukluk ayrı bir servet.
Servet değil de nedir?
On beş yaşına geldiğinde,
Oyuna doymaz gönlün.
Büyük servettir çocukluk,
Yirmiye geldiğinde,
Haykırıp şarkı söyledi idi,
Kızıl yüzlü, Törökul.
Hayli şairden iyi idi.
Dikkatine almamış,
Bilinen servet gençliği
Çok Kırgızlara yaymamış.

*Aytkan sözdün makulü,
Taşibek, Mayköt ırçılar,
Kazaktardın akunu.
Asmanda bulut zakımı,
Aytaarga sözüm makulbu.
Ak seldeçen Nurmoldo
Al içkiliktin akunu.
Kaparına albaptır
Kayran döölöt caştıktı,
Kuraştırış ır kılıp,
Kalıñ curtka caybaptır.
Azırkı cürgön ırçılar –
Başalaman mayda ırçı.
Maanisin bilbeyt baarısı
Biyik cazdık baş cakta,
Bir kıyalım caş çakta.
Tabıptın kolu darıda,
Bir kıyalım karıda.
Oor çuyun kumganda,
Orto cerde turganda.
Orusta bolot kızıl böz,
Oyuma tuştü uşul söz.
Tüşkön emey emine,
Erkin döölöt balalık,
Cık tolgonu balalık.
Cıyırma beşke barganda,
Cıla basıp cürösüñ,
Cıgılarıñ bilbeysiñ,
Cıloovuda* balalık.
Otuzga caşıñ barganda
Oyuñda turat balalık.
Oyuñ menen iş kılsañ.
Koluñda turat balalık.
Otuz beşke barganda,
Ombu – dombu corgodoy,*

*Dediğim sözün makulü,
Taşibek, Mayköt şairler
Kazakların şairi.
Gökte bulut uçuşur,
Demeye sözüm makul mü.
Ak sarıklı Nurmoldo
Bu da içkicilerin şairi.
Hiç umursamamış
Zavallı servet gençliği,
Birleştirip şiir yapıp,
Kalın halk arasına yaymamış.
Şimdiki dolaşan şairler-
Düzensiz küçük şairler.
Anlamını bilmez tamamı
Yüksek yastık baş tarafında,
Bir hayalim gençlikte.
Tabibin eli ilaçta,
Bir hayalim ihtiyarlıkta.
Ağır dökme demir testide,
Orta yerde durduğumda.
Rus'ta olur kızıl bez,
Aklıma geldi bu söz.
Gelmeyecek de nedir?
Hür servetim çocukluk,
Dolup taşan çocukluk.
Yirmi beşe geldiğinde,
Dolaşarak yürürsün,
Düşeceğini bilmezsin,
Dizgininde çocukluk.
Otuz yaşına geldiğinde
Aklında durur çocukluk.
Aklın ile iş yaparsan.
Elinde durur çocukluk.
Otuz beşe geldiğinde,
Yamru-yumru yorga gibi,*

Kirdi – çıktı balalık.
Kırkka çaşuñ barganda,
Kıya salıp aldınan,
Cılıp ötkön balalık.
Ötkön emey nimine
Kırda bolot kızıl taş,
Kırtın özü kıyla çaş.
Kıyla da bolso azsınat,
Çaş singan menen bolobu.
Çakşı at kamçı çaptırbayt,
Çakındap çaşka kep aytsañ,
Çaman körüp çaktırbayt.
Öz teñtuşuñ bolboso,
Kelinderge kep aytsañ,
Eç ubakta ep kelbeyt.
Oşondo tüşöt oyuña,
Tögülöt şorpo moynuña,
Ötkön eken ubak – dep,
Catasuñ tıncıp orduña.
Çaçıñ buurul bolgondo,
Çardap ötkön balalık.
Çaap ketet çoluna,
Çaap ketip kaldı – dep,
Çakırsañ kelbeyt orduna,
Er elüügö çıkkanda,
Erkin döölöt balalık.
Kete beret balalık,
Ketip kaldı çaştık – dep,
Keyiseñ kelbeyt orduna.
Altımışka barganda,
Agarıp sakal kalganda,
Atanı kayran çaştık – dep,
Ar kim kılat armanda.
Kara özgöy süylöp kalp aytsañ,
Kara canga küç kelet.

Girdi – çıktı çocukluk.
Kırk yaşına geldiğinde,
Yol açarak önünden,
Yanımdan geçen çocukluk.
Geçmiş değil de nedir
Kırda olur kızıl taş.
Kırkın kendi bir hayli yaş.
Çok da olsa nasihat,
Genç göstermekle olur mu.
İyi at kırbaç vurdurmaz,
Yaklaşıp gençlere söz söyleyen,
Kötü görüp hoşlanmaz.
Kendi akranların olmasa,
Gelinlere söz söyleyen,
Hiçbir zaman uygun olmaz.
O zaman gelir aklına,
Dökülür çorba boynuna,
Geçmiş ise zaman – deyip,
Yatarsın hareketsiz yerinde.
Saçların beyazladığında,
Neşeli geçen çocukluk.
Koşturarak gider yoluna,
Koşturarak uzaklaştı- diye,
Çağırсан gelmez yerine,
Erkek elliye geldiğinde,
Hür servet çocukluk.
Uzaklaşır çocukluk,
Gitti gençlik – diye,
Üzülsen gelmez yerine.
Altmışa vardığında,
Sakalın ağardığında,
Eyvah gençlik- diye,
Herkes kalır üzüntüde.
Kötü niyet edip yalan söyleyen,
Kara cana güç gelir,

*Kartayganda adamga,
Ölümdön kabar üç kelet.
Etiñ ketip kakayat,
Eekten sakal agarat,
Al ölümdün belgisi.
Eñkeyseñ belden küç ketet,
Eki koldon iş ketet,
Oozdon otuz eki tiş ketet,
A da ölümdün belgisi.
Ak boto belgen kur ketet,
Ayday betten sur ketet,
Aynektey közdön nur ketet,
Mañdayda çırak köz ketet,
Baldarga cakpay söz ketet,
Baarı ölümdün belgisi.
Öz başıña kelgende,
Öydölötpöyt karılık.
Ömürüñ adaa bolgonço
Cüröt eken zarılıp.
Kert başına kelgende,
Ketpeyt eken karılık.
Kaçan acal cetkençe,
Cüröt eken zarığıp,
Basıp cetsek alalık,
Baralbasak kalalık,
Batkan kündöy uldıylay,
Bargan sayın kıyalap,
Ötüp barat balalık.
Ötkön emey nimine
Balalık koldon ketken soñ,
Kişiliktüü nemedey,
Kiçi peyil söz süylöp,
Siz deseñ kelbeyt balalık.
Coo – caragin asınıp,
Colooçu cürsöñ şaşılıp,*

*İhtiyarlayınca insana,
Ölümden üç haber gelir.
Etin azalıp zayıflar,
Çenende sakalın ağarır,
Bu ölümün belirtisi.
Eğilsen belden güç gider,
İki koldan iş gider,
Ağzından otuz iki diş gider,
Bu da ölümün belirtisi.
Süslenmiş belden kuşak gider,
Ay gibi yüzün rengi solar,
Cam gibi gözden nur gider,
Alnında çırak göz gider,
Çocukların hoşlanmadığı söz gider,
Hepsi ölümün belirtisi.
Kendi başına geldiğinde,
Kaldırmaz seni ihtiyarlık.
Ömrün eda olunca
O zaman yakınırılmış.
Kendi başına geldiğinde,
Gitmezmiş yaşlılık.
Ne zaman ecel gelirse,
O zaman sızlanırmış,
Yürüyerek kavuşsak alalım,
Gidemezsek kalalım,
Batan Güneş gibi alçalıp,
Gitgide yamaçla yürüyüp,
Geçmektedir çocukluk.
Geçmiyor da nedir?
Çocukluk elden gittikten sonra,
Kişilikli şey gibi,
Mütevazı söz söyleyip,
Siz deseniz gelmez çocukluk.
Teçizatlarını kuşanıp,
Yola çıksan acele,*

*Bir koluñdan ketken soñ,
İzdeseñ kelbeyt balalık.
Alıstan kelgen meymanday,
Aksarbaşıl koy soyup,
Sıylasañ kelbeyt balalık.
Bir kolundan ketken soñ,
Atası ölgön nemedey,
Iylasañ kelbeyt balalık.
Erteden – keçke kıdırıp,
Kırdasañ kelbeyt balalık.
Eeriñdi kötörüp,
Irdasañ kelbeyt balalık.
Caş elüüdön aşkanda,
Ağarıp çıgat kara çaç.
Caş kezde oynop külmöktük
Kaerde kalbayt altın baş
Dünüyö calgan ilinbeyt.
Cüzgö çıkkın menen da
Bir küñüñçö bilinbeyt.
Kalganda kara cer kalat
Kara boyuñ sunalat.
Artıñda kalsa katıñıñ
Kara kiyip tul kalat.
Dünüyo calgan ilinbey,
Ötüp ketet bilinbey,
Dünüyö calgan uşunday,
Ötüp ketet zımırıp,
Koluñday kaçkan kuşunday.*

Ek.4. Dünüyö

*Asman, Ay, cıldız büt köndö,
Ulangansıñ, dünüyö.
Cer titirep büt köndö,
Kuralgansıñ, dünüyö.*

Bir kere elinden gittikten sonra,
Arasan gelmez çocukluk.
Uzaktan gelen misafir gibi,
Adak adayıp koyun kesip,
Hürmet etsen gelmez çocukluk.
Elinden bir kez gittikten sonra,
Babası ölen biri gibi,
Ağlasan gelmez çocukluk.
Sabahtan- akşama dolaşıp,
Dolaşsan gelmez çocukluk.
Çeneni kaldırarak,
Şarkı söyleyen gelmez çocukluk.
Yaşın elliye geçtiğinde,
Ağaracaktır kara saç.
Gençliğinde oynayıp gülmelik
Hiçbir yerde kalmaz altın baş
Dünya yalandır ele geçmez.
Yüz yaşına gelsen de
Bir günün kadar bilinmez.
Geride kara toprak kalır
Kara boyun uzanır.
Arkanda kalsa karın
Kara giyinip dul kalır.
Dünya yalan ele geçmeden,
Geçer gider bilinmeden,
Dünya yalan bu kadar,
Geçer gider uçar gibi hızlıca
Elinden kaçan kuş gibi.
(Akmataliev - Mukasov, 2015: 28-32)

Dünya

Gök, Ay, yıldız ortaya çıktığında,
Birleştin, dünya.
Deprem olup bittiğinde,
Kuruldun, dünya.

*On segiz miñ Aalamdı,
Bir carattıñ, dünüyö.
Kemtigi çok eç cerde,
Kup carattıñ, dünüyö.
Ayal menen erkekti,
Cup carattıñ, dünüyö.*

*Adamzattın içine,
Kut carattıñ, dünüyö!
Can – canıbar, bülönü,
Büt carattıñ, dünüyö.
Köböyttürüp ar cakka,
Şük tarattıñ, dünüyö.
Bulbul menen çımçıktı,
Bakta kılıñ, dünüyö.
Baardagı paşanı,
Takta kıldıñ, dünüyö.
Arkar menen kiyikti,
Taşta kıldıñ, dünüyö.
Cetip alar acaldı,
Başta kıldıñ, dünüyö.
Birbirine okşotpoy,
Başka kıldıñ, dünüyö.
Eki bettin albırgan,
Nurun aldıñ, dünüyö!
Atasınan balasın,
Murun aldıñ, dünüyö!
Saydagı coldu karacı
Sarı kilem captırıp,
Sarı arkan menen tarttırıp,
Sancırğa menen töö ötkön.
Saymaluu kalpak kiygenden,
Sayışıp coogo kirgenden,
Sanatsız neçen er ötkön.
Adamdan artık tuulgan,*

On sekiz bin âlemi
Birlikte yarattın, dünya.
Eksiği yok hiçbir yerde,
Tam yarattın, dünya.
Kadın ile erkeği,
Çift yarattın, dünya.

Beşeriyetin içine,
Mutluluk yarattın, dünya!
Canlı- cansız, aileyi,
Tamamını yarattın, dünya.
Çoğaltarak her yere,
Sessizce dağıttın, dünya.
Bülbül ile serçeyi,
Bahçede yarattın, dünya.
Gönüldeki paşayı,
Tahtta yarattın, dünya.
Ceylan ile geyiği,
Taşta yarattın, dünya.
Kavuşulacak olan eceli,
Başta yarattın, dünya.
Birbirine benzetmeden,
Farklı yaptın, dünya.
İki yüzünü kızartan,
Nurunu aldın, dünya!
Babasından oğlunu,
Önce aldın, dünya!
Çaydaki yola baksana
Sarı kilim serdirip,
Sarı urgan ile çektirip,
Süsleri ile develer geçti.
Nakışlı kalpak giyenden,
Düşmana karşı savaşa girenden,
Sayısız nice yiğitler öldü.
İnsandan üstün doğulan,

*Aalamga salgan çuulgan.
Atabız Manas şer de ötköp!
Kaptalda coldu karacı
Karager cılkı bee ötkön,
Kalı kilem aptırıp,
Kara arkan menen tarttırıp,
Körkömdüğün arttırıp,
Kalkayıp kaymal töö ötkön,
Kayırma kalpak kiygenden,
Kayrılбай coogo tiygenden,
Karmaşıp coonu sürgöndön.
Kökçö menen Almambet,
Koşoy, Sırgak, Çubaktay,
Kök caldarday şer da ötkön!
Too buzulup, tüz boldu
Toktop aytar iş boldu.
Tüz buzulup, too boldu,
Tüzüktöp aytar iş boldu.
Bel buzulup, cer boldu,
Belgilep aytar kep boldu.
Egini menen cer öttü,
Erdemsingen er öttü.
Cer kaptagan sel ötkön,
Cañırgan dalay el da ötkön!..
Buga kübö kim boldu?
Asmandagı caynagan,
Ay, cıldız menen Kün boldu.
Körbögön da bilbegen,
Kança can ölüp tim boldu!
Dagı kübö kim boldu?
Çarçagandı bilbegen,
Çatak salıp cindegen,
Tögöröktün tört burçun,
Tört aylanıp celdegen.
Karmasañ kolgo kelbegen,*

Dünyada kargaşa çıkaran.
Atamız Alp Manas da geçti!
Yamaçta yola bak
Kahverengi yılık kısrak da geçti,
Halı kilim örttürüp,
Siyah urgan ile çektirip,
Görkemliğini arttırıp,
Böbürlenerek yürüyen develer geçti,
Bükülü kalpak giyenden,
Korkmadan düşmana saldırandan,
Savaşıp düşmanı sürenden.
Kökçö ile Almambet,
Koşok, Sırgak, Çubaktay gibi,
Mavi yeveli alpler de geçti!
Dağ bozulup, düz oldu
Üzerinde duracak iş oldu.
Düz bozulup, dağ oldu,
Düzeltip söyleyecek iş oldu.
Bel (dağ geçidi) bozulup, yer oldu.
Belirterek söyleyecek söz oldu.
Ekini ile yer geçti,
Böbürlenen er geçti.
Yer kaplayan sel geçti,
Yenilenen hayli halk geçti!..
Buna şahit kim oldu?
Gökte yayılan,
Ay, yıldız ile Güneş oldu.
Görmeyip de bilmediğimiz,
Kaç can daha ölerек kayboldu!
Başka kim şahit oldu?
Yoorulmayı bilmeyen,
Ağlayıp bir şeyler isteyen,
Etrafin dört tarafını,
Dört kere dolaşıp esen.
Tutsan ele gelmeyen,

*Ce körünbögön közüñö.
Ce kelbegen esine.
Buluttu aydap türültüp,
Bir açuusu kelgende,
Beldi aşıra sürültüp
Şamal kübö bul boldu!
Bayıstabay bir azga,
Ötkönün körçü, düynönün.
Artınan coo kuugansıp,
Köçkönün körçü düynönün.
Bir calbırttap, bir cerde,
Öçkönün körçü, düynönün!
Kirgen suuday şarkırap,
Akkanın körçü, düynönün.
Cerden berip, ırıska
Bakkanın körçü, düynönün.
Tügönbögön mezgilden,
Aşkanın körçü, düynönün.
Çakırıp toygo catkansıp,
Şaşkanın körçü, düynönün!
Kün menen tündü kamçılap,
Ötüp catkan, düniyö.
Curttan – curtkı taşınıp,
Köçüp catkan, düniyö.
Biri küysö, birööbü
Öçüp catkan düniyö!
Tüşpösün dep Ay, cıldız,
Bışık kılğan düniyö.
Tañ kaltırıp adamdı,
Kızık kılğan düniyö!..
Ölüm menen korkutup,
Sızık kılğan düniyö!
Baş-uçuna külük oy,
Uçup cetkis düniyö.
Oylop – oylop otursañ,*

Ya gözüne görünmeyen.
Ya da aklına gelmeyen.
Bulutı sürüp dürerek,
Bir defa sinirlendiğinde,
Belden aşağı sürerek
Rüzgâr şahit oldu!
Sabır etmeden azıcık,
Geçtiğine bak, dünyanın.
Arkasından düşman kovalarcasına,
Göç ettiğine bak dünyanın.
Bir parlayıp, bir yerde,
Söndüğüne bak, dünyanın!
Akan su gibi gürleyip,
Aktığına bak, dünyanın.
Yerden verip, rızık
Beslediğine bak, dünyanın.
Tükenmeyen zamandan,
Geçtiğine bak, dünyanın.
Düğüne çağırır gibi,
Acelesine bak, dünyanın!
Gün ile geceyi kırbaçlayıp,
Geçmektedir, dünya.
Yurttan- yurda taşınıp,
Göç etmektedir, dünya.
Biri yansa, birisi
Sönmektedir dünya!
Düşmesin diye Ay, yıldız,
Sağlam yaratan dünya.
Şaşırtarak insanı,
İlginç yaratan dünya!..
Ölüm ile korkutup,
Sınır koyan dünya!
Düşüncelerin başı ve sonuna,
Ulaşamayan dünya.
Düşünerek baktığında,

*Tübü çeksiz dünüyö.
Keremeti düynönün,
Esten ketkis dünüyö!..
Kündün nuru sıyaktuu,
Küyüp turgan dünüyö.
Balasınday alpeştep,
Süyüp turgan dünüyö.
Kayra baştap kaygını,
Üyüp turgan dünüyö!
Başçı bolup cürsün – dep,
Baş caratkan, dünüyö.
Ooz, murun, köz üstü,
Kaş caratkan, dünüyö.
Kemtigi çok eç cerde,
Saz caratkan, dünüyö.
Akılmandı ar elde,
Az caratkan, dünüyö!
Kor bolboston cürsün – dep,
Akıl bergen dünüyö.
Cerdin üstün tepsetip,
Bakır bergen dünüyö.
Kee bir cerge çöp berbey,
Takır bergen dünüyö!
Kıdırsın dep Aalamdı,
Şamal kılğan dünüyö.
Orgon buuday özögün,
Saman kılğan dünüyö.
Türdön – türgö ötkörüp,
Amal kılğan, dünüyö!
Carık kılğan Aalamdı,
Künü sonun dünüyö.
Asmandarı Ay, cıldız,
Tünü sonun dünüyö.
Caz çıkkanda caynagan,
Gülü sonun dünüyö.*

Dibi sınırsız dünya.
Güzelliği dünyanın,
Unutulmayacak dünya!..
Güneş nuru gibi,
Yanmakta olan dünya.
Evladı gibi koruyup,
Sevmekte olan dünya.
Tekrar başlayıp kaygıyı,
Başa saran dünya!
Baş olup yürüsün- diye,
Önder yaratan, dünya.
Ağız, burun, gözün üstü,
Kaş yaratan, dünya.
Eksiği yok hiçbir yerde,
Tam yaratan, dünya.
Bilgeleri her halkta,
Az yaratan, dünya!
Hor olmadan yaşasın- diye,
Akıl veren dünya.
Yeryüzünü bastırıp,
Fakir yapan dünya.
Bazı yerlere ot vermeden,
Kuru yaratan dünya!
Dolaşsın diye âlemi,
Rüzgâr yapan dünya.
Biçilen buğday tanesini,
Saman yapan dünya.
Türden – türe değiştirip,
Amel yapan, dünya!
Aydınlık yapan âlemi,
Güneşi güzel dünya.
Gökteki Ay, yıldız,
Gecesi güzel dünya.
Bahar olunca her yeri saran,
Çiçeği güzel dünya.

*Bulbuldardın sayragan
Ünü sonun, dünüyö.
Tört tülügü caylagan
Törü sonun, dünüyö.
Törlöründö caynagan
Çöbü sonun, dünüyö.
Kaz-ördögü kalkıgan,
Kölü sonun, dünüyö.
Ayta bersem ır menen,
Köbü sonun, dünüyö.*

Ek.5. Akkan Suu

*Cer titirep бүткөндө,
Kötkön iman tolkup түşkөндө.
Cıldız kökkö tolgondo,
Dünüyö pinaa* bolgondo.
Ay asmandan bukkanda,
Kün kızarıp çıkıkanda,
Adam ata, Obo ene,
Oozunan çıkkan lapesi*,
Kudayga dayın bolgondo,
Suu atası Sulayman*,
Cardam surap kudaydan
Suu bergin dep muñaygan.
Kudureti Kudaydın,
Kubat berip tübölük,
Orun berdi bu caydan.
Oşondo on segiz miñ Aalamdan,
Korkup çıkkan akkan suu.
Cer cüzünö çaypalıp,
Tolkup çıkkan akkan suu!..
Ceti kabat Cer astın,
Carıp çıkkan akkan suu.
Cer, Aalamdın baarisın,*

Bülbüllerin öttüğü
Sesi güzel, dünya.
Hayvanları yayılan,
Merası güzel, dünya.
Merasında yayılan
Otu güzel, dünya.
Kazı ördeği yüzen,
Gölü güzel, dünya.
Anlatacaksam şiir ile,
Çok şeyi güzel dünya.
(Akmataliev - Mukasov, 2015: 48-53)

Akan Su

Yer silkinip bitince,
Gökten iman inince.
Yıldız göğe dolunca,
Dünya ortaya çıkınca.
Ay gökte doğunca,
Güneş kızarıp çıkınca,
Âdem ata, Havva ana,
Ağzından çıkan nefesi,
Allaha belli olunca,
Su atası Süleyman,
Yardım isteyip Huda'dan
Su ver diye yalvaran.
Kudreti Huda'nın,
Güç verip ebedi,
Yer verdi bu yerden.
O anda on sekiz bin âlemden,
Korkup çıkan akan su.
Yeryüzüne yayılıp,
Coşup çıkan akan su!..
Yedi kat yerin altını,
Yarıp çıkan akan su.
Yer, âlemin tamamını,

Bagıp çıkkan akkan suu.
Altı kabat Cer astın,
Atıp çıkkan akkan suu.
Adam ata, Obo eneni
Barıp çıkkan akkan suu.
Ala – Toonun boorunan,
Carıp çıkkan, akkan suu.
Altın kanat cez kuyruk,
Balık çıkkan akkan suu.
Kara – Toonun boorunan,
Carıp çıkkan akkan suu.
Kümüş kanat, cez küyriük,
Balık çıkkan akkan suu.
Kara cerdin astınan,
Cıldıp çıkkan akkan suu.
Caamı künöö kılğandı,
Bilip catkan akkan suu.
Kara taştan carkırap,
Tuşüp catkan akkan suu.
Can – canıbar şimirip,
İçip catkan akkan suu.
Ak kıyanın boorunan,
Kanaat algan akkan suu.
Karıp, miskin, beçara,
Daarat algan akkan suu.
Ilay, çopo kirinnen,
Arıldırgan akkan suu.
Ay tiygende şooladay,
Carık çıkkan akkan suu.
Alıp ketse cetelep,
Kete bergen akkan suu.
Bölgön cerge toktoboy.
Cete kelgen akkan suu.
Tübü cumşak, üstü bek,
Sazdan çıkkan akkan suu.

Besleyen akan su.
Altı kat yerin altını,
Fıskırıp çıkan akan su.
Âdem ata, Havva anayı
Besleyen akan su.
Ala dağın bağrından,
Yarıp çıkan, akan su.
Altın kanat, bakır kuyruk,
Balık çıkan akan su,
Kara dağın bağrından,
Yarıp çıkan akan su.
Gümüş kanat bakır kuyruklu,
Balık çıkan akan su.
Kara toprağın altından,
Çokça çıkan akan su.
Bütün günah işleyenleri,
Bilmektedir akan su.
Kara taştan parlayıp,
Süzülmekte olduğu akan su.
Canlıların kanarak,
İçmekte olduğu akan su.
Dağ eteğinin içinden,
Kanatlanan akan su.
Gariban, aciz, biçare,
Abdest alan akan su.
Çamur, kilin kirinden,
Zayıf düşen akan su.
Ay değdiğiindeki şule gibi,
Işık saçan akan su.
Götürürse yedekleyip,
Giderek veren akan su.
Böldüğü ormana durmadan.
Hızlı ulaşan akan su.
Dibi yumşak üstü sert,
Ovadan çıkan akan su.

*Tiktegen menen köz cetpes,
Taştan çıkkan akkan suu.
Kök cılgayak askanı,
Teşip çıkkan akkan suu.
Kök torpuluu kök cardı,
Eşip çıkkan akkan suu.
Neçen cerdi aralap,
Kezip çıkkan akkan suu,
Kerektigin adamga,
Canduu menen cansızga,
Sezip çıkkan akkan suu!..
Zoodon sınbay bir ceri,
Kulap tüşkön akkan suu.
Ayak, başkın üzültpöy,
Ulap tüşkön akkan suu.
Özün özü köböytüp,
Kurap tüşkön akkan suu!..
Taşka tiyip çaçırıp,
Bırkırağan akkan suu.
Dalay cerge toktoboy,
Şırkırağan akkan suu.
Kuuş cerge kelgende,
Kürkürögön akkan suu.
Üröyündü uçurup,
Ün sürögön akkan suu.
Bargan sayın küç alıp,
Dürkürögön akkan suu!..
Cayık cerge barganda,
Carkırağan akkan suu.
Aldı eñkeyiş car kelse,
Arkırağan akkan suu,
Kulagıñdı tundurup,
Kapçığaydı çuu kıldıp,
Şarkırağan akkan suu!
Korkok adam sürünön,*

Bakmakla uçsuz bucaksız,
Taştan çıkan akan su.
Buz gibi kaygan kayayı,
Deşip çıkan akan su.
Yeşil ovalı yeşil yarı,
Eşip çıkan akan su.
Her yerin arasından,
Gezip çıkan akan su,
Gerekli olduğu insana,
Canlı ile cansıza,
Hissederek çıkan akan su!..
Zirveden bir yerini kırmadan,
Aşağı düşen akan su.
Ayağı başı üzmeden,
Uzun düşen akan su.
Kendi kendine çoğalıp,
Birikerek inen akan su!..
Taşa deşip dağılıp,
Parçalanan akan su.
Hiçbir yerde durmadan,
Şırıl şırıl akan su.
Dar yere gelince,
Gürleyen akan su.
Seni korkutup,
Ses çıkaran akan su.
Gittikçe güçlenip,
Heybetlenen akan su!..
Düzlük yere gelince,
Parlayan akan su.
Yokuş aşağı gelince,
Hiç durmayan akan su,
Kulağımı çınlatıp,
Dağ ortasın karıştırıp,
Coşup akan akan su!
Korkak insan heybetinden,

Kaltırgan akkan suu!
Surap – surap otursañ,
Kayda bolot akkan suu?
Başı tuyuk kapçıray,
Sayda bolot akkan suu.
İzdegende tabılbas,
Sayda bolot akkan suu.
Teskeyi biyik, tereñ say,
Koodo bolot akkan suu.
Ak asaba melcigen,
Zoodo bolot akkan suu.
Betegesi kulpungan,
Tördö bolot akkan suu.
Caratılış casagan,
Ördö bolot akkan suu.
Kaz – ördögü kalkıgan,
Köldö bolot akkan suu.
Bolboz bolup kor bolgon,
Tamçı suuga zar bolgon,
Elge kelgen akkan suu.
Murda bolup körbögön,
Cerge kelgen akkan suu.
Cer üstündö çaşagan,
Elge kelgen akkan suu.
Öz tulkusun cogotpoy,
Bir tamçısın korotpoy,
Karmap kelgen akkan suu.
Kurmandıkka denesin,
Arnap kelgen akkan suu!
Ayağı cok, kolu cok,
Toktoym degen oyu cok,
Cürüp kelgen akkan suu.
Bara turgan cerine,
Kire turgan körinö,
Külüp kelgen akkan suu.

Titreyen akan su!
Araştırıp sorarsan,
Nerede olur akan su?
Başı görünmez ova,
Çayda olur akan su.
Aradığında bulunmaz,
Yerde olur akan su.
Dağı yüksek, derin çay,
Orada olur akan su.
Ak bayrak konulan,
Dağda olur akan su.
Yabani otu güzelleşen
Yaylaklarda olur akan su.
Doğa kendisi yapar,
Yerde olur akan su.
Kaz ördeği ötüşen,
Gölde olur akan su.
Sarıp hor olan,
Damla suya muhtaç olan,
Halka gelir akan su.
Önceden hiç olmayan,
Yere gelir akan su.
Yer üstünde yaşayan,
Halka gelir akan su.
Kendi gövdesini kaybetmeden,
Bir damlasın harcamadan,
Saklayan akan su.
Kurbanlık için kendisini,
Bağışlayan akan su!
Ayağı yok, eli yok,
Duracağım diye düşünce yok,
Koşup gelen akan su.
Gideceği yerine,
Gireceği mezara,
Gülerek gelen akan su.

*Bir cagina kögörtüp,
Darbiz kılğan akkan suu.
Eç kimdi şerik kılbaştan,
Calgız kalğan akkan suu.
Alabata, kök bede,
Calbiz kılāt akkan suu.
Ayuu çaçı, ak sokto,
Andız kılāt akkan suu!
Cürgön cerin ańdatıp,
Kıya kılāt akkan suu.
Tülkü kuuray, çıtırı,
Mıya kılāt akkan suu.
Toogo çıkkān kempir çaç,
Darı kılğan akkan suu.
Canuzaktay bir çöbün,
Darı kılğan akkan suu.
Sazık tana, şoronu,
Sazık matar, sogonu,
Aytpasak bolboyot oşonu.
Toruz töbö, tenge çöp,
Topçu kuuray, ak kodol,
Töö kuyruk, kamgagın,
Töö taman, cer çayın,
Uu korgoşun, sarı kuuray,
Ulap pıyaz, ak kuuray,
Arpa menen ak buuday,
Cıltırkanı, şıbagı,
Tegerek baş, uytana,
Adıraşman, ıkşarı.
Çaçıratkı, cörmögü,
Kelinderdin örmögü.*

Bir yanına yeşertip (yeşillendirip),
Karpuz yetiştiren akan su.
Kimseyi arkadaş etmeden,
Yalnız gelen akan su.
Alabata, yeşil yonca,
Nane yetiştirir akan su.
Ayı saç, ak mısır koçanı,
Andız yapar akan su!
Olduğu yeri deşerek,
Yamaç yapar akan su.
Tilki çalısı, çıtırı (bir tür zehirli bitki),
Sarı meyan yetiştirir akan su.
Dağda yetişen kempir saç (bitki adı),
Onu da yapar akan su.
Canuzak gibi bir otu (otu ismi),
İlaç yapar akan su.
Pis kokulu taneli, şoronu,
Pis kokulu, yabancı soğanı,
Anlatmazsak olmaz bunu.
Dokuz tepe, tenge ot,
Düğmeli çalı ak kodol¹,
Töö kuyruk, kamgagını²,
Devetabanı, yer çayın,
Zehir kurşun, sarı çalı,
Çil keklik soğanı, ak çalı,
Arpa ile ak buğday,
Cıltırkanı³, bahçesi,
Yuvarlak baş, uutana⁴,
Nazar otu, ıkşarı.
Hindiba, cörmögü.
Gelinlerin örgüsü.

¹ Çiçeği beyaz, sarı, mavi ve mor renkte olan şifalı bitki (Kırgızca-Türkçe Sözlük II, 2017: 1286)

² 1. Bozkırlarda ve çöllerde yetişen çalı türü. 2. Bu çalının kuruyunca rüzgârlarda uçan topağı (Kırgızca-Türkçe Sözlük II, 2017: 1078)

³ Hayvanların yediği çok yıllık yabancı bir ot türü (Kırgızca-Türkçe Sözlük I, 2017: 592)

⁴ 1. Zehirli ot. 2. Zehir gibi acı, çok acı (Kırgızca-Türkçe Sözlük II, 2017: 2171)

*Meñdubana, acırık,
Uytana, ködöö, miybegi,
Uşunun baarın aytpasak,
Ukkandar kalar taarınıp.
Kara kıyak, şiberi,
Kızgaldagı, ermeni,
Kızıl ot çıkkan beregi,
Köödök menen çiybegi,
Köykölgön kök şiberi,
Kımızdık, ışkın, baltır
Kiyik otu, kaldırkan,
Aytıp beri cıldırsam,
Anı kılğan akkan suu!..
Üstüñö kiyip cürüşkö,
Kiyim kılát akkan suu.
Öz önörün bilbesten,
Kıyın kılát akkan suu.
Çayga salıp içişke,
Havat kılát akkan suu.
Bargan cerin kulpuntup,
Abad kılát akkan suu.
Aytıp cana ketkendey
Çöp caratat akkan suu.
Tört – tülüktü semirtip,
Et caratat akkan suu.
Alma, cüzüm, almurut,
Alça kılát akkan suu.
Çetin, şilbi, karagay,
Arça kılát akkan suu.
Biz bilbegen düynödön,
Kança kılát akkan suu,
Ay canıbar, akkan suu!..
Cerdin üstün tepsegen,*

Ban otu, acırık⁵,
Uutana, sorguç otu, iybeği,
Bunların tamamını anlatmasak,
Dinleyenler darılacaktır.
Çayıl salkım otu, çalısı,
Gelinciği, pelin otu,
Kızıl ot yetişen şurada,
Sorguç otu ile hasır otu,
Görkemli yeşil çalıları,
Yılan kökü bitkisi, ışkın, baldırgan
Geyik otu, kelebek,
Anlatıp beri getirsem,
Bunları yetiştiren akan su!..
Üzerine giymek için,
Giysi yapar akan su.
Kendi hünerini bilmeden,
Zorluk yapar akan su.
Çayı koyup içmek için,
Nöbet şekeri yapar akan su.
Gittiği yeri güzelleştirip,
Güzel eder akan su.
Önceden anlattığım gibi
Ot yetiştirir akan su.
Hayvanları semirtip,
Et yapar akan su.
Elma, üzüm, armut,
Vişne yapar akan su.
Üvez ağacı, çalı, köknar,
Çam ağacı yetiştirir akan su.
Biz bilmediğimiz dünyada,
Neler yapar akan su,
Hey güzelim, akan su!..
Yerin üstünü kaplayan,

⁵ Kumlu yerlerde, yere yayılarak yetişen çok yıllık, gür ot (Kırgızca-Türkçe Sözlük I, 2017: 30)

Malga kelgen akkan suu.
Ay-aalamda caşagan,
Canga kelgen akkan suu.
Arık kazıp tötölöp,
Alıp ketse cetelep,
Kete bergen akkan suu.
Burgan cerden toktoboy,
Çarçaganga okşoboy,
Cete kelgen akkan suu.
Ak cektenin ceñine,
Kir koybogon akkan suu.
Köñülüñdü kaltırıp,
Bir koybogon akkan suu!
-Ay, akkan suu, akkan suu,
Ay – aalamdı bakkan suu.
Sır dayradan çoñ turup,
Sır ayakka batkan suu.
Candın baarın bakkan suu,
Cazda kirip, taşkan suu.
Tartınbastan baskan suu,
Tar arıktan aşkan suu.
Cabırkatpay cay, kışı,
Candın baarın bakkan suu!..
Agımı katuu bolgon suu,
Ar özöngö tolgon suu.
Caz kelgende kirgen suu,
Candın baarı süygön suu.
Eki örköçü baladay,
Töö kelgen akkan suu.
Ayuu, kaman, ilbirsı,
Çöö kelgen akkan suu.
Biz körbögön cin–peri,
Döö kelgen akkan suu!
Bökön menen eligi,
Bugu, maral, kiyigi,

Hayvana gelen akan su.
Âlemde yaşayan,
Canlıya gelen akan su.
Arık kazıp çağırsan,
Elden alıp götürsen,
Seninle gelir akan su.
Yön değıştırsen durmadan,
Yorulmadan azmadan,
Yetişir gelir akan su.
Ak yakaya eteğe,
Kir koymayan akan su.
Gönlünü hatırını,
Hiç kırmayan akan su!
- Hey akan su akan su,
Âlemi besleyen su.
Sır deryadan büyük olup,
Bir kâseye sığan su.
Canlıları besleyen su,
Bahar gelince, çoşan su.
Çekinmeden akan su.
Dar arktan akan su.
Eksik etmeden yazın, kışın,
Canlıları besleyen su!..
Akışı sert akan su,
Her ırmağa dolan su.
Bahar gelince çoşan su,
Bütün canlıların sevdiği su.
İki hörgücü (dalga) çocuk gibi,
Develerin geldiği akan su.
Ayı, domuz, kaplanı,
Çakal gelen akan su.
Bizim göremediğimiz cin melek,
Devlerin geldiği akan su!
Karacası ile ceylanı,
Bugu (erkek geyik), maral, geyiği,

*Dağı kelgen akkan suu,
Bali, ırakmat akkan suu!..
Ak kuu, ördök, çürögü,
Anda bolgon tünögü.
Bezbeldek menen ak çardak,
Kara kaşka kaşkaldak.
Çökö taan, böktörgö,
Çetinen aytam köp elge.
Kızıl tumşuk çar karga,
Ketişpey konot ak carga.
Bulbul kuştun akını,
Torgoy ceeñ cakını.
Sarı caman, kiiykösü,
Salpıldagan bakılı.
Kanattuunun caamısı,
Kün körüşkөн baarısı,
Bular sensiz çaşabayt,
Bali, ırakmat, akkan suu!
Kara şiber kök maydan,
Sazduu bolot akkan suu.
Akkan ceri dayıma,
Eñiş bolot akkan suu.
Ay çapçıgan tolkunı,
Eç bilbegen korkuunu,
Deñiz bolgon akkan suu!..
A, canıbar, akkan suu.
Deñiziñde soylogon,
Alışkanın moysogon,
Arıstan baştuu murdu şiş,
Kanatı bar uçkanga,
Bul dünüyö calgandı,
Kayratı bar cutkanga.
Altımış kulaç, beş baştuu,*

Yine gelen akan su,
Aferin, teşekkür akan su!..
Kuğu, ördek, çamurcunu,
Orada olan kaldığı yeri.
Toy kuşu ile beyaz martı,
Kara allı kuş.
Ala karga, tepecikteki,
Sırasıyla anlatırım kalabalığa,
Kızıl gagalı çar karga,
Gitmeden konarlar ak taş.
Bülbül kuşların şairi,
Turgay yakını,
Sarı caman⁶, küygösü⁷,
Koşmakta olan cimrisi.
Kuşların tamamı,
Geçimini sağlayan tamamı,
Bunlar sensiz yaşayamaz!
Aferin, teşekkür akan su!
Kara çimen gök meydan,
Sazlık olur akan su.
Aktığı yer her daim,
Yokuş aşağı olan akan su.
Aya kadar giden dalgası,
Hiç bilmiyor korkuyu,
Deniz olan akan su!..
Hey, güzelim, akan su.
Denizinde sürünen,
Dövüştüğünü öldüren,
Aslan başlı dik burun,
Kanadı var uçmaya,
Bu yalan dünyayı,
Kuvveti vardır yutmaya.
Altmış kulaç beş başlı,

⁶ Yırtıcı bir kuş türü (Kırgızca Türkçe Sözlük I, 2017: 494)

⁷ Kızıl benekli alıcı kuş türü (Kırgızca Türkçe Sözlük II, 2017: 1478)

*Acıdaarıñ dağı bar,
Carık kılğan tündösü,
Kulagının tübündö,
Küyüp turgan şamu bar.
Sırlarıñ köp katılğan,
Kök ögüzdöy balığıñ,
Köktü közdöy atılğan.
Carkıratıp tün için,
Kayra suuga sayılğan,
Balıktarıñ dağı bar!..
Toodon akkan cerinen,
Caralganda teginen,
Tunuk bolgon akkan suu.
Tazalığı cagınan,
Karap tursañ baarınan,
Uluk bolgon akkan suu
Kemerinin içine,
Altın kanat, cez kuyruk,
Balık tolgon akkan suu.
Kerektigi Aalamga,
Anık bolgon akkan suu!..
Aldına şaytan cuutpay,
Kuup turgan akkan suu.
Acal cetip ölgönün,
Ak kepindep, aruulap,
Cuup turgan akkan suu!..
Aram menen adaldı,
Ilgabaysıñ, akkan suu.
Bir adamdap camandap,
Bulgabaysıñ, akkan suu.
Cayı – kışı barabar,
Saan alğan akkan suu.
Asmandan bulut kubulup,
Caan alğan akkan suu.
Altı ayçılık col ketse,*

*Ejderhan dahi var,
Aydınlatan geceleri,
Kulağının dibinde,
Yanan mumu var.
Sırları çok saklanan,
Öküz gibi balığın,
Göge doğru zıplayan.
Işık saçıp geceleri,
Tekrar suya dalan,
Balıkların dahi var!..
Dağdan aktığın yerden,
Yaratılış kaynağından,
Berrak olan akan su.
Temizliği açısından,
Baktığında tamamından,
Ulu olan akan su
Kemerinin (suyun eştiği yer) içine,
Altın kanat, bakır kuyruk,
Balık dolan akan su.
Gerekliliği âleme,
Aşıkâr olan akan su!..
Önüne şeytan yaklaştırmadan,
Kovup duran akan su.
Ecel gelip öleni,
Kefenleyip, temizleyip,
Yıkayan akan su!..
Haram ile helali,
Ayırt etmezsın, akan su.
Tek kişiyi bile kötüleyip,
Kırletmezsın, akan su.
Yazın kışın aynı,
Sağım veren akan su.
Gökte bulut renklere bürünüp ,
Yağmura dönüşen akan su.
Altı ay kadar yol gitsen,*

*Arasınan üzülböy,
Sozulasıñ akkan suu.
Altımış bölök baş cagiñ,
Ayagiñ kelip bir cerden,
Koşulasıñ akkan suu!
Dıykan – çarba adamdı,
Büt tındırıp mudaañdı,
Cabırkatpay bakkan suu.
Kızmatı menen kişiye,
Mına uşunday cakkan suu!..
Çelek menen kötörsö,
Tügönöm dep şaşpagan.
Tiktep turup baykasak,
Kalıbınan cazbagan,
Kanday molsuñ, akkan suu!
Too boorunan orguştap,
Bulak bolgon akkan suu.
Katın menen balaga,
Inak bolgon akkan suu.
Cooduragan botogöz,
Moymolcugan şirin söz,
Kümüş ündüü, kün cüzdüü,
Can eritken bal tildüü,
Şıbrasıp süylöşüp,
Birin biri cür deşip,
Asta külüp şıñk etip,
Altından iymek söykösü,
Kulagında cilt etip.
Munu körgön cigittin,
Et cürögü zırp etip,
Eki çelek kötörüp,
Küymönsö atır cıttangan,
Körkünö kişi suktangan.
Kırañda güldöy bölüngön,
Kirpikteri tögülgön,*

Arasından kopmadan,
Uzarsın akan su.
Altmış farklı baş tarafın,
Sonunda gelip bir yerden,
Birleşirsin akan su!
Çiftçi, hayvancı insanı,
Tamamen kurtarıp sıkıntısından,
Cevir etmeden besleyen su.
Hizmeti ile kişiye,
İşte böyle hoşuna giden su!..
Kova ile taşısa,
Biterim diye acele etmeyen.
Bakarak gözetlediğimizde,
Hiç şeklini bozmayan,
Nasıl da bolsun, akan su!
Dağ bağrından fişkırap,
Kaynak olan akan su.
Kadın ile çocuğa,
Yakın olan akan su.
Gözleri parlayan mahmur göz,
Güzelleşen şirin (tatlı) söz,
Gümüş sesli, güneş yüzlü,
Can rahatlatan bal dilli,
Fısıldayıp konuşan,
Birbirine gel deyip,
Yavaş gülüp, kahkaha edip,
Altın nakışlı küpesi,
Kulağında parlayıp.
Bunu gören yiğidin,
Kalpleri yerinden oynayıp,
İki kova alarak,
Güzelce kokulanıp,
Gören insan hoşlanan.
Çiçekler gibi göz olan,
Kirpikleri yay gibi,

*Koş – koştup çaçı örülgön,
Kunduz börk kiygen başına,
Köldöğü kuuday körüngön,
Kızdar kelgen, akkan suu!..
Ay tamağın kılattıp,
Ak köynögün bulattıp,
Ak eleçek kaykattıp,
Ak maralday mañkayıp,
Asta basıp cönösö,
Asmanday tüşkön cel kayıp.
Külküsi kümüş ündöngön,
Süylöödön cigit sürdöngön.
Açılğan kızıl güldöngön,
Abıdan kooz türdöngön.
<<Seketpay>> de pır aytıp,
Sekin suuga sır aytıp.
Canaşa basıp kınalıp,
Cadabay kündö suu alıp.
Karıyanı körgöndö,
Kaada saktap uyalıp.
Öñün suudan karanıp,
Totu kuştay taranıp,
Kelinder kelgen akkan suu!..
Bulaktın başın bolçoşup,
Muñayıp kütüp, col tosıp.
Caşçılık menen kañğışıp,
Canınan bulak aındışıp.
Çılbırdan atın karmaşıp,
Çın peridey suluuga,
Çın dilden sözün arnaşıp.
Çıñırtıp külük minişip,
Çiybarkıt tandap kiyişip,
Çımçılaşıp tiyişip,
Dalbas urup caştıkta,
Aldastatkan adamdı,*

Saçı iki örgülü,
Kunduz başlık takan başına,
Göldeki kuğu gibi görünen,
Kızların geldiği akan su!..
Ay damağını sarkıtıp,
Ak elbisesi sallanıp,
Ak eleçek başında,
Ak maral gibi yürüyen,
Yavaş yavaş yürüyen,
Gökten inen yel gibi.
Gülüşi gümüş gibi güzel,
Konuşmaktan yiğit çekinen.
Çiçek açmış gibi parlayan,
Çok güzel şekilde türlenen.
“Aşk türküleri” şarkılarını söyleyip,
Sessizce suya sırnı söyleyip.
Yan yana yürüyüp,
Usanmadan her gün su alıp.
Yaşlıları gördüğünde,
Geleneğe saygı duyan.
Çehresini sudan görerek,
Tavus kuşu gibi taranan,
Gelinler gelen akan su!..
Pınarın başında sohbet edip,
Üzüntülü yol gözleyip.
Gençlik ile başıboş gezip,
Yanındaki pınarı gözleyip.
Atın ipinden tutup,
Melek gibi güzele,
İçten sözü söyleyip.
Koşturup ata binip,
Kadife elbiseni giyinip,
Birbirine takılıp,
Gençlik ile yarışıp,
Telaşlandırın insanı,

*Aragı çok mastık da.
Bir köz salıp kaluuga,
Inaktığın bilgizip,
Uçuru kelse aytuuga.
Ceñesin salıp ortogo,
Celdirip erte kaytuuga.
Caşçılık iştin ayınan,
Başın da sayıp tartuuga.
Bulaktan közü ötüşüp,
Cigitter kelgen akkan suu!..
Beldemçisin baylanıp,
Baldarına aylanıp,
Birin congo kötörüp,
Birin algan eerçitip,
Birin cürgön telçitip.
Sekin basıp çaypalıp,
Oturğanda <<belim>> - dep,
Çooçuganda <<erim>> -dep,
Karılık meni cedi – dep,
Cañı kelgen cıdarı,
Buralgan kelin kezim – dep.
Kaydagını kozgotkon,
Karılık senin keziñ – dep.
Kempirlep kelgen akkan suu!
Ak sakalın caykaltıp,
Asta süylöp, bark aytıp,
Coldun taşın terişip,
Bulak oñdop berişip,
Cigit çarın esteşip,
Ötkön eken ubak – dep,
Ketken eken kurak – dep,
Atañdın körü dünüyö,
Özgörölböy turat – dep,
Sancıra, kebin çuurutup,
Çaldar kelgen akkan suu!..*

*İçkisi yok melik de.
Biraz bakıp durmak için,
Yakınlıklarını bildirip,
Yeri gelirse söylemek için.
Yengesini aracı gönderip,
Koşturup erken dönmeye.
Gençliğin verdiği ile,
Ölüme bile varmaya.
Pınara baka baka,
Yiğitler gelen akan su!..
Fistanını bağlanıp,
Çocuklarına yalvarıp,
Birini sırtında taşıyıp,
Birini arkasına alıp,
Birisini ise emekletip.
Yavaş yavaş yürüyen,
Oturunca belim diye,
Korkunca kocam diye,
Yaşlılık beni bitirdi diye,
Yeni gelin geldiğinde,
Güzel gelinlik dönemim diye.
Olmayanları kurcalayan (karıştıran),
Yaşlılık senin dönemin diye.
Koca karılar gelen akan su!
Ak sakalını sıvazlayarak,
Yavaş konuşup, nasihat edip,
Yolun taşlarını toplayıp,
Kaynakları düzeltip,
Yiğitlik dönemini hatırlayıp,
Geçti zaman diye,
Gitmiş imiş gençlik (kuşak) diye,
Eyvah dünya,
Değişmeden durur diye,
Şecereleeri konuşup,
İhtiyarların geldiği akan su!..*

*Bocuraşıp süylöşüp,
Bir kündö on beş suu keçip.
Suu boyuna barişip,
Baltırkandan kesişip,
Suu miltık casap alışıp,
Birin biri atışıp,
Bir kumardan kanışıp,
İt baldaktı tebişip,
Men kıyın dep carışıp,
Baldar kelgen akkan suu!..
Ay tuyaktan arnaşıp,
Ak boz bee soyuşup,
Ak kımızga toyuşup.
Köpkö arça çıdayt – dep,
Karcıgaçka koyuşup.
Karagay kesip kınaşıp,
Karılar menen sınaşıp.
Çeñgek menen bekitip,
Çeçilip sırğa kelişip.
Suu keçpey malı ötsün – dep,
Semirip tez ketsin – dep.
El kattaşıp onsun – dep,
Ebin taap casaarga,
Epçil usta bolsun – dep.
Eptep salıp köpürö,
Elder kelgen akkan suu!..
A, canıbar, akkan suu,
Tañ kaşkayıp sürgöndö,
Buluttu şamal türgöndö,
Katuulap suu kirgende,
Taraza cıldız bölünüp,
Too, taştın baarı körünüp.
Sürülüp cıldız kaçkanda,
Sarı Çolpon cıldız batkanda,
Özöndön ak şamal cürüp ırkırap,*

*Mırıldanıp konuşup,
Bir günde on beş kere suya girip.
Su kenarına gidip,
Baltırkan'dan çarpışıp,
Su tüfek yapıp alışıp
Birbirini iterek,
Kumarları kanarak,
Kulaç atıp yüzerek
Ben güçlüyüm diye yarışıp,
Çocuklar gelen akan su!..
Adalık atları armağan edip,
Ak boz atı keserek,
Ak kımıza doyarak.
Çam ağacı uzun dayanır diye,
Direk yaparak.
Köknar kesip dayayıp,
İhtiyarlar ile sınaşıp.
Çengeller ile kapatıp,
Bir karara gelerek.
Malı suya basmadan geçsin diye,
Çabuk semirsin diye,
Halk birbirine gelip sevensin diye,
Yolunu bulup yapmaya,
Becerikli usta olsun diye.
Zorla köprü yaparak,
Halklar geldi akan su!..
Hey, güzelim, akan su,
Tan ağarıp sürdüğünde,
Bulut ruzgâr dürdüğünde (dağıtınca),
Hızlıca su gelince,
Terazi yıldızı bölünüp,
Dağın, taşın tamamı görünüp.
Azalıp yıldız kaybolduğunda,
Zühre yıldızı battığında,
İrmaktan ruzgâr esip inleyerek,*

*Suudan, kara buu çıgıp burkurap,
Asmandın, cıldızı kaçıp dırkırap.
Tokoydo güldör gülburap,
Butakta bulbul ır kurap,
Şıbakta torgoy ıldurap.
Cılgadan altı miñ bulak şıldırap,
Caraşkansıñ, akkan suu!..
Kün cayılıp kelgende
Küñgürönüp küç alıp,
Kümüş komuz küü çalıp.
Arkıragan küç alıp,
Altın komuz küü çalıp,
Kün kelbetin betine,
Carkıratıp tüşürüp.
añkap kelgen mal, canga
Tartınbastan içirip.
Kümüştöy bolup caltıldap,
Berekesin arttırıp,
İyip bergen balkıldap!
Biri konso, biri uçup,
Biri ketse, biri kelip.
Eki cagın karaşıp,
Kanattarın taraşıp.
Mukam – mukam sayraşıp,
Butagında caraşıp.
Uyadagı kütüşkön,
Balapanga suu berip.
Kucuraşıp oturup,
Korkunuç bolso duu ketip,
Kuştar kelgen akkan suu!
Kuyruk calı bir karış,
Kulan kelgen akkan suu.
Ayagı cok, kolu cok,
Cılan kelgen akkan suu!
ımın menen ırkeyi,*

Sudan kara buhar çıkıp buram buram,
Gögün, yıldızı kaçıp dağılıp.
Ormanda içekler açıp,
Dalda bülbül şiir dizip,
Kır çiçeğinde tarla kuşu öterek.
ay yatağında altı bin kaynak şarıldayıp,
Yakışırsın, akan su!..
Güneş yayılıp gelince
Gürleyerek kuvvetlenip,
Gümüş kopuz ezgi çalıp.
Kükreyen kuvvetlenip,
Altın kopuz ezgi çalıp,
Güneş şeklini yüzüne,
İşıldatıp işleyip.
Susayıp gelen mal, cana
Çekinmeden içirip.
Gümüş gibi ışıldayıp,
Bereketini arttırıp,
Merhamet eden sallanıp!
Biri konsa biri uçup,
Biri gitse, biri gelip.
Etrafına bakınıp.
Kanatlarını ırparak.
Ahenkle öterek,
Dallarında yakışıp.
Yuvasında bekleyen,
Yavrularına su verip.
Sohbet eder iken,
Korku olsa gürültü koparıp,
Kuşların geldiği akan su!
Kuyruk, yalı bir karış,
Yabani eşeklerin geldiği akan su.
Ayağı yok, eli yok,
Yılanın geldiği akan su!
Sinek ile sivrisineği,

*Bu da kelgen akkan suu.
Börönögü, bürgösü
Cuda kelgen akkan suu.
İyneligi, kögöönü,
Al da kelgen akkan suu.
Cörgömüşü, saygacı,
Bul da kelgen akkan suu.
Sarı tampir, saratan,
Sanap aytıp baratam,
Bu da kelgen akkan suu.
Kumurskadan pilge çe,
Cuda kelgen akkan suu!
A canıbar, akkan suu,
Tüş mezgili maalında
Küküktönüp küülöngön,
Kükük bolup süylöngön
Şamal çıgıp özünön,
Şapatası cırgatkan.
Şayırlanıp şar agıp,
Şanşıttırıp ırdatkan.
Candap bargan mal içip,
Suusap bargan can içip,
Booru menen soylogon,
Butu menen baskanda,
Asman menen uçkan da,
Baarı özüñö kelişken,
Asildensiñ, akkan suu!..
Beşim ubak bolgondo,
Bir az kalgan tartılıp,
Tandırbagan adamdı,
Tamaşası artılıp.
Başbaldak atsa ördögü,
Baykalat balık köldögü.
Koykoyup süzgö kazdarı,
Kalbay eerçip baldarı.*

Bunların da geldiği akan su.
Hayvanların kanını emen sinek piresi
Tamamının geldiği akan su.
Ağustos böceği ile sinek,
Bunların da geldiği akan su.
Örümceği, büleği,
Bunların da geldiği akan su.
Sarı tampir, ağustos böceği,
Sırayla anlatmaktayım,
Bunların da geldiği akan su.
Karıncadan file kadar,
Tamamının geldiği akan su!
Hey güzelim, akan su,
Öğle vaktinde
Coşarak hızlanan,
Guguk olup öten
Rüzgâr çıkıp kendisinden,
Serinliğiyle rahatlatan.
Neşelenip hızlı akan,
Çınlatarak şarkı söyleten.
Yanına gelen mal içip,
Susayıp gelen canlı içip,
Bağrı ile sürünen,
Ayağı ile yürüyen de,
Gök ile uçan da,
Hepsi kendine gelen,
Asilsindir akan su!..
İkindi vakti olunca,
Biraz çekilecektir,
Bıktırmayan insanı,
Neşesi artarak.
Suya dalsa ördeği,
Görünür balık göldeki.
Zarifçe yüzse kazları,
Arkasından kalmadan yavruları.

*Ilaaçın, kök kuş kele albay,
Ikıs berip tebe albay,
İçinde kalat armanı,
A canıbar, akkan suu,
Köpkö tiygen cardamı!..
Keçke maal bolgondo
Kerimsel cürüp oynogon.
Kara suuçul, çulduk kuş,
Kıyalay uçup toylogon.
Kıbılanın kızıl şamalı,
Kıdırıp düynö coylogon.
Kılkıldap kün batarda,
Kıyaldı cayga koybogon.
Kündün nurun sürtünüp,
Külüñdöp körkün coybogon.
Karagan menen kançalık,
Körkünö közüñ toybogon!..
Tün içinde karasañ:
Özöndün içi şuuldap,
Köktön caynap cıldızı,
Öz öñün karap cımındap.
Kök cıldızın batırıp,
Tabaktay Aydı kalkıtıp,
Attay ak boor balıgın,
Asmandı közdöy atılıp.
Kükümdölgön tamçısın,
Kürgüştöp ceekke çaçılıp.
Çaradağı kımızday
Çaçıratıp sapırtıp,
Keremetiñ bir sonun,
Körgöndün oozun açılıp!..
Agılasıñ culunup,
Alda kaydan sangaran
Kükük menen Zeyneptin,
Sayraganı ugulup.*

*Lâçin kuşlar yaklaşamadan,
Atılarak tepemedem,
İçinde kalır ukdesi,
Hey güzelim akan su,
Herkesedeğen yardımı!..
Akşam vakti olunca
Sel olarak oynayan.
Kara yüzücü, çulluk kuşu,
Kıyısında uçup eğlenen.
Kıblenin kızıl rüzgârı,
Dolaşıp dünyayı gezen.
Süzülerek güneş batarken,
Hayalini durdurmadan.
Güneşin nurunu sürerek,
Gülümseyip güzelliğini yitirmeyen.
Ne kadar bakmak ile de,
Güzelliğine gözün doymayan!..
Gece yarısı bakarsan:
Deryanın içi uğuldayıp,
Gökte yıldızı yayılıp,
Kendi rengine bakıp yanıp sönüp,
Gök yıldızını sığdırıp,
Tabak gibi ayı yüzdürüp,
At gibi ak balıgını,
Göge doğru fırlatıp.
Ufalanan damlasını,
Taşarak kıyıya saçıp.
Kaptaki kımız gibi
Sıçratarak savurup,
Kerametin güzeldir,
Görenleri ağzı açık şaşırtıp!..
Akarsın atılıp,
Bir yerlerde öten
Guguk ile Zeynep'i,
Ötmeleri işitilip.*

*Calbızdın cıtı burkurap,
Köñülüñdü sergitip.
Irdagiñdı keltiret,
Ilaaçınday ergitip!
Caz kelgende toktoboy,
Ördön çıkkan akkan suu.
Kayık süzüp ötü albas,
Kara toonun boorunan,
Köldön çıkkan akkan suu!
Cer üstündö melmildep,
Dariya bolgon akkan suu.
Ceñicok tökkön ır menen,
Cariya bolgon akkan suu.
Celip ötkön cerine,
Cemiş ösüp, bak bolgon.
Kelip ketken cerine,
Şaar ornop el tolgon.
Peyili kenen, tar emes,
Bir kalıpta buzulbay,
Arıp catkan akkan suu.
Dünyönün baarina,
Baldan tattuu şipşirin,
Cagıp catkan akkan suu!..
A canıbar akkan suu,
Ildıydı karap sürgön suu,
Ilaylanıp kirgen suu.
Eñiştı karap cürgön suu,
Erki menen kirgen suu.
Şamalday ünüñ şuuldap,
Tiriligin ötögön,
Top parende çuuldap,
Ceegiñde sayragan,
Kükük menen bulbul bar.
Kölündö kişi körböğön,
Kara kaşka Duldul bar.*

Nane kokusu yükselip,
Gönlünü serinletip.
Şarkı söyleyesin gelir,
Lâçin gibi coşturup!
Yaz gelince durmadan,
Yokuştan çıkan akan su.
Kayık yüzüp geçemeyen,
Kara dağın bağrından,
Gölden çıkan akan su!
Yer üzerinde dalgasız,
Derya olan akan su.
Ceñicok'un söylediği şarkı ile,
Duyurulan akan su.
Yelin geçtiği yere,
Meyve bitip, bahçe olan.
Uğradığı yerine,
Şehir yerleşip halk dolan.
Eli açık, cimri değil,
Aynı vaziyette bozulmadan,
Akmaktadır akan su.
Dünyanın tamamına,
Baldan tatlı çok şirin,
Hoşuna giden akan su!..
Hey güzelim akan su,
Aşağıya doğru akan su,
Çamurlanıp giren su.
Havzaya doğru akan su,
Kendi iradesi ile giren su.
Rüzgâr gibi sesin uğuldayıp,
Geçimini sağlayan,
Grup kuşlar gürültü koparıp,
Kıyısında öterler,
Guguk ile bülbül var.
Gölünde kişi görmeyen,
Kara allı Düldül var.

*Cünü señsel, ak kuyruk,
Kunduzu bar akkan suu.
Közgö cıluu körüngön,
Cıldızı bar akkan suu.
Cünü türkün kabulgan,
Suusarı bar akkan suu.
Düynödö türkün sonundu,
Mına uşintip bakkan suu.
Kimge bolso baarı bir,
Mumuyaday cakkan suu!..
Suusuz çöldö çaşap kör,
Ötör suunun azabı.
Ayta bersem türönbeyt,
Akkan suunun kazalı.
Kerüüdön kıyan koşulup,
Sel bolosuñ akkan suu.
Etek cagıñ buulsa,
Köl bolosuñ akkan suu.
Çöldüü cerge barganda,
Altın menen kümüşkö,
Teñ bolosuñ akkan suu!..
Kırtış baylap betine,
Cün çıkpagan akkan suu.
Aybanatpı, adambı,
Başın salsa: <<Tur, ket!>> - dep
Unçukpagan akkan suu!
İrik menen çirikti,
Taza kılğan akkan suu.
El cayloogo kongondo,
Ertereeek içsem dedirtip,
Eki agayin kişini,
Aça kılğan akkan suu.
Cürgön cerin güldötüp,
Cumuş kılğan akkan suu.
Nööbötü maga kelbeyt – dep,*

*Tüyü sensel, ak kuyruk,
Kunduzu var akan su.
Göze sıcak görünen (göze yakın),
Yıldızı (güzelliği) var akan su.
Tüyleri rengârenk değışen,
Sansarı vardır akan su.
Dünyada türlü güzelliği,
Bu şekilde besleyen akan su.
Kime olursa eşittir,
Mumya gibi hoş a giden su!..
Susuz çölde yaşayıp gör,
Geçer suyun ıstırabı.
Anlatmakla bitmez,
Akan suyun gazeli.
Yayılp yatan genişsin,
Sel olursun akan su.
Etek tarafı kapanırsa,
Göl olursun akan su.
Düzlük yere gelince,
Altın ile gümüşe,
Eşit olursun akan su!..
Kışır oluşup yüzüne,
Tüy bitmeyen akan su.
Hayvan mıdır, insan mıdır,
Kafasını daldırırsa “Kalk git” diye
Ses çıkarmayan akan su!
Kırlı ile çürüğü,
Temizleyen akan su.
Halk yaylaya yerleşince,
Erken içsem dedirten,
İki kardeş insanı,
Arasını açan akan su.
Bulunduğu yeri çiçek edip,
İş yapan akan su.
Sırası bana gelmez diye,*

*Koñşu oturgan adamdı
Uruşturgan akkan suu.
Cazdın ayı kelgende
Bayçeçekey başbagıp,
Bulak iyip taş carıp
Too başınan möñgü erip,
Tokson miñ bulak bir kelip,
Asmandan bulut bürkölüp,
Camgırın töksö al körüp!
Cekendin başı celpildep,
Kamıştın başı kalkıldap
Aalamga bulut orolup,
Aydın başı togolup.
Çagılğanı çartıldap,
Ay karañğı tünündö,
Kündüzgüdöy carkıldap.
Cerdin cüzün termeltip,
Kaardanıp kirgende,
Kaptap sel ıldıy sürgöndö,
Kapçıgayga tolgondo,
Candap bargan mal – candı,
Acıdaarday calmap sorgondo.
Alaçıktay taş agıp,
Ayuu, colbors, sülöösün,
Aldınan çıksa baarı agıp.
Baylap koygon sal agıp,
Baykabagan can agıp.
Köpürölöp dagı agıp,
Keçip kirgen mal agıp!
Buzup ötkön kıyanı,
Bul – akkan suunun zıyanı!..
Taşka tiygen cerinen,
Taamay calın, ot canıp
Carga tiygen cerinen,
Colum üydöy iz kalıp!*

*Komşu oturan insanı
Kavga ettiren akan su.
Bahar ayı gelince
Çiğdemler baş verip,
Pınar su verip taşı yarıp
Dağ başında bengi eriyip,
Doksan bin pınar birleşip,
Gökte bulut kapanıp,
Yağmurunu dökse o görüp!
Yumru gövdeli bitkinin başı savrulup,
Kamışın başı (ucu) süzülüp
Âlemi bulut kaplayıp,
Aydın başı yenilenip.
Şimşekleri çakarak,
Ay karanlık gecesinde,
Gündüz gibi aydınlanıp.
Yerin yüzünü titretip,
Kahırlanıp girdiğinde,
Kuşatıp sel aşağı sürünce,
Vadilere dolunca,
Yaklaşan (yanına gelen) mal canı,
Ejderha gibi parçalayıp emince.
Alaçık kadar taş akıp,
Ayı, kaplan, sülük,
Önünden çıksa tamamı akıp.
Bağladıkları sal akıp,
Fark etmeyen can akıp.
Köprüler de akıp,
Suya giren mal akıp!
Bozarak geçen yamacı,
Bu akan suyun zararı!..
Taşa değdiği yerinden,
Alev ile ateş yanıp
Yara değdiği yerinden,
Küçük çadır kadar iz kalıp!*

*Ortosunan karasañ,
Orgugan kara kan agıp!
Tüptüü terek toktoboy,
Bir kuurayga okşoboy.
Karagayı, arçası,
Karaygan tokoy kançası,
Bir toktoşko carabay,
Arıp barat dañ salıp.
Taşka tiyse çaçırıp,
Taamay candı kaçırıp.
Küküktönüp, süylönüp,
Küçü taşıp, cindenip.
Tamday bolgon taştarı,
Togolongop kaldırıp.
Anı körgön pendenin,
Akılı kalat dabdırıp.
Askaga tiyse cançılıp,
Aybatınan can çıgıp.
Kirip barat akkan suu!..
Bu da akkan suunun zıyanı!..
A, canıbar, akkan suu,
Caz kelgende kürpüldöp,
Ee – caa berbey taşkan suu.
Toodon çölgö cetkençe,
Dalay coldu baskan suu.
Can – canıbar küyönü,
Caamı uşul düynönü,
Carkıratıp bakkan suu!
Ciktep curtkı bölbögön,
Canında adam bolboso,
Cakın körüp çöldögön.
Arık kayırıp baylasa,
Paydası bar akkan suu.
Caşap tursa tügönböş,
Dayrası bar akkan suu.*

Ortasından bakarsan,
Fıskıran kara kan akıp!
Köklü kavak ağacı durmadan,
Bir çalıya benzemeden.
Kök narı, çam ağacı,
Karardı ormanın nicesi,
Durmak bilmeden,
Akmaktadır tahıllarını döküp.
Taşa değse sıçrayıp,
Açık canı kaçırır.
Guguk gibi öterek,
Gücü taşarak, sinirlenip.
Ev kadar olan taşları,
Yuvarlanır paldır küldür.
Bunu gören bendenin,
Aklını yitirir şaşırıp.
Kayaya değse sançılıp,
Heybetinden can çıkıp.
Gelmektedir akan su!..
Bu da akan suyun zararı!..
Hey, güzelim, akan su,
Bahar gelince gürleyip,
Dinlemeden taşan su.
Dağdan çöle ulaşıncaya,
Bir hayli yolu geçen su.
Canlı böceği,
Bütün bu dünyayı,
Mutlu şekilde besleyen su!
Ayırıp halklara bölmeyen,
Yanında insan olmasa,
İlişki kurup arzulayan.
Arık kazıp bağlasa,
Faydası vardır akan su.
Yaşamakla tükenmeyen,
Deryası vardır akan su.

*Canduu menen cansızga,
Ömür otun küyüzgön,
Aylası bar akkan suu!
Taşkıını biyik düynönün,
Taalayınday caralğan.
Türdüü çöpkö, mivaga,
Kanı bolup taralğan,
Tegerenip canınan,
Karıp – miskin ketpegen,
Kanday molsuñ, akkan suu,
Cerdip üstün tepsegen!..
A, canıbar, akkan suu,
Akkan suunun belgisi:
Kamçılanbay tez ketken,
Mudaasına bat cetken.
Ciyirkenbey içine,
Kırk ayaktuu kurt kütön
Kamış çıgıp kölünö,
Kara bee ottogon.
Balırının içine,
Baka çardap toktogon.
Kelişkensiñ akkan suu!
Körüp adam cırgagan,
Beyiştensiñ akkan suu,
Aram, adal debegen,
Asıldansiñ akkan suu.
Öz başından küñönü,
Aritkansiñ akkan suu.
Kimgе bolso <<makul>> - dep,
Baş urgansiñ akkan suu.
Tuş-tarapka bet alıp,
Agıp öttün akkañ suu.
Adaşpastan öz colun,
Tabıp öttüñ akkan suu.
Kıyaldanıp kıyşayıp,*

Canlı ile cansıza,
Hayat ateşini yandıran,
Çaresi vardır akan su!
Taşkıını yüksek dünyanın,
Talihi kadar yaratılan.
Türlü ota, meyveye,
Kan olarak dağılan,
Dolaşarak yanından,
Gariban, fakir gitmeyen,
Ne kadar bolsun akan su,
Yerin üzerine basan!..
Hey, güzelim, akan su,
Akan suyun belirtisi:
Kırbaçlanmadan hızlı gitmesi,
Muradına hızlı ulaşan.
Tiksinmeden içine,
Kırk ayaklı böcek yetiştiren
Kamış yetişip gölünde,
Kara kısrak otlayan.
Yosununun içinde,
Kurbağa ötüp duran.
Çok güzelsin akan su!
Görünce insan rahatlanan,
Cennettensin akan su,
Haram, helal demeyen,
Asilsindir akan su.
Kendi başından günahı,
Temizledin akan su.
Kim olursa “tamam”- diye,
Baş eğmiştin akan su.
Her tarafa yönelip,
Aktın geçtin akan su.
Şaşırmadan kendi yolunu,
Bularak geçtin akan su.
Hayal edip inerek,

*Şookumdanıp, ün salıp,
Celip öttüñ, akkan suu.
Alasasin adamga,
Berip öttüñ, akkan suu.
Kışın – cayın barabar,
Korgoşunday költüldöp,
Tünük bolup möltüldöp,
Erip öttüñ akkan suu.
Kelin menen kızdarga,
Kerektüün algın – dep,
Çelegine tolturup,
Berip öttüñ akkan suu!
Ömür şerik adamga,
Bolup öttüñ akkan suu.
Bul dünüyö çarıktan,
Tolup öttüñ akkan suu.
Kara cerge cımıldap,
Kirip öttün akkan suu.
Bara turgan ceriñdi,
Bilip öttüñ akkan suu.
Kişi bargıs çuñkurga,
Kirip öttüñ akkan suu,
Kasiettüü akkan suu,
Küz mezgilde karasañ
Kalıbınan tartılğan,
Kubatnan ayrılğan.
Möñgüsü azdap erigen,
Bulagı iybey kemigen.
Karkıldap uçkan kaz ketken,
Kurkuldap cürgön kuu ketken,
Ördök, çürök kalbastan,
Cıluu cakka duu ketken.
Cinin kakkan bakşıday,
Carım bolup suu ketken.
Erteñ menen keçinde,*

*Işık saçıp, seslenip,
Yelerek geçtin, akan su.
Alacağını insana,
Vererek geçtin, akan su.
Kışın yazın eşit,
Kurşun gibi yumuşayıp,
Berrak olup parlayıp,
Eriyerek geçtin akan su.
Gelin ile kızlara,
Lazım olanını al- diye,
Kovasına doldurup,
Verip geçen akan su!
Hayat arkadaşı insana,
Olarak geçtin akan su.
Bu dünya hayattan,
Dolu geçtin akan su.
Kara toprağa düzleşip,
Sinerek geçtin akan su.
Gidecek olan yerini,
Bilerek geçtin akan su.
Kişi yaklaşamayan çukurluğa,
Girerek geçtin akan su,
Kerametli akan su,
Güz döneminde bakarsan
Kalıbından çekilen,
Kuvvetinden ayrılan.
Bengisi azar eriyen,
Pınarı su vermeden azalan.
Yüzerek uçan kaz giden,
Gurk diyen kuğu da gitti,
Ördek, çamurcun kalmadan,
Sıcak taraflara atlandılar.
Sakinleşen cadı gibi,
Yarım olup su gitti.
Sabah ile akşam,*

*Burkurap cıkkan buu ketken.
Kış çildedede karasañ,
Körünüşün baykasañ,
Kök muz karga oronup,
Köñüldüü ırı cogolup,
Tuñguyukta çuldurap,
Agıp catır buldurap.
Alkıngan alı çok bolup,
Arañcanday toktolup,
A birok moyun berbesten,
Ayaz suukka könböstön,
Agıp catat akkan suu!..
A canıbar, akkan suu,
Künü – tünü aksañ da,
Kızmat etip catsañ da,
Kadırdıñdı bilbeybiz.
Köñülüñdü kir kılıp,
Kayra özüñdü tildeybiz.
Cok degende bir cılda,
Zıyarat kılıp cürböybüz.
Suu sıylagan zor bolor,
Suu kordogon kor bolor,
Özüñö özü coo bolor.
Akıl menen oylop al,
Aytkan çokmun tim gana!..
A, canıbar, akkan suu,
Cok degende bir küngö,
Kelbey koysoñ taarınıp,
Kesirlenip cürgöndör,
Çurkayt ele ak urup!
Barktabastan cürgöndör,
Ayçılık cerde bolsoñ da,
Bir uurtap seni alganga,
Cetet ele calınıp.
Kolunda bolgon düynösün,*

Yükselerek buhar giden.
Kışın soğuşunda baksan,
Görüntüsünü görürsün,
Gök buz kara örtünüp,
Neşeli şarkısı kaybolup,
Boşluk içinde öterek,
Akmaktadır gümbürdeyerek.
Atılan gücünü yitirip,
Takatsiz gibi durgunlaşıp,
Fakat baş eğmeden,
Ayaz soğuşu dinlemeden,
Akmaktadır akan su!..
Hey güzelim, akan su,
Gündüz-gece aksan da,
Hizmet etmekte isen de,
Kıymetini bilmiyoruz.
Gönlünü kirletip,
Tersine seni azarlarız.
Hiç değilse bir yılda,
Büyüklerimizi ziyaret etmeliyiz.
Suya hürmet eden güzel olur,
Suyu horlayan hor olur,
Kendi kendine düşman olur.
Aklın ile düşün,
Söylemedim boşuna!..
Hey, güzelim, akan su,
Hiç değilse bir günlüğüne,
Gelmez isen darılıp,
Hor görmekte olanlar,
Koşarlardı yalvarıp!
Kıymetini bilmeyenler,
Aylık yer kadar uzakta isen de,
Seni bir kere yudumlamak için,
Ulaşır idi yalvarıp.
Elinde olan varlığını (dünyasını),

Beret ele cabılıp!..
Birok sen anday emessiñ,
Çalkıp catkan kenensiñ.
Kerektegen canduunun,
Kızmatına belensiñ.
Bayırtadan ber cakka,
Kerektelip kelgensiñ,
Bali, ırakmat, akkan suu!
Tolkup, taşıp aga ber.
Tegerenip Cer cüzün,
Turmuş otun caga ber!..
Möñgü bolup aşuuda,
Ünömdölgön akkan suu.
Ceti kün, bir tün aytsam da,
Tügönbögön akkan suu.
Akkan, akkan, akkan suu,
Amanat canga cakkın suu!..

Ek.6. Ayt, Ayt Dese

Ayt, ayt dese toktolboy,
Aşuudan şamal sokkondoy,
Aksı menen Talastı ayt.
Kökçö menen Manastı ayt,
Kün cügürük kanattı ayt,
Küygön elde sanattı ayt.
Ötö kızıl manattı ayt,
Ötkön elde sanattı ayt.
At üstündö kitepti ayt,
Munu okuyan moldonu ayt,
Kuugandı aytpay, cıkkandı ayt.
Bolup ötkön tarihtı ayt,
Calgandı aytpay anıktı ayt.
Akındardın ırın ayt,
Akılmandı sırın ayt.

Verir idi üşüşüp!..
Fakat sen öyle değılsin,
Durgun şekilde genişsin.
İhtiyacı olan canlının,
Hizmetine hazırsın.
Evvelden bu yana,
Kullanılarak geldin,
Aferin, teşekkür akan su!
Dalgalanıp, taşıp akmaya devam et.
Dolaşarak yeryüzünü,
Hayat ateşini yakmaya devam et!..
Bengi olup geçitte,
Tasarruf edilen akan su.
Yedi gün, bir gece anlatsam da,
Bitmeyen (tükenmeyen) akan su.
Akan, akan, akan su,
Emanet cana iyi gelen su!..
(Akmataliev - Mukosov, 2015: 54-76)

Anlat, Anlat Dese

Anlat anlat dese durmadan,
Geçitte rüzgâr estiğı gibi,
Aksı ile Talas'ı anlat.
Kökçö ile Manas'ı anlat,
Hızlı koşan kanadı anlat,
Zavallı halkta sanatı anlat.
Aşırı kızıl manatı anlat,
Geçmişlere sanatı anlat.
At üzerinde kitabı anlat,
Bunu okuyan mollayı anlat,
Kovalayanı değıl, yıkanı anlat.
Geçmişte kalan tarihi anlat,
Yalanı değıl doğruyu anlat.
Şairlerin şiirini anlat,
Bilgelerin sırrını anlat.

*Kedeylerdin muñun ayt,
Balbaldardın küçün ayt.
Arıstandın sürün ayt,
Bulbul torgoy ünün ayt,
Çöbün aytpay gülün ayt,
Tuulup öskön ceriñdi ayt.
Kuttuu Kırgız eliñdi ayt.
Toskooldun kölün ayt,
Suusamırdın törün ayt,
Atan töödöy erdi ayt,
Argımak tuugan beein ayt.
Cük kötörgeñ töönü ayt.
Konodon çıkkın külüktü ayt,
Karışkır algan bürküttü ayt.
Algandı aytpay, bergendi ayt,
Duşmandı ceñip kelgendi ayt.
Burma temir, som temir,
Burbay sokkon ustanı ayt,
Burkurap caagan buluttu ayt.
Kırğa kapkan salgandı ayt,
Kızıl tülkü algandı ayt.
Congo kapkan salgandı ayt,
Colbos atıp algandı ayt.
Köz melcigen biyikti ayt,
Anda cürgön kiyikti ayt.
Kerilip ketmen çapkandı ayt,
Adal düynö tapkandı ayt.
Tattuu bolgon ömürdü ayt,
Özgörülgön köñüldü ayt.
Mergençinin közün ayt,
Karıyanın sözün ayt.
Kümüştü aytpay, altındı ayt,
Azamat tuugan katındı ayt.
Aşkebini* sögüp ayt,
Akın bolsoñ törüp ayt.*

Fakirlerin kaygısını anlat,
Pehlivanların gücünü anlat.
Aslanların heybetini anlat,
Bülbül turgay sesini anlat,
Otunu değil çiçeğini anlat,
Doğup büyüdüğün yerini anlat.
Kutlu Kırgız halkını anlat.
Tokool'un gölünü anlat,
Suusamır'ın meralarını anlat,
Atan deve gibi yiğidi anlat,
Küheylan doğan yılmı anlat.
Yük taşıyan deveyi anlat.
Toya öne çıkan küheylanı anlat,
Kurt avlayan kartalı anlat.
Alanı değil, vereni anlat,
Düşmanı yenenleri anlat.
Dönüşlü demir, som demir,
Döndürmeden vuran ustayı anlat,
Sağanak yağın bulutu anlat.
Kırlara kapan koyanı anlat,
Kırmızı tilki avlayanı anlat.
Tepeye kapan koyanı anlat,
Kaplan avlayanı anlat.
Göz kamaştırın zirveyi anlat,
Orada bulunan geyiği anlat.
Yayılp kazma vurmanı anlat,
Helal kazanç yapanı anlat.
Tatlı olan ömrü anlat,
Değişken olan gönlü anlat.
Avcının gözünü anlat,
İhtiyarların sözünü anlat.
Gümüşü değil, altını anlat,
Yiğit doğuran kadını anlat.
Oburu küfrederek anlat,
Şair isen doğaçlamalı anlat.

*Ak – karanı ilgap ayt,
Cürök menen cırgap ayt.
Emgekçini maktap ayt,
Catıp içer buzuktu
Kakşık sözgö kaktap ayt.
Adiletti korgop ayt,
Aramzanı kordop ayt.
Ak bolottun brkn ayt,
Ala – Toonun krkn ayt.
A albarstın krn ayt,
Ata – babañ curtun ayt.*

Ek.7. Calgız Tal

*Bakayırğa calgız tal,
Balası cok baykuş tal.
Col boyunda calgız tal,
Coldoşu cok baykuş tal.
Kayrılıp kelip kongondoy,
Kargaga tnk bolgondoy
Kanatı cok calgız tal,
Kaygısı kp baykuş tal.
Burulup kelip kongondoy,
Bulbulga tnk bolgondoy
Butağı – cok calgız tal,
Muñduu bolgon baykuş tal.
Sen bu cerde cok eleñ,
Ceriñ kana calgız tal?
Aymaktuu oguu camagat
Eliñ gana calgız tal?
Krnbysñ ıraaktan
Karañ kana calgız tal?
Tegerenip oynogon
Balañ kana calgız tal?
İke tartıp ketipsiñ,*

Ak ile karayı ayırarak anlat,
Kalbinle sevinçle anlat.
Emekiyi överek anlat,
Yatıp yiyen kötüleri
Kinayeli sözlere katarak anlat.
Adaleti koruyarak anlat,
Haramzadeyi horlayarak anlat.
Ak polatın brkn anlat,
Ala Dağ'ın güzelliğini anlat.
A cadının keskinliğini anlat,
Ata babanın yurdunu anlat.
Akmataliev-Mukasov, 2015: 84-85)

Yalnız Ağaç

Bakayır' da yalnız söğüt,
ocuğu yok zavallı söğüt.
Yol boyunda yalnız söğüt,
Yoldaşı yok zavallı söğüt.
Dolaşıp gelip konacak,
Kargaya yuva olmuş gibi
Kanadı yok yalnız söğüt,
Kaygısı çok zavallı söğüt.
Dolaşıp gelip konacak,
Bülbüle yuva olmuş gibi
Dalları yok yalnız söğüt,
Üzüntülü olan zavallı söğüt.
Sen burada yok idin,
Yerin hani yalnız söğüt?
Bölgedeki kalabalık cemaat
Halkın nerede yalnız söğüt?
Grnmezsin uzaktan
Karan nerede yalnız söğüt?
Etrafinda oyun kuran
Çocuğun nerede yalnız söğüt?
İncecik olup gidersin,

*Deneñ kana calgız tal?
Kötörüp cürüp çoñoytkon
Eneñ kana calgız tal?
Ala bakkan bolgondoy,
Açañ gana calgız tal?
Arkalap cürüp çoñoytkon
Atañ gana calgız tal?
Özüñ calgız turusuñ,
Biriñ gana calgız tal?
Özüñ menen bir tuugan
İniñ kana calgız tal?
Karaygan taldın birisiñ,
Kaliñ topton acırap,
Kanday calgız cürüsüñ?
Eki taldın birisiñ,
El – curtuñan acırap,
Emine calgız cürüsüñ?
Ceñicokko calgız taldın atkan coobu:
Beş – altı ooz söz kılıp,
Añgame kılıp kuradıñ
Añırıp turgan calgızdın
Al – abalın suradıñ.
Teñtuşuña ee kılıp,
Terip – terçip kuradıñ.
Telmirip turgan calgızdın
Teri – cayın suradıñ.
Kara cerdin boorunda
Kalganıñ bar şöküldü.
Kaygırasıñ calgızga,
Armanıñ bar şöküldü.
Kızıl küngöy kıştovuñ,
Tuştanıñ bar şöküldü.
Kızıl öñüñ kersarı,
Buşmanıñ bar şöküldü.
Başka çaap caralap,*

Gövden nerededir yalnız söğüt?
Sırtında taşıyıp büyüten
Annen nerededir yalnız söğüt?
Alaca direk olan,
Dalın nerededir yalnız söğüt?
Sırtına alıp büyüten
Baban nerededir yalnız söğüt?
Kendin yalnız durmaktasın,
Diğerin hani yalnız söğüt?
Kendin ile kardeş olan
Kardeşin nerede yalnız söğüt?
Kararan söğüdün birisin,
Gür ormandan ayrılıp,
Nasıl tek başına yürürsün?
İki söğüdün birisin,
Halkından yurdundan ayrılıp,
Niçin yalnız yürürsün?
Ceñicok'a yalnız söğüdün cevabı:
Beş altı söz söyleyip,
Hikâye şeklinde birleştirdin
Şaşkına dönmüş yalnızın
Hal hatırını sordun.
Kendine eşit gördün,
Halimi anlattın.
Hüzünlünen yalnızın
Soyunu ve yerini sordun.
Kara yerin bağrında
Kalmış gibi şeklin var.
Üzülmehtesin yalnız için,
Kederin var gibisin.
Kızıl yamaç kışlağın,
Taraftın var gibisin.
Kızıl rengin sararmış,
Pişmanlığın var gibisin.
Başına vurup yaralayıp,

*Pas bolgonum an üçün.
Tizilip çıkkan buragım,
Tündükçü kelip kesti ele,
Tügönömün al üçün.
Aça çıkkan butagım
Ala bakan kılam – dep,
Aşkanaga kuram – dep,
Ar kim kelip kesti ele
Al sebepten tügöndüm.
Menin uşul turganım,
Bendege bolsun ubalım.
Añırıp calgız turganım,
Adamga bolsun ubalım.
Ceñicok:
Talda bolsoñ dalaydan,
Tegin emes ekensin.
Berıştelüü adamdan
Begine emes ekensiñ.
Tört tülüktüü malımdı,
Tolgosuz bildiñ alımdı.
Ak tanoo toru tayımdı,
Ayttırbay bildiñ cayımdı.*

Ek.8. Nasıyat

*Arça menen karagay,
Asman melciyt Çanaçta.
Arpa menen ak buuday,
Bütökön ceri Talasta.
Aydiñ – Köl beti tunukta,
Adamdın başın kaysagan,
Aşık ölüm ulukta,
Aytarga til çok dudukta.
Kaptalına cuk artpay,
Karañgıda col tartpay,*

*Alçalmışım onun için.
Sıralı şekilde çıkan budağım,
Tündükçü gelip kesti.
Tükenmiş oldu onun için.
Dallara çıkan budağım
Ala direk yaparım- diye,
Çadırları kurarım- diye,
Herkes gelip kesti.
Onun için tükendim.
Benim bu vaziyetim,
Bendelere olsun vebalim.
Hüzünlenererek yalnız duruşum,
İnsana olsun vebalim.
Cenicok:
Söğüt de olsan hayliden,
Boş yanın yokmuş.
Melek gibi olan insandan
Yabancı değilmişsin.
Dört çeşit hayvanlarımı,
Sıkıntısız bildin durumumu.
Beyaz burunlu doru tayımı,
Anlatmadan bildin halimi.
(Akmataliev-Mukasov, 2015: 86-88)*

Nasihat

*Çam ağacı ile köknar,
Gök diremekte Çanaç'ta.
Arpa ile buğday,
Yetiştigi yer Talas'ta.
Aydiñ-Köl yüzü berraktır,
İnsanın başını yok eden,
Gereksiz ölüm yaşlılarda,
Söylemeye dil yok dilsizde.
Bağrına yük yüklemeyen,
Karanlıkta yola gitmeden,*

*Karusuz bolot beçelde.
Kanday arga kılam – dep,
Ubayım bolot keselde.
Baykap tursañ kalet cok
Ceñicok aytkan kazalda.
Alıp – satıp bakıldap,
Soodası bolot bazarda.
Acal cetip, kün bütsö,
Uluu – kiçüü ciyılıp,
Uktap catat mazarda.
Karañgıda çakırgan,
Kalmakça süylöp bakırgan,
Kara cin bolot bakşıda.
Kaerge barsañ kel beri
Kadır cüz bolot cakşıda.
Küñgöydün betin kar albayt,
Kündüz çırak canalbayt.
Çorkok cıgaç caralbayt,
Çoguuga caman baralbayt.
Öndögö arık cürö albayt,
Öksügön bende külö albayt.
Ölörün adam bile albayt,
Özü baş bala til albayt.
Kalkıp catkan daryadan,
Kayık ötöt ilinbey.
Kaymaktan kara cer,
Kañça candı şimirdi,
Kay ketkeni bilinbey.
Keç kirbese kün batpayt,
Kesende adam tim catpayt.
Tañ atpasa kün çıkpayt,
Taz başına cün çıkpayt.
Balık suuda tumçukpayt,
Manapka malay unçukpayt.
Terdebey baştan suu çıkpayt,*

Güçsüz olur zayıfta.
Nasıl çare bulurum- diye,
Endişe olur hastada.
Dikkat etsen halet yok
Ceñicok'un dediği gazelde.
Alıp - satıp haykırıp,
Pazarlık olur pazarda.
Ecel gelip, gün bitse,
Büyük küçük yığılıp,
Uyumaktadır mezarda.
Karanlıkta çağırın,
Kalmakça konuşup bağırın,
Kara cin olur cadıda.
Nereye gitsen gel beri
Hatırı olur iyilerde.
Güneyin yüzünü kar kaplamaz,
Gündüz çırak yanamaz.
Beceriksiz odun yaramaz,
Birlikte kötü yürüyemez.
Yukarıya doğru arık akamaz,
Kederli insan gülemez.
Öleceğini insan bilemez,
Haylaz çocuk söz dinlemez.
Süzülerek akan deryadan,
Kayık geçer takılmadan.
Kaymaklanan kara toprak,
Nice canı emdi,
Nereye gittiği bilinmeden.
Geç olmasa güneş batmaz,
Zehirli insan rahat uyumaz.
Tan ağarmasa güneş doğmaz,
Kel başına saç çıkmaz.
Balık suda boğulmaz,
Zengine hizmetçi ses çıkarmaz.
Terlemeden baştan su çıkmaz,

*Beker cerden çuu çıkpayt.
Kurgak cerden suu çıkpayt,
Coo köpünböy tuu çıkpayt.
İmanı bütün pendeden
Calgan aytap kuu çıkpayt.
Kaçırıp kirip kelgende,
Kaman moynun buralbayt.
Karılıu kişi tap berse
Karuusuz naçar kanetsin
Kayaşa kılıp turalbayt.*

Ek.9. Nakıl Kep

*Altı atañ ötkün cergeden
Kalgan köñül, çıkan can
Kayrılıp kayta kelbegen.
Alaka kılsa aç közgö
Alganın kayra berbegen.
Külüktör çurkayt tör menen,
Küküktör sayrayt ün menen.
Katındın körkü er menen,
Dıykandın körkü cer menen.
Altından komuz küü aytam,
Ayçılık cerden ır aytam.
Kümüştön komuz küü aytam,
Künçülük cerden sır aytam.
Aşuuga salsañ lök taştayt
Arik bir attın çoburu.
Asmandan uçup kurkuldayt
Ala bir kanat soburu.
Adamzat pendenin
Ar kaday bolot corugu.
Çarbadarlap caynagan
Körüngön toonun adırın.
Caman adam bilebi*

Boş yere kavga çıkmaz.
Kurak yerden su çıkmaz,
Düşman görünmeden tuğ çıkmaz.
İmanı sağlam bendeden
Yalan söyleyecek kurnaz çıkmaz.
Kovalayarak sıkıştırdığında,
Domuz boynunu çeviremez.
Güçlü kişi güç verse
Güçsüz çaresiz kişi ne etsin
Karşılık verip duramaz.
(Akmataliev-Mukasov, 2015: 95-96)

Aktarma Söz

Altı atan geçen yurdundan
Kalan gönül, çıkan can
Tekrar geri gelmeyen.
İyilik yapınca açgözlüye
Aldığımı geri vermeyen.
Küheylanlar koşar tepe ile,
Guguklar öter sesi ile.
Kadının güzelliği koca ile,
Çiftçinin güzelliği toprak ile.
Altından kopuz, ezgi söylerim,
Aylık yerden şiir söylerim.
ümüşten kopuz ezgi söylerim,
Günlük yerden sır söylerim.
Geçitten geçsen kendini bırakır
Zayıf bir atın saf kan olmayanı.
Gökte uçup öter
Alaca kanat kuşları.
İnsanoğlu bendenin
Her türlü olur huyları.
Üreticiler yayılan
Görünen dağın kırlarını.
Kötü insan bilir midir

*Cakşı adamdın kadırın?
Burçak – burçak kar caasa,
Asıl cılkı balası
Buyukpayt da uyukpayt.
Cakşı atanın balası
Erte – keçke kep urşa,
Erikpeyt da zerikpeyt.
Ay kılayıp cañursa,
Aç belesten körünöt.
Adırdan şamal kozgolso,
Asmandan bulut sörülöt.
Acal cetip, kün bütsö,
Altın baş elden bölünöt!..
Kün carığı tiygendey
Külgönü kızık balanın.
Köykölüp össö egin, çöp,
Körkü eken egin talaanın.
Sıylaşpay ketseñ cat bolot,
Sır bilgi cakın adamıñ.
Umtulsañ cakşı cürüügö,
Uzarat, caştar, kadamıñ.
Kıyalım tolkup ırdasam,
Kızığın sözdün tabamın.
Kırdalıñ barda, cigitter,
Kızığıp işke caragin.
Kırdanıp kesir süylösöñ,
Kıyını oşol balanın.
Cabırkatıp sargaytat,
Cakşısı bolboyt calaanın.
Külüktör çurkayt mürgüböy,
Kün beleñ kündö kelgidey.
Argımak çurkayt mürgüböy,
Ay beleñ ayda tiygidey.
Erdik kılsañ bir sonun,
El eskerip cürgüdöy!*

İyi insanın kıymetini?
Dolu dolu kar yağsa,
Asil yılkı yavrusu
Yolunu şaşırılmaz da toplanmaz.
İyi atanın oğlu
Sabah akşam konuşsa,
Sıkılmaz da yorulmaz.
Ay görünüp yenilense,
Aç mahmuzlar görünür.
Kırlardan rüzgâr hareketlense,
Gökte bulut sökülür.
Ecel gelip, gün bitse,
Altın baş halktan ayrılır!..
Güneş aydınlığı değdiği gibi
Gülüşü ilginçtir çocuğun.
Savrulup yetişse ekin, ot,
Güzelliği imiş ekin tarlanın.
Saymaz isek yabancı olur,
Sırlaştığın yakın insanı.
Gayret etsen iyi olmaya,
Uzayacak, gençler, adımınız.
Hayalimi anlatıp şarkı söylesem,
İlginç sözleri bulurum.
İmkânın varken, yiğitler,
İşlerinizi severek yarayın.
Böbürülenip hor görsen,
Güçlüsü budur çocuğun.
Cebir edip sarartır,
İyisi olmaz iftiranın.
Küheylanlar koşar sekmeden,
Güneş miydin her gün gelecek.
Yürükler koşar sekmeden,
Ay mıydın her ay degecek.
Kahramanlık yaparsan güzeldir,
Halk hatırlayacak gibi!

*Cakşı konok tok bolot,
Caman cürök cok bolot.
Oylop – oylop oltursañ,
Okton külük oy bolot.
Şattanıp ırdap oltursañ,
Şayırdın körkü toy bolot.
Suykaya basıp kerilgen
Suluunun körkü boy bolot.
Baylıktın çoñu – den sooluk,
Baarınan kesel kor bolot.
Cürö – cürö cakşı attın
Cürüşü çıgat corgolop.
Köñülüñdü kötöröt
Kök börü tartsañ oydolop.
Bil düynödö ne karıp?
Ar kim satıp albasa,
Ak alaluu böz karıp.
Zamandaşı bolboso,
Karıya bolor tez karıp.
Kadırdıñ ceñe bilbese,
Boygo cetken kız karıp
El cakalay konboso,
Betegelüü bel karıp.
Kaz – ördögü bolboso,
Aydıñ çalar köl karıp.
Uluk adil bolboso
Ubara bolot el karıp.
Kayberen, kiyik catpasa,
Karaygan aska, taş karıp,
Ata – enesin ıylatıp,
Armanda ketken caş karıp.
Aylanıp bulut kaptasa,
Ağarıp atkan tañ karıp.
Kıştın küñü talaada
Karoosuz cürgön mal karıp.*

İyi misafir tok olur,
Kötü yürek yok olur.
Düşünerek baktığında,
Oktan hızlı düşünce olur.
Eğlenip şarkı söyleyen,
Şairin güzelliği toy olur.
Endamlı yürüyüp böbürlenlen
Güzelin güzelliği boyu olur.
Zenginliğin en büyüğü- sağlıktır,
Her şeyden hasta olan hor olur.
İlerledikçe iyi atın
Yürüyüşü olur yorgalayıp.
Moralini düzeltir
Kök börü oynasan durmayıp.
Bu dünyada ne garip?
Her kim satın almasa,
Ak alalı bez garip.
Zamandaşı olmasa,
İhtiyarlar olur garip.
Kıymetini yengesi bilmese,
Evlenecek yaştaki kız garip
Halk yanında konmasa,
Çalılı bel garip.
Kaz ördeği olmasa,
Derin olan göl garip.
Büyükler adil olmasa
Zahmet çeker el garip.
Ceylan, geyik yatmasa,
Kararan kayalık, taş garip,
Babasını- anasını ağlatıp,
Üzüntüyle giden genç garip.
Dolaşıp bulut kaplasa,
Ağarıp atan tan garip.
Kış günleri tarlada
Sahipsiz gezen mal garip.

*Kol arıktan suu içpey,
Çöldö öskön tal karıp.
Kempirinen ayrılğan
Cetimişte çal karıp.
El – curtunan acırap
Eenbaş cürgön caş karıp.
Ayıldan kızdı tandasa,
Muradın taap albasa,
Kim da bolso al karıp.
Asmanda camgır caabasa,
Cazında çıkkın gül karıp.
Ay, cıldızı körünböy
Boroşo urgan tiin karıp.
Ölöp kalsa doosu cok,
Doogo kelgen küñ karıp.
Kadırın taap minbese,
Kara buuldan at karıp.
Okutkan menen bilbese,
Ubara bolgon kat karıp!..
Aalamdın körkü Kündö bar,
Adamdın körkü tilde bar.
Akındın körkü ündö bar,
Aşıktın cayı dilde bar.
Ay, cıldız körkü tündö bar,
Caz aydın körkü güldö bar.
Ak peridey suluunu
Amalıñ bolso ündöp al!
Ördök, kaz körkü köldö bar,
Kulandın körkü çöldö bar.
Dayranın körkü selde bar,
Dinkandın körkü cerde bar.
Cayloonun körkü malda bar,
Cığaçtın körkü talda bar.
Sakaldın körkü çalda bar,
Suluunun körkü kalda bar.*

*Arıklardan su içmeden,
Çölde biten söğüt garip.
Karısından ayrılan
Yetmişteki ihtiyar garip.
Halkından yurdundan ayrılıp
Başıboş gezen genç garip,
Köyünde kızı seçmişse,
Muradını bulup alamasa,
Kim ise odur garip.
Gökte yağmur yağmasa,
Baharda biten çiçek garip.
Ay, yıldızı görünmeden
Boran kaplayan gece garip.
Ölür ise davasız,
Davaya gelen hizmetçi garip.
Kıymetini bilip binmese,
Kara küheylan at garip.
Okutmak ile öğrenmese,
Zahmet çeken yazı garip!..
Âlemin güzelliği güneştedir.
İnsanın güzelliği dildedir.
Şairin güzelliği sesindedir,
Aşığın yeri gönüldedir,
Ay, yıldızın güzelliği gecededir,
Yaz aylarının güzelliği çiçektedir.
Ak peri gibi güzeli
Amelin varsa seslendir!
Ördek, kaz güzelliği göldedir,
Yaban eşeğinin güzelliği çöldedir.
Deryanın güzelliği seldedir,
Çiftçinin güzelliği yerdedir.
Yaylanın güzelliği maldadır,
Ağacın güzelliği söğüttedir.
Sakalın güzelliği ihtiyardadır,
Güzelin güzelliği benindedir.*

*Aşuunun körkü biyikte,
Mergendin közü kiyikte.
Başıña müşkül iş tüşsö,
Kapadar bolup iyikpe!
Too söölötü taştā bar
Bakanın körkü sazda bar.
Saamaydın körkü kızda bar,
Saymanın körkü uzda bar.
Tamaktın körkü tuzda bar.
Çildenin körkü muzda bar.
Bekerlikke berilbey,
Deniñ soodo iştep al!
Balpañ -bulpañ kim baspayt,
Balık catkan köl cazbayt.
El çendegen aç kalbayt,
Eki at mingen keç kalbayt.
Attuuga cöo cetalbayt,
Eköögö biröo batalbayt.
Cürögü çok kör caman
Talaaga calgız catalbayt.
Beliñde puluñ bolboso,
Bekerinen köp süylöp
Men degeniñ beker kep.
Astıñda atıñ bolboso,
Aş menen toygo oolugup
Degdegeniñ beker kep.
Koluñda kuşuñ bolboso,
Öödögö kolun kötörüp,
<<Pö>> degeniñ beker kep.
Oozuñda emiñ bolboso,
Maktanganiñ beker kep!
Bir pas ayal kılbastan,
Bir miñ koşun cıybastan,
Kara argımak minem – dep,
Kaçırıp coogo kirem – dep,*

*Geçidin güzelliği yüksekliktedir,
Avcının gözü geyiktedir.
Başına zor iş gelse,
Üzülerek keyfini kaçırma!
Devenin gösterişi taştadır
Kurbağanın güzelliği sazdadır.
Kâkülün güzelliği kızdadır,
Nakışların güzelliği ustadadır.
Yemeğin güzelliği tuzdadır.
Kış soğğunun güzelliği buzdadır.
Boş oturmaya alışmadan,
Sağlığında çalış!
Salına salına kim yürümez,
Balığı olan göl kurumaz.
Halkın yanında olan aç kalmaz,
İki ata binen geç kalmaz.
Atlıya yayan yetişemez,
İkisine biri sığamaz.
Kalbi olmayan kör kötüdür
Tarlada yalnız yatamaz.
Belinde paran olmasa,
Boş boş konuşup
Ben dediğinin boş sözdür.
Altında atın olmasa,
Aş ile toya meyledip
Arzulaman boş sözdür.
Elinde kuşun olmasa,
Yukarıya elini kaldırıp,
“Pa” dediğin boş sözdür.
Ağzında ilacın olmasa,
Övünmen boşunadır!
Birazcık eş edinmeden,
Bin asker toplayamadan,
Kara küheylana binerim- diye,
Kovarak düşmana saldırırım- diye,*

*Kaptap kirgen duşmanga
Bilekte küçüñ bolboso,
Çaktanganiñ beker kep!..
Köp kirişpe tıynga,
Köp kirişseñ tıynga
Cigitter, uçurayt başıñ kıynga!
Arik koydoy tırışpa,
Ar kim menen uruşpa.
Karañgıda col cürsöñ,
Karıptı arman kılbañar.
Kaalap begiñ berbese,
Cardıktı arman kılbañar.
Karınbayday mal kütsö,
Kol kayırı çok bolso,
Bardıktı arman kılbañar.
Ugutuñ dayar bolboso,
Uuluñ tiliñ albasa,
Katınıñ kargap barbasa.
Bozonu arman kılbañar!..
Ölgöndün atı ne caman?
Öksütökön eken er zaman.
Ketkendin atı ne caman?
Keyitet eken ar zaman.
Erdi uçurat zar değen,
Kuştı uçurat par degen,
Caltañ-cultañ karasañ,
Cakşına bolot car degen.
Egini bıssa küz degen,
Eseptin başı cüz degen.
Ötkön ömür bilinbeyt,
Ölgöndör kayra tirilbeyt.*

Kuşatarak gelen düşmana
Bilekte gücün olmasa.
Gözden geçirmen boşadır!..
Fazla göz dikme paraya,
Fazla göz diksen paraya
Yiğitler, duçar olursun zorluklara!
Zayıf koyun gibi çabalama,
Herkes ile tartışma.
Karanlıkta yol gitsen,
Garipliğe üzülmeiniz.
İsteyerek beyin vermese,
Fakirliğe üzülmeiniz.
Karınbay gibi mal sahibi ise,
Eli açık değil ise,
Varlığa üzülmeiniz.
Mayaların hazır olmasa,
Oğlun söz dinlemese,
Kadının azarlamasa.
Boza için üzülmeiniz!..
Ölenin adı niye kötüdür?
Mahrum bırakmış her zaman.
Gidenin adı niye kötüdür?
Üzer imiş her zaman.
Yiğidi öldürür zehir denen,
Kuşu uçurur tüy denen,
Korkak korkak bakarsan,
İyi olur yar denen.
Ekini pişse güz denen,
Hesabın başı yüz denen.
Geçmiş ömür bilinmez,
Ölenler geri dirilmez.
(Akmataliev - Mukasov, 2015: 96-101)

Ek.10. Sanat

*Bar bolboy malıñ çaçılбайт,
Cok bolboy conuñ açılбайт,
Başıña müşköl iş tüşpöy,
Malıñ arzan satılбайт.
Kespey terek cıgilбайт,
Cetimdin artı cabılбайт.
Kuusuz çakmak çağılбайт,
Ilaysız dubal kurulбайт.
Camanga tandap kep aytsañ,
Kabagan ittey ırıldайт.
Atılğan multık say bolboyт,
Esep tappay, bay bolboyт.
Kuş kadirin bile alбайт,
Ömüründö salbagan,
Pö-pölösö caraşat
Tuygun taptap karmagan.
Aldeylese caraşpayт
Aldına bala albagan.
Ölmöyünçö kor bolboyт
Cakşı adamdı candagan.
Ar cerge batpay uşakçı
Elden eldi tandagan.
Söz kadirin bile alбайт
Özünön akıl çıkpagan.
Kep maanisin bile alбайт
Başınan akıl cukpagan.
Can kadirin bile alбайт.
Aytsa akıldı ukpagan.
Ton kadirin bile alбайт
Torko tandap kiybegen.
Aşıktık cayın bile alбайт
Albırıp otko küybögön.
Car kadirin bile alбайт*

Sanat

Var olmadan malın dağılmaz,
Yok, olmadan sırtın açılmaz,
Başına zor iş gelmeden,
Malın ucuza satılmaz.
Kesmeden kavak yıkılmaz,
Yetimin sırtı örtülmez.
Kav olmadan çakmak çakılmaz,
Çamursuz duvar yapılmaz.
Kötülere seçerek söz söyleyen,
Saldırgan köpek gibi hırlar.
Ateş edilen tüfek namlu olmaz
Hesap etmeden, zengin olmaz.
Kuşun kıymetini bilemez,
Hayatında avlanmayan,
Bili bili dese yakışır
Atmaca besleyip eğiten.
Ninni ninni dese yakışmaz
Kucağına çocuk almayan.
Ölmeyince hor olmaz
İyi insana yanaşan
Her yere sığmaz dedikoducu
Halktan halkı seçen.
Söz kıymetini bilemez
Kendisinden akıl çıkmayan.
Sözün anlamını bilemez
Baştan akıllı olmayan.
Canın kıymetini bilemez.
Söylese akli dinlemeyen.
Kürkün kıymetini bilemez
Kumaş seçmesini bilmeyen.
Aşığın durumunu bilemez
Alevlenip ateşe yanmayan.
Yârin kıymetini bilemez

*Caş kezinde üylöngön.
Coo kadirin bile albayt
Altı say barañ atpagan.
Cetelep cürüp bayge albayt,
Muruntan buudan çappagan.
Nar kadirin bile albayt
Cetelep töö tartpagan.
Koluñdan döölöt tayganda
Agayın senden cat bolot.
Alasa kirbey koluna
Alagan koluñ mant bolot.
Katındı meenet çırmasa,
Kayaşa kıl at erine.
Kedeydi meenet çırmasa,
Ürönü cetpeyt cerine.
Cakşını meenet çırmasa,
Koñşusu menen kas bolot.
Balanı meenet çırmasa,
Sarı kart tüşüp taz bolot.
Ak bökön kelip cıgılat
Aldın kazıp ordoso.
Ak tuygun kelip çalınat
Sayatçı aldın torgoso.
İyri cıgaç tüz bolot
Teske salıp oñdoso.
Duşmanına kor bolot
Cigitter öz tuuganın kordoso.
Özöngö öskön tut bolot,
Caman tuugan kırs bolot,
Kaarına alganda
Ak caydın küñü cut bolot!
Aşıkça door kelgende
Argımak minip duulaysıñ,
Altındı üygö çaptaysıñ,
Alışkan coonu taptaysıñ.*

Genç yaşında evlenen.
Düşmanın kıymetini bilemez
Altı namlı tüfek kullanmayan.
Yedekleyip yarışı kazanamaz,
Evvelden yıllık koşturmayan.
Devenin kıymetini bilemez
Yedekleyip deve çekmeyen.
Elinden devlet gidince
Akraban senden uzaklaşır.
Alacakların eline geçmeden
Alacak elin bağlı olur.
Kadını zorluklar yakalasa,
Karşı çıkar kocasına.
Fakiri zorluklar yakalasa,
Tohumu yetmez tarlasına.
İyileri zorluklar yakalasa,
Komşusu ile düşman olur.
Çocuğu zorluklar yakalasa,
Sararak kel olur.
Ak geyik gelip yakalanır
Önüne çukur kazsa.
Ak atmaca gelir takılır
Avcı önünü kesse.
Eğri tahta düz olur
Tese koyup düzeltse.
Düşmanına hor olur
Yiğitler öz akrabalarına horluk etse.
Çaylarda yetişen dut olur,
Kötü akraba alıngan olur,
Kahrına alacak olursa
Yaz günleri kıtlık olur!
Eline fırsat geçtiğinde
Küheylana binip koşarsın,
Altını eve harcaysın,
Savaşan düşmanı yok edersin.

*Aşıkça door ketkende
Aylanıp izdep tappaysiñ.
Külüstön door ketkende
Külüktü minip taptaysiñ.
Kümüştü üygö çaptaysiñ,
Küröşkön coonu kaptaysiñ,
Külüstön door ketkende
Kün sayın izdep tappaysiñ.
Aşıkça door kelgende
Argımak minip duulaysiñ!
Aygay salgan çuudaysiñ!
Aşıkça door ketkende
Akpay kalgan suudaysiñ!
Aşıkça door kelgende
Aşuusu biyik beldeysiñ,
Ağını katuu seldeysiñ.
Aşıkça door ketkende
Añgırap kalgan cerdeysiñ...
Külüstön door kelgende
Kün nuru tiygen beldeysiñ.
Küküktöp akkan seldeysiñ!
Külüstön door ketkende
Körüstön bolgon cerdeysiñ...
Aşıkça door kelgende
Atılgan coogo multıksiñ,
Altından munar çırpıksiñ.
Aşıkça door ketkende
Acalduu bolgon çımçıksiñ.
Külüstön door kelgende
Kögörgön çalkar köldöysiñ,
Kiyigi köp tördöysiñ!
Külüstön door ketkende
Kömülgön kara kördöysiñ...
Aşıkça door kelgende
Ağarıp atkan tandaysiñ,*

Elinden fırsat gidince
Dolaşıp arayıp bulamazsın.
Gülistan devir gidince
Küheylana binip beslersin.
Gümüşü eve harcarsın,
Güreşen düşmanı dağıtırsın,
Gülistan devir gidince
Her gün arayıp bulamazsın.
Eline fırsat geçince
Küheylana binip koşarsın!
Yaygara koparan gürültü gibisin!
Elinden fırsat gidince
Kurumuş olan su gibisin!
Eline fırsat geçince
Geçidi yüksek bel gibisin,
Akımı hızlı sel gibisin.
Elinden fırsat gidince
Boş kalan toprak gibisin...
Gülistan devir geldiğinde
Güney nuru degen bel gibisin.
Gürleyip akan sel gibisin!
Gülistan devir gidince
Mezar olan yer gibisin...
Eline fırsat geçince
Saldıran düşmana tüfeksın,
Altından pınar çırpısın.
Elinden fırsat gidince
Eceli gelen serçesin.
Gülistan devir geldiğinde
Yeşeren kabarık göl gibisin,
Geyiği bol mera gibisin!
Gülistan devir gidince
Gömülen kara mezar gibisin...
Eline fırsat geçince
Ağarıp atan tan gibisin,

*Ayakka kuygan baldaysıñ!
Aşıkça door ketkende
Alınan ketken çaldaysıñ.
Külüstön door kelgende
Namistuu cigit karmanar.
Namısı çok bir caman
Kakşagan menen kur kalar!..*

Ek.11. Terme

*Kıyla caşka barganıñ,
Kırktan aşıp kalganıñ.
Canıñda bolso ar dayım,
Caktırıp süyüp alganıñ.
Özüñdün orduñ cogolboyt,
Önüp össö baldarıñ.
“Atalaşıp” iyilip,
Ayaşpasa cardamın.
Ötö beret tirilik,
Kuday alsın kalğanın.
Kün artınan Kün çubap,
Ötö beret turbaybı.
Ötkön kün menen ömürüñ,
Kete beret turbaybı.
Kaniet kılsañ baarına,
Cete beret turbaybı
Ay artınan Ay cılıp,
Aykalışat turbaybı.
Isık-suuk oşentip,
Baykalışat turbaybı.
Ay nuruna büt Aalam,
Çaykanışat turbaybı!..
Ömürü bütpöyt tirilik,
Ölgöndör kelbeyt tirilip.
Calkooluktu colotpoy,*

Tabağa konan bal gibisin!
Elinden fırsat gidince
Gücünü yitiren yaşlı gibisin.
Gülistan devir geldiğinde
Namuslu yiğit kendini tutar.
Namusu olmayan kötüler
Zırvalık ile kuru kalır!
(Akmataliev - Mukasov, 2015: 109-112)

Derleme

Bir hayli yaşa geldiğin,
Kırk yaşını aştığın.
Yanında olsa her daim,
Hoşlanıp sevip aldığın.
Kendi yerin kaybolmaz,
Büyüdüğünde çocukların.
“Baba” diye eğilip,
Sakınmazlarsa yardımını.
Geçer gider hayat,
Huda alsın kalanını.
Güneş arkasında Güneş sırayla,
Geçer gidermiş değil mi.
Geçen gün ile ömrün,
Gider dururmuş değil mi.
Şükür etsen tamamına,
Yetecekmiş değil mi?
Ay arkasından Ay geçip,
Yenilenirmiş değil mi?
Sıcak soğuk şu şekilde,
Hissedilirmiş değil mi?
Ay nuruna bütün âlem,
Yıkanırlarmış değil mi!..
Hayatta bitmez geçim,
Ölenler gelmez dirilip.
Tembelliği yaklaştırmadan,

*Cabılıp işte türünüp.
Karı-caşka karabay,
Kara cer tartat siñirip.
Corgonu minseñ bazarga,
Coldo kumar cazarga.
Külüktü minseñ bazarga,
Küldö kumar cazarga.
Tokoygo koydu üyürgün,
Toktusun bazar kiyirgin.
Çarbakka koydu üyürgün,
Çarısın bazar kiyirgin.
Kara kiş börtü ırgağın,
Kalalık tartpay cırgağın.
Kalk aralap caylağın,
Kaynatıp kazı çaynağın.
Karşılaşkan duşmandı,
Kayrıp alıs aydağın!..
Tülküdon börtü ırgağın,
Tüyşüktü tartpay cırgağın.
Türdüktün*başın caylağın,
Tünündö kazı çaynağın.
Türtüşö kelgen duşmandı,
Turültüp alıs aydağın!
Toguzu bolgun cıldızdın,
Tuygunu bolgun Kırgızdın.
Cetisi bolgun cıldızdın,
Cetigi bolgun Kırgızdın.
Uçu bolgun kılıçtın,
Uulu bolgun Kırgızdın.
Sarı bolgun kılıçtın,
Sazı bolgun Kırgızdın!..
Booru bütün, başı esen
Bolboyt eken pendede.
Ketken soñ caştık kuragiñ
Kelbeyt go altın teñgege.*

*Durmadan çalış sıvanıp.
Yaşlı ve gençlere bakmadan,
Kara toprak çeker sindirip.
Yorgaya binsen pazara,
Yolda rahat etmeye.
Küheylana binsen pazara,
Her gün rahatlayıp dağıtmaya,
Ormana koyunları sür,
Dursun pazara getir.
Çiftliğe koyunları topla,
Koçları pazara getir.
Kara samur börtü savur,
Darılmadan neşelen.
Halkı dolaşıp yerleş,
Kaynatıp kazı çiğne.
Karşına çıkan düşmanı,
Çevirip uzağa sür!..
Tilkiden börtü savur,
Eziyet çekmeden eğlen
Tündüğün başını yerleştir,
Geceleri kazı çiğne.
İterek gelen düşmanı,
Dürerek uzağa sür!
Dokuzu ol yıldızın,
Atmacası ol Kırgızların.
Yedisi ol yıldızın,
Üstünü ol Kırgızların.
Ucu ol kılıcın,
Yiğidi ol Kırgızların.
Sapı ol kılıcın,
Sazı ol Kırgızların!..
Böğrü sağlam, başı esen
Bulunmazmış bendede.
Geçtikten sonra gençliğin
Gelmezmiş altın paraya.*

*Suu kelgende say tolot,
Oomatu kelgen pendenin
Malı taşıp, bay bolot.
Tün karıtkan ay bolot.
Egizdin biri pay bolot.
Cabagı cürüp at bolot,
On bir tuugan bolsoñ da
Kattaşpasañ cat bolot!*

Ek.12. Üy-Bülö

*Alganiñ cakşı bolgon soñ,
Kirseñ üyüñ ordodoy,
Köñülüñdü kuş kılát,
Kımbat baa corgodoy.
Taza bolot sımbatı,
Alganındın bir başı,
Aynekten artık taptaza,
Karmagan kazan, tulgası.
Açık bolot kabağı
Bardı, coktu baykatpayt,
Berekelüü bergen tamagı.
Al öñdöngön urgaaçı,
Cannatı bolboy kalabı?
Alganiñ caman bolgon soñ,
Kirseñ üyüñ kepedey,
Tapkaniñdın bardığı,
Bırkırap sıhat közödöy.
Ayl dese kam urat,
İlekisin par kılát.
Tarsıldatıp elegen,
Başı-közün çañ kılát.
Uuluñ cakşı bolgon soñ,
Kımbat baa cakut taş,
Kızıgan bazar korgondoy.*

Su gelince çay dolar,
Talihi gelen bendenin
Malı artıp zengin olur.
Geceyi geçiren ay olur.
İkizin biri çift olur.
Kulun zamanla at olur,
On bir kardeş isen de
Görüşmez isen yabancı olur!
Akmataliev - Mukasov, 2015: 112-114)

Aile

Aldığın iyi olduktan sonra,
Girsen evin saray gibi,
Gönlünü hoş eder,
Pahalı fiyatlı yorga gibi.
Temiz olur endamı,
Aldığının bir başı,
Aynadan üstün tertemiz,
Kullandığı kazan, sacayağı.
Açık olur kabağı
Varı, yoğu hissettirmez,
Bereketlidir verdiği yemeği.
Bunun gibi kadınlar,
Cennetlik olmaz mıdır?
Aldığın kötü olduktan sonra,
Girsen evin çadır gibi,
Kazandığının tamamı,
Dağılır kırılır testi gibi.
Misafirliğe dese hazırlanır,
Başlıklarını çift yapar.
Tak tak ettirip eleğini,
Başı gözünü toz eder.
Oğlun iyi olduktan sonra,
Pahalı fiyat yakut taş,
Hareketli pazar avlusu gibi.

*Ar cıyında kep ursa,
Anın aytkan sözünö,
Ar kanday pende köngöndöy,
Könülü açık carkırap,
Dabala carkın mergendey.
Atası menen enesi
Alladan cardık körgöndöy.
Uuluñ caman bolgon soñ,
Açuusu tez araktay,
Ata bezer it bolot,
Üylöp koygon çanaçtay.
Kişige özün teñebeyt,
Özü ülkön manaptay.
Uulum bar dep oylonbo,
Mömösü çok daraktay.
Atadan artık tuulgan,
Anday perzent kay caktay.
İniñ cakşı bolgon soñ,
Kımbat baa cakut taş,
Kızıgan şaar bazarday.
Ar cerge barıp kep ursa,
Aytkan sözü kazalday.
Cara süylöp calındap,
Taraza cayı bazañday.
Mınday inin bar kezde,
Tartınbaysıñ ar kanday.
Corgo minip cılcıtıp,
Beyişke özüñ barganday,
Cakşılıktı Kudayım,
Başına özü salganday,
Camaattın baarisı,
Carkırap caynap kalganday.
Carkın tiyip caamıga
Calgasın özün ar kanday.
İniñ caman bolgon soñ,*

Her toplantıda söz söylese,
Onun dediği sözlerine
Her türlü bende alıştığı gibi,
Gönlü açık mutlu,
İyileştir avcı gibi.
Babası ile anası
Allahtan yarlık almış gibi.
Oğlun kötü olduktan sonra,
Sinirlidir içki gibi,
Başiboş dolaşan it olur,
Üflediğin kap gibi.
İnsanlardan kendini üstün görür,
Kendisi büyük bey gibi.
Oğlum var diye düşünme,
Meyvesi yok ağaç gibi.
Babadan üstün doğulan,
Böyle çocuk kim tarafından.
Kardeşin iyi olduktan sonra,
Değerli fiyat yakut taş,
Hareketli şehir pazar gibi.
Her yere gidip söz söylese,
Dedikleri gazel gibi.
Yara konuşup alevlenip,
Terazi yeri temel gibi.
Böyle kardeşin varlığında,
Çekinmezsin her türlü.
Yorga binip koşturup,
Cennete kendin varmış gibi,
İyiliği Huda'yım,
Başına kendi vermiş gibi,
Cemaatin tamamı,
Neşeli olmuş gibi.
Faydası dokunup herkese
Korusun kendini her türlü.
Kardeşin kötü olduktan sonra,

*Bak konbogon mazarday,
Kırmandan danın ayırgan,
Boolugu boş bakalday.
Can saktoosun kıla albayt,
Camaaçıluu çapanday.
İnim bar dep oylonbo,
Cata ber calgız capanday.
Agañ cakşı bolgon soñ,
Appak tikken örgöödöy,
Küüdö kızık, küüdö toy,
Aylıñdan ketpeyt top cıyın,
Kandardın kurgan ordodoy.
Baktıña bolgon aga-ini,
Koyobu tegi koldoboy.
Agañ caman bolgon soñ,
Tuurası çıgat ögüzdöy.
Tirüü emes ölüktöy,
İçinen maslaat kep çıkpayt.
Muktacına cetkirbey,
Bergenin alat kemitpey.
Cakşı menen camandı,
Caratkan tura erikpey.
Üy-bülöñ caman bolgon soñ,
On cegiz bolso payda cok.
Çurkuragan köp ittey,
Cakalaktap tuş-tuştan
Talap kiret kemiktey.
Mındaylardın tak özün
Dagı aytamın men özüm
Caratkan Teñir erikpey.*

Ek.13. Caman Uul, Cakşı Uul

*Cakşı bolor uuluñ
Oñ törtündö oktolot,*

Ağaç bitmeyen mezar gibi,
Harmandan tahılını ayıran,
Bağı boş mısır sapı gibi.
Canını koruyamaz.
Yamalı kaftan gibi.
Kardeşim var diye sevinme,
Yatmaya devam et yalnız ıssız gibi.
Ağabeyin iyi olduktan sonra,
Apak dikilen otağı gibi,
Her gün eğlence, toy,
Köyünden gitmez birçok kalabalık,
Hanların diktiği saray gibi.
Bahtın olan ağa kardeşin,
Bırakır mı asla desteklemeden.
Ağabeyin kötü olduktan sonra,
Eni olur öküz gibi.
Canlı değil ölü gibi,
İçinden istişare söz çıkmaz.
İhtiyaçlarına harcamadan,
Verdiğini alır eksiksiz.
İyi ile kötüyü,
Yarattı doğru üşenmeden.
Ailen kötü olduktan sonra,
On sekiz olsa faydasızdır.
Gürültü koparan köpekler gibi,
Havlayarak her taraftan
Saldırırlar eksiltmeden.
Böylelerin ta kendisini
Yine anlatırım ben kendim
Yaratan Tanrı üşenmeden.
Akmataliev - Mukasov, 2015: 118-120)

Kötü Evlat, İyi Evlat

İyi olacak evladın
On dördünde ileri atılır,

*On beşinde toktolot.
Cıyirmaga çıkkanda
Eşiginin aldına
Kaldaygan cıyın top bolot.
Caman bolor uuluñ
On törtündö oktolboyt,
On beşinde toktolboyt,
Eşiğinin aldında
Kaldaygan cıyın top bolboyt.
Boz karçıga boodo oynoyt,
Borumduu cigit coodo oynoyt.
Bolumu çok kör caman,
Enesi menen aş talaşıp tördö oynoyt.
On eki caşka barganda
Balañdı colgo salarsıñ,
Baş iydirip alarsıñ.
On eki caştan ötköndö,
Erezege cetkende,
Tartıp berip koybosoñ
Öküngön boydon kalarsıñ.
Baldar, ilgerkiden kep kalgan:
“ Ata-enesin kordogon
Öz uulunan korduk köröt” – dep kalgan.*

Ek.14. Cer Soorusu Aksı Eken

*Saruu, kıtay elim bar,
Samaşkan cerde sayragan
Sarı altın kımbat kekim bar.
Sanaadan çıkkan ırımdı
Sanatı menen kim aytat?
Sarsana bolgon cönüm bar!
Köksöp kelse aytuuga
Kömököydö kenim bar.
Köñüldön çıkkan kekimdi,*

On beşinde durgunlaşır.
Yirmiye geldiğinde
Kapısının önüne
Kalabalık yığın grup oluşur.
Kötü olacak evladın
On dördünde atılmaz,
On beşinde durdurulmaz,
Kapısının önünde
Kalabalık yığın grup olmaz.
Boz atmaca bağda oynar,
Endamlı yiğit savaşta oynar.
Beceriksiz kör kötüdür,
Anası ile yemek dalaşıp oynar.
On iki yaşına geldiğinde
Evladını yola koyarsın,
Boyun eğdirebilirsin.
On iki yaşını geçtikten sonra,
Büyüdüğü zaman da,
İyi terbiye edemezsen
Pişman olur kalırsın.
Çocuklar, eskilerden söz kaldı:
Babasına ve anasına horlayan
Öz evladından horluk görür”- diye kaldı.
(Akmataliev - Mukasov, 2015: 120-121)

Yerin Bereketlisi Aksı İmiş

Saruu, Kıtay halkım var,
Arzuladığın yerde konuşan
Sarı altın değerinde sözüm var.
Kaygıdan yaratılan şiirimi
Sanatı ile kim söyler?
Endişeli durumum var!
Özleyip gelse anlatmaya
Boğazımda hazinem var.
Gönlümden çıkan sözümü,

*Köödöngö saktay kim aytat?
Köp sanaa bolgon cönüm bar.
Argımak atta bark bolboyt,
Er cigitke dañk konboyt,
Eşikke kelgen duşmandan,
Elendep korkup ıktasa.
Er cigit bülö бага albayt,
Erinçeeek bolup uktasa.
Altın kazık Aksımdı,
Azıraak aytıp bereyin,
Aytkanım esten çıkpasa!
Baltırkan degen kanday cer?
Başınan beri kızırtıp,
Baykatıp, Ötö, aytıp ber.
Bayterigi şuuldap,
Barendesi çuuldap.
Baş cagı cayloo salkın tör.
Baylığı suuday taşıgan,
Bayluu menen üküsi,
Bayırlap ketpey taşınan.
Baykaştırıp barıp kör,
Başattan bulak şarkırıp,
Bal tatıgan tunuk möl.
Küngöyü tolgon karagat,
Künçülük col arası,
Künügö kelsen aralap.
Kürpöldöyt sayda suuları,
Kümüştönüp şar agat.
Koçuştap içsen, bal tatıp,
Könülün kubat ala alat.
Küyüşör carın taba albay,
Kükügö cüröt sabalap.
Küröñ ayu kaptalda,
Kürcüyüp ketpey paanalap.
Küçünön tayıp kelgendi,*

*Göğsünde koruyup kim söyler?
Aşırı endişeli durumum var.
Küheylan attın değeri olmaz,
Er yiğitte şöhret olmaz,
Kapına gelen düşmandan,
Bakınıp korkup uyusa.
Er yiğit aile geçindiremez,
Üşengeç olup uyusa.
Altın kazık Aksı'mı,
Azıcık dile getireyim,
Dediklerim unutulmasa!
Baltırkan denen nasıl yerdir?
Başından itibaren dolaştırıp,
Öğretip Ötö anlat.
Kavakları sallanıp,
Kuşları gürültü koparıp.
Baş tarafı yayla serin mera.
Zenginliği su gibi taşan,
Baykuşu ile guguğu,
Yuva kurup ayrılmaz taşından.
Araştırıp git de gör,
Başattan bulak fişkırıp,
Bal tadında berrak.
Güneyi dolu Frenk üzümü,
Günlük yol arası,
Her gün gelsen dolaşıp.
Gürlemekte çayda suları,
Gümüş gibi hızlı akar.
Avucunda içsen, bal gibi,
Gönlün kuvvet kazanır.
Dertleşecek yârini bulamadan,
Guguğu dolaşır zirvelerde.
Boz aylar yamaçta,
Kocaman olup gitmeden sığınıp.
Kuvvetten düşüp geleni,*

*Küçöntüp koyot dabalap.
Işkından kalıñ badalı,
Irgay, şilbi, kara mart,
Irda dep turat a dağı.
Işkiboz elim turganda,
Irgagin buzbay tabalı.
Irdap köngön Ötöndün,
Ilayık türkün camagı!..
Colooçu kişi tokoydon,
Colun arañ taba alat.
Coltoo bolgon cañgaktan,
Cogotup üyün çamalap.
Cüdöp baspay at kelse,
Ceti ele kündö cal alat.
Cüzüm, alma, almurut,
Cemişi cüzdöp sanalat.
Cer soorusu Aksı - dep,
Cerdegen kılrat kanagat!..
Alma-Konuş, Kız-Korgon,
Ak kalpak Kırgız elime,
Abaltan beri tuş bolgon.
Ak möñgü ketpey kışın-cay,
Abıdan suuk kış bolgon.
Askası küngö çağılıp,
Aylanası muz toñgon.
Aruu kız sayma sayganday,
Ataylap usta koygondoy,
Aytasıñ usta tüz koygon!
Kır toosu – kayıñ, but arça,
Kıdırtıp karap otursa.
Kızıl alma, sarı alça.
Kuuşup oynoyt ilbeesin,
Kurunda barcın taransa.
Küñgüröp süylöyt üñkürü,
Kişini koştóp adamça.*

*Kuvvetlendirir deva edip.
Işkından kalın çalısı,
Taş armudu, çalı, kara murt,
Şarkı söylemekte onlar da.
Hevesli halkım dururken,
Ritmini bozmadan bulalım.
Şarkı söyleyip alışan Ötö'nün,
Layıktır çeşitli şiiri!..
Yolcu insan ormandan,
Yolunu zor bulabilir.
Engel olan ceviz ağacından,
Şaşıp evini tahmin edip.
Perişan halde at gelse,
Yedi günde yele alır.
Üzüm, elma, armut,
Meyvesi yüzlerce sayılır.
Yerin bereketlisi Aksı- diye,
Yerleşen eder kanaat!..
Alma-Konuş, Kız- Korgon,
Ak kalpak Kırgız halkıma,
Evvelden beri denk gelen.
Ak bengi erimeden yazın kışın,
Aşırı soğuk kış olan.
Kayalıkları güneşe kamaşıp,
Etrafında buz donan.
Arı kız nakış nakşettiği gibi,
Mahsus usta yapmış gibi,
Diyeceksin usta düz koymuş!
Kır dağı- kayın, hep çam ağacı,
Dolaştırıp izletsen.
Kızıl elma, sarı erik.
Kovalayıp oynar atmaca,
Kurunda kartal taransa.
Homurdanır mağaraları,
Kişiyi destekleyip insan gibi.*

*Körpö tebetey suuga agat,
Köz kırın zoogo kaldasa.
Körkü ele bolmok cerimdin,
Köp cerler munday caralsa!..
Kuugandı, baçki bizdin cer,
Kırañdan sokkon muzdak cel.
Kımızdık, çükür, ışkının,
Kızıgıp ceseñ munda kel!
Kubantıp körgön adamdı,
Kulpurunp turat artuu bel.
Köbötkön maldı cazında,
Koy menen eçki bergen töl.
Kız-kelin kazıp endigin,
Kızıgıp mundan tergen cer.
Kızıktuu Ak-Car, Şüdügör,
Kıyla cer bolso buga tel*.
Cerim dep bilem Aksını,
Celekende turat caraşıp,
Cetigen, Altın kazığı.
Cerinde bışkan mömösü,
Cergelü curttun azığı.
Ceti kün aytsa tügönböyt,
Cetkileñ Ötö basığı.
Cerinen, elden ayırgan,
Cez tañday tili, cazığı!..
Koñur-Döbö, Boogaçı,
Korumdu, Çatır cergesin,
Komuzum koştıp ırdasın.
Konuştap cerdeyt bizdin el,
Koktusu menen cılgasın.
Koşup aytıp keteyin,
Kocogat öskön Car-Taşın.
Közümö ısık körüngön,
Kep koştıy aytsam ırasın.
Kötörüp bakkan enemdey,*

Post börk suya akar,
Gözlerin kayalıklara dikilse.
En güzeli olurdu yerimin,
Birçok yer böyle yaratılsa!..
Kuugandı, Baçki bizim yerimiz,
Kırlardan esen soğuk yel.
Kımızdık, çükür, ışkının,
Severek yersen buraya gel!
Mutlu eden insanı,
Güzel görünür geçit bel.
Çoğaltan malı yazın,
Koyun ile keçi doğum yaptı.
Kız gelinler kazıyıp allığını,
Eğlenerek buradan topladığı yer.
Eğlenceli Ak-Car, Şüdügör,
Bir hayli yer ise buna hayran.
Vatanım diye bilirim Aksı'yı,
Omzunda durur yakışıp,
Cetigen ile Altın kazığı.
Yerinde olgunlaşan meyvesi,
Yerli halkın azığı.
Yedi gün anlatsa bitmez,
Yeterince Ötö yürüyüşü.
Vatanından, halkından ayıran,
Söz ustası dili, günahı!..
Koñur-Döbö, Boogaçı,
Korumdu, Çatır yerlerini,
Kopuzum eşliğinde söylesin.
Konarak yerleşir bizim halk,
Merası ile ovasını.
Katarak dile getireyim,
Ahududu yetişen Car-Taş'ını.
Gözüme hoş görünen,
Fazla abartmadan söylesem doğrusunu.
Kucağında yetiştiren anam gibi,

*Köñüldü bölüp turasıñ.
Kurbudan ular ıskırsa,
Kulagiñ salıp ugasıñ.
Kanatı – şamal şuuldayat,
Kaçırsa köktön ılaaçın!..
Köpçülük uksa ırımdı,
Köböytöm anık talbasım.
Kiyizden uya ilişip,
Kurkulday eeleyt şak başın.
Küügümdö çıgıp carganat,
Kıdırıp uçat car başın.
Köpçülük, ırım uga ber,
Küküğüñ akın Ceñicok,
Küçüñö kelip tura ber.
Kapkanı çapsa ölümdün,
Karmasa bolboyt kara cer!
Kara caak akın bolupmun,
Kakşansam ırım camgır – sel!
Keremet Aksı aymağı,
Körömün deseñ kele ber.
Aytıp kör, tilim, sen baykap,
Asılı cerdin baalasak.
Aşuu-Ter menen Ak-Taylak,
Agızıp ayran, kımızın,
Ak caydın küñü el caylap.
Altı cüz boz üy tigilip,
Aş, toy bolso men sayrap.
Adırı, tüzü betege,
Akırın aydap, bee baylap.
Adamdın açat köñülüñ,
Aturday celi betti aymap!..
Oy-Alma degen bizdin cer,
Oyuna caylayt kalıñ el.
Közüñdün kanbayt kumarı,
Köçkön el menen körüp kel.*

*Dikkatimi çekmektesin.
Kurbu'dan çil ıslık çalsa,
Kulak verip dinlersin.
Kanadı- rüzgâr uğuldar,
Kaçırsa gökte Lâçin!..
Çoğunluk dinlese şiirimi,
Arttırırım yorgunluğumu.
Keçeden yuva yaparak,
Çulha kuşu sahiplenir dal uçlarını.
Akşam üstü çıkara yarasa,
Dolaşıp uçar yar başını.
Kalabalık, şiirimi dinle,
Guguğun şairi Ceñicok,
Güç kazanıp söyle.
Tuzağı vursa ölümün,
Tutsa olmaz kara yer!
Söz ustası şair olmuşum,
Zırlasam şiiirim- yağmur sel!
Görkemlidir Aksı bölgesi,
Görürüm desen gel.
Anlatıp gör, dilim, sen izleyip,
Asilidir yerin değerlendirsek.
Aşuu-Tör ile Ak-Taylak,
Akitıp yoğurt, kımızını,
Yaz günleri halk yayılıp.
Altı yüz otak dikilir,
Aş, toyu olsa ben şarkı söyleyip.
Kırları, ovası çalılık,
Yavaşça besleyip, yıldı bağlayıp.
İnsanı neşelendirir,
Misk gibi yeli yüze vurup!..
Oy-Alma denen bizim yerimiz,
Ovasına yerleşir kalın yurt.
Gözlerinin kanmaz kumarı,
Göçen halk ile gör de gel.*

*Ak çeçekke barışıp,
Argamcı tandap alışıp.
Selkinçekti salışıp,
Seyil kurup alışıp.
Ak çeçekke selkinçek,
Alalı dep erkindep.
Çakır-Taşka koyçular,
Çakırtalı kelsin dep.
“Oy-almanın” tüzünön,
Oynubuzdu körsün – dep.
Tünküsün oynop dümpüldök,
Türünö çurkan ak çölmök,
Coolugun taştap bekitip,
Conuna çapsa dünküldöp.
Kelin- kız külsö şaraktap,
Kempir- çal üydön küñküldöp!
Caralganday ataylap,
Caştarı oynop cürsün – dep.
Cañşanıp aytkan sebebim
Caz gülündöy gül ömür,
Caraşığın bilsin dep!..
Özgöçö körktüü Oy-Alma,
Özüñdü cakşı köröm bek.
Ötkündöy cazgı nöşörlöy,
Ötö ırçı bolsoñ – ırıñ tök!..
Kukuluktasa uları,
Kulaktın kanbayt kumarı.
Kır taştta oynoyt süzüşüp,
Kiyiktin egiz ulagı.
Kızdardın tuurayt külküsün,
Kıyadan akkan bulagı.
Köñüldü kökkö ergitet,
Kök ala maysañ tulañı.
Kıyla ele cerden artıqça,
Kırgızdın ceri bu dagı.*

Ak kardelene gelerek,
Akranları eline alıp.
Salıncağı kurarak,
Gezinti yapıp alışıp
Ak kardelene salıncak,
Biraz eğlenelim diye.
Çakır-Taş'ta çobanlar,
Çağırtalım gelsin- diye.
“Oy-Alma'nın” ovasından,
Oyunumuzu izlesin- diye.
Geceleyin oynayıp pat küt,
Türüne koşup ak çölmök (bir tür oyun),
Başörtüsünü bırakıp gizleyip,
Omzuna vursa gümlüyor.
Gelin kız gülse neşelenip,
Yaşlı karı koca evde mırıldanıp!
Yaratılmış gibi özellikle,
Gençler oynayıp eğlensin- diye.
Yüksek sesle anlatmamın sebebi
Yaz gülü gibi gül ömür,
Yakışıklığını bilsin diye!..
Ayrı güzeldir Oy-Alma,
Kendini çok iyi görürüm.
Sağanak yaz yağmuru gibi,
Ötö şair isen- şiirini söyle!..
Guguk etse çilleri,
Kulağın kanmaz kumarı.
Taşlarda oynar çarpışıp,
Geyiğin ikiz oğlağı.
Kızların taklit eder gülüşünü,
Kayadan akan pınarı.
Gönlünü neşelendirir,
Yemyeşil çimen otları.
Bir hayli yerden üstündür,
Kırgızların yurdudur bu da.

*Kızıktuu ömür caş kezde,
Kızıgıp Ötö ırdadı.
Kımızını içip, şerne cep,
Kıyusu kelse cırgadı.
Kırgiek kanat caştık kez,
Koyo tur desem bolboston,
Kır aşıp ketken turabı!
Aytkanım bolor taraza,
Alañ-Başat, Baba-Ata
Ayıldaş konduk canaşa,
Altınday caştık bar kezde,
Ayluu tündö oynoduk,
Ak çölmögün talaşa.*

*Aksıra kelip toktolgon,
A dağı bakka caraşa.
Cetim kelip toyundum,
Cergemde ırdap kat taanıp,
Ceñicok atka koyuldum.
Tarkadı tağı bul kezde,
Talastan cegen soyuldun.
Elden bölgön Taşkara,
Eki ele közüñ oyulsun!..
Ala oorı elem oñoldum,
Aylansam azdır Aksıga,
Arañda ösüp toroldum.
Kagıgam elem oñoldum,
Kagılbay kalkım, ne kılam,
Katarıñda toroldum!..
Cayloosu birge canaşa
Talas menen Aksının.
Eki elge atı dapdayın,
Elden çıkkın cakşının!
Cayloogo malın caylatıp,
Cakaga aydayt aştıgın.*

Eğlenceli ömür gençlikte,
Eğlenerek Ötö şarkı söyledi.
Kımızını içip, şarkı söyleyip,
Anı gelse eğlendi.
Atmaca kanatlı gençlik çağ,
Bekle desem dinlemeden,
Kır aşarak gitmiş!
Dediklerim olur terazi,
Alañ-Başat, Bata-Ata
Komşu konduk yan yana,
Altın gibi gençlik çağında,
Aylı gecede oynadık,
Ak çölmögünü (gençler tarafından
oynanan oyun) koruyarak
Aksı'ya gelip duran,
Bu da talihime göredir.
Yetim gelip tok oldum,
Yurdumda şarkı söyleyip, yazı öğrenip,
Ceñicok diye adlandım.
Yok oldu lekesi bu çağda,
Talas'ta yediğim sopanın.
Halktan ayıran Taşkara,
İki gözün de oyulsun!..
Ala hastasıydım düzeldim.
Kurban olsam azdır Aksı'ya,
Zorla büyüdüm geliştirdim.
Üşütmüş idim düzeldim,
Üşütmeden halkım, ne edeyim,
Aranızda geliştirdim!..
Yaylası komşu yan yana
Talas ile Aksı'nın.
İki halkın adı tayindir,
Halktan çıkan iyilerin!
Yaylada malını yayarak,
Tepeye eker aşlığını.

*Akın bolçu baldarım,
Aytıp köñ sözdün bar çının!..
Boozbunun toosun karaçı,
Boromun karap otursañ,
Boz üygö okşoş karası.
Boz salkın tüşüp küzündö,
Bozorot adır, talaası.
Baa berip kelgen ubakta,
Baykalbayt eç bir çalası.
Boroşo urup, kar turbayt,
Boz şıbakta torgoydun,
Bolgonsup oyu, sanaası!..
Kara-Toko, Kuldanbes,
Kabarın aytıp keteyin,
Kattosu cakın bir beles.
Köbürgönün salınıp,
Kök asmanın camınıp,
Kaytarıp koyuñ oy, kırdı
Kakşanıp ötkön caştık kez.
Artış, Cırtış, Boz-Tektir,
Al cerler esten ketpey eç.
Upaluu-Üñkür, Ak-Çeçek,
Ubayım tartıp cürgöndö,
Ubakık öttü celdey tez!..
Şaşısa köktön bürkütü,
Şaştısı ketip caşınat,
Şardana* cortkon tülküsi.
Ağarat toonun baştarı,
Ay çıksa toodon tünküsü.
Saksingan menen uları,
Sayılıp tepse itelgi,
Anık iş kardın çubarı...
Kökölöp uçkan tügöngür,
Körkü eken toonun bu dagı!..
Cayılğan zoodon tekeni,*

*Şair olacak evlatlarım,
Alışın anlatın doğruları!..
Bozbu'nun dağına bakınız,
Böğrünü izleyecek isen,
Otağa benzer karaltısı.
Serinlik gelip sonbaharda,
Sarılar kır, tarlası.
Değerlendirip geldiğin zaman,
Hissedilmez hiçbir eksikliği.
Boran olup, kar durmaz,
Boz çalıda turgayın,
Olmuş gibi düşünce, endişesi!..
Kara-Toko, Kuldanbas,
Haberini verip gideyim,
Ulaşımı yakın bir tepe.
Kabardığını sanıp,
Mavi gök kapanıp,
Güderekle koyununu ova, kırdı
Zırvalayıp geçen gençlik çağı.
Artış, Cırtış, Boz-Tektir,
Bu yerler unutulmaz hiç.
Upaluu-Üñkür, Ak-Çeçek,
Zahmet çektiğimde,
Zaman geçti yel gibi hızlı!..
Ötse gökte kartalı,
Acele gidip saklanır,
Hızlıca koşturan tilkisi.
Ağarır dağın uçları,
Ay doğsa dağdan geceleri.
Saksağan ile çilleri,
Sokularak vursa atmaca,
Gerçektir karın savuracağı...
Göklerde uçan kahrolası,
Güzelliği imiş dağın bu dahi!..
Yayılan kayalıktan tekeyi,*

*Cayınça aytıp keteli.
Çalama aska, zoo bolot,
Caydır- kıştır mekeni.
Cüröktüü kişi barbasa,
Cön kişi aga cetebi?
Çagarak kuyruk ilbirsi,
Çap salsa anık çeteri.
Aytılsın oyduñ tereñi,
Ak tañday akın bolbosom,
Arzıp elim kelebi?
Altın başım şilk etse,
Algan kудay berebi?
Ar dubanga çabilgan,
Ak tañday Ötö önörü,
Ar adam bilbeyt cazmışın
Ar nerseni körörü.
Akın Ötö maş bolgon,
Aytışka tüşsö ar elde,
Anık ele ceñeri.
Ak kalpak kыrgız elimde,
Akındın bolom çeberi.
Arzıçu, baldar, alıp kal,
Arañda bolso bireri.
Armanım uşul calganda,
Artımda kalgan tuyak çok,
Atımdı alıp cürörü.
Arbagım kozgop kep salsın,
Akındık colgo tüşörü.
Algan carım Köksuluu,
Astına alıp soorotup,
Aldeylep bala süybödü.
Attiñ ay!.. mınça caratkan,
Armanduu kıldın düynönü!..
Kök-Cañak, Toyuk, Darbaza,*

*Sakince anlatıp gidelim.
Kaygan kayalık, uçurum olur,
Yazın - kışın mekânı.
Cesur insan varmasa,
Sıradan insan ona ulaşır mı?
Çember kuyruklu barsı,
Yamaçtan gitse gerçektir ulaşacağı.
Anlatılsın düşünceler,
Söz ustası şair olmasam,
Arz edip halkım gelir miydi?
Altın başım ölürse,
Alan Huda geri verir mi?
Her bölgeye ulaşan,
Söz ustası Ötö hüneri,
Her insan bilmez kaderini
Her şeyi yaşayacağını.
Şair Ötö usta olan,
Atışmaya katılsa her yerde,
Belli idi yeneceği.
Ak kalpak Kыrgız halkımda,
Şairlerin olurum ustası.
Layık olan çocuklar öğrenin,
Aranızda var ise bireri.
Kederim budur yalanda,
Arkamda kalan evlat yok,
Adımı taşıyacak.
Ruhumu kurcalayıp söz etsin,
Şairlik yola girerse.
Aldığım yârim Köksuluu,
Kucağına alıp sakinleştirip,
Ninni söyleyip çocuk sevmedi.
Eyvah!.. Niye yaradan,
Kederli yarattın dünyayı!..
Kök-Cañak, Tuyuk, Darbaza,*

*Katirenki**, *miste ösöt.*

Alma, ciyde, badamı,
Ayl içi tüzdö ösöt.
Aklı bar azamat,
Ar kılbaştan işteşet.
Aklı çok urgandar,
Añgi attarday tişteşet.
Altınday çaştık ömürüñ,
Aylanıp kelbeyt turbaybı,
Agıp ötsö bir kezek!..
Aksımdı aytam kubanıp,
Ak möñgü catat töründö,
Ak taylak bolup sunalıp.
Adırdan çuuruyt koy- eçki,
Ala arkan bolup çubalıp.
Ak bulak çertet komuzun,
Azemdüü küüsün çıkarıp.
Ak köynök kiygen caş kelin,
Akırın kaytat suu alıp.
Ak kuuday köldö körünöt,
Ay bettüü cüzün nur çayıp.
Muñkangan şakta bulbulu,
Irçısı bolup car salıp.
Irına kööşüp kalganday,
Aylana turat tınç alıp!..
Kapçıgay için karasañ:
Kaşkayıp tunuk daryası,
Kadimden biyik dañazañ,
Katarlaş ösüp alma, örük,
Kalkıma tiygen paydası.
Kakşanıp tilim bulbulday,
Kaltırbay baarın sayraçı.
Kürpüldöp darya kirgende,
Köpürö izdep aylanıp,

Katirenki (sıcak bölgelerde kayalık yerlerde yetişen ağaç), fıstık yetişir.

Elma, içde, bademi,
Köy içinde ovada yetişir.
Aklı olan yiğit,
Arlanmadan çalışır.
Aklı olmayan başboşlar,
Damızlık at gibi dişleşir.
Altın gibi gençlik ömrün,
Geri gelmeyecek değil mi,
Akar geçerse bir zaman!..
Aksı'mı anlatırım sevinip,
Ak bengi yatar başında,
Ak potuk olup yayılıp.
Kırlardan salınır koyun - keçi,
Arkan şeklinde sarkıp.
Ak bulak çalar kopuzunu,
Görkemli ezgisini oynayıp.
Ak elbise giyen genç gelinler,
Yavaşça dönerler su alıp.
Ak kuğu gibi gölde görünür,
Ay yüzlü yüzü nurlanıp.
Üzüntülü öter dalda bülbülü,
Şairi olup çığırtkanlık yapıp.
Şiirine doymuş gibi,
Etraf durmakta sakince!..
Vadinin içine bakarsan:
Bembeyaz berrak deryası,
Kadimden yüksektir şöhretin,
Sırayla yetişen elma, erik,
Halkıma dokunan faydası.
Zırlayıp dilim bülbül gibi,
Bırakmadan tamamını anlat.
Gürleyip derya taşınca
Köprü arayıp dolaşıp,

*Köp ketken adam aylası.
Kök sayıp köktü tiregen,
Kök munarık çokusu.
Kişidey bolup süylögön,
Körkömdü kooz totusu.
Karaygan tigi askaga,
Karçıga eelep konuuçu.
Kögüçkön uçup ötköndö,
Kökölöp kelip biyikten,
Köñtörö teep koyuuçu!
Koktusu sayın kekilik,
Kök kuştı köktön körgöndö,
Kobulga kaçat bekinip.
Kök irim dayra kölünön,
Kozuday bolgon balığı,
Körünöt közge sekirip.
Karagay, arça, togorok,
Kılımdap ösüp cetilip,
Karagan, tiken içinde,
Kamışı celge celpinip.
Kişini tiktep tañırkap,
Kayıbı kaçpay şekinip.
Koktudan akkan bulaktan,
Komuzdun küüsü çertilip.
Kıymıldayt kayıñ butağı,
Kök kaşka suuga serpilip!
Karaçı, tolgon karagay,
Kaptaldan tömön şarkırap,
Kaşkayat suusu aralay.
Kamışı delge ırgalat,
Katarlaş öskön salaaday,
Kaygını bilbeyt bulağı,
Katkırıp külöt baladay.
Kükügü sayrayt tañ menen,
Kün çıgıp kelse çaraday.*

Çok giden insan çaresiz.
Göge yükselen gökdelen,
Gök sistir zirvesi.
İnsan gibi konuşan,
Endamlı güzel papağanı.
Kararan uzaktaki kayalığa,
Atmaca sahiplenip konar.
Güvercin uçarak geçince,
Gerilip gelip yüksekten,
Yuvarlata devirecek!
Ovalarında keklik,
Gök kuşu gökte görünce,
Koyağa kaçır saklanıp.
Gök girdaplı derya gölünden,
Kuzu gibi olan balığı,
Görünür göze zıplayıp.
Kök nar, çam ağacı,
Asırlardır yeşerip büyüyüp,
Dikenli çalı, dikenler içinde,
Kamışı yerde savrulup.
İnsana bakıp şaşırıp,
Hayvanları kaçmadan telaşlanıp.
Ovadan akan bulaktan,
Kopuzun ezgisi çalınıp.
Sallanır kayın ağacının dalı,
Mavi beyaz suya silkinip!
Baksana, dolu köknar,
Yamaçtan aşağı çağlayıp,
Bembeyaz suyu dolaşıp.
Kamışı yele savrulur,
Sıralı biten parmaklık gibi,
Kaygı nedir bilmez bulağı.
Kahkahayla güler çocuk gibi.
Guguğu öter tan ile,
Güneş doğarsa kap gibi.

*Kök sayat zoonun uçtarı,
Kök bolot tiştüü araday.
Taz kara, kara çorular,
Tak çokuda aylanıp.
Sagızgan menen çuldugu,
Say boylop ketpey caylanıp.
Abaylap uçun çardagı,
Ak çabakka baylanıp.
Çabalekey, karlıgaç,
Çamdap uçat şaylanıp.
Kızıktırat kögöndü,
Kınalıp öskön kayını.
Küz bolgondo ataylap,
Kerene güldüü sarala,
Kiygendey köynök şayını.
Kılgırıp turat biröösü,
Kız bolup kalbay ayıbı.
Köz coosun alıp cayında,
Köböygön mında kayıbı.
Kız peri cürçü ketpesten,
Keremet comok cayı bul!..
Akkan darya İtagar,
Añırı uçup añkıldap.
Akırın salıp köz kırın,
Ak şumkar köktö şañkıldap.
Suu bürkütü barkıldap,
Suu ceekteyt salpıldap.
Eçki maarek, ızgıtı,
Esepsiz cüröt carkıldap.
Karap koyup cayılğan,
Kara boor tarkıldak!
Kuuları kölbüp kölündö,
Karoolçu çımçık cay alğan,
Karagan şaktin özündö.
Kuzgundarı kurkuldayt,*

*Masmavi buzdur kayalığın uçları,
Gök olur dişli testere gibi.
Kel kara, kara akbabalar,
En zirvede süzülür.
Saksağan ile ördeği,
Çay boyunda gitmeden yerleşip.
Dikkatli uçup martıları,
Ak balıklara bağlanıp.
Kırlangıçlar, ebabil,
Hızlı uçar hazırlanıp.
İlgisini çeker bakanın,
Kınalı biten kayını.
Sonbaharda mahsus,
Kumaş çiçekli rengârenk,
Giymiş gibi kumaş elbiseyi.
Yağlanır durur birisi,
Kız olmamış ayıbı.
Gözleri kamaştırıp yazın,
Çoğalan burada geyiği.
Kız peri dolaşır gitmeden,
Görkemli masalın yeri budur!..
Akan derya İtagar,
Ördeği uçup bağırap.
Yavaşça etrafı gözetleyerek,
Alıcı kuşlar gökte öterek.
Su kartalı bağırap,
Su kenarında sarkarak.
Su çuluğu, çizme kayışı,
Sayısız dolaşır neşeli,
Bakınarak yayılan,
Kara böğürlü tarkıldak (kuş adı)!
Kuğuları yüzüp gölünde,
Bekçi kuşlar yerinde,
Çalılı dalların üzerinde.
Kuzgunları ötüşür,*

*Kunduzu kumda bultuldayt.
Kara karga kakıldayt,
Kabar berip alıstan,
Kuu sagızgan şakıldayt!
Suusarı suusun boylogon,
Suudan izdep öz cemin,
Suuçul kara oynogon.
Sülööstünü taşında,
Sugu tüşüp coylogon.
Kamandarı kirgende,
Kaçıra berip ayunu,
Kaldañdatıp koybogon.
Karışkırı toptolup,
Kaptap kelip kışında,
Karoosuz maldı moysogon!..
Boz kuş menen tarançı,
Baktek menen borbaşı.
Kara kunas, kök kıtan,

Kuçaq cüröt, karaçı.
Kañça canga cay bolgon,
Kapçıgaydın arası.
Ördök, çürök, kuusu bar,
Örgügön neçen parende,
Özön tolo çuusu bar,
Karkıldeşip kazdarı,
Köktö tañşıp torgoyu,
Körünüşü cazdagı.
Buluñunda köl bolgon,
Bulut ketpes tooloru,
Bugu cürçü tör bolgon,
Abaltadan ber caka,
Arstan, colbors, şer bolgon.
Arkar menen kiyigi,
Aldınan çıksa cem bolgon.*

Kunduzu kumda deprenir.
Karakarga gak eder,
Haber verip uzaktan,
Kurnaz saksagan şak şak eder!
Sansarı suyu boylayan,
Sudan arayıp yemeğini,
Sucul kara oynayan.
Vaşakları kayalıklarda,
Göz koyarak sürtünen.
Domuzları girince,
Kovalayarak ayıyı,
Titreterek bırakmayan.
Kurtlar toplanıp,
Kuşatarak kışın,
Sahipsiz malları öldüren!..
Boz kuş ile serçe,
Kumru ile borbaşı (yırtıcı kuş)
Kara kunas (leyleksilerden bir kuş), gök
balıkçıl,
Sığırcık da varmış bak.
Ne kadar canlıya yuva olan,
Vadilerin arası.
Ördek, çamurcun, kuğusu var,
Dinlenen nice kuşlar,
Deryanın dolu gürültüsü var,
Gak ederek kazları,
Gökte öterek turgayı,
Görüntüsü yazdaki.
Kuytusunda göl olan,
Bulut gitmeyen dağları,
Geyiklerin otladığı mera olan,
Evvelden bu yana,
Aslan, kaplan, şer olan.
Dağ keçisi ile geyiği,
Önünden çıksa yem olan.

*AtıŖa berip mergender,
Azayıp azır kem bolgon!..
Antse dağı aytalı,
AŖuuda caylayt arkarı.
Aylanıp suudan ketpegen,
Ak kaz menen tartarı.
Adamga cüröt körünböy,
Abaylap basıp kaltarı.
Aylanıp mında kelgendin,
Anık go maktap aytarı.
KuŖ salıp çıksa kışında,
Kumarı anık tarkarı!..
Kapçıgaydan çıgayın,
Kabaktın-Döñün, cayıgın,
Kaltırbay bir az ırdayın.
Kayrılıp emi keleyin,
Kaltırbay aytıp bereyin:
At menen cürgön kiŖiŖe,
Aylanıp cürüp oltursa,
Altı kündük arası.
Cayılıp catat sargayıp,
Kabaktın-Döñü, talaası.
Taruu, buuday ekkendin,
Tınganday çını sanaası.
Toodaktarı tompoñdoyt,
Koyonu kaçıp koykoñdoyt.
TaŖ bakası tarbañdayt,
Çakçarılıp çayanı,
Kırk ayagı arbañdayt.
Söksöölü saksañdayt,
Kamgaktarı kaldañdayt.
Çirkeyleri barmaktay,
Çımındarı cañaktay,
KuuŖup oynoyt kulanı,
BaŖ kötörüp ıŖkırat,*

Avlayarak avcılar,
Azalıp Ŗimdi az olan!..
Öyle ise de anlatalım,
Geçitlerinde yazlar dağ keçisi,
DolaŖıp sudan uzaklaŖmayan,
Ak kaz ile tartarı.
İnsana görünmeden dolaŖır,
Dikkatlice yürür ördeği.
DolaŖıp buraya gelenin,
Açıktır överek anlatacağı.
KuŖ salıp avlansa kışın da,
Tatmin olacağı açıktır!..
Vadilerden çıkayım,
Kabaktın-Döñü'nü, ovasını,
Eksiksiz biraz anlatayım.
Dönüp Ŗimdi geleyim,
Eksiksiz anlatayım:
At ile dolaŖan kiŖiŖe,
Gezerek dolaŖacaksa,
Altı günlüktür arası.
GeniŖçe yayılır sararıp,
Kabaktın-Döñü, tarlası.
Darı, buğday ekenin,
DurmıŖtur doğrusu kaygısı.
Toy kuŖları deprenir,
Koyunlar kaçıp kulağını diker.
Kaplumbağası ileri geri sıçrar,
Hiddetlenip örümcekleri,
Kırkayağı hareket eder.
Ağaçları dağınık,
Çalıları sallanır.
Sivrisinekleri parmak kadar,
Sinekleri ceviz kadar,
KovalaŖıp oynar yaban eŖeđi,
BaŖını kaldırıp fııldar,

Argamcıday cılanı!..
Küz mezgili bul Döñdö,
Kıykırıp ulak çabışat,
Küçtüülörü alsın – dep,
Torpoktu soyup salışat.
Kıcıldagan cıynga,
Attardın atı barışat,
Küüsünö kelip külüktör,
Kücüldöp uçun carışat.
At çabuuçu balanın,
Çıyragınan tabışat,
Eelikse külük baş berbey,
Attı çapkan balanın,
Tizginde kolu karışat!..
Baştalsa oyun “ Kız kuumay”,
Muluñdayt çaldar, caş turgay.
Kıykırıp çuunu salışat,
Kalba dep beker utturbay.
Kırgızdın ukmuş oyunu,
Kızıktuu bolot ukmuş ay!
Kaykıdan turup karasañ:
Kara-Boto kanday cer?
Tulupka, Kara-Botogo,
Tüştönüp ötöt bizdin el.
Tünöröt kündü körgözböy,
Karagay, arça, kayıñ, çer.
Kaşka suu sayda kürpüldöp,
Karasam tappaym anday cer!.
Car-Başı menen Kökürök,
Caykalıp çöbü cetilet.
Obut menen Tovarđa,
Orgongo carayt ekilep.
Eñiřtep atčan bastırсан
Eliği kaçıp bekinet.
Kapıstan çığıp coluñdan,

Arkan gibi yılanı!..
Güz mevsiminde bu Döñ’de,
Haykırıp kök börü oynarlar,
Güçlüleri kazansın- diye,
Buzağıyı keserler.
Gürültülü kalabalığa,
Atların atı gelirler,
Gücüne gelip küheylanlar,
Kızışıp uçup yarışır.
At koşturan çocuğun,
Çeviğini bulurlar,
Zapt edilemese küheylan boğun eğmeden,
At koşturan oğlanın,
Dizginde eli tutulur!..
Başlansa oyun “Kız kuumay”,
Hatta yaşlılar heyecanlanır, gençler durur.
Haykırıp gürültü koparırlar,
Kalma geri diye kaybetmeden.
Kırgızların acayip oyunu,
Aşırı ilginç olur hey!
Tepede durup baksan:
Kara-Boto nasıl yerdir?
Tulup’a, Kara-Boto’ya,
Öğleden sonra geçer bizim halk.
Kararır güneşi göstermeden,
Köknarı, çam ağacı, kayın, orman.
Beyaz su çayda gürleyip,
Baksam bulamam böyle yer!..
Car-Başı ile Kökürök,
Sallanıp otu yetişir.
Obut ile Tovar’da,
Biçmeye yarar iki kez.
Aşağı doğru atla yürüsen
Ceylanı kaçıp saklanır.
Ansızın çıkıp yolundan,

*Kamanı şaştı ketiret.
Baba-Ata degen mazarı,
İtagardın başında.
Meçit menen Caylakıtı,
Köp kördüm ele caşımnda.
Buluñunda bugu ottop,
Kiyigi cürçü taşında.
Andañ kiyin bargamın,
Acıkemdin aşında.
Ar sannatan aytkamın,
Al cıyındın kaşında.
Baykap turup kaytkamın,
Cer soorusu Aksı eken,
Cetilip ösüp baykadım.
Avletim menen İtagar,
Koñur salkın küzü bar.
Koroosunda alma, örük,
Kol menen mömö üzüp al.
Cüz cıldan ösüp köböygön,
Cüzümü menen örükzar.
Bitkılı sayın kekilik,
Bir tünöböyt caagan kar!
Kargasın menen Tegerek,
Kaysı cer buga teñ kelet?
Kur taştuu biyik askasın,
Kurganday usta çegelep.
Ayaktay bulut toptolso,
Asmandan camgır sebelep.
Can-Canıbar, too-taşıñ,
Caralğan kanday keremet.
Cügürüp çurkap balañday,
Cüröbüz seni tebelep!..
Abışkalar kep salat:
Altımış kulaç acıdaar,
Cürgön deşet munu eelep.*

Domuzu telaşlandırır.
Baba-Ata denen mezarlığı,
İtagar'ın başında.
Meçit ile Caylak'ı,
Çok defa gördüm küçüklüğümde.
Köşesinde geyik otlayıp,
Ceylanı olurdu taşında.
Ondan sonra varmıştım
Hacı ağabeyimin cenaze aşında.
Her türlü sanatı anlatmıştım,
O kalabalığın önünde.
Gözlemleyerek dönmüştüm,
Yerin bereketlisi Aksı iken,
Büyüyüp inceledim.
Avletim ile İtagar,
Kahverengi serin güzü var.
Bahçesinde elma, erik,
Elinle meyve kopar al.
Yüzyıllardır yetişip çoğalan,
Üzümü ile erik bahçesi.
Her tepesinde keklik,
Bir gece kalmaz yağın kar!
Kargasın ile Tegerek,
Hangi yer bunlarla benzerdir?
Bol taşlı yüksek kayalığını,
Dikmiş gibi usta çivileyip.
Kap gibi bulut toplansa,
Gökten yağmur damlayıp.
Canlı - cansız, dağ - taşın,
Yaratılmış nasıl da görkemli.
Koşup oynayan çocuğun gibi,
Dolaşırız seni basarak!..
İhtiyarlar anlatırlar:
Altmış kulaç ejderha,
Yaşamış derler bunu sahiplenip.

*Kococaştay bir mergen,
Közgö atkandeşet tüz meelep.
Ömrüm saga baylangan,
Öskön cerim aylanam.
Sıpatay bersem tügönböyt,
Sınıñdı aytıp kayradan.
Türdüü-Türdüü canıbar,
Tünöktögön cer uşul.
Abaltan cerdep çaşagan,
Ayıluu Saruu eli uşul.
Torgoydoy tañşıp ün katıp,
Tamaşa menen tañ atıp,
Bulbulday burup til menen,
Moyutup eldi cırgatıp,
Muñu, bulbuluñ ötö sayragan!..*

Ek.15. Turbaybı

*Kün-tün menen almaşıp,
Kete beret turbaybı.
Ömür tattuu körünüp,
Ötö beret turbaybı.
Akkan suular kayrılbay,
Aga beret turbaybı.
Mezgil tınbay kanatın,
Kaga beret turbaybı.
Kılımdardı karıtkan,
Aska bolot turbaybı.
Türkün elde türkün salt,
Başka bolot turbaybı.
Akak, bermet, kayhariñ
Taştan çıgat turbaybı.
Ne bir sonun akıl söz,
Baştan çıgat turbaybı.
Esin algan koyondun,*

Kococaş gibi bir avcı,
Gözüne vurmuş derler nişan edip.
Ömrüm sana bağlanan,
Büyüdüğüm yerim kurbanım.
Anlatmak ile bitmez,
Özelliğini anlatıp tekrardan.
Türlü türlü hayvanlar,
Yuvalayan yer budur.
Evvelden yerleşip yaşayan,
Tanınmış Saruu halkı budur.
Turgay gibi ötüp ses çıkarıp,
Eğlence ile tan ağarıp,
Bülbül gibi anlatıp dil ile,
Razı ederek halkı eğlendirip,
Bunu, bülbülünüz Ötö anlatmıştır!
(Akmataliev - Mukasov, 2015: 121-136)

Değil mi

Gündüz - gece ile değişip,
Gidiverir değil mi.
Ömür (hayat) tatlı görünüp,
Geçiverir değil mi.
Akan sular geri dönmeden,
Akıverir değil mi.
Mevsimler durmadan kanadını,
Çırpıverir değil mi.
Asırlara şahit olan,
Kayalıklar değil mi.
Türlü halkta türlü âdet,
Farklı olur değil mi.
Akik, inci, gevherin
Taştan çıkar değil mi.
Bazı güzel öğütler,
Unutulur gider değil mi.
Aklını alan koyunun,

Kamış bolot turbaybı.
Er cigitti kurçutkan,
Namus bolot turbaybı.
Kara kıldı kak cargan,
Kalıç ıgat turbaybı.
Argımarktın kulunu,
alış ıgat turbaybı.
Adamzattı kor kılbas,
Akıl bolot turbaybı.
Cardamdaşkan kıyında,
Cakın bolot turbaybı.
Sözdü kıştay kınagan,
Akın bolot turbaybı.
Kün caabasa cer beti,
Takır bolot turbaybı.
Aybanattan akılduu,
Tülkü bolot turbaybı.
Adamzattı caşartkan
Külkü bolot turbaybı.
Köptü körgön ak sakal,
Karı bolot turbaybı.
Karı sözü caştarga,
Darı bolot turbaybı.
Tartıp körgön azamat,
Sılık bolot turbaybı.
Kız baldarda özgöçö,
Kılık bolot turbaybı.
Kim minege kızıkça,*
Usta bolot turbaybı.
Akılmandın aytkanı,
Kıska bolot turbaybı.
Ayta salsa tar cerde,
Nuska bolot turbaybı.
Taştı carıp akkan suu,
Tunuk bolot turbaybı.

Kamış olur değil mi.
Er yiğidi cesur eden,
Namus olur değil mi.
Kılı kırk yaran,
Hakem çıkar değil mi.
Küheylanın kulunu,
Melez çıkar değil mi.
İnsanoğlunu horlamayan,
Akıl olur değil mi.
Yardımlaşan zorlukta,
Yakınların olur değil mi.
Sözleri kerpiç gibi kınayan,
şair olur değil mi.
Yağmur yağmasa yeryüzü,
Kurak olur değil mi.
Hayvanların akıllısı,
Tilki olur değil mi.
İnsanoğlunu gençleştiren
Gölüş olur değil mi.
Çok gören ak sakal,
Yaşlı olur değil mi.
Yaşlıların sözü gençlere,
İlaç olur değil mi.
Terbiye gören yiğit,
Kibar olur değil mi.
Kız ocuklarında özellekle,
Ahlak olur değil mi.
Kim neye ilgi duysa,
Usta olur değil mi.
Bilgelerin dedikleri,
Kısa olur değil mi.
Söyler ise dar yerde,
Nasihat olur değil mi.
Taşı yarıp akan su,
Berrak olur değil mi.

*Emgegi menen eline,
Uluk bolot turbaybı.
Cüdütpögön butuñdu,
Çarık bolot turbaybı.
Ötköndördün bardığı,
Tarih bolot turbaybı.
Tarih bolso ötkön kün,
Anık bolot turbaybı.
Büt aalamga calgız Kün,
Carık bolot turbaybı.
Kıñır iş bolso, kırk cılda.
Anık bolot turbaybı.
Konogo çurkaar küliktün,
Tabı bolot turbaybı.
Coogo şilter kılıçtın,
Cabı bolot turbaybı.
Koldo bolgon altındın,
Barkı bolboyt turbaybı.
El içinde baatırdın,
Dañkı bolboyt turbaybı.
Çukuganday söz tapkan,
Çeçen bolot turbaybı.
Eldin başın aylantkan,
Eşen bolot turbaybı.
Karıp kılğan adamdı,
Kesel bolot turbaybı.
Atasına balası,
Öböğ bolot turbaybı.
Balasına atası,
Cölök bolot turbaybı.
On bir tuugan bolso da,
Ayagında üy-cayı,
Bölök bolot turbaybı.
Ömür menen ölümde,
Küröş bolot turbaybı.*

Emeği ile halkına,
Yüce olur değil mi.
Rahatsız etmeyen ayağını,
Çarık olur değil mi.
Geçmişlerin tamamı,
Tarih olur değil mi.
Tarih olsa geçmiş gün,
Gerçek olur değil mi.
Bütün âleme yalnız Güneş,
Işık olur değil mi.
Fesat iş olsa, kırk yılda.
Ortaya çıkar değil mi.
Yarıştı koşacak küheylanın,
Tavı olur değil mi.
Düşmana sallanacak kılıcın,
Sapı olur değil mi.
Elde olan altının,
Kıymeti olur değil mi.
Halk arasında kahramanın,
Şöhreti olur değil mi.
Lafı yerine oturtan,
Söz cambazları olur değil mi.
Halkın başını döndüren,
Şeyh olur değil mi.
Garip eden insanı,
Hastalık olur değil mi.
Atasına çocuğu,
Arka olur değil mi.
Çocuğuna atası,
Direk olur değil mi.
On bir kardeş olsa da,
Sonucunda evleri,
Başka olur değil mi.
Ömür ile ölümde,
Mücadele olur değil mi.

*Ar adamda ar başka,
Münöz bolot turbaybı.
Cakşı kılğan cigitti,
Carı bolot turbaybı.
Estüü cigit tuş kelse,
Bagı bolot turbaybı.
Köz coosun alğan çöptördün,
Gülü bolot turbaybı.
Tacatpagan bulbuldun,
Ünü bolot turbaybı.
Arıstandın közündö,
Sürü bolot turbaybı.
Azuuluununun bir kança,
Türü bolot turbaybı.
Nar töönün özündöy
Cügü bolot turbaybı.*

Ek.16. Öskön Cer

*Alması attın başınday,
Cañgagı saydın taşınday
Alçası koydun etindey,
Altımış türlü mömsü
Bışıp turat ezilip,
Suluu kızdın betindey.
Ar butağı bilektey,
Almurutu cüröktöy,
Kötörö albayt sabagın.
İyilip turat canıbar.
Bışıp tursa kol salıp,
İzdegen mömön tabılar
Tokoyunda sayragan,
Totu kuştun ünü bar,
Tolukşup añkıp buralgan,
Atır cıttuu gülü bar.*

Her insanda her başka,
Huy olur değil mi.
İyi yapan yiğidi,
Yâri olur değil mi.
Akıllı yiğit denk gelse,
Talimli olur değil mi.
Göz kamaştırın otların,
Çiçekleri olur değil mi.
Bıktırmayan bülbülün,
Sesi olur değil mi.
Aslanların gözünde,
Heybeti olur değil mi.
Yüksek dağların birkaçında,
Türleri olur değil mi.
Tek hörgüçlü devenin kendi kadar
Yükü olur değil mi.
(Akmataliev - Mukasov, 2015: 106-109)

Büyüdüğüm Yer

Elması at kafası kadar,
Cevizi çayın taşı kadar
Eriği koyun eti gibi,
Altmış türlü meyvesi
Yetişmektedir ezilip,
Güzel kızın yüzü gibi.
Her dalı bilek kadardır,
Armutları yürek gibi,
Kaldıramaz dallarını.
Eğilir durur zavallı.
Olgunlaştığında el uzatıp,
Aradığın meyve bulunur
Ormanında öten,
Papağanın sesi var,
Nurlanıp etrafı saran,
Misk kokulu çiçeği var.

*Arkat özü kaday cer
Kötörmö aşuu beliñ bar,
Baş ayağı bir kündük,
At çabım cerde kölüñ bar.
Tokoyunda bulbul bar
Kölündö cüröt kişinep,
Kara kaşka duldul bar.
Kölündö oynoyt duldulu.
Bagında sayrayt bulbulu
Toskool ata kölüñdün,
Tolgonun aytam elimdin.
Car-Kamış, Kıla-Kölüñdün,
Sanatın aytam elimdin.
Kızdarı külğün kiygen el,
Kündö bayge kündö toy
Kalıñ dooron sürgön el.
Kelini kere baskan cer,
Kızdarı endik kazgan cer.
Munday sonun öskön cer.
Asmanga çıkpay amanat
Turgan ceri turbaybı?
Iman-Ata, Karagız,
Arkamda kalgan balam cok,
Armanda ketip barabız.
Namangan, Çarbak, Kızıl-Car,
Sanasam içim tızıldar,
Kara şıbaa, çabım ay,
İçiñ tolgon altın zar
Mañdayıñ kaykı Üç-Korgon
Arkamda kalgan balam cok,
Armanda ketet ekemin.
Mal kaldısı, Burana,
Maaniñdi aytıp turam aa,
Ak-Col, Böktör, Tegene,
Aman bol curtum tegi ele.*

Tulumun kendi nasıl bir yerdir
Su geçidinde belin var,
Başı ucu bir günlük,
Tayların koşturduğu yerde gölün var.
Ormanında bülbül var
Gölünde oynayıp kişneyen,
Kara allı düldül var.
Gölünde oynar düldülü.
Bahçesinde öter bülbülü
Toskool Ata Gölü'nün,
Çektiklerini anlatayım halkıma.
Sarı-Kamış, Kıla-Kölü'nün,
Sanatını anlatayım halkıma
Kızları gül gibi giyinen halk,
Her gün yarış, her gün eğlence
Kalabalık halk hüküm sürdü.
Gelini endamlı yürüyen yer,
Kızları hendek kazan yer.
Böyle güzel yetiştiğim yer.
Göklere çıkmadan emanet
Yaşadığı yerleriymiş değil mi?
Iman-Ata, Karagız,
Arkamda kalan çocuğum yok,
Üzüntüde yaşamaktayız.
Namangan, Çarbak, Kızıl-Car,
Saysam içim cız eder,
Kara şıbaa, hızlı ay,
Keder dolusu altın zer
Talihi kötü Üç-Korgon
Arkamda kalan çocuğum yok
Üzüntüyle gidecekmişim.
Kalan malları, Burana,
Engelini anlatmaktayım hey,
Ak-Col, Böktör, Tegene,
Sağ ol halkım her zaman.

*Aytıp turgan cayıñda,
Akıñ Ötö men ele.
Kara-Suu, Türdük, Kark coldu,
Karıpka kaday sır boldu.
Men kurugan şum Ötö,
İçim tolgon muñ boldu.*

Anlatıp durduğum yerinde,
Şairin Ötö ben idim.
Kara-Suu, Türdük, Kark yolu,
Garibana nasıl sır oldu.
Ben kuruyan zavallı Ötö,
İçim üzüntü doldu.

(Akmataliev - Mukasov, 2015: 136-137)

Ek.17. Ceñicoktun Cılan Çakkandagı İri Cenicok'un Yılan Soktuğundaki Şiiri

*Kara-Suu, Tündük, Kır-Coldu
Mendey karıpka kaday sır boldu.
İrdaganım ır boldu,
İçim tolgon muñ boldu.
Kanış enem Ayıke,
Ene bolgon sen eleñ,
Kayrılıp kapkan baspagan
Adıra kızıl tülkü elen
Ak üyüñdün mülkü eleñ,
Acal cetip kün bütsö
Alakan cayıp bata kıl!
Ak ilaaçın köldö cok,
Ak şumkarıñ tördö cok.
Armanduu bolboy ötüügö
Alganım,
Altı aylık kümön sende cok.
Kök ilaaçın köldö cok
Kök şumkarıñ tördö cok.
Küyüttüü bolboy ötüügö
Küyörüm,
Tört aylık kümön sende cok.
Acal cetip kün bütsö
Alakan cayıp bata kıl!
Oo, men kurugan şum Ötö
Solkuldagan tal belem!
Şorgo tuulgan can belem.*

Kara-Suu, Tündük, Kır Yolu
Benim gibi garibe nasıl sır oldu.
Anlattığım şiir oldu,
İçim kederle doldu.
Kanış anam Ayıke,
Ana olan sen idin,
Dolaşıp tuzağa basmayan
Kırlarda kızıl tilki idin
Beyaz otağın mülkü idin,
Ecel gelip gün bitse
Avucunu açıp dua et!
Ak Lâçin gölde yok,
Ak doğanın ovada yok.
Üzüntülü olmadan geçince
Aldığım,
Altı aylık şüphem sende yok.
Gök Lâçin gölde yok
Mavi doğanın ovada yok.
Kederli olmadan geçince
Yanarım,
Dört aylık şüphe sende yok.
Ecel gelip, gün bitse
Avucunu açıp dua et!
Eh, ben kuruyan zavallı Ötö
Sallanan ağaç mıydım!
Felakete uğrayan kişi ben miyim.

Altı ay cerde catpagan
Men, ömürü kelte kar belem.
Balta tiybey cıgilgan
Balapan kırçın tal belem?
Astın-üstün kıyragan
Aşuuda kıygaç car belem?
Ak kıyanı sel buzup,
Adam ötpös col bele?
Ak tañday ırçı atalıp,
Tartaarım meenet şor bele?
Kök kıyanı sel buzup,
Köç ötpögön col bele?
Kara çaar uu cılan,
Maga körünöo bütkön şor bele?
Özöndüü cerde tal barbı?
Öröndüü cerde mal barbı?
Öz algan carım tuubasa,
Ökünböskö al barbı?
Kıyaluu cerde tal barbı?
Künöstüü cerde mal barbı?
Kız algan carım tuubasa,
Keyikbeske al barbı?
Ak cibekten tor tiksem,
Kuş ergibey üzülgön.
“Aa” – dep oozum açkanda,
Ir bermeti tizilgen.
Küyütüm küçtü arman kün,
Kaynap çıkkın ırımdan,
Karmangan can çok ülgümdön.
Keñ cayloogo barganda,
Baylar malın tügöldöyt.
Köküröktöğü ırımdı
Toguz cıl aytsam tügönböyt.
Kölökö berbey kuuragan,
Butağı çirik tal belem?

Altı ay yerde yatmayan
Ben, ömrü kısa hor muydum.
Balta değmeden kırılan
Küçücük fidan dal mıydım?
Baş aşağı devrilen
Geçitte yamaç yar mıydım?
Ak yamacı sel bozup,
İnsan geçemeyecek yol muydum?
Ak şafak gibi şair adlanıp,
Çekeceğim mihnet keder miydi?
Gök yamacı sel bozup,
Göç geçmeyen yol muydu?
Kara benekli zehirli yılan,
Benim için bilindik keder miydi?
Çaylı yerlerde ağaç var mıdır?
Vadili yerde hayvanlar var mıdır?
Kendi aldığım yârim doğurmasa,
Üzülmemeye güç var mıdır?
Yamaçlı yerde ağaç var mıdır?
Güneşli yerde hayvanlar var mıdır?
Kız aldığım yârim doğurmasa,
Üzülmemek için güç var mıdır?
Ak ipekten yele diksem,
Kuş atmadan kopan.
“Hmm”- diye ağzımı açınca,
Şiir incisi dizilen.
Kederim güçlü istenilen gün,
Kaynayıp çıkan şiirimden,
Örnek alan yok nasihatimden.
Geniş yaylaya varınca,
Zenginler hayvanlarını sayarlar.
Göğsümdeki şiirimi
Dokuz yıl anlatsam bitmez.
Gölge vermeden kuruyan,
Budağı çürük ağaç mıyım?

*Bölünüp curtan ketkendeney,
Bötönçö bütökön can belem?
Cergeliüü curtun karısı,
Belgiliüü tabıp Dalıçı,
Ayıktırğan carattan.
Nietindin kalısı.
Kalıp catat sen menen,
Cürögümdün carması.
Acal cetip kün bütsö
Alakan cayıp bata kıl!
Cayçıbek menen Sultanım,
Silerdi estep susadım.
Körüğün – kök bukaday ökürgön,
Balkañ – too tekedey sekirgen,
Bu da Alıkemdin baldarı.
Beksultandın tegirmen.
Kelgen cügün kemirgen.
Kelgen meyman işi çok
Ketmendey bolup semirgen.
Bul da Alıkemdin baldarı
Alakan cayıp bata kıl!
Osmonbektin Aytırza,
Keçiktiñ go aytırsa.
Alakan cayıp bata kıl,
Oorudan ömür kayt kılsa.
Aristanı Bekmurat,
Ar cerdi surap cep turat,
Akıñ seni kep kılát.
Arkamda kalğan bala çok.
Alakan cayıp bata kıl!
Kiçi-Ak-Col, Bekter, Tegene,
Aman bol curtum degi ele.
Acımat ata eşenim
Katuu kısat keselim,
Keremetiñ körsötüp,*

*Ayrılıp halktan gitmiş gibi,
Ayrı yetişen can mıyım?
Yerli halkımın aksakalı,
Tanınmış tabıp Dalıçı,
İyileştirmişti yaradan.
Niyetinin halisi.
Kalmaktadır seninle,
Yüreğimin yarısı.
Ecel gelip, gün bitse
Avucunu açıp dua et!
Cayçıbek ile Sultan'ım,
Sizleri özleyip sustum.
Güzelliğin gök boğa gibi bağıran,
Balkan- dağ keçisi gibi zıplayan,
Bu da Alıke'min çocukları.
Beksultan'ın değirmeni.
Gelen yükünü kemiren.
Gelen misafirin işi yok
Kazma gibi olup semiren.
Bu da Alıke'min çocukları
Avucunu açıp dua et!
Osmonbek'in Aytırza'sı,
Geç kaldın çağtırsa.
Avucunu açıp dua et,
Ağrıdan ömür götürse.
Genç Bekmurat,
Her yeri alır yer durur,
Şairin senden söz eder.
Arkamda kalan çocuk yok.
Avucunu açıp dua et!
Kiçi-Ak-Col, Bekter, Tegene,
Sağ ol halkım demişti.
Acımat Baba şeyhim
Sertçe kasmaktadır ağrım,
Kerametini gösterip,*

*Koldoçu bolson koldogun!
Üç-Korgon, Şumkar talaası,
Uçtu şumkar balası.
Namangen, Çartak, Kızıl-Car,
Sanasam içim tızildaar.
Sulaymankul daktam ay,
Sımbatıñ curtan başkam ay,
Karaçı bakma enem ay.
Kapa menen kelgem ay.
Armanım köp bir dalay.
Acal cetip, kün bütsö
Alakan cayıp bata kıl!*

Ek.18. Kim Aytat Menin İrımdı?..

*Kim bilet menin sırımdı,
Kim aytat benim ırımdı?
On sekiz miñ Aalamdı
Oodarıp aytkan kunumdu.
Kaldaygan topto sayraçu,
Kim basat menin tuurumdu?
Aksı, Talas cerim ay,
Ak kalpak Kırgız elim ay.
Kızıl dilde zarım ay,
Kıynoodo catkan canım ay!
Kara dilde zarım ay,
Kamoodo catkan canım ay!
Altın kılıç belde cok.
Azaptuu ooru ayınan
Azır akınıñ Ötö elde cok!
Kümiş kılıç belde cok,
Küyüttüü ooru dartınan,
Küykügüñ Ötö elde cok!
Alıska ketpes sanaa cok,
Armanım aytpay koyuga*

*Kollayacak olsan kolla!
Üç-Korgon, Şumkar tarlası,
Uçtu doğanın yavrusu.
Namangan, Çartak, Kızıl-Car,
Özlesem içim acır.
Sulaymankul Datka'm hey,
Heybetin halktan farklı hey,
Karaçı, evlatlık anam hey.
Üzüntü ile geldim hey.
Üzüntüm çoktur bir hayli.
Ecel gelip, gün bitse
Avuç açıp dua et!
(Akmataliev - Mukasov, 2015: 146-148)*

Kim Anlatır Benim Şiirimi?..

*Kim bilir benim sırrımı,
Kim anlatır benim şiirimi?
On sekiz bin âlemi
Döndürerek anlattığım değerimi.
Kalabalık içinde öten,
Kim geçer benim yerime?
Aksı, Talas yerim hey,
Ak kalpak Kırgız halkım hey.
Kızıl dilde, zerim hey,
Çilede olan canım hey!
Kara dilde, zerim hey,
Hapiste yatan canım hey!
Altın kılıç belde yok.
Çileli ağrı yüzünden
Şimdi şairin Ötö, halk içinde yok!
Gümüş kılıç belde yok,
Kederli dert yüzünden,
Guguğun Ötö, halkta yok!
Uzağa gidecek keder yok,
Üzüntümü söylememek için*

*Menin artımda kalgan balam cok!
Ordunda turçu sanaa cok,
Oylonboston koyuuga,
Menin ordumdu basçu balam cok!
Altındın keni cerde ele,
Altımış küniü töksöm da,
Altın ır eni mende ele!
Cezdin keni cerde ele,
Cetimiş küniü aytsam da,
Cetik ır keni mende ele!
Armanga tolgon muñ kaldı.
Az kırgızım okuurga,
Ak kurcun tolgon ır kaldı.
Armanın aytsam, camanbı,
Az Kırgızım kat bilbeyt,
Kanteyin, añkoo kılğan zamandı?
Kökürök tolgon muñ kaldı,
Köp Kırgızım okuurga,
Kök kurcun tolgon ır kaldı.
Köygyüyüm aytsam camanbı,
Köp Kırgızım, kat bilbeyt,
Kanteyin körkoo kılğan zamandı?
Suudan akkan döñgölök,
Nıyazaalı cörgölök.
Kalgan ırdı termelep,
Kızıp çertip otursa,
Kıyıtkan kebi bir bölök.
Ceñicok menen bir cürüp,
Cergelüü eldi küldürüp,
Toktogul menen bir cürüp.
Toptolgon eldi küldürüp.
<<Çon Ormondu>> çon çertip,
Çoçup koyboy oñ çertip.
<<Sarı barpı>> küü çertip.
Canap koyboy tim çertip.*

*Benim arkamda kalan çocuğum yok!
Yerinde duracak keder yok,
Düşünmeden etmek için,
Benim yerimi alacak çocuğum yok!
Altının madeni yerdedir,
Altmış gün boyu anlatsam da,
Altın şiirin madeni bendeymiş!
Bakırın madeni yerdeymiş!
Yetmiş gün boyu anlatsam da,
Yeterli şiirin madeni bendeymiş!
Üzüntüyle dolu keder kaldı.
Azıcık Kırgızlarım okumaya,
Ak heybe dolusu şiir kaldı.
Kederimi anlatsam kötü müdür,
Azıcık Kırgızlarım okuma bilmez,
Ne edeyim, budala eden zamanı?
Göğüs dolusu keder kaldı,
Kalabalık Kırgızlarım okuması için,
Gök heybe dolusu şiir kaldı.
Problemimi anlatsam kötü müdür?
Birçok Kırgızlarım okuma bilmez,
Ne edeyim zalim zamanı?
Sudan akan tekerlek,
Hızlı koşan korkaktır.
Kalan şiiri derleyip,
Coşarak kopuz çalarsa,
Çıtlatan sözü farklıdır.
Ceñicok ile birlikte olup,
Yerli halkı güldürüp,
Toktogul ile beraber olup.
Toplanan halkı güldürüp.
“Çoñ Ormon’u” ezgisini çalarak,
Korkmadan doğru çalıp.
“Sarı Barpı” ezgi çalıp.
Saymadan sakın çalıp.*

<<Ker özöndü>> keltirgen,
<<Kara özgöydü>> östürgön.
Kanday küünü çertse da,
Kıyabına cetkiregen.
Bolgon-Too, Bozbu arası,
Bolor-Bolbos iş menen,
Mindan boluştun ketpeyt calaası.
Boroştun Nıyazaalısı,
Bu da aytalbayt ıııııı!..
Mamayarda bir ırçı.
Ögüzdön coon köödösü,
Özgöçö çoñ keldesi.
Kışın-cayı tüşürböyt,
Kazanbaktay seldesi.
Salaası çottun sabınday,
Murdu – ustaranın kabınday,
Aarçıgan pıyaz bettengen,
Urgaaçı ayuu keptengen,
Buura kindik Kalboto,
Bu da aytalbayt ıııııı!..
Kazıktan coon salaası,
Kay pendenin balası.
Közü-başı könöktöy,
Kartayıp kalgan döböttöy,
Kara Coldoş deyt eken,
Bu da aytalbayt ıııııı!..
Cerge-Taldı cerdegen,
Cambaşı numşıp terdegen,
Siygek bala keyptengen,
Sirkesi çıkkan çepkenden,
Müzüraalı akın deyt eken,
A da aytalbayt ıııııı!..
Koco-Atanın çatında,
Koçkorbaydın canında.
Atı Cuman, özü ayuu,

“Sağır Ozan’ı” getirmiş,
“Kara Özgöy’ü” geliştirmiş.
Hangi ezgiyi çalsa da,
Tavına ulaştırın.
Bolgon-Too, Bozbu arası,
Olur olmaz iş ile,
Burada nahiye müdürünün bitmez iftirası.
Boroş’un erdemlisi,
Bu da anlatamaz şiirimi!..
Mamayar’da bir şair.
Öküzden geniştir gövdesi.
Aşırı büyüktür kellesi.
Yazın kışın çıkarmaz,
Kazan kadar sarığı.
Parmak araları sayı boncuğu sapı kadar,
Burnu - usturanın kabı kadar,
Soyulmuş soğan yüzlü,
Dişi ayı görünümlü,
Deve göbekli Kalboto,
Bu da anlatamaz şiirimi!..
Kazıktan kalındır parmak arası,
Hangi insanın evladı.
Gözü başı kap kadar,
Yaşlanmış olan köpek gibi,
Kara Coldoş derler imiş,
Bu da anlatamaz şiirimi!..
Cerge-Tal’ı sahiplenen,
Kalçaları nemli terleyen,
Çok işeyen çocuk şekli var,
Sirkesi vardır kaftanında,
Müzüraalı şair derlermiş,
O da anlatamaz şiirimi!
Koco-Ata’nın vadisinde,
Koçkorbay’ın yanında.
Adı Cuman, kendisi ayı,

*Baldırata kuu kayırıp,
Enesi bübü, özü ırçı,
Noktoluu ayuu közdöngön,
Obolu suuk sözdöngön,
Balık kulak, çakmak taş,
Barkırata kuu tutkan.
Baştaganda comogun,
Bardık Kırgız curtu ukkan.
Kulundu barıp tay kılğan,
Uşul Kara-Suunu cay kılğan.
Kara-Suu, Bozbu arası,
Özü Kaynazar Mergen balası.
Kaliñ curtu eritken.
Koşoy, Almatbek, Sırgak, Manası.
Kıdırraalı comokçu,
Bu da aytalbayt ırıñdı!..
Ak-Suuda bar bir ırçı,
Nurmoldonun ceeni.
Oñdu, Soldu kıldırıp,
Munun oñolbodı eeri.
Sölööt kütöt çalkalap,
Sözündö bar keeri.
Sultanakun deyt eken,
A da aytalbayt ırımdı!..
Sasık-Sayda Orozmat,
Artında teri şımı bar.
Durustap cakşı kiyinbeyt,
Dubana bolgon sını var.
Kalıbına keltirbeyt,
Öñdüü, döñdüü ırı bar,
Bu da aytalbayt ırımdı!..
Catkan ittey kaşı bar,
Can kazanday başı bar.
Abalına karabay,
Aş tandap içer nazı bar,*

Anlaşılması güç muğlâk konuşan,
Anası tabip, kendi şair,
Dizginli ayı görüntülü,
İlk başta kaba konuşan,
Balık kulaklı, çakmak taş,
Anlaşılması güç konuşan.
Başladığında destanını,
Bütün Kırgız halkı dinleyen.
Kulunu besleyip tay eden,
Bu Kara-Suu'yu mekân eden.
Kara-Suu, Bozbu arası,
Kendisi Kaynazar avcının oğlu.
Kalabalık halkı eğlendiren.
Koşoy, Almambet, Sırgak, Manas'ı.
Kıdırraalı destancı,
Bu da anlatamaz şiirimi!..
Ak-Suu'da var bir şair,
Nurmoldo'nun yeğeni.
Sağ, Sol Kırgızlarını dolaşıp,
Bunun düzelmedi eyeri.
Gövde gösterir uzanıp,
Sözlerinde vardır alayı.
ultanakun derlermiş,
O da anlatamaz şiirimi!..
Sasık-Say'da Orazmat,
Altında deri pantolonu var.
Düzeltip iyi giyinmez,
Divane gibi görüntüsü var.
Kalıbına uydurmaz,
İnişli çıkışlı şiiri var,
Bu da anlatamaz şiirimi!..
Yatan köpek gibi kaşı var,
Kazan kadar başı var.
Durumuna bakmadan,
Yemek seçecek nazı var,

*Eldir-seldir ırı bar,
İrında tolgon çırı bar,
Baysalı akın deyt eken,
Bu da aytalbayt ırmıdı!..
Kara-Suudan Eşenkul,
Kara caak bul kurgur.
Semetey aytat künü-tün,
Serep salıp otursam,
Çoñ ele mindan ümütüm,
Bu da aytalbayt ırmıdı!..
Ancıyanda bir ırçı,
Atın minip, kamçı alıp,
Aş, toy dese dürbögön.
Ar cıynga barganda,
Aytışa albay cürbögön.
Çaldı- kuydu süylögön,
Çalınarın bilbegen.
Başalaman süylögön,
Baylanarın bilbegen.
Kurman ırçı deyt eken,
Bu da aytalbayt ırmıdı!..
Üç-Terekten caş ırçı,
Çakan ırğa maş ırçı,
İştanı çok çoñoygon,
İlciragan taz ırçı,
Cetim bolup basıngan,
Kuudulduğı aşıngan.
Bir cerge bir cıl turbagan,
Aybanattı tuuragan.
Bu da aytalbayt ırmıdı!..
İsbeskende bir ırçı,
Kalk aralap kelgende
Karanı közgö ilbegen.
El aralap kelgende,
Eç kimdi közgö ilbegen.*

Yarım yamalak şiiri var,
Şiirinde dolu tartışması var,
Baysalı şair derlermiş,
Bu da anlatamaz şiirimi!..
Kara-Suu'dan Eşenkul,
Söz ustasıdır bu zavallı.
Semetey anlatır gündüz- gece,
Dikkatli izlediğimde,
Büyüktü bundan ümidim,
Bu da anlatamaz şiirimi!..
Andican'da bir şair,
Atına binip, kırbaç alıp,
Aş, eğlence dese koşan.
Kalabalık içine giderek,
Anlatmasını bilmeyen.
Çaldı-durdu söyleyerek,
Çalındığını bilmeden.
Düzensiz söyleyen,
Bağlanacağını bilmeyen.
Kurman şair derlermiş,
Bu da anlatamaz şiirimi!..
Üç-Terek'ten genç şair,
Çeviktir şiire usta şair,
Şalvarı yok büyüyen,
Ezilen kel şair,
Yetim olup küçük görülen,
Komedyenliği aladır.
Bir yerde bir yıl durmayan,
Hayvanları taklit eden.
Bu da anlatamaz şiirimi!..
İsbesken'de bir şair,
Kalabalık arasına geldiğinde
İnsanları dikkate almayan.
Halkın arasına girdiğinde,
Kimseyi göze almayan.

*Sıyłaşkandı bilbegen,
Sılık bolup cürbögön,
Karamırza akın deyt eken,
Karap turup, baykasam,
Bu da aytalbayt ııımdı!..
Calal-Abadda Çöp ırçı,
Calpısınan alganda,
Cergemden çıkkan köp ırçı.
Tegin cerden ırdabayt,
Tereñ oyluu cön ırçı,
Sabizdey öñü sapsarı,
Sanat ırı bir dalay,
Cakşı aytpayt çöptön başkanı,
Bu da aytalbayt ııımdı!..
Ak-Töbö menen Coşonu,
Kışın-cayın barabar,
Saldırıp içken bozonu,
Çaynap içken tamşanıp,
Adamdan kördüm oşonu.
Ak kirip kaşı aktalgan,
Otursa eldin içinde,
Ak baş coru baştagan,
Baytiktii uulu Bekkulu,
Bu da aytalbayt ııımdı!..
Kamşakka üç cıl kıştagan,
Katuu kotur kıstagan,
Al koturdun ayınan,
Ölüp kala taştagan.
Öñgü-döñgü süylögön,
Tam salam dep caz kelse,
Ustundarın süyrögön.
Nurmoldo menen aytışıp,
Aksıga salgan dürbölöñ,
Acıbek ırçı deyt eken,
A da aytalbayt ııımdı!..*

Saygı nedir bilmeyen,
Kıbarlığı bilmeyen,
Karamırza şair derlermiş,
Dikkat edip, baksam,
Bu da anlatamaz şiirimi!..
Celal-Abad'da Çöp şair,
Genel olarak bakarsan,
Yurdumda vardır çok şair.
Boş yere şarkı söylemez,
Derin düşünceli şair,
Havuç gibi rengi sapsarı,
Sanat şiiri bir haylidir,
İyi anlatamaz ottan başkasını,
Bu da anlatamaz şiirimi!..
Ak-Töbö ile Coşo'nu,
Kışın- yazın aynıdır,
Saldırıp içip bozayı,
Çiğneyip içen imrenip,
İnsandan gördüm bunu.
Ak girip kaşı ağaran,
Otursa halkın arasında,
Kel başlı akbabaya benzeyen,
Baytik'in oğlu Bekkulu,
Bu da anlatamaz şiirimi!..
Kamşak'ta üç yıl kışlayan,
Aşırı uyuz zorlayan,
Bu uyuz yüzünden,
Ölecek hale gelmiştir.
Engebeli konuşan,
Ev dikerim diye yaz gelse,
Direklerini sürükleyen.
Nurmoldo ile atışıp,
Alt üst etti Aksı'yı,
Acıbek şair derlermiş,
O da anlatamaz şiirimi!..

*Çoçokoy-Taşta Çono bar,
Kara- Taştağı Kabay,
Kez-Arttağı Azilbek,
Çoñ-Obutta Tagay bar.
Asırankul kıyakçı,
Calgız attuu Canay bar.
Subanaalı komuzçu,
Çaar attuu Cabay bar.
Bile albayt bular sırımdı,
Ayta alışpayt ırımdı!..
Canıbayım – comokçu,
Eşmambetim zor ırçı.
Bular – canımda köpkö bolgon çok!
Coloy değen col ırçı,
Köñülümö tolgon çok.
Kör Coldoş, Kalık cañı ırçı,
Barpı bolso bala ırçı,
Bir toguzu birigip,
Bile albayt bular sırımdı,
Bular – ayta alışpayt ırımdı!..
Tolgonup kolu baylangan,
Toptop Şıbir aydalğan.
Arkaga kolu baylangan,
Alıska Şıbir aydalğan.
Türmödü catıp kutulğan,
Sooluda moynu cırtılğan,
Kıdırıp barıp cer körgön,
Kaytıp kelip, el körgön,
Cer tamda catıp açınğan,
Köziünön caşı çaçılğan.
O desem – dobuşu kozgolgon,
O düynölük dos bolgon.
Bir bilse:
Toktogul bilet sırımdı,
Köp bolboso azıraak,*

*Çoçokoy-Taş'ta Çono var,
Kara-Taş'ta Kabay var.
Kez-Artta'ki Azilbek,
Çoñ-Obutta Tagay var.
Asırankul kemancı,
Yalnız atlı Canay var.
Subanaalı kopuzcu,
Doru atlı Cabay var.
Bilemezler bunlar sırımı,
Anlatamazlar şiirimi!..
Canıbay'ım - destancı,
Eşmambet'im büyük şair.
Bunlar - yanımda fazla bulunmadı!
Coloy denen yol şair,
Gönlümü doyuramadı.
Kör Coldoş, Kalık yeni şairdir,
Barpı ise genç şair,
Bir dokuzu birleşip,
Bilemezler bunlar sırımı,
Bunlar- anlatamazlar şiirimi!..
Sıkılarak eli bağlanan,
Kalabalıktan Şıbir sürülen.
Arkaya eli bağlanan,
Uzaklara Şıbir sürülen.
Hapiste yatıp kurtulan,
Köstekte boynu yırtılan,
Dolaşıp varıp yer gören,
Geri gelip, halk gören,
Zindanda yatıp üzülen,
Gözlerinden yaşı dökülen.
O desem - sesi hareket eden,
O kıyamet dost olan.
Bir bilse:
Toktogul bilir sırımı,
Çok olmasa da azıcık,*

Tokom, sen aytıp koy ırımdı!..

Ek.19. Zamana

*Aytayın sanat termeden,
Ceti atañ ötkön çergeden,
Kalğan köñül, çıkkın can
Kayrılıp kayra kelbegen.
Acaldın iti cıldrıbay
Kuup cetet dembe-dem.
Acıdaar cılanday
Arbap barat zamana.
Barı-coktu kaltırbay,
Calmap barat zamana.
Calañğıçtı koluna,
Karmap barat zamana.
Burganaktap, boroondop,
Karlap barat zamana.
Adırdan çaçkan bököndey,
Çurap barat zamana.
Adal menen aramdı,
Ilgap barat zamana.
Cakşı menen camandı,
Sınap barat zamana!..
Ak boz attay alçañdap,
Cürüp barat zamana.
Azreil şeytan göböytüp,
Minip barat zamana.
Ayardantıp toktotpoy
Kuup barat zamana.
Cıldan-cılga buzulup,
Suup barat zamana.
Kalıñ eldi tınçtıkkı,
Koyboy barat zamana.
Kuturgan it sıyaktuu,*

Toko'm, sen anlat bazen şiirimi!..
(Akmataliev - Mukasov, 2015: 149-155)

Zamane

Anlatayım sanat derlemeden,
Yedi atan geçti bölgeden,
Kalan gönül, çıkan can
Tekrar geri gelmeyen.
Ecelin köpeği kıpırdatmadan
Kovalayıp ulaşır anbean.
Ejderha yılan gibi
Büyülemektedir zamane.
Varı, yoğu bırakmadan,
Yiyip gelir zamane.
Azrail'i eline,
Alır gelir zamane.
Fırtına olup, boran olup,
Kara bürünmekte zamane.
Kırlarda kaçan keçi gibi,
Koşmaktadır zamane.
Helal ile haramı,
Ayırmaktadır zamane.
İyi ile kötüyü,
Sınamaktadır zamane!..
Ak boz at gibi deprenip,
Yürümekte zamane.
Azreil şeytan çoğaltıp,
Biner gelir zamane.
Yavaşlatıp durdurmadan
Kovalamaktadır zamane.
Yıldan yıla bozulup,
Soğumaktadır zamane.
Kalın halkı huzur içinde,
Bırakmamaktadır zamane.
Kuduz köpek gibi,

*Coyloy barat zamana.
Kanga toybos cılanday,
Soyloy barat zamana!..
Biyliğı bar manapka,
Kul zurattiñ, zamana.
Kolunda cok gedeyge,
Pul surattiñ, zamana.
Karışkırdı koylorgo,
Irkıratıñ, zamana.
Tuş-tarapka bölüntüp,
Dirkarattiñ, zamana.
Alduularga alsızdı,
Çıçkarattiñ, zamana!..
Biröögö keñ, biröögö,
Tar ekenciñ, zamana.
Biröögö cok, biröögö -
Bar ekensiñ zamana.
Birin kordop, biröübün –
Maktap keldiñ, zamana.
Birin atıp, biröübün –
Saktap keldiñ, zamana.
Birin ısıq-suukka,
Kaktap keldiñ, zamana.
Atanın uulun açkadan,
Karıştırdıñ zamana.
Ar çerge ayırıp cürüüdön,
Namıs kıldım zamana,
Akıyat menen çındıktı,
Alış kıldıñ, zamana!..
Cılka tiyip, er ölüp,
Kun surattın zamana.
Cokçulukka mañ kılıp,
Tuncurattiñ, zamana.
Açılbağan karañğı,
Tündöy bolduñ, zamana.*

*Gezinmektedir zamane.
Kana doymayan yılan gibi,
Sürünmektedir zamane!..
Yönetimi olan beylere,
Köle sordurdun, zamane.
Elinde olmayan fakire,
Para istettin, zamane.
Kurtları koyunlara,
Saldırttın, zamane.
Her tarafa böldürüp,
Dağıttırdın, zamane.
Güçlülere güçsüzü,
Ağlattırdın zamane!..
Birine bol, birine,
Dar imişsin, zamane.
Birine yok, birine-
Var imişsin zamane.
Birini horlayıp, birini
Överek geldin, zamane.
Birini vurup, birini-
Korudun geldin, zamane.
Birini sıcak soğuğa,
Kuruttun geldin, zamane.
Atanın oğlunu açlıktan,
Zayıflattın zamane.
Her yerde anlatmaktan,
Namus ettim zamane,
Hakikat ile doğruyu,
Uzaklaştırdın, zamane!..
Yılıklarını kaçırıp, er ölüp,
Kan parası istettin, zamane.
Yoklukla budala edip,
Sessizliğe gömdün, zamane.
Açılmayan karanlık,
Gece gibi oldun, zamane.*

*Ayıkpağan sarı ooru,
Zildey bolduñ, zamana.
Zamananı oylonup,
Zarigamın tolgonup.*

İyileşmeyen sarı ağrı,
İrin gibi oldun, zamane.
Zamaneyi düşünerek,
Üzülürüm sancı çekerim.
(Akmataliev - Mukasov, 2015: 139-141)

ÖZGEÇMİŞ

Aslıhan ÇIKDEMTEPE, 20.03.1995 tarihinde Karabük'te doğdu. İlkokul, ortaokul ve lise eğitimini Karabük'te tamamladıktan sonra 2012 yılında başladığı Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden 2017 yılında mezun oldu. Yüksek Lisans eğitimine 2018 yılında Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında başladı. 2018 yılında Safranbolu Halk Eğitim Merkezinde 'Okuma-Yazma Seferberliği' kapsamında öğretmen olarak çalıştı. Orta derecede İngilizce bilmektedir. Microsoft Office programlarını ileri seviyede kullanmaktadır.